

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร

นายเทพ บุญตานนท์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

KING VAJIRAVUDH AND THE MAKING OF HIS MILITARY IMAGE

Mr. Thep Boontandha

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้าง
ภาพลักษณ์ทางการทหาร

โดย

นายเทพ บุญตานนท์

สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

อาจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.ตินาร์ บุญธรรม)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อาจารย์ ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.วิลลา วิลัยทอง)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(พันเอก ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ)

เทพ บุญदानนท์ : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร. (KING VAJIRAVUDH AND THE MAKING OF HIS MILITARY IMAGE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อ. ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์, 342 หน้า.

การสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผลสืบเนื่องจากการที่พระองค์ไม่ทรงเป็นที่ยอมรับจากบรรดาทหารในกองทัพ รวมทั้งพระราชประสงค์ในการคานพระราชอำนาจทางการทหารระหว่างพระองค์และบรรดาพระเชษฐาพระอนุชา ซึ่งมีพระอำนาจ และเป็นทีเคารพของทหารใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้หลังจากที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ พระบรมราโชบายทางการทหารที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์จึงปรากฏผ่านพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ทั้งการก่อตั้งกองทหารส่วนพระองค์ การมีส่วนร่วมในการพัฒนากองทัพ การนำสยามเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 การพระราชทานนิพนธ์บทความต่าง ๆ เพื่อแสดงความรู้ทางการทหารของพระองค์ รวมไปถึงการปลูกฝังจิตสำนึกทหารให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

แม้การสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นมรดกตกทอดจากการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ คือจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งยังคงเป็นหลักการสำคัญของทหารที่ได้รับการเชิดชูมาจนถึงทุกวันนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาควิชา ประวัติศาสตร์

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา ประวัติศาสตร์

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ปีการศึกษา 2556

5480143022 : MAJOR HISTORY

KEYWORDS: KING VAJIRAVUDH / MILITARY / IMAGE / ROYALTY

THEP BOONTANDHA: KING VAJIRAVUDH AND THE MAKING OF HIS MILITARY IMAGE. ADVISOR: WASANA WONGSURAWAT, Ph.D., 342 pp.

The making of military image of King Vajiravudh was the consequence of his unacceptable image to the army and his requirement of balancing the military powers between His Majesty and his brothers who held high authority and were highly respected in the army. After ascending the throne, King Vajiravudh, therefore, conducted the military policies which help promoting his military image included founding the private army, developing the forces, taking Siam into the First World War, composing the essays and articles to prove his knowledge of military science, as well as indoctrinating the soldiers with loyalty to the king.

Although the making of military image of King Vajiravudh was seemingly failed, the indoctrination of loyalty to the king, which is one of the most distinguished legacies from his military policies, has still been considered as the major principle of the military until now.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Department: History

Student's Signature

Field of Study: History

Advisor's Signature

Academic Year: 2013

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะเสร็จสมบูรณ์ด้วยความสุขและความพอใจไม่ได้ หากขาดแรงสนับสนุน ความช่วยเหลือและกำลังใจจากบุคคลเหล่านี้ ขอขอบพระคุณ อ.ดร.ตินาร์ บุญธรรมผู้กรุณาเป็น ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์อ.ดร.วิลลา วิลัยทอง และพ.อ.ดร.สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ผู้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

รศ.ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ ครูผู้มีพระคุณต่อผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง ที่เชื่อมั่นและสนับสนุนให้ผู้วิจัยก้าวเดินบนเส้นทางสายนี้มาโดยตลอด

รศ.พิพาดา ยังเจริญ แม้ผู้วิจัยจะมีโอกาสได้เรียนกับอาจารย์เพียงช่วงเวลาสั้น ๆ แต่ช่วงเวลาสั้นๆ นี้กลับมีคุณูปการต่อการทำงานของผู้วิจัยอย่างสำคัญ อีกทั้งยังมีผู้มีพระคุณที่ควรต้องเอ่ยถึงคือ ศ.ดร.ศิราพร ณ กลาง และ รศ.ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ผู้มอบความเมตตาแก่ผู้วิจัยตลอดมา รวมทั้ง อ.ดร.ไกล่รุ่ง อามระดิษ ผู้กรุณาให้ผู้วิจัยเข้าฟังการบรรยายที่มีส่วนช่วยเสริมทักษะและความรู้ในการอ่านวรรณคดีเพื่อเลี้ยงการตีความวรรณคดีอย่างตื่นเงินฉาบฉวย นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ผู้วิจัยได้เล่าเรียนด้วย และขอบคุณภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาฯ ที่สอนให้ผู้วิจัยเรียนรู้ที่จะอดทนต่อสิ่งแวดล้อมและคน

ตลอดจนกัลยาณมิตรที่คอยเป็นกำลังใจ และให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่เขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ พรเทพ ศิธรา ดร.จิราธร ดร.อาทิตย์ ดร.เปรม พิมพ์มันัส ภัทรรัตน์ ดนยา เขียรสิทธิ พรศิริ ชลทิตย์ ภาวิชช พรธรราย เกริกเกียรติ สิทธิธรรม ปาณิสรา และเพชรรัตน์ รวมทั้งกัลยาณมิตรอีกหลายท่านที่ผู้วิจัยไม่ได้เอ่ยนามด้วยข้อจำกัดของหน้ากระดาษ นอกจากนี้ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณสุทธิมาน ลิ้มปณฺสรณ์เป็นอย่างยิ่งที่ช่วยตรวจทาน และแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสมบูรณ์

บุคคลผู้ไม่อาจเว้นจากการกล่าวถึงคือ บิดา มารดา และพี่สาวผู้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เดินตามความฝันของผู้วิจัยมาโดยตลอด

อาจเป็นกิตติกรรมประกาศอันผิดจากชนบทที่มักกล่าวขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นบุคคลแรก ๆ แต่วิทยานิพนธ์เล่มนี้ดำเนินมาถึงบรรทัดนี้ได้ก็ด้วยกำลังใจ การดูแลช่วยเหลือ และอีกหลายสิ่งที่ไม่อาจพรรณนาได้จาก อ.ดร.วาสนา วงศ์สุรวัฒน์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	8
1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
1.3.1 กลุ่มงานที่ศึกษาพระบรมราโชบายทางการเมือง.....	9
1.3.2 กลุ่มงานที่ศึกษาการใช้งานพระราชนิพนธ์เพื่อปกครองประเทศ.....	13
1.3.3 กลุ่มงานที่ศึกษาเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1	20
1.3.4 กลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการทหาร.....	22
1.3.5 สรุป.....	24
1.4 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา	25
1.5 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน.....	25
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	26
บทที่ 2 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการทหาร	28
2.1 พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	28
2.2 กษัตริย์กับภาพลักษณ์ทางการทหารในคริสต์ศตวรรษที่ 19	35
2.2.1 ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 (Wilhelm II).....	36
2.2.2 ชาร์นิโคลัสที่ 2 (Nicholas II).....	40
2.2.3 พระเจ้าจอร์จที่ 5 (George V).....	43
2.2.4 จักรพรรดิเม็ตซึฮิโตะ (Mutsuhito)	46
2.3 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเรื่องภาพลักษณ์ทางการทหารของสถาบันพระมหากษัตริย์	49
2.3.1 เพลงปลุกใจกับการสร้างชาติในคริสต์ศตวรรษที่ 20	52
2.3.2 การปรับตัวด้านภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไทย	56
2.3.3 การพระราชทานพระยศทางการให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน	64

2.4	ทัศนคติทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	67
2.5	กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	74
2.5.1	กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	75
2.5.2	กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	81
2.5.2.1	การปรับโครงสร้างกองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	82
2.5.2.2	ปัญหาภายในกระทรวงทหารเรือ.....	84
2.5.2.3	การยกเว้นข้าราชการจากการเกณฑ์ทหาร.....	91
2.5.2.4	ปัญหาเรื่องงบประมาณภายในกองทัพ.....	96
2.5.2.5	ความขัดแย้งภายในกระทรวงกลาโหม.....	97
2.6	กบฏ ร.ศ.130.....	100
2.7	สรุป.....	105
บทที่ 3	กองทัพส่วนพระองค์.....	110
3.1	กองเสือป่า.....	110
3.1.1	การก่อตั้งกองเสือป่า.....	111
3.1.2	เสือป่าซ้อมรบ.....	119
3.1.3	การบริจาคเงินเพื่อบำรุงกองเสือป่า.....	123
3.1.4	ความขัดแย้งระหว่างเสือป่ากับทหาร.....	127
3.2	กรมทหารรักษาวัง.....	131
3.2.1	การก่อตั้งกรมทหารรักษาวัง.....	135
3.2.2	การเกณฑ์คนเข้ารับราชการในกรมทหารรักษาวัง.....	138
3.2.3	กองพันทหารราบที่ 3 กรมทหารรักษาวัง.....	141
3.3	สรุป.....	147
บทที่ 4	การพัฒนากองทัพเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร.....	150
4.1	เรือหลวงพระร่วง.....	150
4.1.1	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับราชนาวีสยามในพระบรมราชูปถัมภ์.....	153
4.1.2	กระแสต่อต้านการซื้อเรือรบหลวงพระร่วง.....	159

4.2	กิจการการบินของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	167
4.2.1	การก่อตั้งกรมอากาศยาน.....	168
4.2.2	การบริจาคเงินเพื่อพัฒนากิจการการบิน.....	172
4.2.3	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกิจการการบิน.....	176
4.3	สรุป.....	182
บทที่ 5	สงครามโลกครั้งที่ 1 กับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร.....	186
5.1	สยามกับสถานะชาติเป็นกลาง.....	186
5.2	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลกครั้งที่ 1.....	191
5.2.1	สงครามโลกครั้งที่ 1 กับงานพระราชนิพนธ์.....	194
5.2.2	นายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษ.....	197
5.3	สยามเข้าร่วมสงคราม.....	202
5.3.1	สงครามโลกกับการสร้างภาพลักษณ์วีรมหากษัตริย์.....	211
5.4	บทบาทของพระยาพิชัยชาลฤทธิในสงครามโลกครั้งที่ 1.....	214
5.5	เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี.....	218
5.5.2	การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ชาวต่างชาติ.....	224
5.6	สรุป.....	226
บทที่ 6	งานพระราชนิพนธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร.....	230
6.1	สงครามป้อมค่ายประชิด.....	233
6.2	วารสารสมุทรสาร.....	236
6.2.1	สมุทรสารกับสงครามโลกครั้งที่ 1.....	237
6.2.2	สมุทรสารกับการสร้างความรู้ทางการทหารสมัยใหม่.....	241
6.3	หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต.....	245
6.3.1	ดุสิตสมิตกับสงครามโลกครั้งที่ 1.....	247
6.4	บทละครพูดกับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร.....	249
6.4.1	ฉวยอำนาจ.....	251
6.4.2	หนามยอกเอาหนามบ่ง.....	255
6.4.3	หัวใจนักรบ.....	260

6.4.4 ร.ต.ล.นนทรี	262
6.5 สรุป	266
บทที่ 7 บทสรุป	268
ข้อเสนอเพิ่มเติมต่อการศึกษาวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว	274
7.1 การปลูกฝังอุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์	275
7.2 การปลูกฝังความจงรักภักดีของทหารต่อพระมหากษัตริย์	277
7.2.1 การปลูกฝังความจงรักภักดีผ่านพระราชกรณียกิจ	278
7.3 ชาตินิยมตามแบบฉบับของจอมพลป. พิบูลสงคราม	281
7.3.1 จอมพลป. พิบูลสงครามกับกองทัพ	282
7.3.2 การสร้างความเป็นไทยที่ไม่ต้องการพระมหากษัตริย์	285
7.3.3 หลวงวิจิตรวาทการกับชาตินิยมของจอมพลป. พิบูลสงคราม	288
7.3.4.1 นโยบายชาตินิยมสมัยใหม่ที่ไม่ต่างจากเก่า	289
7.4 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับวาทกรรมชาติ ศาสน์ กษัตริย์	295
7.5 สรุป	301
รายการอ้างอิง	304
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	342

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติท่ามกลางความคาดหวังของอาณาประชาราษฎร์ที่ต้องการเห็นความเจริญก้าวหน้าของชาติสยามดำเนินสืบเนื่องจากพระราชมรดกที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทิ้งไว้ให้แก่พระองค์ สยามในรัชสมัยของพระองค์ซึ่งเต็มไปด้วยปัญญาชน ข้าราชการ พระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้รับการศึกษาอย่างดีทั้งในประเทศและจากต่างประเทศ รูปแบบการปกครองที่เอื้อให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุด รวมถึงอันตรายของการล่าอาณานิคมก็ได้หมดสิ้นลงแล้ว ปัจจัยเหล่านี้อาจช่วยให้รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยุคแห่งความรุ่งเรืองของสยาม แต่ปัจจัยเหล่านี้กลับก่อให้เกิดปัญหานานัปการในการปกครองประเทศชาติ จวบจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของพระองค์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของสยามที่เสด็จพระราชดำเนินไปศึกษายังทวีปยุโรป ด้วยความคาดหวังของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าพระราชโอรสของพระองค์ที่ทรงส่งไปศึกษาต่างประเทศจนมีความรู้ความชำนาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง จะนำความรู้ที่ได้รับกลับมาพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งขณะนั้นทรงมีพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวิฆเนศวร กรมขุนเทพทวารวดีก็เป็นหนึ่งในพระราชโอรสที่ทรงส่งไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้พระองค์ทรงเข้าศึกษาในวิชาทหารเรือ¹ อย่างไรก็ตามการเสด็จทิวศตของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ มหาวิฆเนศวร สยามมกุฎราชกุมารในพ.ศ.2437 ได้ส่งผลกระทบต่อแนวทางการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ มหาวิฆเนศวร เนื่องจากพระองค์ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสยามมกุฎราชกุมารแทน อันหมายความว่าต้องเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดาของพระองค์ ด้วยเหตุนี้เป้าหมายการศึกษาของพระองค์จึงถูกปรับเปลี่ยนไปเพื่อเตรียมพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความรู้ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและการทหารควบคู่กันไป มิใช่

¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: ราช

เพื่อให้มีความรู้ความชำนาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง แนวทางการศึกษาเช่นนี้ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจน เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ท่ามกลางข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นข้าราชการ ข้าราชการ (Technocrat) ผู้มีความรู้ความชำนาญในสายงานของตน

พระราชจริยวัตรส่วนพระองค์บางประการประกอบกับการได้รับการศึกษาในต่างประเทศ ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ไม่สู้ดีนัก โดยเฉพาะบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางราชการ เนื่องจากความแตกต่างของโลกทัศน์ระหว่างเด็กหนุ่มที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่จากโลกตะวันตก ผู้เปี่ยมความเชื่อมั่น เย่อหยิ่งในความรู้แบบที่ตนมี แต่ไร้ซึ่งประสบการณ์ในการบริหารประเทศ กับชายชราที่ได้รับการศึกษาในลักษณะกลางเก่ากลางใหม่² แต่เต็มไปด้วยประสบการณ์ในการบริหารประเทศ* เมื่อทั้งสองฝ่ายมาปะทะกัน ต่างฝ่ายต่างมองในจุดด้อยของอีกฝ่ายหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าคำแนะนำ ตักเตือน ของบรรดาพระราชปิตุลาของพระองค์นั้นมิใช่จุดประสงค์เพื่อต้องการให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไม่ไว้วางพระราชหฤทัยในการปฏิบัติหน้าที่ของพระองค์³ กอปรกับพระราชอุปนิสัยส่วนพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไม่ทรงโปรดที่จะตรัสกับผู้ใดโดยเฉพาะบุคคลที่ทรงไม่มีความสนิทสนม⁴ จึงเป็นเหตุให้ทรงปลีกพระองค์ออกจากพระบรมวงศานุวงศ์เหล่านี้⁵

นอกจากนี้ด้วยสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยบรรดาข้าราชการ ข้าราชการซึ่งสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนนายร้อยชั้นนำในยุโรป ผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะทางและรับราชการอยู่ในกระทรวงต่าง ๆ ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเข้ารับการศึกษาเพียงหลักสูตรระยะสั้นทั้งในสายพลเรือนและทหารทำให้ทรงไม่มีความชำนาญในความรู้สาขาใดสาขา

² กรรณิรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 62.

* ปัจจัยหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศทรงพระอักษรอยู่ที่ ประเทศสยามก็เนื่องจากว่าทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศทรงเรียนรู้วิธีการปกครองประเทศจากพระองค์ และพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างพระบรมโอรสาธิราชกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์เหล่านี้

³ งาม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552. พิมพ์ครั้งที่ 4), หน้า 12.

⁴ หจข. ร.5 ต. 49/8 หนังสือพระยาวิสุทธ์สุริยศักดิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 7 ตุลาคม พ.ศ.2441

⁵ กรรณิรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย”, หน้า 259.

หนึ่งโดยเฉพาะ ประกอบกับระบบราชการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มอบอำนาจในการบริหารกิจการภายในกระทรวงให้แก่เสนาบดีอย่างเบ็ดเสร็จ จนในบางครั้งเกือบจะเป็นการบริหารราชการอย่างเอกเทศโดยพระมหากษัตริย์ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารราชการแผ่นดิน แต่อย่างใด⁶ ด้วยรูปแบบการบริหารราชการในลักษณะนี้ องค์พระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมีพระบารมีและมีภาวะผู้นำ อีกทั้งยังจำเป็นต้องได้รับความเคารพยำเกรงจากทั้งบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการทุกระดับเพื่อคงพระราชอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศไว้แก่พระมหากษัตริย์ แต่ปัจจัยเหล่านี้ไม่ปรากฏขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงทรงแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการสร้างสมัคพรคพวกของพระองค์ที่เป็นคนรุ่นหนุ่มซึ่งพร้อมจะเชื่อฟังและกระทำตามพระบรมราชโองการของพระองค์ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งเสนาบดี แทนที่เสนาบดีเก่าที่พระราชบิดาของพระองค์ทรงแต่งตั้ง

ผลพวงจากความหวาดระแวงที่จะสูญเสียอธิปไตยของชาติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้พระบรมราชโอบายที่สำคัญประการหนึ่งของพระองค์คือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กองทัพ ด้วยเหตุนี้พระราชโอรสหลายพระองค์จึงถูกส่งไปทรงศึกษาวิชาการทหารตามประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป และเมื่อทรงสำเร็จการศึกษากลับมาแล้วก็ล้วนแต่ทรงรับราชการในตำแหน่งที่สำคัญภายในกองทัพทั้งกองทัพบก และกองทัพเรือ ในทางตรงกันข้ามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแม้จะทรงเข้ารับการศึกษาวิชาการทหารแต่ก็เป็นเพียงช่วงเวลาอันสั้น อีกทั้งเมื่อทรงกลับมารับราชการก็ไม่ได้ทรงหน้าที่ทางการทหารที่สำคัญแต่ประการใด และดูเหมือนว่าในขณะที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร พระราชจริยวัตรของพระองค์ก็เป็นที่ยุ่นเคืองแก่บรรดาทหารโดยเฉพาะในเหตุการณ์ที่พระองค์ทรงยื่นกรานต่อพระราชบิดาของพระองค์ให้ลงโทษทหารที่ทะเลาะวิวาทกับมหาดเล็กของพระองค์* รวมถึงความไม่ใส่พระราชหฤทัยต่อกิจการทหารเท่าใดนัก ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ทรงไม่เป็นที่นิยมชมชอบของบรรดาทหารนัก อีกทั้งความไม่ใส่พระราชหฤทัยในกิจการทหารตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารก็ยิ่งทำให้พระองค์ขาดฐานพระราชอำนาจทางการทหารอันจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเสถียรภาพแก่ราชบัลลังก์ ด้วยเหตุนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ พระบรมราชโอบายประการแรก ๆ จึงคือ

⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ: วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง (กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2541, พิมพ์ครั้งที่ 3), หน้า 63.

* ดูเนื้อหาเพิ่มเติมในบทที่ 3 (กองทัพส่วนพระองค์) หน้า 121

การสร้างพระราชอำนาจ และภาพลักษณ์ทางการทหารเพื่อสร้างความยอมรับจากบรรดาทหาร อันจะเป็นสิ่งค้ำประกันถึงเสถียรภาพ และความมั่นคงในพระราชบัลลังก์ของพระองค์

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจำเป็นต้องสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารเกิดจากภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ของชาติต่างๆ ทั้งในเอเชียและยุโรป ในคริสต์คริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่ผูกติดกับภาพของจอมทัพผู้นำพาเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่มาตุภูมิ กษัตริย์หลาย ๆ ประเทศพยายามแสดงภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชน เช่น การแสดงพระองค์ในฐานะทหารด้วยการฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารตลอดเวลา นอกจากนี้ยังทรงแสดงให้เห็นว่าทรงเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพด้วยการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับบรรดาทหาร ในแนวหน้ายามที่ประเทศชาติเกิดสงคราม การมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการของกองทัพในเรื่องต่างๆ และยังพยายามแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างกษัตริย์กับบรรดาทหาร ภาพลักษณ์เหล่านี้กลายเป็นกรอบให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ของพระองค์ตามแบบของกษัตริย์พระองค์อื่นที่ได้รับยกย่องว่าทรงเป็นจอมทัพที่ยิ่งใหญ่

ความพยายามในการสถาปนาพระราชอำนาจ และภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวปรากฏขึ้นทันทีหลังจากที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ.2453 เช่น การจัดตั้งหน่วยงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกองทัพอย่างกองเสือป่า หรือกรมทหารรักษาวัง ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นกองทัพส่วนพระองค์ เพื่อทรงใช้คานพระราชอำนาจทางการทหารกับบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาในพระองค์ที่ทรงรับราชการทหารในตำแหน่งหน้าที่สำคัญ และมีกำลังทหารในบังคับบัญชาเป็นจำนวนมากที่พร้อมปฏิบัติตามคำสั่ง

ด้วยพระราชประสงค์ในการสร้างกองเสือป่า และกรมทหารรักษาวังให้เป็นกองทัพส่วนพระองค์เพื่อทรงมีพระราชอำนาจในการบังคับบัญชาอย่างเต็มที่ และไว้วางพระราชฤทัยได้อย่างสนิทใจ พระองค์จึงทรงแต่งตั้งข้าราชการบริพาร หรือข้าราชการที่มีความสนิทสนมซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ทำงานรับใช้ใกล้ชิดพระองค์ขึ้นดำรงตำแหน่งสำคัญในกองทหารของพระองค์ เช่น

เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.ฟื้น พึ่งบุญ) ดำรงตำแหน่งอุปนายกเสื่อป่า และจเรกรมทหารรักษาวัง⁷
พระยาอนิรุทธเทวา (ม.ล.เพ็ญ พึ่งบุญ) ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวัง⁸ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การก่อตั้งหน่วยงานดังกล่าวไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นสักเท่าใดนัก เนื่องจากเกิดกระแสต่อต้านหน่วยงานเหล่านี้ขึ้นในสังคม ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดกระแสต่อต้านสืบเนื่องมาจากงบประมาณที่ทรงใช้จ่ายไปกับกองทัพส่วนพระองค์จำนวนมาก การที่พระองค์เปิดช่องให้เสื่อป่าประพฤติตนข่มทหารอาชีพ เช่น ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้เสื่อป่ามีอำนาจในการจับกุมทหารที่กระทำความผิด⁹ สุดท้ายแล้วกระแสต่อต้านดังกล่าวได้ปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อบรรดานายทหารหนุ่มกลุ่มหนึ่งก่อการกบฏขึ้นในพ.ศ.2455 หรือที่เรียกว่า “กบฏ ร.ศ.130”

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงสถาปนากองทัพส่วนพระองค์ขึ้นมาแล้วก็ตาม แต่กองทัพส่วนพระองค์ยังคงไม่มีอาวุธยุทโธปกรณ์ และกำลังพลที่ได้รับการฝึกฝนทางการทหารเป็นอย่างดีเหมือนกับทหารในกองทัพบก และกองทัพเรือ ด้วยเหตุนี้จึงพยายามแสดงให้บรรดาทหารภายในกองทัพได้เห็นวาทรงมีความใส่พระราชหฤทัยต่อกิจการทหารเช่นเดียวกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ ที่รับราชการทหาร ด้วยการสนับสนุนราชนาวิสามาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ในการเรียไรเงินเพื่อจัดซื้อเรือรบให้แก่กองทัพเรือ และทรงพระราชทานเงินให้แก่กองทัพบกเพื่อจัดซื้อเครื่องบินให้แก่กองบินทหารบก อันเป็นกิจการทางการทหารที่เริ่มก่อตั้งในรัชสมัยของพระองค์ อย่างไรก็ตามพระราชกรณียกิจอันเกี่ยวข้องกับกองทัพเช่นการเรียไรเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงกลับโอดนต่อต้านอย่างรุนแรงจากพระบรมวงศานุวงศ์อย่างพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ¹⁰ รวมทั้งบรรดานักหนังสือพิมพ์ยังได้เขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์พระราชกรณียกิจดังกล่าว จนเป็นเหตุให้พระองค์ทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ในการตอบโต้ข้อวิพากษ์วิจารณ์

⁷ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอก พลเรือเอก กองเรือใหญ่ เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพ็ญ พึ่งบุญ) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510), หน้า 10 – 11.

⁸ “ประกาศ ปลด และแต่งตั้งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 43 ตอนที่ 0 ง (11 เมษายน 2469): 93.

⁹ อัจฉราพร กุมาพิสมัย. กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิซาคาร, 2540), หน้า 152.

¹⁰ นพวรรณ วชิราภิวัฒน์, “พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับระบบราชการในช่วงพ.ศ. 2435-2458,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้า 222.

เหล่านั้น กระแสต่อต้านที่เกิดขึ้นต่อพระราชกรณียกิจทางการทหารในพระองค์เป็นภาพสะท้อนอันแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมในเวลานั้น

การสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกประการคือทรงพยายามสร้างภาพให้พระองค์ทรงเป็นผู้นำเหล่าทหารในการปกป้องประเทศชาติ¹¹ ภาพของวีรบุรุษผู้นำพาประเทศชาติเข้าสู่มหาสงครามครั้งยิ่งใหญ่พร้อมกับการได้รับชัยชนะกลับมา เหมือนบูรพมหากษัตริย์ไทยในอดีต¹² ความพยายามนี้ปรากฏขึ้นเมื่อครั้งที่องค์มีพระราชดำริจะให้ประเทศสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับชาติฝ่ายสัมพันธมิตร พระราชดำรินี้ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์อย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต แต่ประชาชนและข้าราชการกลับคัดค้านการเข้าร่วมสงครามครั้งนี้กับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเฉพาะบรรดานักหนังสือพิมพ์อย่างเชียวสุตเส็ง ศรีบุญเรืองที่เขียนบทความจำนวนมากยกย่องประเทศเยอรมันที่อยู่ข้างฝ่ายมหาอำนาจกลาง และยังเขียนบทความโจมตีฝ่ายสัมพันธมิตร¹³ จนเป็นเหตุให้ประชาชนจำนวนมากต่างคล้อยตามงานเขียนของเชียวสุตเส็ง¹⁴ รวมทั้งนักหนังสือพิมพ์คนอื่น ๆ ที่เขียนบทความในลักษณะเดียวกัน ทำให้ตลอดระยะเวลาก่อนและหลังจากที่สยามเข้าร่วมสงคราม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์งานจำนวนมากเพื่อชักจูงให้ชาวไทยซึ่งส่วนใหญ่มีความนิยมชมชอบประเทศเยอรมนีที่อยู่ฝ่ายมหาอำนาจกลาง มากกว่าอังกฤษและฝรั่งเศสที่อยู่ฝ่ายสัมพันธมิตรให้หันมาคล้อยตามพระราชดำรินี้ในพระองค์

นอกจากการชักจูงใจประชาชนให้คล้อยตามพระราชประสงค์ในพระองค์ต่อการเข้าร่วมสงครามครั้งนี้แล้ว พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้สยามส่งทหารเข้าร่วมสงครามในสมรภูมิที่ยุโรป อันเป็นผลมาจากการร้องขอของรัฐบาลฝรั่งเศส การส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามครั้งนี้ นับได้ว่ามีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารแก่พระองค์ เพราะถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่กองทัพสยามได้เข้าร่วมสงครามกับชาติมหาอำนาจ

¹¹ “คำกราบบังคมทูลน้อมเกล้าฯ ถวายเรือพระร่วงเป็นเรือหลวง ของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชามาหา ยุติธรรมธร สภานายกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 37, (20 ตุลาคม 2463): 2338.

¹² อมรดกรมารักษ์, จมื่น, เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และคู่มือ (พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2512), หน้า 87.

¹³ เพ็ญพิสุทธ์ อินทรภิมย์, “บทบาทและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเชียวสุตเสง พ.ศ. 2450 – 2474,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 209.

¹⁴ พันแหลม, “เหตุการณ์ยุทธทางทะเล (ความเห็นผู้ชำนาญของเฟรด ดี. เยน.),” สมุทสาร 7 (กรกฎาคม 2448): 51.

งานพระราชนิพนธ์เป็นเครื่องมือที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้สร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร ทั้งในการชักจูงใจประชาชนให้คล้อยตามพระราชดำริของพระองค์ในพระราชกรณียกิจทางการทหารทั้งในเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1 การเรียไ้เงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วง รวมไปถึงกิจกรรมเสือป่า งานพระราชนิพนธ์เหล่านี้ อีกด้านหนึ่งยังเป็นการแสดงถึงความรู้ด้านการทหารของพระองค์ด้วย

สมุทสารถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร ด้วยเป็นวารสารที่เกี่ยวข้องกับการทหารโดยตรง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับหน้าที่เป็นองค์บรรณาธิการ¹⁵ พร้อมกันนี้ยังทรงมีงานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทหารลงตีพิมพ์ในวารสารสมุทสารตลอดช่วงเวลาที่วารสารสมุทสารเผยแพร่สู่สาธารณชน เนื้อหาของงานพระราชนิพนธ์มีวัตถุประสงค์เพื่อโน้มน้าวใจประชาชนที่หันตัวกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง ให้กลับมาสนับสนุนพระบรมราโชบายที่ต้องการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร นอกจากนี้แล้วยังมีงานพระราชนิพนธ์ที่เป็น การอธิบายข้อมูลทางการทหารอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรู้ทางการทหารในพระองค์ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง มีการออกหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตเพื่อยืนยันถึงพระปรีชาญาณทางการทหารในพระองค์ที่ทรงนำประเทศสยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรงานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวนมากที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นประชาชนเห็นว่าการตัดสินใจของพระองค์ที่ทรงนำสยามเข้าร่วมสงครามเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้ว

สิ่งหนึ่งที่องค์ทรงพยายามเป็นอย่างมากคือการสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่งานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทหารทั้งในแง่ของการชักจูงให้ประชาชนคล้อยตามในพระบรมราโชบาย และการสร้างภาพลักษณ์นายทหารผู้มีความรู้ความสามารถ ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงตระหนักดีว่าการที่ทรงไม่ได้สำเร็จการศึกษาในวิชาทหารมาโดยตรงย่อมส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของงานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ โดยเฉพาะจากบรรดานักหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นที่มักเขียนบทความตอบโต้งานพระราชนิพนธ์อยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการแปลงบทความจากวารสาร หรือหนังสือพิมพ์ที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทั้งยังทรงพยายามแสดงให้เห็น

¹⁵ วิจารณ์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 98.

ผู้อ่านงานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ได้รับรู้ถึงความที่ทรงแปลมานั้นเขียนขึ้นโดยนักเขียนที่ได้รับ การยกย่องว่ามีความรู้ในด้านการทหารเป็นอย่างดี

งานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูดก็มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการสร้างภาพลักษณ์ทาง การทหาร โดยทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูด เพื่อถ่ายทอดพระราชประสงค์ และตอบ โต้เสียงวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมที่มีต่อพระราชกรณียกิจทางการทหารในพระองค์ หรือการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณทางการทหาร รวมไปถึงการโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อให้บรรดาทหารในกองทัพ ประพฤติตนตามพระราชประสงค์ในพระองค์โดยสร้างภาพลักษณ์ตัวละครทหารในงานพระราช นิพนธ์ให้เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม กล้าหาญ และเสียสละ ไม่ว่าจะเป็นทหารของสยาม หรือ ศัตรู และที่สำคัญที่สุดคือความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งงานพระราชนิพนธ์ประเภท บทละครพูดที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทหารมักจบลงด้วยการกล่าวสรรเสริญพระปรีชาญาณของ พระมหากษัตริย์ในฐานะจอมทัพของชาติ

งานศึกษาเรื่องพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างภาพลักษณ์ทาง การทหาร เป็นความพยายามที่จะศึกษาปัจจัยที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง จำเป็นต้องสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์เอง รวมถึงวิธีการ และกระบวนการที่ทรงใช้ ในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร เพื่อแสวงหาการยอมรับ และพระราชอำนาจทางการทหารแก่ พระองค์ขึ้นมา รวมทั้งผลสืบเนื่องของการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และกองทัพจนถึงปัจจุบัน

1.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

งานศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ด้วยการ วิเคราะห์ข้อมูลทางด้านเอกสาร (Documentary Research) ที่ใช้ประกอบการเสนอรายงานแบบ พรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

เอกสารที่ใช้ประกอบการวิจัยเป็นเอกสารชั้นต้นที่ได้จากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุด แห่งชาติไทย หอวชิราวุธานุสรณ์ ห้องหนังสือหายาก สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และหอสมุดแห่งชาติสิงคโปร์ สำหรับเอกสารชั้นรองได้จากห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์

ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์ ศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย สำนักงานวิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ และหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์

1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาบริบททางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา โดยเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปยังพระบรมราโชบาย และแนวพระราชดำริทางการเมืองการปกครองประเทศที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างพระราชอำนาจ และภาพลักษณ์ผู้นำให้แก่พระองค์ รวมถึงการศึกษางานพระราชนิพนธ์เป็นหลัก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เหล่านี้ในการเผยแพร่พระราชดำริ และพระบรมราโชบายของพระองค์ในด้านต่าง ๆ ทั้งการเมืองการปกครอง สังคมวัฒนธรรมประเพณี

1.3.1 กลุ่มงานที่ศึกษาพระบรมราโชบายทางการเมือง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งแตกต่างจากพระบรมราโชบายทางการเมืองของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องชาตินิยมที่เชื่อมโยงความหมายและความสำคัญของ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” อย่างแยกออกจากกันไม่ได้ด้วยเหตุนี้จึงมีการศึกษาวาทกรรมชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นจำนวนมากว่าด้วยเรื่องรูปแบบและวิธีการที่ทรงใช้ในการปกครองประเทศ

มัทนา เกษกมล. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453 - 2463). วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ใน
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453 - 2463) ของมัทนา เกษกมล ได้ให้
รายละเอียดเกี่ยวกับบริบททางการเมืองการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 6 ว่า พระบรมราชาธิบายหลักใน
การปกครองประเทศของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ การสร้างความรู้สึกราชาธิปไตยใน
หมู่ชาวไทย เพื่อที่จะใช้เรื่องชาตินิยมนี้เป็นแรงกระตุ้นให้ประชาชนทำกิจการต่าง ๆ ในการสร้างความ
เจริญก้าวหน้าแก่ชาติบ้านเมือง นอกจากนี้ยังทรงมองว่าการปกครองประเทศในรูปแบบ “ราชาธิ
ปไตย” เป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับการปกครองประเทศไทย แม้จะมีเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.130 ซึ่งมี
สาเหตุมาจากความต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองก็ตาม ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงใช้งาน
พระราชนิพนธ์เป็นเครื่องชักจูงให้ประชาชนเลื่อมใสในการปกครองระบอบราชาธิปไตย โดยในงาน
ศึกษาเรื่องนี้ได้อธิบายให้เห็นว่าพระองค์ทรงใช้บทพระราชนิพนธ์ในการจูงใจให้ประชาชนเกิดความ
เลื่อมใสในการปกครองแบบราชาธิปไตย โดยยกบทพระราชนิพนธ์เรื่อง *ฉวยอำนาจ* และ *อุดตกรู* มา
อ้างอิงพระบรมราชาธิบายในพระองค์

มัทนาได้เสนอว่าปัจจัยที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์เสื่อมอำนาจลงเป็นอย่างมาก คือ
ระบบ “อุปถัมภ์” ในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
แต่งตั้งบรรดาข้าราชการบริพารผู้ใกล้ชิดพระองค์ โดยเฉพาะมหาดเล็กส่วนพระองค์ขึ้นดำรงตำแหน่งทาง
ราชการที่สำคัญ นอกจากนี้บ่อยครั้งที่พระองค์เสด็จเสวยพระนครโดยทรงมอบหมายให้พระบรมวงศา
นวงศ์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งปฏิบัติงานแทนพระองค์ แม้การเสด็จเสวยพระนครนี้มัทนาจะให้
คำอธิบายไว้ว่าเป็นการ “เข้าถึงประชาชน” แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบจากการที่พระองค์เสด็จเสวย
พระนครบ่อยครั้งทำให้ดูเหมือนว่าทรงไม่สนพระราชหฤทัยต่อกิจการบ้านเมืองและทำให้ความรู้สึก
ของประชาชนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เสื่อมถอยลง

กรรณิรมย์ สุวรรณานนท์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย วิทยานิพนธ์
ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2524.

งานศึกษาของกรรณิรมย์ สุวรรณานนท์ เสนอว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราโชบายในการสร้างชาติไทยด้วยการสร้างมโนสำนึกให้คนไทยมีความสามัคคี และ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ด้วยการใช้นโยบาย “ชาตินิยม” ซึ่ง กรรณิรมย์ได้ชี้ให้เห็นว่าเครื่องมือที่ถูกใช้อย่างสำคัญในการถ่ายทอดแนวคิดนี้คือ งานพระราชนิพนธ์ เช่น *ความเป็นชาติโดยแท้จริง* *ปลุกใจเสือป่า* *หัวใจนักรบ* เป็นต้น นอกจากนี้บทพระราชนิพนธ์ยังถูก พระองค์ใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาพระราชดำริของพระองค์ โดยกรรณิรมย์ได้นำเสนอหลักฐาน ในเรื่องนี้ว่า เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงต้องการให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบพระร่วง ทรง มีงานพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง *การสร้างเรือรบ มหาตมะ* *ขอชวนท่านเป็นแมลงหริว* เป็นต้น เพื่อ ชักจูงให้คนไทยคล้อยตามพระราชประสงค์ของพระองค์ แม้ในข้อสรุปของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ผู้วิจัยจะ ไม่สามารถชี้ได้ว่าแนวพระราชดำริในการสร้างชาติไทย ในการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม และความ จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประสบความสำเร็จ หรือไม่ แต่ผู้วิจัยก็ได้แสดงทัศนคติต่อแนวพระราชดำริการสร้างชาติไทยของพระองค์ว่า “แนว พระราชดำริในการสร้างชาติไทยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ประเทศไทยใน เวลานั้นสามารถรักษาเอกราชของชาติเอาไว้ได้ ทั้งยังสามารถแก้ไขสนธิสัญญาอันไม่เป็นธรรมกับชาติ ตะวันตก จากการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร นอกจากนี้พระบรมราโชบายของ พระองค์หลายประการยังถูกนำมาใช้จนถึงปัจจุบัน”¹⁶

Vella, Walter F. Chaiyo! King Vajiravudhand the Development of Thai Nationalism.
Honolulu: The University Press of Hawaii, 1978.

Walter F. Vella ศึกษาเกี่ยวกับการใช้นโยบายชาตินิยมในการสนับสนุนการปกครองประเทศ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้วิธีการที่หลากหลายภายใต้กรอบคิดแบบ

¹⁶ กรรณิรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย, หน้า 282.

ชาตินิยม เช่น การสถาปนากองเสือป่า การบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วง การจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กผู้ชายภายใต้แนวคิดสุภาพบุรุษ รวมถึงการใช้สื่อสิ่งพิมพ์โดยเฉพาะงานพระราชนิพนธ์เพื่อจูงใจให้คนไทยตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ และการปกครองในรูปแบบราชาธิปไตย แนวคิดเรื่องชาตินิยมถูกสร้างขึ้นเพื่อต่อสู้กับแนวคิดทางการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในหมู่ชนชั้นกลาง

จิระพันธ์ ชาตชินเชาวน์. การดำเนินนโยบายชาตินิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.

งานศึกษาของจิระพันธ์ ชาตชินเชาวน์ได้ศึกษาถึงการใช้นโยบายชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปกครองประเทศ ซึ่งพระบรมราชโบายสำคัญที่ทรงใช้ในการสร้างความรู้สึกชาตินิยมก็คือ การปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักชาติ และความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในระบอบราชาธิปไตยผ่านงานพระราชนิพนธ์ โดยเฉพาะงานพระราชนิพนธ์ที่มีเนื้อหาต่อต้านชาวจีนอย่างเรื่อง *พวกยิวแห่งบูรพาทิศ* *ความเป็นชาติไทยอันแท้จริง* *ความเห็น 9* เรื่อง นอกจากนี้ยังมีงานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1 โดยเนื้อหาของงานในกลุ่มนี้เป็นการกล่าวชักจูงให้คนไทยคล้อยตามพระราชประสงค์ในพระองค์ในการที่สยามจะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร เช่นเรื่อง “ความฝันของเยอรมัน” “อำนาจคือธรรม” และ “กฎหมายทะเล” และสุดท้ายคืองานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวกับการปลูกฝังความรักชาติ ซึ่งงานพระราชนิพนธ์ในกลุ่มนี้มีเนื้อหาชักจูงให้คนไทยมีความเสียสละเพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อชาติและพระมหากษัตริย์ได้ถูกเน้นย้ำตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการศึกษา จิระพันธ์ได้ให้ข้อสรุปถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายชาตินิยมเพื่อใช้ในการปกครองประเทศ ได้แก่ การเกิดกบฏ.ศ.130 และปัญหาชาวจีนในประเทศ งานศึกษาชิ้นนี้ได้ให้คำตอบเหมือนข้อสรุปของกรรณภิมย์ ที่ไม่สามารถให้ข้อสรุปได้ว่าการดำเนินนโยบายชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประสบ

ความสำเร็จเพียงใด เนื่องจากไม่ทราบถึงปฏิภริยาของประชาชนที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศของพระองค์ แต่การสร้างแนวคิดเรื่องชาตินิยมกับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ทำให้สยามสามารถแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมซึ่งกระทำไว้ตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้

1.3.2 กลุ่มงานที่ศึกษาการใช้งานพระราชนิพนธ์เพื่อปกครองประเทศ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งงานพระราชนิพนธ์เหล่านี้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนพระบรมราโชบายต่าง ๆ ในการปกครองประเทศ โดยทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ถ่ายทอดพระราชดำริ พระราชประสงค์ และพระบรมราโชบายต่าง ๆ แก่สาธารณชนเพื่อชักจูง โน้มน้าว ให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามพระราชประสงค์ในพระองค์ การใช้งานพระราชนิพนธ์เป็นเครื่องมือหลักในการสนับสนุนการปกครองประเทศชาติถือได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะในรัชสมัยของพระองค์ ทำให้มีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้เป็นจำนวนมากทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ วรรณคดี และภาษาศาสตร์

ธิดา วัฒนกุล. แนวความคิดทางการเมืองในบทธละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519.

งานศึกษาเรื่องนี้เป็นการศึกษาบทธละครพระราชนิพนธ์จำนวน 13 เรื่อง เพื่อศึกษาพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สอดแทรกอยู่ ธิดาได้ให้ข้อสรุปของงานศึกษาชิ้นนี้ไว้ว่า บทธละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนพระบรมราโชบายทางการเมืองของพระองค์ ในการต่อต้านอิทธิพลและแนวคิดจากต่างชาติเกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง ทั้งระบอบสาธารณรัฐ และคอมมิวนิสต์ ทั้งนี้งานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ยังมีเนื้อหาสนับสนุนการปกครองประเทศในระบอบราชาธิปไตย นอกจากนี้ประเด็นเรื่องเสื่อป่าก็เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่อยู่ในบทธละครพระราชนิพนธ์ของพระองค์ โดยทรงตำหนิคนไทยที่ต่อต้าน และไม่สนับสนุนกิจกรรมเสื่อป่า ทรงมองคนไทยเหล่านี้ว่าเป็น

อุปสรรคต่อการพัฒนาของความมั่นคงภายในประเทศ งานศึกษาเรื่องนี้ได้อธิบายถึงที่มาของการใช้งานพระราชนิพนธ์ของพระองค์เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองว่า เป็นงานที่ทรงโปรดมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ โดยใช้การอ้างอิงจากงานศึกษาของมัทนา เกษกมล ในงานศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453 – 2463)

ธงชัย หวานแก้ว. การปลุกฝังความรักชาติตามที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522.

ธงชัย หวานแก้ว ศึกษางานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวน 17 เรื่อง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปลุกฝังแนวคิดเรื่องความรักชาติ โดยมุ่งเน้นความสำคัญของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อันเป็นพระบรมราโชบายที่สำคัญซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศสยามตลอดรัชสมัยของพระองค์ ปัจจัยแห่งการปลุกฝังเรื่องความรักชาติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ธงชัยได้ยกประเด็นสำคัญคือ เรื่องปัญหาชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งปัญหาการเมืองภายในประเทศจีนที่ส่งผลมาถึงประเทศไทย และปัญหาการที่คนจีนควบคุมเศรษฐกิจส่วนใหญ่ของประเทศไทยซึ่งส่งผลต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของชาติ จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจำเป็นต้องปลุกฝังแนวคิดเรื่องความรักชาติโดยผ่านงานพระราชนิพนธ์

สุภัญญา ตีระวนิช. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์: รายงานผลการวิจัย

กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532.

งานวิจัยของสุภัญญาได้อธิบายถึงวิธีการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือทางการเมืองของพระองค์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าในยุคสมัยนี้ได้เกิดสิ่งทีเรียกว่าสงครามปากกาขึ้นระหว่างบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนร่วมในสงครามปากกาคาวนี้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อมีผู้หนึ่งผู้ใดเขียนโจมตีพระราชดำริของพระองค์ ทั้งเรื่องการเรียไรเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วง และเรื่องที่จะให้สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของรัฐบาลอย่างหนังสือพิมพ์ไทยเพื่อตอบโต้ และชี้แจงให้เห็นถึงประโยชน์ในพระราชดำริของพระองค์

งานวิจัยของสุภัญญาเรื่องนี้ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใส่พระราชหฤทัย และทรงตระหนักถึงความสำคัญเป็นอย่างยิ่งของการใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการปกครองประเทศ

สิริรัตน์ พุ่มเกิด. “อศฺวพาทุ” กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

งานศึกษาอีกหนึ่งเรื่องที่ศึกษางานพระราชนิพนธ์ในฐานะเครื่องมือทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งอธิบายว่าบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงใช้พระนามปากกา “อศฺวพาทุ” ได้ถูกใช้เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่พระราชดำริทางการเมืองของพระองค์ โดยมองปัจจัยที่ทรงเลือกใช้งานวรรณกรรมเป็นเครื่องมือว่า ในรัชสมัยของพระองค์ได้เกิดปัญหาต่าง ๆ หลายประการ ทั้งปัญหาชาวจีน อิทธิพลจากต่างชาติ ความขัดแย้งภายในราชสำนัก และเหตุการณ์กบฏ ร.ศ.130 ทำให้องค์ทรงเลือกใช้งานพระราชนิพนธ์เพื่อเผยแพร่แนวคิดทางการเมืองโดยแนวคิดสำคัญในงานพระ

ราชนิพนธ์ของพระองค์คือเรื่องชาตินิยม ซึ่งในความหมายของพระองค์ก็คือความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ. “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

งานของสหะโรจน์ได้ชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ในการสร้างภาพลักษณ์ของทหารที่ดีตามแบบฉบับของสุภาพบุรุษวิศตอเรียน ซึ่งประกอบด้วย ความเข้มแข็ง กล้าหาญ เสียสละ และความจงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงเน้นย้ำเป็นอย่างมาก งานพระราชนิพนธ์หลายเรื่องโดยเฉพาะงานบทละครพูดซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับทหาร มักปรากฏภาพลักษณ์ของสุภาพบุรุษตามพระราชประสงค์ โดย สหะโรจน์ได้ยกตัวอย่างงานพระราชนิพนธ์เรื่อง “เสียสละ” เพื่อชี้ให้เห็นภาพลักษณ์ตามพระราชประสงค์ของพระองค์ ซึ่งลักษณะของทหารที่ดีเหล่านี้สหะโรจน์ได้ให้ข้อสรุปว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำตัวอย่างมาจากอัศวินในทวีปยุโรป

กลุ่มงานวิจัยที่ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการปกครองประเทศ

งานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งเน้นการศึกษาปัญหาอันเกิดขึ้นจากพระบรมราชาบายชาตินิยมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นพระบรมราชาบายหลักในการปกครองประเทศ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาในการปกครองประเทศ งานวิจัยเหล่านี้ล้วนแต่ตั้งประเด็นว่าพระบรมราชาบายราชาชาตินิยมมีเป้าหมายสำคัญในการเสริมสร้างพระราชอำนาจส่วนพระองค์มากกว่าความต้องการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติ ทำให้งานวิจัยเหล่านี้มุ่งศึกษาปัญหา และผลกระทบซึ่งเกิดจากพระบรมราชาบายชาตินิยม

พวงร้อย กล่อมเอียง. พระบรมราชาไชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516.

ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ ปัญหาเรื่องชาวจีนในประเทศไทย พวงร้อย กล่อมเอียงได้ทำการศึกษางานเรื่อง พระบรมราชาไชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชี้ให้เห็นถึงปัญหาภายในประเทศไทยตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ชาวจีนมักจะดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งที่เป็นปฏิปักษ์เพื่อต่อต้านรัฐบาลไทยโดยตรง และปฏิปักษ์ที่ต่อต้านรัฐบาลต่างชาติ เช่น การนัดหยุดงาน การบอยคอตสินค้า ซึ่งการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนในประเทศไทยส่งผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยเวลานั้นเป็นอย่างมาก จนรัฐบาลต้องดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไข และปราบปราม ล่วงมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนก็ยังคงเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง และยิ่งมากขึ้นกว่ารัชสมัยก่อนหน้าด้วยซ้ำไป เนื่องจากในรัชสมัยนี้ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญในประเทศจีนคือการโค่นล้มราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty) โดยสมัชชาสามคน ที่ก่อตั้งโดยซุนยัตเซน (Sun Yat - sen) การดำเนินการโค่นล้มราชวงศ์ชิงของสมัชชาสามคนมีการเคลื่อนไหวภายในประเทศสยามด้วย โดยมีการออกหนังสือพิมพ์เสนอแนวคิดปฏิวัติ รวมทั้งการเดินทางมาเรียไรเงินเพื่อใช้ในการปฏิวัติด้วยตัวเองของซุนยัตเซน โดยที่ชาวจีนในประเทศสยามเวลานั้นต่างมีทั้งกลุ่มที่ต่อต้านและสนับสนุนการกระทำดังกล่าวอยู่ จนเกิดการเคลื่อนไหวอย่างเป็นรูปธรรมผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์

การเคลื่อนไหวนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศชาติ ทำให้ทรงมีพระบรมราชาไชบายเพื่อตอบโต้การเคลื่อนไหวดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของชาวจีนภายในประเทศ โดยหนึ่งในพระบรมราชาไชบายสำคัญคือ การใช้งานพระราชนิพนธ์ เพื่อสร้างจิตสำนึกความรักชาติให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนชาวไทย รวมทั้งสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นคนไทยให้แก่ชาวจีนที่มาอาศัยอยู่ในประเทศสยาม พร้อมกันนี้งานพระราชนิพนธ์บางเรื่องอย่างเช่น *ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน* ก็เป็นการโจมตีระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐที่เพิ่งสถาปนาขึ้นในประเทศจีน และกำลังแพร่อิทธิพลสู่สังคมสยาม จนกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงในพระราชอำนาจ

พรเพ็ญ อันตระกูล. การใช้จ่ายเงินแผ่นดิน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 68). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

งานวิจัยของพรเพ็ญได้ศึกษาพระบรมราโชบายทางด้านเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อสรุปที่ชัดเจน และเน้นย้ำตลอดเวลาว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินพระบรมราโชบายที่ผิดพลาดทางด้านเศรษฐกิจเนื่องจากทรงทุ่มงบประมาณจำนวนมากไปกับการสร้างพระราชอำนาจให้แก่พระองค์เอง และทางการทหาร แทนที่จะนำงบประมาณไปพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ พรเพ็ญได้เน้นย้ำถึงเรื่องการสร้างทางรถไฟ และการพัฒนาทางด้านชลประทานที่รัฐบาลในรัชสมัยของพระองค์ไม่ได้ให้การสนับสนุน และความใส่ใจเท่าที่ควร จากการดำเนินพระบรมราโชบายทางด้านเศรษฐกิจที่ผิดพลาดนี้เองได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจของประเทศในรัชเวลาต่อมา

Copeland, Matthew Phillip. Contested Nationalism and the 1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam. Doctor of Philosophy, Australian National University, November 1993.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ Matthew Copeland พยายามเสนออีกด้านหนึ่งของการใช้พระบรมราโชบายชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งบรรดานักหนังสือพิมพ์จำนวนมากได้ลุกขึ้นมาโต้ตอบการใช้วาทกรรมชาตินิยมเพื่อส่งเสริมการปกครองประเทศในพระองค์ บรรดานักหนังสือพิมพ์ต่างมองว่าพระบรมราโชบายต่าง ๆ นั้นไม่ได้กระทำเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ แต่เป็นพระบรมราโชบายที่ทรงมีขึ้นเพื่อสนับสนุนพระราชอำนาจของพระองค์ และพวกพ้อง อย่างไรก็ตามแม้การวิพากษ์วิจารณ์พระบรมราโชบายจะปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ตลอดรัชสมัยของพระองค์ แต่ก็ยังเป็นเพียงแค่การวิพากษ์วิจารณ์ผ่านตัวอักษรซึ่งไม่สามารถตอบสนองความต้องการของบรรดานักหนังสือพิมพ์ที่ต้องการชี้ให้เห็นความล้มเหลวในการปกครองของพระองค์ นอกจากนี้บรรดานักหนังสือพิมพ์ยังต้องการวิพากษ์วิจารณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างรุนแรง ด้วยเหตุนี้ภาพการ์ตูนล้อเลียนจึงถูกนำมาใช้ในการถ่ายทอดสารแก่ผู้อ่านอย่างแพร่หลาย

Greene, Stephen Lyon Wakeman. Absolute Dreams: Thai Government under Rama VI, 1910 – 1925. Bangkok: White Lotus Press, 1999.

Absolute Dreams: Thai Government under Rama VI, 1910 – 1925 ได้อธิบายถึงพระบรมราโชบายในการปกครองประเทศในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เขียนพยายามแสดงให้เห็นว่าพระบรมราโชบายส่วนใหญ่ที่ทรงใช้ในการปกครองประเทศนั้นทรงคำนึงถึงความมั่นคงของพระราชอำนาจส่วนพระองค์เป็นสำคัญ โดยทรงแต่งตั้งบุคคลที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย และพร้อมที่จะดำเนินนโยบายตามพระราชดำริในพระองค์ขึ้นดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงย้าย หรือปลดข้าราชการและพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีความรู้ความสามารถแต่มีจะคัดค้านพระบรมราโชบาย พร้อม ๆ กันนี้ยังทรงมีพระบรมราโชบายต่าง ๆ ที่ผูกติดกับแนวคิดชาตินิยมเพื่อใช้ในการสนับสนุนการปกครองประเทศ เช่น การก่อตั้งกองเสือป่า กรมทหารรักษาวัง ธนาคารจิ้นสยาม การก่อตั้งราชนาวีสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นต้น พระบรมราโชบายเหล่านี้แม้จะได้รับการสนับสนุนในช่วงแรกแต่ต่อมากลับเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติแต่อย่างใด อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อสถานะทางการเงินของประเทศเนื่องจากเป็นความฟุ่มเฟือยสวนทางกับสภาพเศรษฐกิจโลกที่กำลังถดถอย

Kullada Kesboonchoo Mead. The Rise and Decline of Thai Absolutism. London: RoutledgeCurzon, 2004.

งานชิ้นนี้ได้อธิบายถึงการสร้างการปกครองรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การปกครองประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากการปฏิรูปการปกครองครั้งนั้นได้สร้างชนชั้นใหม่ขึ้นมาซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างดี อีกทั้งการปกครองแบบใหม่ยังให้อำนาจการปกครองแก่เสนาบดีเป็นสำคัญ ทำให้ความจงรักภักดีของชนชั้นใหม่กลุ่มนี้เปลี่ยนมาขึ้นตรงต่อเสนาบดีประจำกระทรวงที่พวกเขาทำงานอยู่ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงจำเป็นต้องดำเนินพระบรมราโชบายหลายประการ เช่น การจัดตั้งกองเสือป่าเพื่อสร้างความรู้สึกชาตินิยมและความจงรักภักดีต่อตัวพระมหากษัตริย์ให้เกิดแก่บรรดาชนชั้นใหม่ แต่สุดท้ายแล้ว

พระบรมราชาไชยบาลเหล่านี้ล้วนประสบความสำเร็จและท้ายที่สุดได้กลายเป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยต่อมา

1.3.3 กลุ่มงานที่ศึกษาเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 1

สงครามโลกครั้งที่ 1 นับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดเหตุการณ์หนึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายามที่จะศึกษาถึงพระบรมราชาไชยบาลทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ ที่มีบทบาทสำคัญต่อนโยบายของประเทศสยามในสงครามโลกครั้งที่ 1

สมพล ศิลปะวุฒิ. บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 และผลที่ประเทศไทยได้รับ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา, 2515.

งานวิจัยเรื่องนี้ได้ศึกษาสาเหตุ บทบาท และผลจากการที่ไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยได้ให้ข้อสรุปถึงสาเหตุที่ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ว่าตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของประเทศ โดยเฉพาะความต้องการที่จะยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมซึ่งไทยได้ทำกับมหาอำนาจต่าง ๆ ในยุโรป ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในส่วนของบทบาทของประเทศไทยต่อสงครามโลกครั้งนี้ สมพลให้ข้อสรุปว่าในระยะแรกนั้นแม้ว่าประเทศสยามจะประกาศเป็นกลางในสงครามครั้งนี้ แต่ในช่วงระยะเวลาที่สยามจะประกาศเข้าร่วมสงครามโลกกับฝ่ายสัมพันธมิตร นโยบายการต่างประเทศของสยามได้เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างชัดเจน จวบจนเมื่อประกาศเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรแล้ว สยามได้ตัดสินใจส่งทหารเข้าร่วมรบในสมรภูมิที่ทวีปยุโรป จนสงครามสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร งานวิจัยเรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าผลจากการที่สยามส่งทหารเข้าร่วมรบในครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นให้ประเทศสยามสามารถยกเลิกสัญญาอันไม่เป็นธรรมที่ได้กระทำไว้กับชาติต่าง ๆ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สุจิรา ศิริโปล์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง. กรุงเทพฯ:

คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2528.

สุจิรา ศิริโปล์ได้ศึกษาถึงบทบาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ก่อนที่จะทรงมีพระบรมราชโองการประกาศให้สยามเข้าร่วมสงคราม จนกระทั่งหลังจากที่สงครามได้ยุติลง งานวิจัยของสุจิราช่วยให้ตระหนักว่าการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำพาสยามเข้าร่วมสงครามโลกในครั้งนี้มิใช่แค่เรื่องผลประโยชน์ของประเทศชาติหากสยามได้รับชัยชนะเท่านั้น แต่ยังเป็น การเสริมสร้างพระเกียรติให้แก่พระมหากษัตริย์อีกทางหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตามงานวิจัยของสุจิราแม้จะเป็นงานวิจัยที่เขียนขึ้นเพื่อยกย่องเทิดทูนพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1 แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับสะท้อนให้เห็นว่าผู้มีบทบาทที่แท้จริงในกรณีนี้กลับมิใช่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงมีส่วนสำคัญในการจัดการเรื่องการส่งทหารเข้าร่วมสงครามโลกในครั้งนี้ อีกทั้งยังทรงรับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยภายในประเทศตลอดระยะเวลาที่สยามเข้าร่วมสงคราม

โรจน์ จินตมาศ. แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531.

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาถึงพระบรมราชาโบาย และพระราชดำริของพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนำพาสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยให้ความสนใจศึกษาพระบรมราชาโบาย และพระราชาโบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศเป็นสำคัญ งานศึกษาของโรจน์ได้ชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ข้างฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยทรงมุ่งหวังว่าชัยชนะจากการเข้าร่วมสงครามโลกกับฝ่ายสัมพันธมิตรในคราวนี้จะช่วยส่งเสริมพระเกียรติของพระองค์ อย่างไรก็ตามจากการที่คนจำนวนมากมีความคิดสนับสนุนฝ่ายมหาอำนาจกลางจึงเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ในการชักจูงให้คนเหล่านี้หันกลับมาสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร

1.3.4 กลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการทหาร

งานวิจัยกลุ่มนี้เป็นการศึกษาบริบททางด้านการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีปัจจัยสำคัญจากการปฏิรูประบอบราชการ และกองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ส่งผลกระทบต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปราศจากพระราชอำนาจทางการทหาร เป็นเหตุให้พระองค์ทรงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างพระราชอำนาจทางการทหารขึ้นมาเพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงในราชบัลลังก์ในพระองค์ ด้วยเหตุนี้งานวิจัยในกลุ่มนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาถึงวิธีการ ประโยชน์ และผลกระทบจากการจัดตั้งกองเสือป่าอันเป็นหน่วยงานที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกองทหารซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งขึ้นโดยเป็นส่วนหนึ่งของพระบรมราชโองบายราชาชาตินิยมในการเสริมสร้างพระราชอำนาจส่วนพระองค์

แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

งานวิจัยเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของกองทัพไทยโดยมีชาติตะวันตกเป็นต้นแบบตั้งแต่วัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ.2475 งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามมีส่วนร่วมในการจัดการกองทัพไทยในลักษณะต่าง ๆ เช่น พระบรมราชโองการที่ทรงให้มีการจัดตั้งสภากองทัพ หรือการจัดตั้งกองทหารรักษาวัง แต่ก็ยังเป็นเพียงการอธิบายขั้นตอน และวิธีการของการก่อตั้งหน่วยงานทั้งสองโดยไม่ได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุที่แท้จริงของการก่อตั้งหน่วยงาน เหล่านี้ขึ้นมา ประเด็นที่สำคัญในงานวิจัยของแจ่มจันทร์คือการสะท้อนให้เห็นว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการของกองทัพสยามล้วนแต่เป็นบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาในองค์เป็นส่วนใหญ่ โดยพระองค์ไม่ได้ทรงมีบทบาทในกองทัพเท่าใดนัก

อัจฉราพร กมุทพิสมัย. กบฏ ร.ศ. 130: ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการปกครอง และกลุ่ม “ทหารใหม่”. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

งานเขียนชิ้นนี้คือการศึกษาอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงบริบททางการเมืองการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง โดยอัจฉราพรได้ศึกษาถึงการเกิดขึ้นของทหารอาชีพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้ส่งผลต่อบริบททางการเมืองการปกครองในรัชสมัยต่อมา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติ ชนชั้นล่างจึงสามารถยกระดับฐานะของตนผ่านการศึกษา แต่อย่างไรก็ตามในงานศึกษาของอัจฉราพรพบว่าการหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยได้ให้ความรู้แก่บรรดานักเรียนทหารเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้การดำเนินพระบรมราโชบายทางการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะการมุ่งเน้นเสริมสร้างพระราชอำนาจทางการเมืองการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างการตั้งกองเสือป่า ได้เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้บรรดานายทหารที่สำเร็จการศึกษามาจากโรงเรียนนายร้อยลุกขึ้นก่อการกบฏ จนกลายเป็นการปะทะกันระหว่างแนวความคิดแบบเก่า และแนวคิดแบบก้าวหน้า แม้สุดท้ายแล้วการปฏิวัติครั้งนี้จะล้มเหลว แต่อัจฉราพรชี้ให้เห็นว่าประเด็นสำคัญไม่ได้อยู่ที่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการกบฏ แต่ความสำคัญของเรื่องนี้คือ การชี้ให้เห็นถึงปัญหาของตัวผู้ปกครองประเทศ คือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงดำเนินพระบรมราโชบายทางการเมืองการทหารผิดพลาด สร้างความไม่พอใจแก่ทหารในกองทัพจนนำไปสู่เหตุการณ์กบฏ ร.ศ.130

ยุภาพร เจือจินดา. เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ศึกษาองเสือป่าในฐานะเครื่องมือทางการเมืองการปกครองในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยุภาพรได้ชี้ให้เห็นว่าวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดตั้งกองเสือป่านอกจากเป็นการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมแก่ข้าราชการแล้ว กองเสือป่าที่องค์ทรงมีพระบรมราชโองการเมื่อแรกเริ่มก่อตั้งว่าจะป็นหน่วยงานทางการเมืองการทหารที่ทำหน้าสนับสนุนส่งเสริมราชการของ

กองทัพ กลับกลายเป็นองค์กรที่ช่วยส่งเสริมพระราชอำนาจทางการทหารแก่องค์เอง โดยทำหน้าที่เปรียบเสมือนกองทัพส่วนพระองค์ นอกจากนี้ กองเสือป่ายังกลายเป็นหนึ่งในสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับบรรดานายทหารภายในกองทัพ

1.3.5 สรุป

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่างมุ่งเน้นการศึกษาพระบรมราโชบายชาตินิยมโดยที่มีพระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางของความ เป็นชาติ ซึ่งการดำเนินพระบรมราโชบายชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้ดำเนินนโยบายผ่านพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ทั้งการจัดตั้งกองเสือป่า การปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมผ่านงานพระราชนิพนธ์ประเภทต่าง ๆ อย่างไรก็ตามงานวิจัยหลาย เรื่องได้แสดงให้เห็นว่าการดำเนินพระบรมราโชบายชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการเสริมสร้างพระราชอำนาจเป็นการส่วนพระองค์ ไม่ใช่พระบรมราโชบายเพื่อพัฒนาประเทศชาติอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้จึงมีงานวิจัยกลุ่มหนึ่งที่ศึกษาต่อยอดจากงานวิจัยที่ศึกษาพระบรมราโชบายทางการเมืองเป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งงานวิจัยในกลุ่มนี้จะทำการศึกษาถึงกระแสต่อต้าน ปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากพระบรมราโชบายชาตินิยม งานในกลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระบรมราโชบายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการปกครองประเทศนั้นถูกต่อต้านจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เป็นอย่างมาก และส่งผลกระทบต่อประเทศชาติในเวลาต่อมา

การศึกษาในส่วนบริบททางการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับพบว่ายังไม่มียงานวิจัยเรื่องใดที่มุ่งประเด็นการศึกษาถึงพระบรมราโชบายทางการทหารในพระองค์ ในลักษณะที่เป็นเอกเทศ และมีขอบเขตนอกเหนือจากกิจกรรมเสือป่า และสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วยเหตุนี้งานศึกษานี้จะได้ทำการศึกษาถึงพระบรมราโชบายทางการทหารที่กว้างกว่าขอบเขตของเรื่องเสือป่า และสงครามโลกครั้งที่ 1 รวมทั้งจะได้ช่วยเติมเต็มเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเสือป่า และสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นการศึกษาที่ต้องการแสดงให้เห็นว่าพระบรมราโชบายทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์นั้นปรากฏในพระราชกรณียกิจใดบ้าง

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับทหารมักมีข้อสรุปถึงความล้มเหลวของพระบรมราโชบายทางการทหาร และความสัมพันธ์ในเชิงลบระหว่างพระองค์กับกองทัพ ด้วยสาเหตุที่การศึกษาส่วนมากสิ้นสุดเรื่องราวที่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในพ.ศ.2475 อย่างไรก็ตามหากขยายช่วงเวลาของการศึกษาออกไปจนถึงการขึ้นมามีอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จะพบว่าพระบรมราโชบายทางการทหาร โดยเฉพาะพระบรมราโชบายในการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ผ่านวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริขึ้นมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ตราบนานทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้งานวิจัยเรื่องนี้จะได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับทหารทหารอย่างเป็นทางการ และศึกษาอิทธิพลของพระบรมราโชบายนี้ต่อความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับกองทัพ ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างกษัตริย์กับกองทัพในเวลาต่อมา

1.4 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

1. ปัจจัยทางการเมือง และการทหารทั้งภายในและภายนอกซึ่งนำไปสู่สาเหตุของการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. วิธีการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.5 แนวเหตุผล ทฤษฎีสำคัญ หรือสมมติฐาน

การปฏิรูปกองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้เกิดนายทหารอาชีพขึ้น เมื่อพระราชโอรสในพระองค์ที่ทรงสำเร็จวิชาการทหารกลับมาจากต่างประเทศก็ทรงเข้ารับราชการทหารในตำแหน่งที่สำคัญ และมีฐานพระอำนาจของพระองค์ ต่างจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะทรงศึกษาวิชาการทหารจากต่างประเทศแต่ก็เป็นเพียงแค่ขั้นพื้นฐาน มิใช่การศึกษาอย่างเต็มรูปแบบเหมือนกับพระราชโอรสพระองค์อื่น เมื่อเสด็จกลับจากต่างประเทศพระองค์ไม่ได้ทรงมีหน้าที่รับผิดชอบในกิจการทางการทหารเท่าใดนัก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน ได้เกิดเหตุการณ์ กบฏ ร.ศ.130 แม้ว่าการกบฏครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จแต่ก็ได้สร้างความสั่นคลอนในพระราชอำนาจของพระองค์ และทรงรู้สึกว่พระองค์ไม่ได้รับการยอมรับจากบรรดานายทหาร นอกจากนี้ กษัตริย์หลายประเทศในยุโรปและเอเชียล้วนมีภาพลักษณ์ทางการทหารทั้งสิ้น และสงครามโลก ครั้งที่ 1 ที่เกิดขึ้นในยุโรปก็เป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเป็นผู้นำทางการทหารมากขึ้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ โดยแสดงว่าทรงเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางการทหารทั้งเรื่องยุทธวิธีการทำสงคราม และ ยุทธโศปกรณ์ทางการทหารสมัยใหม่ผ่านงานพระราชนิพนธ์ รวมทั้งการสร้างธรรมเนียมทางการทหาร ต่าง ๆ เช่นสร้างเครื่องแบบทหาร สถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

ทำให้เข้าใจการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 2

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการทหาร

การปฏิรูปประเทศโดยเฉพาะด้านการทหารในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการวางรูปแบบการบริหารงานภายในกองทัพตามแบบของชาติตะวันตกที่มีทหารประจำการในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ อย่างชัดเจน ทั้งยังใช้ยุทธวิธีในการรบตามอย่างตะวันตก ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความจำเป็นที่จะต้องจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านการทหารจากต่างประเทศเช่นพลเรือโท พระยาชลยุทธโยธินทร์ (องเดร ดู เปลซี เดอ ริเชอลิเออ : *Andreas du Plésis de Richelieu*) นายทหารเรือชาวเดนมาร์ก เพื่อเข้ามาปฏิรูประบบทหารให้แก่กองทัพสยาม นอกจากการว่าจ้างชาวต่างชาติเข้ามารับราชการแล้ว พระองค์ยังทรงส่งพระราชโอรสไปศึกษาวิชาการทหารที่ทวีปยุโรป เพื่อนำความรู้ทางทหารตามแบบตะวันตกเข้ามาปรับปรุง พัฒนากองทัพสยาม ซึ่งพระราชโอรสที่ทรงสำเร็จการศึกษาทางการทหารจากต่างประเทศเมื่อทรงกลับมารับราชการทหารก็ล้วนมีบทบาทสำคัญภายในกองทัพสยามตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.1 พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสในพระองค์เสด็จไปศึกษาวิชาต่างๆ ย่างต่างประเทศ ทั้งด้านวิศวกรรมศาสตร์ กฎหมาย สาธารณสุข อักษรศาสตร์ และการทหาร เพื่อนำความรู้สมัยใหม่ตามแบบอย่างตะวันตกกลับมาพัฒนาประเทศซึ่งกำลังก่อร่างสร้างตัวให้มีความเจริญเทียบเท่าอารยประเทศ สำหรับพระราชโอรสในชั้นเจ้าฟ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ศึกษาวิชาทหาร ด้วยทรงมองว่าการทหารเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศชาติ จำเป็นต้องอาศัยคนที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย¹ ด้วยเหตุดังกล่าวพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้าที่เสด็จไปทรง

¹ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระโอรสและพระหัตถ์ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า

ศึกษายังต่างประเทศต่างทรงเข้ารับการศึกษาในวิชาทางทหารตามพระราชประสงค์ของพระราชบิดา เว้นแต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย เพียงพระองค์เดียวที่ทรงศึกษาวิชาอักษรศาสตร์ จากวิทยาลัยมอดเลน มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ (Magdalene College, University of Cambridge)²

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสูติเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2423 โดยทรงเป็นพระราชโอรสลำดับที่ 29 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงเป็นพระราชโอรสลำดับที่ 1 ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงโดยทรงเป็นพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้าพระองค์ที่สองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2423 เมื่อพระชนมายุได้ 8 พรรษาได้มีพระราชพิธีพระราชทานพระสุพรรณบัฏ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมเป็น “กรมขุนเทพทราวดี” มีศักดินาห้าหมื่นไร่³ และเสด็จเข้ารับพระราชพิธีโสกันต์ในพ.ศ.2431

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงพระเยาว์ทรงเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐานจากพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) พระยาอิศรพันธ์โสภณ (หนู อิศรางกูร ณ อยุธยา) และม.จ.ประภากร มาลากุล นอกจากนี้ยังทรงศึกษาวิชาภาษาอังกฤษกับเซอร์ โรเบิร์ต มอแรนต์ (Sir Robert Morant)⁴ เพื่อเป็นการปูพื้นฐานทางด้านภาษาให้แก่พระองค์ก่อนที่จะทรงเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาต่อยังต่างประเทศ ในพ.ศ.2436 เมื่อพระชนมายุได้ 13 พรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จพระราชดำเนินยังประเทศอังกฤษเพื่อศึกษาต่อ⁵ การศึกษาที่ประเทศอังกฤษในระยะแรกสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ มหาวชิราวุธ

สุquamลมารศรี พระอัครราชเทวี และพระประวดีฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษยง พระจิตา ทรงเรียนเรียง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2534), หน้า 18.

² วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, “นักเรียนนอก” ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สังคมไทย (กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2550), หน้า 53.

³ “ประกาศการรับพระสุพรรณบัฏ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 5, ตอนที่ 50 (30 เมษายน 2431): 440.

⁴ สุจิตา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2528), หน้า 8.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

ทรงได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการส่วนพระองค์จากนายเบนซิล ทอมสัน (Bensil Thompson) เพื่อเตรียมพระองค์สำหรับการศึกษาต่อในระดับสูง

อย่างไรก็ตามเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จทิวงคตในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ.2437 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการสถาปนาสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเทพทวารวดีซึ่งมีพระอิสริยยศเป็นลำดับที่สองรองจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมารขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2437⁶ การสถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นสยามมกุฎราชกุมารได้ส่งผลต่อแนวทางการศึกษาของพระองค์ที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนสาขาวิชาที่ทรงศึกษาจากเดิมที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้พระองค์ศึกษาเข้ารับการศึกษาในวิชาทหารเรือ⁷ เพื่อให้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเหมือนพระราชโอรสพระองค์อื่น ๆ ก็ถูกปรับให้ทรงต้องเข้ารับการศึกษาในสาขาวิชาที่หลากหลายทั้งของพลเรือนและทหารเพื่อเตรียมพระองค์สำหรับการเป็นพระมหากษัตริย์ในอนาคต

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงย้ายมาประทับ ณ พระตำหนักเกรตเนย์ (Graitney) เพื่อเข้ารับการศึกษาวิชาทหารเบื้องต้นจากพันโท ซี.วี. ฮูม (Lieutenant Colonel C.V. Hume) ต่อมาในพ.ศ.2440 พระองค์ทรงเข้ารับการศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยแซนด์เฮิร์สต์ (Royal Military Academy Sandhurst) ตามคำกราบบังคมทูลแนะนำของพันโท ซี.วี. ฮูม สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเข้ารับการศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยแซนด์เฮิร์สต์ก็เพื่อเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสยามและอังกฤษ โดยไม่ได้มีความมุ่งหวังที่จะให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ มีความรู้ความเชี่ยวชาญในวิชาการทางทหารแต่อย่างใด⁸ นอกจากนี้ยังเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างอังกฤษ และรัสเซียซึ่งในขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวง

⁶ “ประกาศสถาปนา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 11, ตอนที่ 0 ก (20 มกราคม 2437): 346 – 348.

⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 8.

⁸ Ratana Tanadbanchee Tungasvadi, “King Vajiravudh's Moral Concepts for Citizenship,” (Doctor of Philosophy, University of Pennsylvania, 2004), P.9.

พิษณุโลกประชานาถทรงศึกษาวิชาทหารบกอยู่ที่ประเทศรัสเซีย⁹ เมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเข้ารับการศึกษาตามหลักสูตรของโรงเรียนได้ระยะหนึ่ง ก็ทรงเข้าประจำการในกรมทหารราบเบาเดอรัม (Durham Light Infantry) ต่อมาทรงเข้ารับการศึกษาเพิ่มเติมในวิชาการทหารปืนใหญ่ (Artillery) ที่ค่ายฝึกทหารปืนใหญ่ดาร์ทมัวร์ (Dartmour) และเข้ารับการศึกษาอบรมวิชาปืนเล็ก (Small Arms)¹⁰

หลังจากทรงเข้ารับการศึกษาวิชาทหารในสาขาต่าง ๆ และเข้าประจำในกองทหารราบเบาเดอรัม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาริษยาภิบาลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธในขณะที่ทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ให้จัดการศึกษาวิชาพลเรือนแก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ แทนที่การศึกษาวิชาทหาร ด้วยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริถึงหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่ไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางทหารเป็นอย่างดี เพราะไม่ได้ทำหน้าที่ทางการทหารเพียงหน้าที่เดียว ควรมีความรู้ทางด้านวิชาพลเรือน โดยเฉพาะในวิชาด้านการปกครอง และกฎหมายเพื่อนำความรู้ในส่วนนี้มาใช้ปกครองประเทศ¹¹

ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเข้ารับการศึกษาในวิชาพลเรือนเพิ่มเติมที่วิทยาลัยไครสต์เชิร์ช มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ในพ.ศ.2442 ตามคำแนะนำของนายเฟรเดอริก เวอร์นีย์ (Mr. Frederick Verney) ซึ่งดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาทางการทูตของสยามประจำกรุงลอนดอน โดยสาเหตุที่นายเวอร์นีย์แนะนำให้พระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็เพื่อที่จะได้ทรงรู้จักกับบรรดาชนชั้นสูงของอังกฤษ¹² เพราะมหาวิทยาลัยนี้เป็นมหาวิทยาลัยที่ชนชั้นสูงของอังกฤษนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเข้ารับการศึกษาตามหลักสูตรของเจ้านายอังกฤษที่ทาง

⁹ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 7.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

* บรรดาศักดิ์สุดท้ายคือ “เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี”

¹¹ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 8.

¹² หจข., ร.5 ต.49/8 หนังสือพระยาริษยาภิบาลสุริยศักดิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 ตุลาคม ร.ศ.117

มหาวิทยาลัยจัดเตรียมไว้ให้ โดยเน้นการศึกษาวិชาประวัติศาสตร์ และการเมืองการปกครอง เป็นพิเศษ¹³ ระหว่างที่ทรงศึกษาที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดได้ประมาณปีเศษ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเข้ารับการศึกษาต่อที่โรงเรียนเสนาธิการทหารแคมเบอร์เรย์ (Staff College, Camberley) แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาตโดยทรงมองว่าเป็นการเสียเวลามากเกินไป สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธควรเสด็จนิวัตกลับเพื่อมาเรียนรู้การบริหารประเทศชาติ และก่อนที่พระองค์จะทรงเลิกศึกษาโดยไม่ทรงสอบไล่ตามประเพณีของพระราชวงศ์อังกฤษสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธได้พระราชนิพนธ์หนังสือเรื่อง*สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์* (The War of the Polish Succession) ตามคำกราบบังคมทูลขอจากฟรานซิส พาเจต์ (Francis Parget)¹⁴ คณบดีของวิทยาลัย

เมื่อเสด็จนิวัตกลับสู่สยามในพ.ศ.2445 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารทรงได้รับพระราชทานยศเป็นนายพันโท ผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และจเรทหารบก¹⁵ แม้ว่าตำแหน่งทั้งสองจะมีความสำคัญด้วยตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ มีหน้าที่หลักคือการถวายความปลอดภัยแก่พระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด ส่วนตำแหน่งจเรทหารบกก็มีหน้าที่คอยตรวจสอบการทำงานของกองทัพบก อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภต่อหน้าที่ทั้งสองว่าเป็นเพียงในหน้ากระดาษเท่านั้นโดยหน้าที่ส่วนใหญ่ที่ทรงได้รับมอบหมายคือการให้คำปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการในข้อกฎหมายระหว่างประเทศ¹⁶

นอกจากหน้าที่ทางการทหารแล้วพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชดำริให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธตามเสด็จพระราชดำเนินเข้าร่วมประชุมสภาเสนาบดี และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งที่ 2

¹³ วรชาติ มีชูบท, พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตกลับสยาม (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2552), หน้า 202.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.

¹⁵ “แจ้งความกรมยุทธนาธิการ เรื่อง ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงรับตำแหน่งเป็นจเรทัพบกและตำแหน่งนายพันโท กรมทหารมหาดเล็ก,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 20, ตอนที่ 6 (10 พฤษภาคม 2446): 82.

¹⁶ หจช. ร.6 ต.15.4/1 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2457

ในพ.ศ.2450 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยพระองค์ต้องเข้าร่วมประชุมสภาเสนาบดีที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในวันจันทร์ และวันพฤหัสบดี และทรงเสด็จเป็นประธานสภาที่ปรึกษาราชการพระนครในวันอังคาร พุธ ศุกร์ และเสาร์ อย่างไรก็ตามการเข้าร่วมประชุมทั้งสองสภาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงมีบทบาทเป็นเพียงแค่ประธานในที่ประชุมเท่านั้น¹⁷ ซึ่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเองก็ไม่ทรงโปรดการเข้าร่วมประชุมสักเท่าใดนักเนื่องจากทรงไม่คุ้นเคยกับบรรดาเสนาบดี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์แทบทั้งสิ้น โดยทรงมีทัศนคติต่อพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์ว่าพยายามกลั่นแกล้งพระองค์เพื่อไม่ให้ทรงเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนอกจากนี้ยังทรงมองว่าพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ทรงต้องการใช้ประโยชน์จากพระองค์เมื่อพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติ¹⁸

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สามารถเข้าได้กับพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่นี้เอง ส่งผลให้องค์ทรงพยายามสร้างพวกพ้องของพระองค์ขึ้นจากบรรดามหาดเล็ก และข้าราชการบริพารในพระองค์ ตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร และเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ก็ทรงสนับสนุนให้บรรดาข้าราชการเหล่านี้ให้เข้ารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ¹⁹ แทนที่พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ที่ชอบตำหนิติเตียนพระองค์ซึ่งทรงไม่โปรดเป็นอย่างมาก²⁰ เพื่อสนับสนุนการบริหารงานราชการแผ่นดินให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระองค์

ด้วยเหตุนี้การบริหารราชการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างพระองค์กับบรรดาเสนาบดีรุ่นเก่าจนเป็นเหตุให้ทรงเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเสนาบดีถึง 9 ครั้ง* ในระหว่างพ.ศ.2453 – 2463²¹ ซึ่งการปรับเปลี่ยนตำแหน่งแต่ละครั้งเป็นการเปิดโอกาส

¹⁷ กรรณิรมย์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย, หน้า 24 – 25.

¹⁸ งาม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, หน้า 12.

¹⁹ สิริรัตน์ พุ่มเกิด, ““อัสวพาหุ” กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 43.

²⁰ งาม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, หน้า 12.

* รายพระนาม และรายนามของเสนาบดีที่ถูกปรับเปลี่ยนตำแหน่งทั้ง 9 ครั้งประกอบด้วย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ในพ.ศ.2453 สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ในพ.ศ.2453 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ในพ.ศ.2455 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

ให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งข้าราชการที่มีความใกล้ชิด และพร้อมที่จะรับสนองพระบรมราชโองการของพระองค์ขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพลาออกจากราชการในพ.ศ.2458 อันมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งในการบริหารราชการทั้งในเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองว่ากระทรวงมหาดไทยมีอำนาจและขอบเขตในการบริหารราชการมากเกินไป ทั้งความขัดแย้งส่วนพระองค์ที่ทรงมองว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงเดชนานุภาพมักจะคัดค้านพระราชดำริของพระองค์เสมอมา ซึ่งจุดแตกหักครั้งสำคัญที่ทำให้ทั้งสองพระองค์ทรงขัดแย้งกันอย่างรุนแรงคือการที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงเดชนานุภาพทรงคัดค้านการเรียกรับเงินซื้อเรือรบหลวงพระร่วง จนเป็นเหตุให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงเดชนานุภาพทรงขอลาพักผ่อนราชการเป็นเวลา 6 เดือน และในเวลาต่อมาทรงตัดสินพระทัยกราบบังคมทูลลาออกจากราชการ²² ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร) ที่เคยรับราชการกรมมหาดเล็กในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว²³ ขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแทนที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงเดชนานุภาพที่ทรงแต่งตั้งให้เป็นเสนาบดีที่ปรึกษา²⁴

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงตัวเสนาบดีในหลายกระทรวงเพื่อสนับสนุนการปกครองของพระองค์ แต่สำหรับกระทรวงกลาโหม และกระทรวงทหารเรือ แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Chulalongkorn University

นเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ในพ.ศ.2455 เจ้าพระยาวงษาอนุประพัทธ์ (ม.ร.ว.สะท้าน สนิทวงศ์) เสนาบดีกระทรวง เกษตรธิการ ในพ.ศ.2455 พระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ในพ.ศ.2458 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ ในพ.ศ.2463 พระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ในพ.ศ.2463 สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ในพ.ศ.2463

²¹ นพวรรณ วชิราภิวัฒน์, “พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับระบบราชการ ในช่วงพ.ศ. 2435-2458,” หน้า 218.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 219 – 222.

²³ สมมตอมรพันธ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2545, พิมพ์ครั้งที่ 5), หน้า 194.

²⁴ “พระราชทานตราตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 32, ตอนที่ ง (15 สิงหาคม 2458): 1023.

สุรเดช²⁵ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะสนับสนุนพระบรมราชโบายของพระองค์ขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม แทนที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช แต่ก็ไม่อาจควบคุมกระทรวงกลาโหม และ กระทรวงทหารเรือได้ ด้วยเหตุที่ทั้งสองกระทรวงนี้มีพระบรมวงศานุวงศ์ในระดับชั้นเจ้าฟ้าเป็นผู้บังคับบัญชาในระดับสูงตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารราชการภายในกองทัพอย่างเด็ดขาด ทั้งยังทรงเป็นที่เคารพของบรรดาทหารภายในกองทัพเช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ และต่อมาเมื่อมีการยกกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวงทหารเรือสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตก็ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ²⁶ ซึ่งการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่มีพระราชอำนาจอย่างแท้จริงในการปกครองทั้งสองกระทรวงนี้ เป็นปัจจัยภายในที่ทำให้พระองค์ต้องสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารเพื่อให้เกิดการยอมรับจากบรรดาทหารภายในกองทัพ

2.2 กษัตริย์กับภาพลักษณ์ทางการทหารในคริสต์ศตวรรษที่ 19

นอกเหนือจากปัจจัยภายในที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่มีพระราชอำนาจในการบริหารปกครองกองทัพแล้ว ปัจจัยภายนอกยังเป็นสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระองค์ทรงจำเป็นต้องสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร เนื่องจากในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งการแข่งขันเพื่อแสวงหาอาณานิคมของชาติตะวันตก อันเป็นผลจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ทำให้เกิดความต้องการทรัพยากรเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิต ช่วงเวลานี้จึงเป็นยุคสมัยของการเร่งพัฒนากองทัพให้มีความเจริญก้าวหน้า เพราะกองทัพที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการล่าอาณานิคม ทางฝั่งผู้ถูกล่าเองก็พยายามพัฒนากองทัพเช่นเดียวกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้ชาติต่าง ๆ เมื่อก้าวเข้าสู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ล้วนแต่มีกำลังทหารขนาดใหญ่

การจะควบคุมกองทัพที่มีความเข้มแข็งนั้น ภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในฐานะนายทหารผู้มีความรู้ความสามารถจึงเป็นสิ่งจำเป็นโดยเฉพาะกษัตริย์ที่ปกครองประเทศภายใต้ระบอบ

²⁵ “ประกาศตั้งตำแหน่งเจรทหารบก แลเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 27, ตอนที่ ก (11 ธันวาคม 2453): 50.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ การสร้างความเชื่อมั่นและความใกล้ชิดระหว่างผู้ปกครองประเทศกับกองทัพถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะกษัตริย์มีความจำเป็นที่จะต้องใช้กองทัพเป็นฐานอำนาจเพื่อสร้างความนิยมจากประชาชน โดยวิธีการหนึ่งในการสร้างความนิยมได้ก็คือการขยายดินแดนซึ่งจำเป็นต้องใช้กองทัพเป็นเครื่องมือสำคัญ นอกจากนี้กษัตริย์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาทหารในการต่อสู้กับนักเคลื่อนไหวภายใต้กรอบแนวคิดสมัยใหม่เช่น ประชาธิปไตย หรือสังคมนิยมซึ่งพร้อมที่จะลุกฮือขึ้นมาต่อต้านการปกครองระบอบเก่า ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่กองทัพไม่เชื่อฟังคำสั่งของผู้ปกครองประเทศก็ย่อมหมายถึงจุดสิ้นสุดของราชบัลลังก์ ด้วยเหตุนี้กษัตริย์ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงพยายามสร้างภาพของตนให้เป็นผู้มีความรู้ และความใกล้ชิดกับทหารเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ราชบัลลังก์

2.2.1 ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 (Wilhelm II)

หนึ่งในกษัตริย์ยุโรปที่มีภาพลักษณ์ทางการทหารเด่นชัดที่สุดคือไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 (Wilhelm II) แห่งเยอรมนี ในวัยเด็กของพระองค์ทรงเจริญพระชนมายุภายใต้ภาพอันยิ่งใหญ่ของพระปิตุลาของพระองค์ และกองทัพปรัสเซียที่มีส่วนสำคัญในการรวมชาติ และสถาปนาจักรวรรดิเยอรมันขึ้นมา ทั้งยังทรงตระหนักเป็นอย่างดีถึงความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์กับกองทัพ ในฐานะที่กองทัพมีส่วนสำคัญในการปกป้องความมั่งคั่งของประเทศ²⁷

แม้ว่าพระองค์ไม่ได้เข้ารับการศึกษานในโรงเรียนเตรียมทหารเนื่องจากพระราชบิดาพระองค์ไกเซอร์เฟรเดอริกที่ 3 (Frederick III) และพระราชมารดาเจ้าหญิงวิกตอเรีย (Princess Victoria) ที่ต่างมีแนวคิดแบบเสรีนิยมทั้งยังต่อต้านวิธีการปกครองแบบออตโตมันของออตโต้ ฟอน บิสมาร์ค²⁸ (Otto von Bismarck) มีพระราชประสงค์ที่จะให้พระราชโอรสได้รับการศึกษาเหมือนเด็กเยอรมันทั่วไป มากกว่าการเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนเตรียมทหารตามพระราชประสงค์ของไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 1 ที่ทรงยึดมั่นในการใช้ทหารเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง

²⁷ Wilhelm II, *The Kaiser's Memoirs* (New York: Harper Brothers Publishers, 1922), p.223

²⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E - G (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2543), หน้า 226.

ประเทศ ด้วยเหตุนี้เจ้าชายวิลเฮล์มจึงเข้าศึกษาที่โรงเรียนมัธยมไฟร์ดิทซ์ยุมเนเซียม (Friedrichsgymnasium) ที่เมืองคาสเซล (Kassel)²⁹

เมื่อพระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาในระดับชั้นมัธยมแล้ว ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 1 ทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าชายวิลเฮล์มเข้ารับราชการทหารในตำแหน่งร้อยโทประจำหน่วยทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ที่ปอตสดัม³⁰ (1st Regiment of Foot Guards, Potsdam) แม้หลังจากที่ทรงประจำการในกรมทหารได้ 6 เดือนพระราชบิดาของพระองค์จะทรงมีรับสั่งให้ทรงเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยบอนน์ (University of Bonn) แต่อย่างไรก็ตามในพ.ศ.2422 เจ้าชายวิลเฮล์มก็ทรงกลับเข้ารับราชการในกองทัพบกอีกครั้ง และได้ทรงปฏิบัติพระราชกิจในกองทัพบกเยอรมันเรื่อยมาโดยทรงใช้เวลาเกือบตลอดทั้งวันอยู่กับบรรดานายทหารของพระองค์ นอกจากนี้ความชื่นชอบในการเป็นทหารของเจ้าชายวิลเฮล์มได้สะท้อนออกมาอย่างเด่นชัด แม้ในยามปกติที่ทรงประทับ ณ พระราชวังก็โปรดสวมเครื่องแบบทหารอยู่ตลอดเวลา³¹ โดยประมาณแล้วพระองค์ทรงมีเครื่องแบบของทหารหน่วยต่าง ๆ กว่า 400 ชุด³² ทั้งเครื่องแบบทหารของกองทัพเยอรมันเอง และของต่างชาติที่ได้รับการถวายยศเป็นนายทหารกิตติมศักดิ์ หลังจากที่เจ้าชายวิลเฮล์มทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงออกัสต้าแห่งชเลสวิก – โฮลชไตน์ (Augusta Victoria of Schleswig – Holstein) ในพ.ศ.2493 ทรงใช้เวลาอยู่กับพระมเหสีของพระองค์น้อยมาก โดยเวลาส่วนใหญ่ของพระองค์นั้นถ้าหากมิได้อยู่ที่กรมทหารก็ออกไปล่าสัตว์กับบรรดานายทหารของพระองค์³³

เมื่อไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ทรงขึ้นครองราชย์ต่อจากไกเซอร์เฟรดเดอริกที่ 3 พระราชบิดาของพระองค์ที่ทรงครองราชย์อยู่เพียง 3 เดือน ด้วยภูมิหลังของพระองค์ที่ทรงได้รับอิทธิพลการบริหารราชการประเทศจากไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 1 และความมุ่งหวังส่วนพระองค์ที่จะสร้างกองทัพให้มีความยิ่งใหญ่เพื่อขยายอำนาจและอิทธิพลของจักรวรรดิเยอรมัน³⁴ กองทัพเยอรมันในสมัยพระองค์จึงได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในส่วนของกองทัพเรือ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพัฒนา

²⁹ เคลย์, แคทรีน, ดิง ไกเซอร์ ชาร์ : สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 98.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

³¹ ทอปแฮม, แอน, ราชสำนักไกเซอร์ (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2537, พิมพ์ครั้งที่ 3), หน้า 54.

³² เคลย์, แคทรีน, ดิง ไกเซอร์ ชาร์ : สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 277.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

³⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E – G, หน้า 337.

กองทัพเรือของประเทศเพื่อแข่งขันด้านกำลังทางทะเลกับกองทัพเรือของประเทศอังกฤษ เพื่อสนับสนุนนโยบายแสวงหาอาณานิคมด้วยการเร่งขยายขนาดของกองเรือรบ และที่สำคัญคือสร้างเรือรบขนาดใหญ่คือเรือนัสเซา (Nassau) เพื่อแข่งขันกับเรือเดรดนอต (Dreadnought) ของอังกฤษ³⁵

จากความต้องการขยายขนาดกองทัพเรือทำให้ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ทรงสนับสนุนจอมพลเรืออัลเฟรด ฟอน ทิริปีตซ์ (Alfred von Tirpitz) ผู้บัญชาการกองทัพเรือในการผลักดันพระราชบัญญัติราชนาวี (Naval Law) พ.ศ.2440 เพื่อให้สภาไรชสตาท (Reichstag) ยอมอนุมัติงบประมาณเพื่อขยายขนาดกองเรือรบของเยอรมัน³⁶ นอกจากการมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการภายในกองทัพแล้วไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ทรงเข้าไปมีส่วนร่วมแม้เรื่องรายละเอียดปลีกย่อยของกองทัพ เช่นทรงออกแบบเครื่องแบบทหารใหม่ด้วยพระองค์เอง รวมทั้งการกวาดล้างระเบียบวินัยของทหารและข้าราชการอย่างยิ่ง³⁷

ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ทรงมีพระบรมราชโองการที่จะบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง แทนที่บิสมาร์คโดยโปรดให้บรรดาเสนาบดีทุกคนกราบบังคมทูลขอราชการแก่พระองค์โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านบิสมาร์คซึ่งดำรงตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี³⁸ เป็นเหตุให้บิสมาร์คไม่พอใจไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 เป็นอย่างมาก เพราะเท่ากับเป็นการกีดกันไม่ให้บิสมาร์คมีอำนาจ และบทบาทในการบริหารราชการประเทศอีกต่อไป ทำให้บิสมาร์คยื่นหนังสือลาออกจากราชการ นอกจากการขจัดอำนาจของบิสมาร์คซึ่งมักดำเนินนโยบายที่สวนทางกับพระราชประสงค์ของพระองค์ ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ยังทรงแต่งตั้งบุคคลที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยทั้งทหาร และข้าราชการในราชสำนักเข้ารับราชการในตำแหน่งสำคัญ เช่น พลเอก เกออร์ก เลโอ กราฟ ฟอน คาปริวี (Georg Leo Graf von Caprivi) เป็นอัครมหาเสนาบดีต่อบิสมาร์ค³⁹ เจ้าชายแบร์นฮาร์ด ฟุร์สต์ บือโลว์ (Bernhard Fürst Bülow) ดำรง

³⁵ สัญชัย สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์, ทรงประมุขประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (กรุงเทพฯ: ศักติโสภาคการพิมพ์, 2555), หน้า 27.

³⁶ Wilhelm II, The Kaiser's Memoirs, p.232.

³⁷ เคลย์, แคทรีน, ดิ้ง ไกเซอร์ ชาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 203.

³⁸ สัญชัย สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์, ทรงประมุขประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 19 (กรุงเทพฯ: ศักติโสภาคการพิมพ์, 2551), หน้า 110.

³⁹ สัญชัย สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์, ทรงประมุขประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 20, หน้า 21 – 22.

ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ และต่อมาได้รับการแต่งตั้งเป็นอัครมหาเสนาบดี⁴⁰ หรือ เจ้าชายฟิลลิปแห่งออยเลินบวร์ก (Philip, Prince of Eulenburg) เป็นเอกอัครราชทูตประจำกรุงเวียนนา จากการที่กลุ่มข้าราชการเหล่านี้เป็นบุคคลที่ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ทรงแต่งตั้งเอง จึงเป็นเหตุให้ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ทรงเข้ามามีบทบาทอย่างชัดเจนในการบริหารราชการประเทศ

แนวคิดของไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 เกี่ยวกับกิจการทหารในบันทึกส่วนพระองค์ที่ทรงบันทึกขึ้นหลังการสละราชย์สมบัติ ให้ความสำคัญกับกิจการทหารเป็นอย่างยิ่ง เช่นทรงมีความเห็นว่าควรบังคับให้ชาวเยอรมันเข้ารับราชการทหารเพราะถือว่าเป็นการอบรมทางด้านร่างกาย และจิตใจที่ดีที่สุด เพราะทำให้ชาวเยอรมันเหล่านี้มองเห็นคุณค่าในตัวเอง⁴¹ แนวคิดที่ให้ความสำคัญกับการรับราชการทหารของพระองค์สะท้อนออกมาจากพระบรมราชโองการที่ให้พระราชโอรสทุกพระองค์เข้าศึกษาในโรงเรียนทหารที่เมืองเพลิน (Plön) ทั้งยังได้พระราชทานยศพันเอกกิตติมศักดิ์ประจำกรมทหารฮุสซาร์ (Hussar Regiment) แก่เจ้าฟ้าหญิงหญิงวิกตอเรีย หลุยส์ (Viktoria Luise) พระราชธิดาในพระองค์

ในด้านความสัมพันธ์ของพระองค์กับทหาร ทรงมีความเชื่อมั่นในความจงรักภักดีของทหารต่อพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังทรงแสดงพระราชดำริถึงความใส่ใจต่อการฝึกและชีวิตความเป็นอยู่ของทหารให้จอมพลเฮลมุท ฟอน มอลท์เค* (Helmuth Karl Bernhard Graf von Moltke) ผู้บังคับบัญชากองทัพบกได้รับทราบอยู่เสมอ⁴² นอกจากนี้ยังทรงทำพระองค์ให้มีความใกล้ชิดกับทหารด้วยการใช้คำว่า “ลูก”⁴³ หรือในบางครั้งก็ทรงใช้คำว่า “สหาย” (der Kameraden) เป็นคำเรียกบรรดาทหารของพระองค์⁴⁴ แม้ว่าสุดท้ายแล้วไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ต้องสละราชสมบัติเพราะถูกบีบบังคับจากกองทัพซึ่งปฏิเสธรที่จะให้การสนับสนุนพระองค์อีกต่อไป แต่อย่างไรก็ตามในบันทึกของ

⁴⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1 อักษร A – B (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2543, พิมพ์ครั้งที่ 3), หน้า 294.

⁴¹ Wilhelm II, *The Kaiser's Memoirs*, p.225.

* จอมพลเฮลมุท คาร์ล แบรนฮาร์ด กราฟ ฟอน มอลท์เค (Helmuth Karl Bernhard Graf von Moltke) หรือ Helmuth von Moltke the Elder ได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษของเยอรมนีเมื่อครั้งสงครามรวมประเทศ (War of Unification) โดยดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกของกองทัพ ปรุสเซีย และจักรวรรดิเยอรมันตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าวิลเฮล์มที่ 1 ถึงรัชสมัยพระเจ้าวิลเฮล์มที่ 2 จอมพลฟอน มอลท์เค เป็นลุงของจอมพลเฮลมุท โยฮันน์ ลุดวิก ฟอน มอลท์เค (Helmuth Johann Ludwig von Moltke) หรือ Helmuth von Moltke the Younger ผู้บังคับบัญชาการกองทัพบกของจักรวรรดิเยอรมัน

⁴² Wilhelm II, *The Kaiser's Memoirs*, p.226.

⁴³ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *จดหมายจากเยอรมนี*, หน้า 11.

⁴⁴ ทอปแสม, แอน, *ราชสำนักไกเซอร์*, หน้า 90.

พระองค์หลังการสละราชสมบัติก็ยังแสดงความไว้วางพระราชหฤทัยในความซื่อสัตย์ของทหารที่มีต่อพระองค์อย่างไม่เสื่อมคลาย⁴⁵

2.2.2 ชาร์นิโคลัสที่ 2 (Nicholas II)

ชาร์นิโคลัสที่ 2 (Nicholas II) ทรงขึ้นครองราชย์โดยรับเอาแนวคิดการปกครองประเทศแบบออตตานิปไตย และต่อต้านการปฏิรูปสังคม และการเมืองทุกรูปแบบ รวมทั้งการปราบปรามการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเด็ดขาดต่อจาก ชาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 3 (Alexander III) พระราชบิดาของพระองค์⁴⁶ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความทรงจำในวัยเด็กของพระองค์ที่ต้องทรงเห็น ชาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 2 (Alexander II) พระอัยกาของพระองค์สิ้นพระชนม์ลงหน้าพระพักตร์จากการถูกลอบปลงพระชนม์โดยกลุ่มนักปฏิวัติหัวรุนแรง และการที่ทรงอยู่ในเหตุการณ์ลอบปลงพระชนม์พระราชบิดาของพระองค์หลายต่อหลายครั้ง รวมทั้งเหตุการณ์ลอบวางระเบิดรถไฟพระที่นั่งขณะแล่นผ่านสถานีบอร์กี (Borki) อันเป็นต้นเหตุให้พระราชบิดาของพระองค์ประชวรด้วยโรคพระวิภะกษะอักเสบและสวรรคตในเวลาต่อมา⁴⁷

ขณะทรงพระเยาว์ ชาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับเจ้านายเชื้อพระวงศ์ในยุโรปที่มุ่งเน้นให้มีความรู้รอบด้าน ทั้งวิชาประวัติศาสตร์ วรรณคดี ภูมิศาสตร์ คณิตศาสตร์⁴⁸ รวมทั้งภาษาต่างประเทศตามธรรมเนียมของชนชั้นสูงในยุโรปที่จะต้องสื่อสารได้หลายภาษา จากบรรดาพระอาจารย์ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่สุดของจักรวรรดิรัสเซียในสาขานั้น ๆ เช่น คอนสตันติน เปโตรวิช โปเบโดนอสต์ซอฟ (Konstantin Petrovich Pobedonostsev) ศาสตราจารย์สาขากฎหมาย

⁴⁵ Wilhelm II, *The Kaiser's Memoirs*, p.224.

⁴⁶ Carter, Miranda, *The Three Emperors: Three cousins, Three Empires and the Road to World War One* (London: Penguin Books, 2010), P.177

⁴⁷ สฤษดิ์ สว่างบุตร และ อนันตชัย เลหาพะพันธุ์, *นิโคลัสที่ 2 กับอวสานของราชวงศ์โรมานอฟ* (กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, 2555), หน้า 79.

⁴⁸ Bey, Mohammed Essad, *Nicholas II* (London: Hutchinson And Co, 1936), p. 21.

นิโคไล บุนเก (Nikolay Bunge) ศาสตราจารย์สาขาเศรษฐศาสตร์ และอดีตเสนาบดีกระทรวงการคลัง และนิโคไล กิร์ส (Nikolay Girs) เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เป็นต้น⁴⁹

เมื่อมีพระชนมายุได้ 16 พรรษา ในพ.ศ.2427 ซาเรวิชนิโคลัสทรงได้รับพระราชทานยศ ร้อยโท ในสังกัดกรมปรีโอบราเซนสกี (Preobrazhensky Regiment) ต่อมาทรงเข้ารับการฝึกกับกรมทหารฮุสซาร์ และกรมทหารปืนใหญ่ ในพ.ศ.2435 พระองค์ได้รับการเลื่อนยศเป็นพันตรีประจำกองพันที่ 1 สังกัดกรมปรีโอบราเซนสกี⁵⁰ ซาเรวิชนิโคลัสทรงมีความสุขอย่างมากกับชีวิตในกองทัพ โปรดเครื่องแบบทหาร ขนบประเพณีและกิจกรรมของทหาร แม้ในยามที่พระองค์ถูกถอดออกจากราชบัลลังก์แล้วก็ยังทรงเครื่องแบบทหารอยู่เป็นนิจ พระองค์ทรงมีบันทึกถึงกองทัพว่ามีส่วนสำคัญในการขัดเกล่าให้พระองค์เป็นผู้ปกครองที่มีวินัย และกล้าหาญ นอกจากนี้การที่ทรงเป็นกันเอง และสุภาพอ่อนโยนกับบรรดาเพื่อนทหารด้วยกัน ทำให้พระองค์เป็นที่นิยมของบรรดาทหารภายในกองทัพ⁵¹

อย่างไรก็ตามในขณะที่ซาเรวิชนิโคลัสดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารอยู่ทรงไม่มีบทบาททางการเมืองในราชสำนักแต่อย่างใด เนื่องจากซาร์อะเล็กซานเดอร์ที่ 3 ทรงเห็นว่าซาเรวิชนิโคลัสยังไม่พร้อมที่จะมีส่วนในการปกครองบ้านเมือง ดังนั้นพระองค์จึงไม่มีส่วนร่วมในการประชุมกับบรรดาเสนาบดีและรับรู้กิจการของประเทศนัก⁵² ทำให้ซาเรวิชนิโคลัสใช้เวลาส่วนใหญ่กับกิจการทหาร⁵³ แต่การที่ทรงไม่มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศส่งผลกระทบต่อพระองค์เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ในพ.ศ.2437 ขณะทรงมีพระชนมายุเพียง 26 พรรษาด้วยทรงตระหนักว่าพระองค์ยังไม่พร้อม และไม่มีพระราชประสงค์ที่จะเป็นซาร์ของชาวรัสเซีย เพราะไม่มีประสบการณ์ในการบริหารกิจการของประเทศ⁵⁴

⁴⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 5 อักษร L - O (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2551), หน้า 661.

⁵⁰ สัญชัย สุวังบุตร และ อนันตชัย เลหาพะพันธุ์, นิโคลัสที่ 2 กับอวสานของราชวงศ์โรมานอฟ, หน้า 77 - 78.

⁵¹ Bey, Mohammed Essad, Nicholas II, p. 28.

⁵² ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 5 อักษร L - O, หน้า 662.

⁵³ สัญชัย สุวังบุตร และ อนันตชัย เลหาพะพันธุ์, นิโคลัสที่ 2 กับอวสานของราชวงศ์โรมานอฟ, หน้า 80.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91 - 92.

ในรัชสมัยของพระองค์รัสเซียมีนโยบายขยายอิทธิพลไปยังทวีปเอเชียจนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น เมื่อรัสเซียเข้ายึดครองแมนจูเรีย (Manchuria) ในพ.ศ.2447 ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศญี่ปุ่น แม้ญี่ปุ่นจะเรียกร้องให้รัสเซียถอนกำลังทหารออกจากแมนจูเรียแต่ก็ได้รับการเพิกเฉยจากรัฐบาลรัสเซีย ทำให้ญี่ปุ่นตัดสินใจโจมตีกองทัพเรือรัสเซียที่ท่าเรือเมืองพอร์ต อาร์เทอร์ (Port Arthur) บริเวณแหลมเหลียวตุง (Lüshunkou) จนเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามรัสเซีย – ญี่ปุ่น (Russo – Japanese War) ในระหว่างพ.ศ.2447 – 2448

ซาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงคาดหวังว่าสงครามกับญี่ปุ่นในครั้งนี้จะสร้างกระแสความรักชาติ และทำให้ประชาชนลืมปัญหาภายในประเทศได้⁵⁵ อย่างไรก็ตามสงครามครั้งนี้กลับสร้างความอับอายทางการทหารเป็นอย่างยิ่งให้แก่กองทัพรัสเซียและซาร์นิโคลัสที่ 2 จากความพ่ายแพ้อย่างยับเยินต่อกองทัพญี่ปุ่น ผลของสงครามในคราวนี้แสดงให้เห็นถึงความด้อยความสามารถทางการทหารของซาร์นิโคลัสที่ 2 ทั้งยังทำให้ความนิยมในตัวพระองค์ในหมู่ปัญญาชนและชนชั้นกรรมาชีพลดต่ำลงกว่าเดิม ทำให้ปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่มีปาเวล นิโกลาเยวิช มิลยูคอฟ (Pavel Nikolayevich Milyukov) เป็นแกนนำได้ออกมาเดินขบวนอย่างสันติเพื่อยื่นฎีกาถวายซาร์นิโคลัสที่ 2 ให้มีปฏิรูปสังคมและการเมือง⁵⁶ แต่สุดท้ายแล้วการเดินขบวนในครั้งนี้ก็ถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจนกลายเป็นเหตุการณ์วันอาทิตย์นองเลือด (Bloody Sunday) จากเหตุการณ์วันอาทิตย์นองเลือดยิ่งส่งผลให้ความนิยมในพระองค์จากบรรดาสาธารณชนยิ่งลดต่ำลงจนเข้าขั้นวิกฤต ประชาชนจำนวนมากออกมาก่อการจลาจลเพื่อต่อต้านการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนในที่สุดซาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงต้องยอมออกประกาศเดือนตุลาคม (October Manifesto) โดยยอมให้มีการร่างรัฐธรรมนูญ และก่อตั้งสภาดูมาขึ้นมา⁵⁷

ในช่วงแรกของสงครามโลกครั้งที่ 1 แม้ซาร์นิโคลัสที่ 2 จะประทับอยู่ที่ศูนย์บัญชาการกองทัพ ณ ค่ายสตาวฟกา (Stavka) แต่เนื่องจากการที่พระองค์ไม่มีความชำนาญทางการทหารจึงทรงทำหน้าที่แต่เพียงผู้สังเกตการณ์ และสร้างขวัญกำลังใจแก่บรรดาทหารเท่านั้น โดยทรงแต่งตั้งให้

⁵⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 5 อักษร L – O, หน้า 665 – 666.

⁵⁶ คณะบรรณาธิการจัดทำสารานุกรมประวัติศาสตร์สากล ภูมิภาคยุโรป, สารานุกรมประเทศไทยในทวีปยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2550), หน้า 598.

⁵⁷ สัญชัย สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ, ทรบประวัตศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 20, หน้า 296 - 298.

แกรนด์ดยุกนิโคลัส นิโคเลวิช (Nicholas Nikolaevich) เป็นผู้วางนโยบายและยุทธศาสตร์ในการรบ⁵⁸ แต่จากความพ่ายแพ้หลายต่อหลายครั้งของกองทัพรัสเซีย พร้อมกับปัญหาภายในประเทศจากภาวะเงินเฟ้อและอัตราการว่างงานที่เพิ่มสูงขึ้น ประกอบกับเสียงเรียกร้องจากซารีนานอเล็กซานดรา เฟโอโดรอฟนา (Alexandra Feodorovna) ผู้เชื่อคำพยากรณ์ของเกลกอรี รัสบูติน (Grigori Rasputin) ที่พยากรณ์ว่าหากซาร์นิโคลัสที่ 2 เสด็จไปบัญชาการรบด้วยพระองค์เองกองทัพรัสเซียจะได้รับชัยชนะ⁵⁹ ทำให้ซาร์นิโคลัสที่ 2 ทรงตัดสินใจปลดแกรนด์ดยุกนิโคลัสออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการกองทัพ และเสด็จกลับไปบัญชาการรบที่สมรภูมิตัวพระองค์เอง⁶⁰ และมอบพระราชอำนาจในการบริหารประเทศแก่ซารีนานอเล็กซานดราที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัสบูตินจนเป็นฉนวนเหตุที่นำไปสู่จุดจบของราชวงศ์โรมานอฟ (Romanov)

2.2.3 พระเจ้าจอร์จที่ 5 (George V)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ราชวงศ์ต่าง ๆ ในทวีปยุโรปหลายราชวงศ์ต้องสิ้นสุดลง ทั้งราชวงศ์โรมานอฟ (Romanov) ของรัสเซีย และราชวงศ์โฮเฮินซอลเลิร์น (Hohenzollern) ของเยอรมัน แต่ในทางตรงกันข้ามราชวงศ์ซัคส์ – โคบูร์ก โกทา (Saxe – Coburg Gotha)* ของอังกฤษในรัชสมัยของพระเจ้าจอร์จที่ 5 (George V) กลับได้รับความนิยมจากประชาชนภายในประเทศมากยิ่งขึ้น

พระเจ้าจอร์จที่ 5 หรือเจ้าชายจอร์จ (Prince George) ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์ที่ 2 ของพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 7 (Edward VII) ด้วยสถานะของพระองค์ในเวลานั้นที่มีพระราชบิดา ซึ่งดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร และเจ้าชายอัลเบิร์ต (Prince Albert) พระเชษฐาของพระองค์ที่ได้รับการคาดหมายว่าจะขึ้นเป็นกษัตริย์ในอนาคต ทำให้การศึกษาของเจ้าชายจอร์จแตกต่างจากบรรดากษัตริย์

⁵⁸ Carter, Miranda, *The Three Emperors: Three cousins, Three Empires and the Road to World War One*, p. 451.

⁵⁹ สัญชัย สุวังบุตร และ อนันตชัย เลหาทะพันธุ์, *นิโคลัสที่ 2 กษัตริย์ของราชวงศ์โรมานอฟ*, หน้า 181.

⁶⁰ เคลย์, แคทริน, *คิง โกลเด้น ฮาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม*, หน้า 461.

* ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 พระเจ้าจอร์จที่ 5 ทรงออกพระราชกฤษฎีกาในพ.ศ.2460 เปลี่ยนชื่อราชวงศ์จากซัคส์ – โคบูร์ก โกทา ซึ่งเป็นชื่อราชสกุลเยอรมันเป็น ราชวงศ์วินด์เซอร์ (Windsor) ตามชื่อพระราชวัง การเปลี่ยนชื่อราชวงศ์นี้พระองค์ต้องการแสดงให้เห็นว่าประชาชนชาวอังกฤษเห็นว่าทรงตัดความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ที่ใกล้ชิดระหว่างราชวงศ์อังกฤษ และเยอรมันอันเป็นศัตรูของชาติ

ยุโรปพระองค์อื่นที่ถูกวางกรอบการศึกษาเพื่อเตรียมตัวเป็นกษัตริย์ในอนาคต สำหรับเจ้าชายจอร์จ แล้วพระราชบิดาของพระองค์ทรงแนะนำให้พระองค์เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนนายเรือบริทาเนีย (Britannia Royal Naval College) เพื่อเข้ารับราชการในกองทัพเรือต่อไป⁶¹

ในพ.ศ.2420 เมื่อเจ้าชายจอร์จมีพระชนมายุได้ 12 พรรษาทรงเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนนายเรือ การฝึกและการศึกษาของพระองค์ที่โรงเรียนนายเรือเหมือนนักเรียนนายเรือคนอื่น ๆ หากจะมีสิทธิพิเศษเหนือนักเรียนคนอื่นก็เพียงแต่ทรงได้รับอนุญาตให้มีห้องพักส่วนตัวพระองค์⁶² ที่โรงเรียนนายเรือนี้เองพระองค์ได้ค้นพบว่าทรงสนพระราชหฤทัยในวิชาทหารเรือเป็นอย่างมาก และยังทำให้พระองค์ได้เปิดโลกของพระองค์จากการเดินทางไปดินแดนต่าง ๆ ขณะทรงออกฝึกภาคสนามทางทะเล เช่น จาเมกา (Jamaica) ออสเตรเลีย (Australia) ญี่ปุ่น (Japan) และจีน (China)⁶³ เป็นต้น

เจ้าชายจอร์จทรงทำผลการเรียนได้เป็นอย่างดีตลอดการศึกษาที่โรงเรียนนายเรือ จนสามารถสำเร็จการศึกษาด้วยคะแนนสูงสุดของรุ่นจากราชวิทยาลัยการทัพเรือแห่งกรีนวิช (The Royal Naval College at Greenwich) ซึ่งเป็นโรงเรียนทหารเรือชั้นสูง⁶⁴ เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ.2427 ทรงเข้ารับราชการในตำแหน่งเรือโทประจำเรือหลวงแคนาดา (H.M.S. Canada) ปีต่อมาทรงย้ายไปประจำการที่เรือหลวงเดรดนอตซ์ (H.M.S. Dreadnought) ซึ่งประจำการอยู่ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน (Mediterranean) และเมื่อพระชนมายุได้ 25 พรรษาทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการเรือหลวงทรัสต์ (H.M.S. Thrush)⁶⁵

เจ้าชายจอร์จทรงประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการรับราชการทหารเรือโดยสามารถเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชาเรือรบได้อย่างรวดเร็ว แต่การสิ้นพระชนม์ของพระเชษฐาของพระองค์ในพ.ศ.2435 ส่งผลต่อการรับราชการในกองทัพเรือที่ต้องยุติลง เจ้าชายจอร์จกลายเป็นองค์รัชทายาทลำดับที่ 2 ในราชบัลลังก์อังกฤษต่อจากพระราชบิดาของพระองค์ ในฐานะองค์รัชทายาท

⁶¹ ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E - G, หน้า 316.

⁶² Hudson, Robert, George V: our Sailor King (London: Collins' Clear-Type Press, 1910), p. 33.

⁶³ Ibid, p. 36.

⁶⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E - G, หน้า 316.

⁶⁵ Legge, Edward, King George and the Royal Family (London: Grantrichards Ltd., 1918), p.11.

พระนางเจ้าวิกตอเรีย (Queen Victoria) ทรงแต่งตั้งให้พระองค์ดำรงตำแหน่งดยุกแห่งยอร์ก (Duke of York) เอิร์ลแห่งอินเวอร์เนสส์ (Earl of Inverness) และบารอนแห่งคิลลาร์นีย์ (Baron of Killarney) เจ้าชายจอร์จต้องเข้ารับการศึกษาเพิ่มเติมในสาขาวิชาที่จำเป็นสำหรับการปกครองประเทศอย่างประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญทั้งยังต้องมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการของประเทศ เช่นการเข้าไปนั่งฟังการประชุมของสภาผู้แทนราษฎร⁶⁶

พระเจ้าจอร์จที่ 5 เมื่อทรงขึ้นครองราชย์แล้วทรงไม่มีบทบาทในการบังคับบัญชากองทัพแต่อย่างใดเนื่องจากรูปแบบการปกครองของประเทศอังกฤษที่เป็นระบอบประชาธิปไตย พระองค์เองก็พยายามหลีกเลี่ยงการเข้าไปแทรกแซงในกิจการของรัฐบาล แต่อย่างไรก็ตามในยามที่ประเทศเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องแก้ไขอย่างรวดเร็ว พระองค์ทรงถือว่าเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่ต้อง “แนะนำ ให้กำลังใจ และตักเตือน”⁶⁷ แก่บรรดานักการเมือง และพรรคการเมือง ซึ่งเป็นเหตุให้พระองค์เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้คำชี้แนะแก่รัฐบาลอยู่เสมอตลอดช่วงระยะเวลาที่ทรงครองราชย์

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 พระเจ้าจอร์จที่ 5 ทรงเป็นที่นิยมของชาวอังกฤษอย่างมาก แม้พระองค์ไม่มีส่วนร่วมกับการวางแผนยุทธศาสตร์ในการรบแต่ก็ทรงมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจแก่ทหารและประชาชน ในช่วงที่เกิดสงครามทรงฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารตลอดเวลา ยามที่เสด็จไปที่ต่าง ๆ⁶⁸ ทั้งยังทรงเสด็จเยี่ยมทหารที่แนวหน้าซึ่งรบอยู่ในประเทศฝรั่งเศส (France)⁶⁹ พร้อมทั้งประดับเหรียญกล้าหาญให้แก่ทหารด้วยพระองค์เองอยู่เสมอ นอกจากนี้แล้วยังเสด็จเยี่ยมโรงงานผลิตอาวุธ โรงพยาบาล และอยู่ต่อเรือเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ พระองค์ทรงห่วงใยไม่เฉพาะแต่ชาวอังกฤษเท่านั้น แม้แต่ทหารอินเดียที่ถูกเกณฑ์มารบที่ยุโรปซึ่งไม่เคยชินกับสภาพอากาศที่หนาวเย็นต่างได้รับความใส่ใจพระราชหฤทัยจากพระองค์⁷⁰ จากพระราชกรณียกิจ และพระราชจริยวัตรในพระเจ้าจอร์จที่ 5 ตลอดช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้เองทำให้ประชาชนชาวอังกฤษมีความศรัทธา และจงรักภักดีต่อพระองค์เป็นอย่างมาก

⁶⁶ เคลย์, แคทริน, ดิง ไทเซอร์ ชาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 223 – 225.

⁶⁷ ราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E – G, หน้า 318.

⁶⁸ เคลย์, แคทริน, ดิง ไทเซอร์ ชาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 466.

⁶⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E – G, หน้า 318.

⁷⁰ เคลย์, แคทริน, ดิง ไทเซอร์ ชาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 465.

2.2.4 จักรพรรดิเมจิ (Mutsuhito)

ในรัชสมัยจักรพรรดิเมจิ หรือจักรพรรดิเมจิ (Meiji Emperor) ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของญี่ปุ่น ซึ่งส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าของญี่ปุ่นด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ในเวลาต่อมา สมัยเมจิเป็นช่วงเวลาญี่ปุ่นได้ปฏิรูปประเทศให้มีความเจริญทัดเทียมกับชาติตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นในด้านอุตสาหกรรม การปกครองประเทศ และการทหาร

การปฏิรูปกองทัพหลังการสิ้นสุดอำนาจของโชกุน (Shogun) โดยเฉพาะการออกพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารในพ.ศ.2415 ที่ให้ผู้ชายชาวญี่ปุ่นที่มีอายุ 20 ปีต้องเข้ารับราชการทหารเป็นเวลา 3 ปี⁷¹ การออกพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารนี้ส่งผลให้บรรดานักรบหรือซามูไร (Samurai) ที่เคยมีสถานภาพเหนือกว่าชนชั้นอื่น ๆ รวมทั้งอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยให้บรรดานักรบมีอำนาจในการควบคุมกองทัพทั้งสิทธิในการถือดาบ หรือสิทธิในการลงโทษบุคคลที่มีสถานะต่ำกว่าตนได้หมดสิ้นลง⁷² การหมดอำนาจลงของบรรดาซามูไรส่งผลให้สมเด็จพระจักรพรรดิซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพบก กองทัพเรือมีอำนาจสูงสุดในการปกครองกองทัพญี่ปุ่น

ความสนใจในเรื่องการทหารของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิได้รับอิทธิพลจากไซโค ทาคาโมริ (Saigo Takamori)⁷³ ซามูไรคนสำคัญในสงครามโบชิน (Boshin War)* ที่พยายามสนับสนุนให้สมเด็จพระจักรพรรดิแสดงพระองค์ต่อสาธารณชนในฐานะจอมทัพของประเทศ เช่นการออกตรวจพลสวนสนาม ส่วนตัวสมเด็จพระจักรพรรดิเองก็ทรงพยายามสนับสนุนนโยบายของกองทัพด้วยการออกพระบรมราชโองการในพ.ศ.2436 ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทั้งทหารและพลเรือนสละ

⁷¹ บิสลีย์, ดับเบิลยู. จี, ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, 2543.), หน้า 174.

⁷² เดอ บาร์, วิลเลียม ซีโอดอร์, บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น ภาค 4 (ต่อ) – 5 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 821.

⁷³ ลาร์จ, สตีเฟน เอส, สามจักรพรรดิแห่งดินแดนอาทิตย์อุทัย (กรุงเทพฯ: ศรีสารา, 2548), หน้า 33 – 34.

* สงครามโบชินเป็นสงครามที่เกิดขึ้นในระหว่างค.ศ.1868 – 1869 เป็นสงครามระหว่างรัฐบาลโชกุนโทกุกาเว โยชิโนบุ (Tokugawa Yoshinobu) กับฝ่ายราชสำนักจักรพรรดิเมจิที่พยายามขึ้นมามีอำนาจแทนโชกุน สงครามนี้จบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายราชสำนัก และทำให้จักรพรรดิเมจิก้าวขึ้นมามีอำนาจแทนโชกุน

เงินเดือนร้อยละ 10 เป็นเวลา 6 ปีเพื่อสมทบทุนในการสร้างกองทัพเรือ ซึ่งพระองค์เองก็ได้พระราชทานเงินส่วนพระองค์จำนวนสามแสนเยน⁷⁴

ภาพลักษณ์ทางการทหารของจักรพรรดิเมจิได้ถูกนำเสนอให้สาธารณชนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอ ในระหว่างสงครามจีน - ญี่ปุ่นครั้งที่ 1 (First Sino - Japanese War) พ.ศ.2437 ทั้งบทบาทที่ทรงมีส่วนร่วมกับการบรรดานายทหารในวางแผนการรบ และการปรากฏพระองค์ภายใต้ฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารอยู่เสมอ แต่โดยแท้จริงแล้วพระองค์มิได้มีบทบาทในการวางแผนการรบหรือตัดสินใจใด ๆ พระองค์เพียงแต่รับรองแผนการรบที่ผู้บังคับบัญชาเสนอมา ดูเหมือนว่าบทบาทอันแท้จริงของพระองค์ในสงครามคราวนี้คือการเป็นศูนย์รวมจิตใจของบรรดาทหารในสมรภูมิ⁷⁵

สมเด็จพระจักรพรรดิตัดสินใจย้ายไปประทับที่เมืองฮิโรชิมา (Hiroshima) ซึ่งเป็นศูนย์บัญชาการสงครามตามคำทูลเชิญของเจ้าชายอะริสุกาวะ ทารุฮิโตะ (Prince Arisugawa Taruhito) ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในเวลานั้น⁷⁶ ที่เมืองฮิโรชิมาอันเป็นที่ตั้งของศูนย์บัญชาการสงครามสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิทรงมีพระราชประสงค์ที่จะใช้ชีวิตอย่างยากลำบากเช่นเดียวกับทหารของพระองค์ ด้วยเหตุนี้ที่ประทับของพระองค์จึงไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกใด ๆ เลย ทั้งเตียงนอน ไฟฟ้า หรือแม้แต่เตาผิงไฟ⁷⁷ ที่ถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากสำหรับเมืองอากาศหนาวอย่างฮิโรชิมา ภาพลักษณ์ดังกล่าวของสมเด็จพระจักรพรรดิได้ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ ให้สาธารณชนได้รับรู้จนมีส่วนสำคัญในการสร้างความเคารพจากบรรดาทหารที่เห็นว่าพระองค์ทรงปฏิบัติพระองค์แก่ทหารในสมรภูมิ

ชัยชนะเหนือจีนในสงครามคราวนี้ทำให้ชาติมหาอำนาจตะวันตกมองญี่ปุ่นว่าเป็นภัยคุกคามต่อผลประโยชน์ของตนในเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะรัสเซียซึ่งมีดินแดนติดกับประเทศจีน ทำให้มหาอำนาจตะวันตกร่วมกันบังคับให้ญี่ปุ่นคืนแหลมเหลียวตุงแก่จีน จากเหตุการณ์ในครั้งนี้นี้ทำให้ญี่ปุ่นเร่งพัฒนากองทัพของตนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นเพื่อไม่ให้มหาอำนาจตะวันตกเข้ามาแทรกแซง

⁷⁴ ลาร์จ, สตีเฟน เอส, สามจักรพรรดิแห่งดินแดนอาทิตย์อุทัย, หน้า 91.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108 - 112.

⁷⁶ Keene, Donald, *Emperor of Japan: Meiji and His world, 1852-1912* (New York: Columbia University Press, c2002), p. 485.

⁷⁷ Ibid, p. 486.

กิจการภายในของประเทศอีก⁷⁸ ด้วยเหตุนี้ตั้งแต่พ.ศ.2439 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ทุ่มงบประมาณเป็นจำนวนมากในการขยาย และพัฒนากองทัพ โดยเฉพาะในส่วนของกองทัพเรือรัฐบาลได้ใช้งบประมาณกว่า 115 ล้านบาท ในการสร้างเรือรบขนาดใหญ่ถึง 8 ลำ⁷⁹ นอกจากนี้รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมขนาดหนัก ที่มีส่วนในการพัฒนากองทัพ เช่น อุตสาหกรรมเหล็ก ถ่านหิน และอุตสาหกรรมเรือ⁸⁰

ภาพสะท้อนของผลสำเร็จในการพัฒนากองทัพอย่างต่อเนื่องเกิดขึ้นในคราวสงคราม รัสเซีย – ญี่ปุ่นระหว่างพ.ศ.2447 – 2448 เมื่อรัสเซียส่งกองทัพเข้ายึดครองแมนจูเรียอันส่งกระทบต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก แม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะประท้วงการกระทำของรัสเซียในครั้งนี้อย่างรุนแรง แต่ก็ไม่มีปฏิกิริยาตอบสนองใด ๆ จากรัสเซีย เป็นเหตุให้รัฐบาลญี่ปุ่นตัดสินใจประกาศสงครามกับรัสเซีย กองทัพญี่ปุ่นที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสามารถเอาชนะทั้งกองทัพบกรัสเซียซึ่งประจำการอยู่ที่เหลียวตุง รวมทั้งกองทัพเรือของรัสเซียที่ถูกส่งมาจากทะเลบอลติกก็ถูกทำลายลงอย่างย่อยยับในยุทธการซีชิมะ⁸¹ (Battle of Tsushima) ผลจากสงครามในครั้งนี้ได้เปลี่ยนสถานะของญี่ปุ่นให้กลายเป็นชาติมหาอำนาจเช่นเดียวกับบรรดาชาติในทวีปยุโรป

อย่างไรก็ตามในระหว่างสงครามรัสเซีย – ญี่ปุ่น สมเด็จพระจักรพรรดิเมจิไม่ได้ทรงมีส่วนร่วมในการวางแผนการรบ โดยพระองค์และสมเด็จพระจักรพรรดินีโชเก็น (Empress Shoken) ทรงสนับสนุนกิจการของสภาภักษาชาติญี่ปุ่นในการดูแลทหารที่ได้รับบาดเจ็บทั้งทหารญี่ปุ่นและรัสเซีย นอกจากนี้ยังพระราชทานของขวัญแก่ทหารในแนวหน้า สงครามในครั้งนี้สมเด็จพระจักรพรรดิไม่ได้ดำรงพระชนม์ชีพอย่างยากลำบากเหมือนเมื่อคราวที่เกิดสงครามกับจีน เนื่องจากทรงประชวรเป็นโรคเบาหวาน⁸²

จักรพรรดิเมจิทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีภาพลักษณ์ของการเป็นศูนย์กลางของพระราชอำนาจภายในประเทศ โดยเฉพาะภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ที่ปรากฏให้เห็นตลอดช่วงเวลาที่ทรงครองราชย์ ทั้งภาพลักษณ์ที่ทรงมีส่วนร่วมในการบังคับบัญชากองทัพ ทั้งยังตราครุฑพระวรกายเฉกเช่นทหารทั่วไป ซึ่งภาพลักษณ์เหล่านี้ได้ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อจนทำให้พระองค์เป็นที่

⁷⁸ บิสลีย์, ดับเบิลยู. จี, ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่, หน้า 252.

⁷⁹ Keene, Donald, Emperor of Japan: Meiji and His world, 1852-1912, p. 582.

⁸⁰ บิสลีย์, ดับเบิลยู. จี, ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่, หน้า 253 – 254.

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 263.

⁸² ลาร์จ, สตีเฟน เอส, สามจักรพรรดิแห่งดินแดนอาทิตย์อุทัย, หน้า 124 – 125.

เคารพยกย่องจากประชาชน และทหารภายในกองทัพ ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างพระราชอำนาจของพระองค์

ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความตระหนักถึงความสำคัญในภาพลักษณ์นายทหารผู้มีความสามารถของกษัตริย์เพื่อสร้างการยอมรับจากสาธารณชนเริ่มปรากฏขึ้นกับนานาประเทศที่ปกครองโดยมีกษัตริย์ทรงเป็นประมุข นอกเหนือจากกษัตริย์ทั้งสามพระองค์นี้แล้ว กษัตริย์พระองค์อื่น ๆ เช่นจักรพรรดิฟรานซิส โจเซฟ (Francis Joseph) แห่งจักรวรรดิออสเตรีย – ฮังการี (Austria – Hungary) ก็ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดในการรบด้วยพระองค์เองในหลายสมรภูมิด้วย⁸³

กษัตริย์หลายพระองค์ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นแบบที่ชัดเจนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการแสดงบทบาทและภาพลักษณ์ทางการทหาร ทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ในฐานะนายทหารผู้มีความรู้ความสามารถ พยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการภายในกองทัพเพื่อสร้างการยอมรับและความใกล้ชิดจากบรรดาทหารภายในกองทัพ ซึ่งนับเป็นสิ่งจำเป็นต่อการรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงแห่งพระราชบัลลังก์ของพระองค์

2.3 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเรื่องภาพลักษณ์ทางการทหารของสถาบันพระมหากษัตริย์

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง โลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก โดยเฉพาะทัศนคติต่อภาพลักษณ์ของผู้นำประเทศ ผู้คนไม่ต้องการผู้นำที่มีภาพลักษณ์เป็นนักปกครองหรือนักการทูตที่เก่งกาจ มีเล่ห์เหลี่ยมในการดำเนินนโยบายทางการทูตอย่างเจ้าชายเคลเมนส์ ฟอน เมทเทอร์นิช (Prince Klemens von Metternich) หรือบิสมาร์ค ที่โลดแล่นและมีอิทธิพลอยู่บนเวทีการเมืองโลกตลอดคริสต์ศตวรรษที่ 19 อีกต่อไป เพราะสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าแม้ประเทศจะมีนักปกครอง หรือนักการทูตที่มีความสามารถเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าขาดผู้นำที่มีความสามารถทางการทหารแล้วก็ไม่มีความหมายแต่อย่างใด โลกในคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงเป็นโลกที่ต้องการผู้นำที่มีภาพลักษณ์ทางการทหาร มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และพร้อมที่จะเป็นศูนย์รวมจิตใจของ

⁸³ ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E – G. หน้า 209.

คนในชาติในยามที่เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามแบบอย่างของพระเจ้าจอร์จที่ 5 แห่งอังกฤษ หรือจักรพรรดิ มัตซีฮิโตแห่งญี่ปุ่น ดังนั้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในพ.ศ.2482 เราจะพบว่าสงคราม ครั้งนี้ได้รวมผู้นำที่มีภาพลักษณ์เช่นนี้ไว้เป็นจำนวนมากทั้งเซอร์วินสตัน เซอร์ซิลล์ (Sir Winston Churchill), ชาร์ล เดอ โกล (Charles de Gaulle), นายพลฮิเดกิ โตโจ (Hideki Tojo) รวมทั้งจอมพลป. เช่นเดียวกับภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ที่พระมหากษัตริย์ทั่วโลกจำเป็นต้องแสดงภาพลักษณ์แห่งการปกป้องประเทศ และประชาชนของ พระองค์จากอริราชศัตรู ไม่ใช่ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่มีหน้าที่ปกครองชาติบ้านเมืองเหมือน ที่เป็นในอดีต

ด้วยเหตุนี้ราชวงศ์ต่าง ๆ ในยุโรปจึงได้ปรับเปลี่ยนทัศนคติเรื่องภาพลักษณ์ทางการทหารของ พระมหากษัตริย์ เช่น ประเทศอังกฤษในระหว่างที่พระนางเจ้าวิกตอเรียทรงครองราชสมบัติ ราชวงศ์ อังกฤษยังคงยึดกรอบคิดดั้งเดิมที่มองว่าองค์รัชทายาทไม่จำเป็นต้องมีภาพลักษณ์และความรู้ทางการ ทหารแต่อย่างใด เพราะเมื่อทรงขึ้นครองราชย์แล้ว กษัตริย์อังกฤษทรงไม่มีหน้าที่ใด ในกองทัพ ด้วย เหตุนี้เจ้าชายเอ็ดเวิร์ดพระราชโอรสในพระนางเจ้าวิกตอเรียจึงเข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยไครสต์เชิร์ช (Christ Church) มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (Oxford University)⁸⁴ และทรงเข้ารับการศึกษาคณะที่ วิทยาลัยทรินิตี (Trinity College) มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ (Cambridge University)⁸⁵ เพื่อที่จะเป็น นักปกครองที่ดี ส่วนเจ้าชายอัลเบิร์ต องค์รัชทายาทลำดับที่ 2 ในขณะนั้นซึ่งเป็นพระราชโอรส พระองค์โตของเจ้าชายเอ็ดเวิร์ด ได้เข้ารับการฝึกทหารในช่วงสั้น ๆ ในกองทัพเรือขณะยังทรงพระ เยาว์ ซึ่งเป็นการฝึกทหารเพื่อให้พระองค์ได้เดินทางไปยังต่างประเทศและทำให้พระองค์ทรงเรียนรู้ ความเป็นไปของโลกภายนอก มิใช่การฝึกทหารเพื่อมุ่งเน้นให้ทรงมีความรู้ทางการทหาร หลังจาก เสด็จพระราชดำเนินกลับมายังประเทศหลังการเดินทางรอบโลก พระองค์ทรงเข้ารับการศึกษาคณะที่ วิทยาลัยทรินิตี มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์⁸⁶ มีเพียงเจ้าชายจอร์จซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์รองของ เจ้าชายเอ็ดเวิร์ดซึ่งไม่ได้รับการคาดหวังให้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์เท่านั้นที่ทรงได้รับโอกาสให้เรียน โรงเรียนนายเรือบริทาเนีย และรับราชการทหาร จะเห็นได้ว่าราชวงศ์อังกฤษไม่ได้ให้ความสำคัญต่อ ภาพลักษณ์ทางการทหารของพระมหากษัตริย์แต่อย่างใด จวบจนกระทั่งในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ราช

⁸⁴ Magnus, Philip, *King Edward The Seventh* (London: T. Nelson, 1964), p.29 – 30.

⁸⁵ Ibid., p.30.

⁸⁶ Hudson, Robert, *George V: our Sailor King* (London: Collins' Clear-Type Press, 1910), p. 157.

สำนักอังกฤษจึงตระหนักว่าพระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมีภาพลักษณ์ของนายทหารซึ่งจะมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการปกครองประเทศได้ดีกว่าพระมหากษัตริย์ที่มีภาพลักษณ์เป็นนักปกครอง ด้วยเหตุนี้พระราชโอรสทั้งสองพระองค์ของพระเจ้าจอร์จที่ 5 ซึ่งต่อมาจะทรงขึ้นเป็นกษัตริย์ทั้งพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 8⁸⁷ และพระเจ้าจอร์จที่ 6⁸⁸ ต่างทรงเข้ารับการการศึกษาที่โรงเรียนนายเรือบริทาเนียทั้งสองพระองค์ ซึ่งแนวคิดของการให้องค์รัชทายาทเข้ารับการการศึกษาในโรงเรียนทหาร หรือเข้ารับราชการทหารได้ถูกสืบทอดจนกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในราชสำนักอังกฤษมาจนถึงปัจจุบัน เจ้าชายวิลเลียม (Prince William, Duke of Cambridge) และเจ้าชายแฮร์รี (Prince Harry) ต่างทรงเข้ารับการในกองทัพอังกฤษทั้งสองพระองค์

นอกจากนี้ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ราชวงศ์อื่น ๆ ในยุโรปต่างก็มีทัศนคติต่อภาพลักษณ์ และหน้าที่ของกษัตริย์ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษที่ล้วนแต่ให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในฐานะนักปกครอง และนักการทูต จวบจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาบรรดาราชวงศ์เหล่านี้ต่างเปลี่ยนทัศนคติในภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่ต่างให้ความสำคัญต่อภาพลักษณ์ และบทบาทหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในฐานะนายทหารผู้มีหน้าที่ปกป้องประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันพระมหากษัตริย์ และองค์รัชทายาทที่เป็นพระราชโอรสในทวีปยุโรปล้วนแต่ทรงเข้ารับการการศึกษาในโรงเรียนทหาร หรือไม่ก็ทรงเคยรับราชการทหารเช่น พระเจ้าคาร์ลที่ 16 กุสตาฟ (Carl XVI Gustaf) แห่งสวีเดนทรงเข้ารับการการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือ โรงเรียนนายเรืออากาศ และโรงเรียนนายร้อยทหารบกของสวีเดน หรือพระเจ้าวิลเลม – อเล็กซานเดอร์แห่งเนเธอร์แลนด์ (Willem-Alexander of the Netherlands) ที่แม้จะทรงสำเร็จการศึกษารัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยไลเดน (Leiden University) ในพ.ศ.2530 อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะทรงเข้ารับการการศึกษาที่มหาวิทยาลัยไลเดนนั้น ในพ.ศ.2528 พระองค์ทรงเข้ารับการฝึก และรับราชการในกองทัพเรือแห่งเนเธอร์แลนด์เป็นเวลา 2 ปี

⁸⁷ ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E – G, หน้า 17.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 319.

2.3.1 เพลงปลุกใจกับการสร้างชาติในคริสต์ศตวรรษที่ 20

เพลงปลุกใจนับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการปลุกความรู้สึกรัก และภูมิใจในชาติ เดิมทีนั้น หลายๆ ประเทศล้วนมีบทเพลงที่มีเนื้อหาปลุกความรู้สึกภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ในชาติของตน อย่างเช่น เพลง *รุล์ บริทาเนีย (Rule Britannia)* ซึ่งใช้เป็นเพลงปลุกใจประจำกองทัพเรือของประเทศอังกฤษ แต่งขึ้นโดย เจมส์ ทอมสัน (James Thomson) เพลงรุล์ บริทาเนียถูกเล่นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2283 (ค.ศ.1740)⁸⁹ ซึ่งเนื้อร้องท่อนสำคัญมีใจความว่า “Rule Britannia! Britannia, rule the waves. Britons never, never, never shall be slaves.”⁹⁰ เนื้อร้องในท่อนนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคนอังกฤษมีความภาคภูมิใจต่อการเป็นมหาอำนาจทางทะเลของตนมากเพียงใด ด้วยการเปรียบเทียบว่า ถ้าใครที่ปกครองอังกฤษก็เท่ากับปกครองมหาสมุทรด้วย ซึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้นการค้าทางเรือถือเป็นสิ่งสำคัญมาก ดังนั้นหากชาติมีกำลังทางเรือเข้มแข็งก็เท่ากับเป็นมหาอำนาจของโลก นอกจากนี้บทเพลงนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความภาคภูมิใจของชาวอังกฤษในการที่ไม่เคยตกเป็นทาสใคร เพลง *รุล์ บริทาเนีย* ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในหมู่ชาวอังกฤษ เนื่องจากมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับแนวคิดในสมัยวิคตอเรียนที่คนอังกฤษมองว่าชาติของตนนั้นเหนือกว่าชาติอื่น ๆ⁹¹

แต่เมื่อเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศที่เป็นชาติมหาอำนาจ เริ่มตระหนักว่าชาติของตนไม่ได้เป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ และปลอดภัยเหมือนในอดีต ส่วนประเทศที่พึ่งหลุดพ้นจากการล่าอาณานิคมก็ยิ่งตระหนักมากขึ้นกว่าเดิมว่าชาติของตนยังคงไม่ปลอดภัยจากการรุกรานของมหาอำนาจชาติใหม่ที่กำลังเติบโตขึ้น นอกจากนี้แนวคิดเรื่องชาตินิยมในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังมีอิทธิพลต่อความคิดของประชาชนเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่รุนแรงอย่างประเทศอังกฤษนั้น ได้ตอบสนองต่อแนวคิดดังกล่าว โดยถ่ายทอดให้เห็นผ่านเพลงปลุกใจ โดยในพ.ศ.2451 (ค.ศ.1908) เซอร์เซซิล สปริงค์ – ไรซ์ (Sir Cecil Spring – Rice) เอกอัครราชทูตประจำสวีเดน ได้แต่งกลอนชื่อว่า *เดอะ ทู ฟาเทอร์แลนด์*

⁸⁹ “The Celebrated Ode in Honour of Great Britain, Called Rule, Britannia,” The Musical Times and Singing Class Circular 41 (Apr. 1, 1900): 228-231.

⁹⁰ Novello, Vincent, “Rule Britannia,” The Musical Times and Singing Class Circular 230 (Nov. 1, 1846): 43-45.

⁹¹ Paterson, Michael, A Brief History of Life in Victorian Britain: A Social History of Queen Victoria's Reign (London: Robinson, 2008), p.29.

(*The Two Fatherlands*)⁹² และต่อมาในพ.ศ.2464 (ค.ศ.1921) กุสตาฟ โฮลสต์ (Gustav Holst) ได้นำกลอนบทนี้มาแต่งเป็นเพลง *ไอ วอว ทู อี, มาย คันทรี (I vow to thee, my country)*

“I vow to thee, my country, all earthly things above,
Entire and whole and perfect, the service of my love;
The love that asks no question, the love that stands the test,
That lays upon the altar the dearest and the best;
The love that never falters, the love that pays the price,
The love that makes undaunted the final sacrifice.

And there's another country, I've heard of long ago,
Most dear to them that love her, most great to them that
know;
We may not count her armies; we may not see her King;
Her fortress is a faithful heart, her pride is suffering;
And soul by soul and silently her shining bounds increase,
And her ways are ways of gentleness, and all her paths are
peace.”⁹³

เพลง *ไอ วอว ทู อี, มาย คันทรี* ได้สะท้อนให้เห็นว่าคนอังกฤษเริ่มตระหนักว่าประเทศของตนไม่ใช่ชาติมหาอำนาจอย่างที่เคยเป็นในอดีต แม้แต่ความเป็นมหาอำนาจทางทะเลอันเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความยิ่งใหญ่ของประเทศอังกฤษมาเป็นเวลากว่า 300 ปีนับตั้งแต่วันที่กองทัพเรืออังกฤษสามารถ

⁹² Spring-Rice, Cecil, and Shaw, Geoffrey, “I Vow to Thee, My Country: Song for Unison Massed Voices,” *The Musical Times* 69 (Sep. 1, 1928): 817.

⁹³ *Ibid.*, 817 – 820.

เอาชนะกองเรืออาร์มาตาของสเปนได้พ.ศ.2128 (ค.ศ.1588) ก็ถูกทำลายลงจากสงครามโลกครั้งที่ 1 อังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงไม่ใช่อังกฤษที่ต้องการครอบครองโลก แต่เป็นอังกฤษที่ต้องการปกป้องบ้านเกิดเมืองนอนและอาณานิคมที่หลงเหลืออยู่ของตน ซึ่งทัศนคติดังกล่าวได้สะท้อนออกมาในบทแรกของกลอนซึ่งเป็นการปลุกจิตสำนึกในความรักชาติที่ต้องการให้คนอังกฤษยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องประเทศชาติอันเป็นที่รัก ด้วยความเชื่อมั่นในความเสียสละของตน และความศรัทธาในพระเจ้า

ในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันในพ.ศ.2465 (ค.ศ.1922) สาธารณรัฐไวมาร์ (Weimar Republic) หรืออดีตประเทศเยอรมนีได้นำบทเพลง *ดัสตอยท์ชแลนด์ลีด* (*Das Deutschlandlied*) ซึ่งแปลว่า เพลงของเยอรมัน มาใช้เป็นเพลงประจำชาติ โดยเนื้อเพลงท่อนแรกที่ว่า “Germany, Germany above all else, above all else in the world. If it always stands united. In brotherly protection and defiance.”^{94*} เป็นภาพสะท้อนอันดีที่แสดงให้เห็นว่าชาวเยอรมันที่พ่ายแพ้สงครามและถูกลงโทษอย่างรุนแรงในฐานะผู้แพ้สงครามเริ่มตระหนักว่าชาวเยอรมันจะต้องมีความสามัคคีเพื่อปกป้องประเทศชาติที่มีค่าเหนือสิ่งอื่นใดจนกว่าจะตายจากไป

สำหรับสยามแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทกลอน “สยามานุสติ” ขึ้นในพ.ศ.2461 เพื่อใช้ในการปลุกขวัญกำลังใจของทหาร ตามคำกราบบังคมทูลขอของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเพื่อพระราชทานแก่ทหารอาสาที่ร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 บทพระราชนิพนธ์เรื่องสยามานุสตินี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้แรงบันดาลใจจากบทประพันธ์ตอนหนึ่งของรูดยาร์ด คิปลิง (Rudyard Kipling) ที่มีเนื้อความว่า “What stands if Freedom fall? Who dies if England live?” มาเป็นต้นแบบ⁹⁵ โดยบทกลอนสยามานุสตินี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้บรรดาทหารได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ และศาสนา โดยเฉพาะ

⁹⁴ Feinstein, Margarete Myers, “Deutschland über alles?: The National Anthem Debate in the Federal Republic of Germany,” *Central European History* 33 (2000), pp. 505-531.

* เนื้อร้องภาษาเยอรมันคือ “Deutschland, Deutschland über alles, Über alles in der Welt wenn, es stets zu Schutz und Trutze.”

⁹⁵ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism* (Honolulu: The University Press of Hawaii, 1978), p.116.

ความสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่ทหารจะต้องมีความจงรักภักดี และประเทศชาติที่ทหารทุกคนจะต้องยอมสละชีวิตของตนเพื่อปกป้องให้ประเทศชาติคงอยู่สืบต่อไป เพราะหากปราศจากประเทศชาติแล้วก็คงไม่มีแผ่นดินให้อยู่อีกต่อไป

“รักราช จงจิตน้อม	ภักดี ท่านนา
รักชาติ กอบกรณีย์	แนวไว้
รักศาสน์ กอบบุญตรี	สุจริต ถ้วนเทอญ
รักศักดิ์ จงจิตให้	โลกซร้องสรรเสริญฯ
ยามเดินยืนนั่งน้อม	กะมล
รำลึกถึงเทศน	อยู่ยั้ง
เปนรัฐฐะมณฑล	ไทยอยู่ สราญฮา
คนถนอมแน่นตั้ง	อยู่เพียงอวสานฯ
ใครรานใครรุกด้าว	แดนไทย
ไทยรบจนสุดใจ	ชาติดิน
เสียเนื้อเลือดหลังไหล	ยอมสละ สิ้นแล
เสียชีพไปเสียสิ้น	ชื่อก้องเกียรติงามฯ
หากสยามยังอยู่ยั้ง	ยืนยง
เราก็เหมือนอยู่คง	ชีพด้วย
หากสยามพินาศลง	ไทยอยู่ ได้ฤ
เราก็เหมือนมอดม้วย	หมดสิ้นสกุลไทยฯ” ⁹⁶

เนื้อเพลงปลุกใจในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นภาพสะท้อนอย่างชัดเจนถึงแนวคิดชาตินิยมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะการเลือกใช้คำที่ใช้เรียกประเทศชาติด้วยคำที่มีลักษณะเปรียบเทียบ

⁹⁶ หจข. ร.6 ต.15.3/3 รายงานพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ หัวหน้าทูตทหารไทยเรื่องมหาสงครามในยุโรปลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2461.

ประเทศกับความสัมพันธ์ทางสายเลือดอย่างคำว่า “มาตุภูมิ” (Motherland, Fatherland) ซึ่งการเรียกชาติด้วยคำในลักษณะนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าชาติเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดโดยไม่สามารถเลือกได้ ด้วยเหตุนี้การแสดงออกถึงความรักในสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิดโดยไม่สามารถเลือกได้นั้นจึงทำให้ความรักชาติในคริสต์ศตวรรษที่ 20 กลายเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ และมีเกียรติ⁹⁷ เนื้อเพลงเหล่านี้ยังปลุกเร้าให้ประชาชนในประเทศตระหนักว่าประเทศชาตินั้นมีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใดแม้แต่ชีวิต ด้วยเหตุนี้ทุกคนจึงมีหน้าที่สละชีวิตของตัวเองเพื่อปกป้องแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอน อันเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการผู้นำที่มีภาพลักษณ์ทางการทหารที่มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว มีความเป็นผู้นำ และสามารถเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติได้ ด้วยเหตุนี้บรรดาพระมหากษัตริย์ และองครักษ์ทนายตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ที่แม้จะไม่มีอำนาจในการบังคับบัญชากองทัพในฐานะกษัตริย์ แต่ก็จำเป็นต้องเข้ารับการศึกษา หรือเข้ารับราชการทหารเพื่อแสดงให้เห็นว่าบรรดาเจ้านายเหล่านี้มีภาพลักษณ์ของนายทหาร และเป็นพวกเดียวกับทหารในกองทัพ

2.3.2 การปรับตัวด้านภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไทย

เมื่ออิทธิพลของตะวันตกกำลังแพร่ขยายเข้าสู่สยามตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวสยามพยายามปรับตัวเพื่อตอบสนองกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นหนึ่งในผู้ที่ปรับตัวให้เข้ากับอิทธิพลของตะวันตกที่กำลังเข้ามาอย่างรวดเร็วคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งขณะนั้นทรงผนวชอยู่ พระวชิรญาณภิกขุซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศฯ ทรงพยายามศึกษาหาความรู้ตามแบบอย่างของตะวันตกทั้งวิชาภาษาอังกฤษ ภาษาละติน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะดาราศาสตร์ที่ทรงให้ความสนใจเป็นพิเศษ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพบปะกับบรรดามิชชันนารี และหมอสอนศาสนาอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะพระสังฆราชชาวฝรั่งเศสฌอง แบ็ปติส ปาลเลอกัวซ์ (Jean – Baptise Pallegoix)⁹⁸ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในศาสตร์ต่างๆ

⁹⁷ แอนเดอร์สัน, เบน, ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552), หน้า 260 – 261.

⁹⁸ วัยอาจ, เดวิด เค., ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2556, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 298.

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์สมบัติในพ.ศ.2394 พระบรมราโชบายที่สำคัญก็คือการทำสยามให้เป็นตะวันตก (Westernization) เพื่อต่อสู้กับการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างภาพลักษณ์ของพระองค์เป็นผู้มีความรู้ตามศาสตร์ และศิลป์อย่างตะวันตก ทั้งการสนับสนุนให้ชนชั้นนำของสยามเรียนภาษาอังกฤษ เพื่อที่จะได้ใช้ภาษาอังกฤษในการศึกษาหาความรู้จากศาสตร์ตะวันตกในสาขาอื่น ๆ ต่อไป⁹⁹ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้มีความรู้ตามศาสตร์และศิลป์อย่างตะวันตก ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินไปยังตำบลหว้ากอพร้อมกับทรงเชิญเซอร์แฮรี ออด (Sir Harry St. George Ord) ข้าหลวงใหญ่แห่งสิงคโปร์¹⁰⁰ และชาวต่างชาติอีกหลายคนมาร่วมเป็นพยานให้ประจักษ์ถึงพระปรีชาญาณ และความรู้ตามแบบอย่างตะวันตกของพระองค์ที่ทำให้พระองค์สามารถคำนวณการเกิดสุริยุปราคาเต็มดวงได้อย่างแม่นยำ อันเป็นส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ของกษัตริย์ผู้ทรงภูมิธรรมของพระองค์

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์สมบัติในพ.ศ.2411 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยามกำลังตกอยู่ท่ามกลางภัยคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก ประกอบกับอิทธิพลของขุนนางรุ่นเก่าโดยเฉพาะตระกูลขุนนาทที่มีอยู่ทั่วทั้งราชสำนักสยาม ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องสร้างนำเสนอภาพลักษณ์ของพระองค์ในฐานะของผู้ปกครอง และนักการทูตที่มีความสามารถ ผ่านพระราชกรณียกิจ และพระบรมราโชบายทางการเมืองต่าง ๆ ทั้งการปฏิรูปการปกครอง การเลิกไพร่ และทาส แต่พระราชกรณียกิจที่สำคัญที่สุดที่ทรงใช้ในการนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้ปกครอง และนักการทูตที่ทรงมีความสามารถออกสู่สายตาชาวโลกก็คือการเสด็จประพาสยุโรป

สิ่งสำคัญของการเสด็จประพาสยุโรปในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ การที่ทำให้ผู้นำ และพระราชวงศ์ของชาติต่าง ๆ ในทวีปยุโรปได้พบกับพระองค์โดยตรง เพื่อให้ผู้นำชาติต่าง ๆ ได้ตระหนักถึงภาพลักษณ์ของนักปกครอง และนักการทูตที่มีความสามารถในพระองค์ไม่ใช่การรู้จักผ่านหนังสือพิมพ์ คำบอกเล่าจากชาวต่างชาติที่เข้ามายังประเทศสยาม หรือพระราชหัตถเลขา

⁹⁹ Monchanok Sanguanchart, "The adaptation to modernity of the modern Thai elite during the reign of King Rama III and the reign of King Rama IV (1824 - 1868 A.D.)," M.A. Thesis, Chulalongkorn University, 2008, p. 86.

¹⁰⁰ ปราโมทย์ เครือทอง, พระจอมเกล้า "King Mongkut" พระเจ้ากรุงสยาม (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 53.

เหมือนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้พระราชกรณียกิจตลอดช่วงเวลาที่เสด็จประพาสยุโรปได้รับความใส่ใจในรายละเอียดเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ฉลองพระองค์ที่ทรงปรับเปลี่ยนให้เป็นอย่างตะวันตก¹⁰¹ มีการเตรียมฉลองพระองค์ไปเป็นจำนวนมากเพื่อให้เหมาะสมกับโอกาส และสถานที่ที่เสด็จพระราชดำเนินเยือน เช่นเมื่อพระองค์เสด็จไปทอดพระเนตรการซ้อมรบ ก็ทรงฉลองพระองค์เครื่องแบบทหาร¹⁰² แต่เมื่อทรงได้รับการทูลเชิญไปร่วมงานเลี้ยง หรือเสด็จพระราชดำเนินไปเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ ก็ทรงฉลองพระองค์ในลักษณะสากลนิยม*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงสามารถเข้ากับประชาชนประเทศต่าง ๆ ได้อย่างเป็นกันเอง ทั้งการตรัสภาษาอังกฤษกับชาวต่างประเทศ รวมทั้งการที่ทรงยอมรับธรรมเนียมของตะวันตก เช่นทำเนียมการทักทายด้วยการสัมผัสมือ¹⁰³ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงดเสวยหมากตลอดเวลาที่เสด็จประพาสยุโรปแม้จะทรงติดการเสวยหมาก อีกทั้งยังทรงขัดพระทนต์จนเป็นสีขาวด้วยทรงตระหนักว่าการที่ทรงมีพระทนต์ดำ และการเสวยหมากของพระองค์นั้นเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจสำหรับชาวตะวันตก¹⁰⁴ และด้วยพระราชประสงค์ที่ทรงต้องการแสดงให้เห็นว่าทรงใส่พระราชหฤทัยต่อการเมืองโลกที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนั้น ทำให้เมื่อพระองค์เสด็จประพาสยุโรปในครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการเสด็จพระราชดำเนินด้วยมีพระราชประสงค์หลักเพื่อรักษาพระวรกาย พระองค์ก็ยังเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมบิสมาร์คเพื่อทรงปรึกษาเรื่องการเมืองในทวีปยุโรป ถึงแม้ในช่วงเวลานั้น บิสมาร์คจะไม่ได้ดำรงตำแหน่งใด ๆ ในราชสำนักเยอรมนีอีกแล้วก็ตาม¹⁰⁵ อย่างไรก็ตามในคริสต์ศตวรรษที่ 19 บิสมาร์คเป็นนักการทูตที่มีบทบาทสำคัญบนเวทีการเมืองโลก และยังคงมีอิทธิพลอยู่ในแวดวงทางการเมืองของเยอรมัน ด้วยเหตุนี้ความคิด และคำแนะนำต่างๆ ของบิสมาร์คจึงยังคงเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของสยาม

¹⁰¹ ตรีศกร ชูสวัสดิ์, เมื่อต้องเสด็จฯ “ไกลบ้าน” (กรุงเทพฯ: มติชน, 2554), หน้า 53.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

* ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามแสดงภาพลักษณ์ของพระองค์ให้เป็นอย่างตะวันตกในขณะที่เสด็จประพาสยุโรป โดยเฉพาะในเรื่องฉลองพระองค์ แต่ในเวลาเดียวกันเมื่อพระบาทสมเด็จพระนโรดม สีสุวดี กษัตริย์กัมพูชาได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศฝรั่งเศสในพ.ศ.2449 ตามคำเชิญของรัฐบาลฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระนโรดม สีสุวดีทรงเลือกที่จะฉลองพระองค์ผสมระหว่างฉลองพระองค์แบบตะวันตก และฉลองพระองค์ตามอย่างโบราณประเพณีของกัมพูชา

¹⁰³ ตรีศกร ชูสวัสดิ์, เมื่อต้องเสด็จฯ “ไกลบ้าน”, หน้า 89.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

¹⁰⁵ ไกรฤกษ์ นานา, การเมืองนอกพงศาวดารรัชกาลที่ 5 เบื้องหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป (กรุงเทพฯ: มติชน, 2549), หน้า 73.

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเวทีทางการเมืองโลกได้ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอย่างมาก การต่อสู้ทางการเมืองด้วยการฉกชิงผลประโยชน์จากการเจรจาทางการทูตอย่างในสมัยของเมตเตอร์นิค และบิสมาร์คจะถึงจุดสิ้นสุดลง ขณะเดียวกันประเทศมหาอำนาจกำลังจะต้องเผชิญหน้ากับการต่อสู้ที่น่าสะพรึงกลัว และกลายเป็นต้นเหตุของมหาสงครามโลกครั้งที่ 1 ในเวลาต่อมา เนื่องจากสนามรบระหว่างประเทศมหาอำนาจไม่ได้อยู่ในห้องประชุม ซึ่งเต็มไปด้วยนักการทูตที่มากความสามารถอย่างการประชุมใหญ่แห่งเวียนนา (Congress of Vienna) แต่การต่อสู้ทางการเมือง และสนามรบในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กลับไปอยู่บนสนามรบจริง ๆ ผู้ที่มีบทบาทบนเวทีโลกก็ล้วนแต่เป็นนักการทหาร จำนวนเรื่อรบ และรถถังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการทวงดุลอำนาจระหว่างประเทศ ด้วยเหตุนี้กษัตริย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงต้องเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีภาพลักษณ์ของนายทหารผู้มีความสามารถ และสามารถเป็นจอมทัพของชาติได้ในยามที่เกิดศึกสงคราม

ด้วยเหตุนี้ระบอบสมเด็จกรมพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีความพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ ซึ่งการแสดงออกอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือ การแสดงภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ให้ปรากฏในสายตาของสาธารณชนผ่านฉลองพระองค์ ที่ทรงสวมใส่ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอย่างมาก โดยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์ด้วยชุดโบราณราชประเพณี ในรัฐพิธี และงานพระราชพิธีต่าง ๆ รวมไปถึงเมื่อพระองค์ทรงอยู่ท่ามกลางชาวต่างชาติที่แต่งเครื่องแบบทหาร ฉลองพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังคงเป็นฉลองพระองค์แบบไทย อย่างเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปที่ตำบลหัวกอเพื่อทรงทอดพระเนตรสุริยุปราคา¹⁰⁶ นอกจากนี้พระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ต่างประเทศก็มักทรงฉลองพระองค์ที่ผสมผสานระหว่างเครื่องแบบโบราณราชประเพณีของสยาม กับการแต่งกายของตะวันตก อย่างเช่นพระบรมฉายาลักษณ์ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ *อิลลัสเทด ลอนดอน (Illustrated London)* ของอังกฤษใน พ.ศ.2409¹⁰⁷ หากจะมีพระบรมฉายาลักษณ์ที่ทรงฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารก็เป็นพระบรมฉายา

¹⁰⁶ ปราบินทร์ เครือทอง, พระจอมเกล้า "King Mongkut" พระเจ้ากรุงสยาม, หน้า 155.

¹⁰⁷ ไกรฤกษ์ นานา, การเมือง "นอกพงศาวดาร" รัชกาลที่ 4: King Mongkut ทยดยุโรปยึดสยาม (กรุงเทพฯ: มติชน, 2551, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 69.

ลักษณะฉลองพระองค์ควบคู่กับเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์จากต่างประเทศที่ทรงได้รับทูลเกล้าฯ ถวาย¹⁰⁸ พระบรมฉายาลักษณ์เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าแม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงฉลองพระองค์ในเครื่องแบบทหารบ้างแต่ก็ไม่ได้ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ให้ปรากฏออกสู่สายตาชาวต่างชาติ หรือประชาชนแต่อย่างใด หากแต่เป็นเพียงความต้องการแสดงภาพลักษณ์ให้เห็นถึงความทันสมัยและการได้รับความยอมรับจากชาติตะวันตก

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน โดยจะเห็นว่าพระองค์ทรงฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบทหารในงานพระราชพิธี หรือการเสด็จพระราชดำเนินสถานที่ต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับทหารอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามการฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบทหารในพระองค์มิใช่เพื่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร แต่เป็นผลของอิทธิพลของตะวันตกที่เข้ามาในราชสำนักสยามมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองว่าวัฒนธรรมต่าง ๆ ของตะวันตกเป็นสิ่งที่เจริญและมีความศิวิไลซ์¹⁰⁹ ซึ่งการฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบทหารในการออกงานพระราชพิธี หรือในวโรกาสต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่เจ้านายยุโรปที่ทรงกระทำกันเป็นปกติจึงถูกมองว่าเป็นความศิวิไลซ์อย่างหนึ่งของตะวันตก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปทรงได้มีโอกาสเข้าเฝ้ากษัตริย์ของชาติในยุโรปทั้งอิตาลี รัสเซีย และเยอรมนี เป็นต้น สิ่งที่พระองค์ทรงได้ทอดพระเนตรเห็นก็คือกษัตริย์ของประเทศเหล่านี้ล้วนแต่ฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบทหารอยู่เกือบตลอดเวลาไม่ว่าจะเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใดทั้งที่เป็นงานรัฐพิธี หรือการเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ อย่างเช่นเมื่อคราวที่พระองค์ประทับอยู่บนเรือปาร์มา (Parma) พระเจ้าวิกเตอร์เอมมานูเอลที่ 2 (Victor Emmanuel II of Italy) ได้เสด็จมาเข้าเฝ้าพระองค์เป็นการส่วนพระองค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ

¹⁰⁸ ปราบินทร์ เครือทอง, พระจอมเกล้า "King Mongkut" พระเจ้ากรุงสยาม, หน้า 23.

¹⁰⁹ Thongchai Winichakul, "The Quest for "Siwilai": A Geographical Discourse of Civilizational Thinking in the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century Siam," *The Journal of Asian Studies* 59 (Aug., 2000), p.538.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชบันทึกถึงฉลองพระองค์ของพระเจ้าวิกเตอร์เอมมานูเอลว่า ทรงฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบทหารบก พร้อมกับติดตราจักร¹¹⁰

สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิใช่เพื่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร อย่างที่จะเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คือ พระบรมราโชวาทที่ทรงพระราชทานแก่ทหารในกองทัพ แม้พระองค์จะทรงมีพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ทหารในกองทัพหลายครั้ง แต่ก็ไม่เคยมีครั้งใดเลยที่จะทรงมีประกาศว่าพระองค์ทรงเป็นทหารเหมือนกับบนายทหารทั้งหลายที่เข้าเฝ้า นอกจากนี้พระบรมราโชวาทที่พระราชทานส่วนใหญ่แล้วจะทรงเน้นย้ำให้ทหารปกป้องประเทศชาติ บ้านเมือง และประชาชน¹¹¹ อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงตระหนักว่าทหารเหล่านี้ล้วนแต่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์อยู่แล้ว โดยที่ไม่ทรงต้องเรียกร้องความจงรักภักดีเหล่านั้น แต่ก็ไม่ใช้ความจงรักภักดีในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นนายทหารเช่นเดียว กับทหารเหล่านั้น แต่เป็นความจงรักภักดีอันสืบเนื่องมาจากสถานะพระมหากษัตริย์ของพระองค์¹¹²

เมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเห็นว่าพระองค์ทรงมีพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจการทางทหารเป็นจำนวนมาก เพื่อแสดงภาพลักษณ์ทางการของพระองค์ให้บรรดาทหารทั้งหลายได้ตระหนัก ทั้งการเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการซ้อมรบ¹¹³ หรือการที่ทรงมีพระบรมราโชวาทที่พยายามเพื่อสร้างความตระหนักให้แก่ทหารในกองทัพว่าพระองค์ทรงเป็นทหารเช่นเดียวกับบรรดาทหารทั้งหลาย¹¹⁴ อีกทั้งยังทรงให้ความสำคัญกับการที่ทรงได้รับพระราชทานตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษของกรมทหารต่าง ๆ เพราะเท่ากับว่ากรมทหาร เหล่านี้ได้ให้ความยอมรับในภาพลักษณ์นายทหารของพระองค์¹¹⁵ ในเวลาต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

¹¹⁰ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ไกลบ้าน: สำเนาพระราชหัตถเลขา ถึงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าภิรมานถน เมื่อเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. 126 (ม.ป.ท. : ม.ป.พ.), 2452), หน้า 476.

¹¹¹ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระบรมราโชวาท พระราชทานทหาร (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณ พิพรรธธนากร, 2459), หน้า 3.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

¹¹³ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ 6 พระราชทาน แก่ทหารในกองทัพบกสยาม (ม.ป.ท.: ม.ป.พ.), 2463), หน้า 81.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

เกล้าเจ้าอยู่ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษ¹¹⁶ เครื่องแบบ นายพลเอกแห่งกรมทหารราบเบาเดอรัม (Durham Light Infantry) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญ สำหรับพระองค์ในการแสดงให้ประชาชน และทหารในชาติได้เห็นว่าคุณลักษณะทางการทหารของ พระองค์นั้นได้รับการยอมรับจากชาติมหาอำนาจ¹¹⁷

สำหรับการฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารนั้นตลอดรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติ เครื่องแบบทหารกลายเป็นเครื่องแบบที่ทรงฉลองอยู่เสมอในงาน พระราชพิธี และรัฐพิธีต่างๆ อย่างเช่นในงานเฉลิมพระชนมพรรษาในพ.ศ.2455 โดยในวันที่ 31 ธันวาคม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปเปิดสะพานเจริญราษฎร์ 32 ที่พระองค์พระราชทานเงินเพื่อจัดสร้างสะพานขึ้นเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ด้วย กระบวนรถพระที่นั่งเทียมม้า โดยมีทหารม้าองครักษ์หน้าเสด็จ ซึ่งในการเสด็จพระราชดำเนินไปเปิด สะพานในครั้งนี้ทรงฉลองพระองค์เครื่องยศทหารม้า¹¹⁸ ต่อมาในวันที่ 1 มกราคม ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระ ชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จออกท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรี มหาปราสาท โดยฉลองพระองค์เต็มยศทหารมหาดเล็ก เพื่อให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ และ ประชาชนเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท¹¹⁹ ส่วนในตอนเย็นของวันเดียวกันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ แคล้วเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เต็มยศทหารรักษาวัง ทรงประทับพระราชยานเกยโดยมีกรมพระ ตำรวจ กรมวัง ราชองครักษ์ และทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์หน้ากระบวนจากพระที่นั่งจักรีมหา ปราสาทไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม¹²⁰ หลังจากนั้นในเวลาสามทุ่มได้เสด็จพระราชดำเนินด้วย กระบวนรถม้าไปยังพระราชวังสราญรมย์ เพื่อทอดพระเนตรการเต้นรำ โดยการเสด็จพระราชดำเนิน ในการนี้ทรงฉลองพระองค์เต็มยศทหารมหาดเล็ก¹²¹ และในวันที่ 2 มกราคม พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์เต็มยศทหารบก เสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เพื่อให้สมเด็จพระ

¹¹⁶ โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 99.

¹¹⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระราชทาน แด่ทหารใน กองทัพสยาม, หน้า 136 – 137.

¹¹⁸ “การเฉลิมพระชนมพรรษา เปิดสะพานเจริญราษฎร์ 32 ร.ศ.131,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 29, ตอนที่ ง (22 มกราคม 2455): 2368.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2372.

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2373 – 2374.

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2375.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณ วโรรส และพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ และพระราชอาคันตุกะชั้นผู้ใหญ่ถวายน้ำพระพุทธรมนต์¹²²

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใส่พระราชหฤทัยต่อฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารที่ทรงฉลองในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นอย่างมาก โดยทรงฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารเหล่าต่าง ๆ ถึง 4 เหล่า และเพียงแต่วันที่ 1 มกราคมเพียงวันเดียวทรงต้องเปลี่ยนฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารถึงสามครั้ง สิ่งเหล่านี้เป็นการสื่อให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารด้วยฉลองพระองค์เป็นอย่างมาก ไม่เพียงแต่การที่ฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบทหารเท่านั้น กรมทหารรักษาวัง¹²³ หรือกองเสือป่า¹²⁴ ที่พระองค์สถาปนาขึ้นมานั้น ยังได้ทรงออกแบบเครื่องแบบประเภทต่างๆ ของหน่วยทั้งสองด้วยพระองค์เอง อีกทั้งยังทรงมีพระราชดำริให้ปรับแก้เครื่องแบบอีกหลายครั้งเพื่อให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ในพระองค์

การสร้างภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ และยุคสมัย ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อตะวันตกได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในสยาม พระองค์ทรงปรับตัวเพื่อเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ตะวันตกได้นำเข้ามา พร้อมกันนั้นพระองค์ก็แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเห็นว่าพระองค์ทรงเรียนรู้ และเข้าใจศาสตร์และศิลป์ตามมาตรฐานของชาวตะวันตก มิใช่เป็นการรับความเป็นตะวันตกอย่างผิวเผิน ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศสยามต้องเผชิญหน้ากับภัยคุกคามของมหาอำนาจตะวันตกที่ใช้การทูตเป็นเครื่องมือ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงต้องสร้างภาพลักษณ์นักการทูตให้แก่พระองค์ เพื่อต่อสู้กับชาติมหาอำนาจต่าง ๆ บนเวทีการเมืองโลก และเมื่อล่วงเข้าสู่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพบได้ว่าการต่อสู้ทางการทูตได้แปรเปลี่ยนเป็นการต่อสู้ด้วยกำลังทหาร ด้วยเหตุนี้ผู้ปกครองประเทศจึงต้องสร้างภาพลักษณ์นายทหารให้แก่ตนเองเพื่อให้ประเทศชาติคงต่อสู้บนเวทีการเมืองโลกได้ต่อไป ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่ใช้เครื่องแบบทหารเพื่อสะท้อนภาพลักษณ์ของนายทหารของพระองค์ให้ปรากฏสู่

¹²² “การเฉลิมพระชนมพรรษา เปิดสะพานเจริญราษฎร์ 32 ร.ศ.131,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 29, ตอนที่ ง (22 มกราคม 2455): 2376 – 2377.

¹²³ “กฎข้อบังคับเครื่องแต่งตัวกรมทหารรักษาวัง,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 28, ตอนที่ 0 ก (4 มิถุนายน 130): 79 – 87.

¹²⁴ “ข้อบังคับเครื่องแต่งตัวสมาชิกกองเสือป่า,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 28, ตอนที่ 0 ก (14 พฤษภาคม 2454): 21 – 29.

สายตาประชาชน และบรรดาทหารในกองทัพ เพื่อสร้างความยอมรับว่าพระองค์ทรงเป็นนายทหาร เช่นเดียวกับทหารทั้งหลาย

2.3.3 การพระราชทานพระยศทางทหารให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน

นอกจากการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารผ่านฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารที่ทรงฉลอง อยู่เป็นประจำในรัฐพิธี และพระราชพิธีต่างๆ แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยัง ทรงสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดในพระองค์ ด้วยการพระราชทานยศ และเครื่องแบบทหารเหล่าต่างๆ ให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการ บริพารเป็นกรณีพิเศษแม้ว่าบรรดากลุ่มคนเหล่านี้จะไม่ได้รับราชการทหารแต่อย่างใด

การพระราชทานยศ และเครื่องแบบทหารเป็นกรณีพิเศษนั้นเกิดขึ้นมาตั้งแต่ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่การพระราชทานยศทางทหารในสมัยนั้นล้วนแต่เป็น การพระราชทานให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และกองทัพ โดยเฉพาะการพระราชทานยศทหารระดับชั้นนายพล เช่นการพระราชทานยศนายพลตรีให้แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ใน พ.ศ. 2431¹²⁵ อย่างไรก็ตามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวการพระราชทานยศ ทหารได้ขยายขอบเขตไปกว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก เมื่อ พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานยศทหารให้แก่ข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดกับพระองค์ที่ แม้จะไม่ได้รับราชการทหารแต่อย่างใด โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงแต่งตั้งข้าราชการบริพารเหล่านี้ดำรงตำแหน่งในกองทัพเป็นกรณีพิเศษซึ่งโดยมากแล้วจะได้รับพระราชทานยศ ทหารในสังกัดของกรมทหารรักษาวังซึ่งเป็นกรมทหารที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งขึ้นด้วย พระองค์เอง อย่างไรก็ตามข้าราชการบริพารบางส่วนที่มีความสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวเป็นพิเศษมักจะได้รับการพระราชทานยศทหารของกองทัพบก หรือกองทัพเรือ อย่าง เจ้าพระยารามราฆพที่ได้รับพระราชทานยศนายพลตรีของกองทัพบกในพ.ศ. 2458 ตั้งแต่เมื่อครั้งมี บรรดาศักดิ์เป็นพระยาประสิทธิ์ศุภการ และต่อมาก็ได้รับพระราชทานยศเป็นนายพลโทในพ.ศ. 2461

¹²⁵ “พระราชทานสัญญาบัตรทหาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 5, ตอนที่ 18 (1 กันยายน 2431): 145.

พร้อมกันนี้ในปีเดียวกันก็ได้รับพระราชทานยศนายศนาวาเอกพิเศษของกองทัพเรือ ต่อมาในพ.ศ.2467 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานยศนายพลเอกของกองทัพบกให้แก่ เจ้าพระยารามราฆพ หลังจากที่ทรงแต่งตั้งเจ้าพระยารามราฆพให้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชากรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ พร้อมกันนี้ยังพระราชทานยศพลเรือโทให้ในปีเดียวกัน¹²⁶

นอกจากการพระราชทานยศทางทหารให้แก่ข้าราชการที่ใกล้ชิดพระองค์แล้ว ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้เกิดธรรมเนียมการพระราชทานยศทางทหารให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในขึ้นเป็นครั้งแรกโดยในพ.ศ.2455 ได้มีการพระราชทานพระยศนายพันโท ผู้บังคับการพิเศษของกองพันที่ 2 กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ใน พ.ศ.2455 แก่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ¹²⁷ อีกทั้งในพ.ศ.2465 เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรชายาก็ทรงพระราชทานพระยศนายพันโท ผู้บังคับการพิเศษกองพันที่ 2 กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และผู้บังคับการพิเศษ กองพันที่ 2 กรมทหารบกที่ 11 รักษาพระองค์ให้แก่ สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี¹²⁸

การพระราชทานพระยศนายทหาร และตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในได้กลายเป็นธรรมเนียมสืบทอดต่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใน พ.ศ.2472 ได้มีการพระราชทานพระยศนายพันเอก ผู้บังคับการพิเศษกรมทหารราบที่ 4 ให้แก่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 7¹²⁹ และต่อมาในพ.ศ.2475 กระทรวงกลาโหมได้มีการทูลเกล้าฯ ถวายตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษกองพันทหารราบที่ 1 กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้แก่พระองค์อีก

¹²⁶ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอก พลเรือเอก กองเรือใหญ่ เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพื่อ พิ้งบุญ), หน้า 10 – 11.

¹²⁷ ภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, ตำนานกรมทหารบกที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2496), หน้า 144.

¹²⁸ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ตั้งผู้บังคับการพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (14 มกราคม 2465): 2953.

¹²⁹ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ผู้บังคับการพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 46, ตอนที่ 0 ง (21 เมษายน 2472): 237.

ตำแหน่งหนึ่ง¹³⁰ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 ธรรมเนียมการแต่งตั้งสตรีให้ดำรงตำแหน่งทางทหารเป็นกรณีพิเศษได้ขยายตัวลงไปสู่สามัญชนโดยในพ.ศ.2485 ในระหว่างที่จอมพลป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้มีการแต่งตั้งให้ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ภรรยาของตนดำรงตำแหน่งนายพันโทเหล่าทหารปืนใหญ่ นายทหารพิเศษประจำกองทัพบก และราชองครักษ์พิเศษ¹³¹

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชธรรมเนียมการพระราชทานยศทหารให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในก็ยังคงสืบทอดต่อมา โดยในพ.ศ.2502 ได้มีการพระราชทานพระยศพันเอกหญิงให้แก่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และต่อมาได้มีการยศทางทหารในตำแหน่งต่าง ๆ เรื่อยมาจนกระทั่งในพ.ศ.2535 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงดำรงยศสูงสุดทางทหารในพระยศจอมพลหญิง จอมพลเรือหญิง และจอมพลอากาศหญิง¹³² อีกทั้งยังได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษประจำกรม ทหารราบที่ 21 รักษาพระองค์ในพ.ศ.2502¹³³ นอกจากนี้สมเด็จพระบรมราชินีนาถแล้วในรัชกาลปัจจุบันยังมีการพระราชทานพระยศทางทหารให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในพระองค์อื่นทั้งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงได้รับพระราชทานพระยศทางทหารชั้นสูงสุดเป็นพลเอกหญิง พลเรือเอกหญิง พลอากาศเอกหญิงในพ.ศ.2532¹³⁴ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายพระยศพลเอกหญิง พลเรือเอกหญิง และพลอากาศหญิงจากกระทรวงกลาโหมในพ.ศ.2539¹³⁵ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงพระยศทางทหารเป็นพลเอกหญิง พลเรือเอกหญิง พลอากาศเอกหญิง พร้อมกับดำรงตำแหน่งนายทหารพิเศษประจำกรมนักเรียนนายร้อยรักษาพระองค์ โรงเรียนนายร้อยพระ

¹³⁰ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ผู้บังคับการพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49, ตอนที่ 0 ง (2 ตุลาคม 2475): 2351.

¹³¹ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานยศทหาร และแต่งตั้งราชองครักษ์พิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59, ตอนที่ 47 ง (14 กรกฎาคม 2485): 1767.

¹³² อภิชัย ไวรภัยสัตว์, ฉัตรชัย พินิตตานนท์, เทิดพระเกียรติจอมทัพไทย (กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม, 2546), หน้า 423.

¹³³ ทักษ์ เฉลิมเกียรติ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 362.

¹³⁴ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานพระยศทหาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106, ตอนที่ 20 ง พิเศษ (6 กุมภาพันธ์ 2532): 1.

¹³⁵ อภิชัย ไวรภัยสัตว์, ฉัตรชัย พินิตตานนท์, เทิดพระเกียรติจอมทัพไทย, หน้า 480.

จุลจอมเกล้า และนายทหารพิเศษประจำกองพันทหารอากาศโยธิน 1 รักษาพระองค์ในพ.ศ.2540¹³⁶ และในพ.ศ.2542 ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระยศพลเอกหญิง พลเรือเอกหญิง และพลอากาศเอกหญิงให้แก่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์¹³⁷

การเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ใช่เพียงการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่ผู้ใกล้ชิดพระองค์ทั้งบรรดาข้าราชการบริพาร และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน การพระราชทานพระยศทางทหารให้กับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในนี้ นอกจากจะเป็นการยืนยันถึงพระราชอำนาจทางการทหารในพระองค์ที่ทรงมีสิทธิที่จะพระราชทานพระยศทางทหารให้แก่ใครก็ได้ ตามที่มีพระราชประสงค์แล้ว การพระราชทานพระยศทางทหาร และผู้บังคับการพิเศษในกรมกองต่าง ๆ ให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในยังเป็นการแสดงถึงความยอมรับ และได้รับการเทิดพระเกียรติจากกองพันนั้น ๆ ที่ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษ

2.4 ทศนคติทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่คนทั่วไปคุ้นเคยมักปรากฏในภาพของพระมหากษัตริย์ที่ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยในงานวรรณกรรม ศิลปะ และการแสดงละคร มิใช่ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีความสามารถ ความสนพระราชหฤทัยในการทหาร กิจกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับการทหารอย่างเสียเปล่าถูกมองว่าเป็นการเล่นของพระองค์ มิใช่การฝึกทหารอย่างเป็นทางการที่สามารถนำมาใช้ในการป้องกันประเทศได้ อีกทั้งเหตุการณ์ที่ทหารหนุ่มลุกขึ้นมาก่อกบฏในเหตุการณ์ร.ศ.130 ยังเป็นภาพสะท้อนถึงความไม่ใส่ใจพระราชหฤทัยต่อกิจการทหารของประเทศ และแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์มิได้รับการยอมรับจากบรรดานายทหารรุ่นใหม่ อย่างไรก็ตามโดยส่วนพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความสนพระราชหฤทัย และทรงมีทศนคติที่แสดงให้เห็นว่าทรงให้ความสำคัญต่อกิจการทหาร อันเป็น

¹³⁶ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานพระยศทหารและแต่งตั้งนายทหารพิเศษเป็นกรณีพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114, ตอนที่ 17 ข (14 กรกฎาคม 2540): 6.

¹³⁷ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานพระยศทหาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116, ตอนที่ 15 ข (20 กันยายน 2542): 54.

ผลสืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมซึ่งส่งผลต่อพระบรมราชาไชยบายที่เกี่ยวข้องกับกิจการทหารในเวลาต่อมา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนม์มาด้วยสภาพแวดล้อมที่ทำให้ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการทหารซึ่งมีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศโดยเฉพาะจากเหตุการณ์ร.ศ.112 ที่กองทัพฝรั่งเศสเสนาเรือรบมาปิดปากอ่าว และบังคับให้สยามมอบดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมทั้งเกาะต่าง ๆ ในแม่น้ำ¹³⁸ เหตุการณ์นี้ได้ส่งผลต่อทัศนคติด้านการศึกษาต่อบรรดาพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธซึ่งขณะนั้นทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ต่างมุ่งหวังจะเข้ารับการศึกษาในวิชาการทหารอันเป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงความเป็นชาติดิยะ¹³⁹ เพื่อที่จะได้นำความรู้ทางการทหารกลับมาพัฒนากองทัพเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์เช่นกรณีร.ศ.112 ขึ้นอีก นอกจากนี้แล้วพระบรมราชาไชยบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อแนวทางการศึกษาของพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้า ก็ทรงมุ่งหวังให้พระราชโอรสเหล่านี้ทรงศึกษาในวิชาทหารเพื่อจะได้กลับมาเป็นกำลังของประเทศชาติในอนาคต¹⁴⁰

อย่างไรก็ตามการเสด็จทิวงคตของพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศได้ส่งผลต่อแนวทางการศึกษาของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ แม้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์เป็นอย่างมากที่จะทรงศึกษาในวิชาทหาร อีกทั้งยังทรงมีทัศนคติที่ให้ความสำคัญต่อผู้ที่ศึกษาวิชาทหารมากกว่าวิชาสายพลเรือน ถึงขนาดที่ทรงมีพระดำริว่าหากใครไม่ได้เรียนทหารก็ไม่ถือว่าเป็นพวกเดียวกับพระองค์¹⁴¹ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเปลี่ยนมาศึกษาวิชาทางสายพลเรือน แต่ในเวลา

¹³⁸ เพ็ญศรี ตึก, การต่างประเทศกับเอกราชและอำนาจอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม) (กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 63.

¹³⁹ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมณฑรีพจนกิจ และพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ร.ศ. 113 - 118 (พระนคร, 2504), หน้า 215.

¹⁴⁰ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระโอรสและพระหัตถ์ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวี และพระประวิติฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง พระริดา ทรงเรียบเรียง, หน้า 18.

¹⁴¹ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมณฑรีพจนกิจ และพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ร.ศ. 113 - 118, หน้า 222.

ต่อมาทรงมีพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงเข้ารับการศึกษาวิชาทหารในชั้นพื้นฐานก่อน และเปลี่ยนมาศึกษาวิชาสายพลเรือนในภายหลังเช่นเดียวกับแนวทางการศึกษาของเจ้านายหลายพระองค์ในยุโรป¹⁴² โดยทรงให้เหตุผลว่าวิชาการทหารไม่สามารถศึกษาได้ในประเทศสยาม นอกจากนี้ในอนาคตการจะปกครองทหารได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ทางการทหารเช่นกัน¹⁴³ อย่างไรก็ตามสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงมีโอกาสเข้ารับการศึกษาวิชาการทหารเพียงแคในชั้นพื้นฐานเท่านั้น แม้อาจทรงมีพระราชประสงค์ที่จะศึกษาวิชาการทหารในระดับสูงที่โรงเรียนเสนาธิการทหารเช่นเดียวกับบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาของพระองค์ แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่มีพระบรมราชานุญาต และยังทรงรับสั่งให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเสด็จนิวัตกลับเพื่อมาเรียนรู้การปกครองจากพระองค์เหมือนที่พระองค์ทรงเรียนรู้การปกครองจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร ทรงได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนพระองค์เสด็จเยือนประเทศในทวีปยุโรป ระหว่างที่เสด็จเยือนประเทศเหล่านี้ทรงมีงานพระราชนิพนธ์บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งโดยมากแล้วจะเป็นพระราชพิธีที่ทางรัฐบาลของประเทศนั้นจัดถวายการต้อนรับ และสถานที่ที่เสด็จพระราชดำเนินเยือน อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธจะทรงให้ความสนพระทัยเป็นพิเศษต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทหาร ทั้งพิธีสวนสนามที่จะทรงบันทึกถึงรายละเอียดปลีกย่อยไม่ว่าจะเป็นจำนวนทหาร เครื่องแบบของทหารหน่วยต่าง ๆ ที่เข้าร่วมขบวนสวนสนาม รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดบ้างที่เข้าร่วมขบวนสวนสนาม¹⁴⁴ หรือเมื่อเสด็จพระราชดำเนินเยือนกรมทหารของกองทัพประเทศต่าง ๆ ก็ทรงให้ความสนพระทัยต่อวิทยาการทางการทหารรวมทั้ง การบริหารจัดการภายในกองทัพเป็นอย่างมาก เช่นเมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนจักรวรรดิออสเตรีย - ฮังการีในพ.ศ.2445¹⁴⁵ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ

¹⁴² จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมณฑรีพจนกิจ และพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ร.ศ. 113 - 118, หน้า 231.

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 231.

¹⁴⁴ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายจากเยอรมนี (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2525), หน้า 17 - 19.

¹⁴⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายถึงมิสซัง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2523), หน้า 2.

ทรงมีงานพระราชนิพนธ์เรื่องจดหมายถึงผีเสื้อ ซึ่งบันทึกพระราชกรณียกิจของพระองค์ตลอดการเสด็จพระราชดำเนินเยือนจักรวรรดิออสเตรีย – ฮังการี โดยในวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2445 พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยือนกรมทหารราบ และกรมทหารปืนใหญ่ การเสด็จพระราชดำเนินเยือนในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสนพระทัยต่อกิจการทหารของกองทัพออสเตรีย – ฮังการี โดยเฉพาะเทคโนโลยีทางการทหารแบบใหม่ที่ทรงเรียกว่า “กุญแจโลก” ทรงอธิบายไว้ในงานพระราชนิพนธ์ว่าเป็นอุปกรณ์ชนิดใหม่ที่เอาไว้ควบคุมการระเบิดของลูกปืนใหญ่กลางอากาศ ซึ่งจะเป็นการช่วยประหยัดเวลาในการรบ¹⁴⁶ พระราชกรณียกิจทางการทหารเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสนพระทัยต่อกิจการทหารตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นว่ากิจการทางการทหารสิ่งใดเป็นสิ่งที่น่ากระทำตามอันจะเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ก็จะทรงนำสิ่งนั้นมาเป็นต้นแบบพระราชกรณียกิจในพระองค์เช่น เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงเสด็จเยือนประเทศเยอรมนีและทรงรับทราบถึงพระราชกรณียกิจของพระเจ้าไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ที่ทรงออกแบบเครื่องทหารเยอรมนีด้วยพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงลอกเลียนพระราชกรณียกิจดังกล่าวโดยพระองค์ทรงออกแบบเครื่องแบบของกรมทหารรักษาวัง และกองเสือป่าด้วยพระองค์เอง¹⁴⁷ พระราชกรณียกิจดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกองทัพของพระองค์ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าทรงใส่พระราชหฤทัยต่อทหารของพระองค์โดยเฉพาะเครื่องแบบอันเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของหน่วยทหาร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ไม่นานนักได้เกิดเหตุการณ์ ร.ศ.130 ที่นายทหารหนุ่มจำนวนหนึ่งได้ก่อการกบฏเพื่อหวังที่จะเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองแม้ว่าการกบฏครั้งนี้จะล้มเหลวเนื่องจากทางราชการสืบทราบข่าวการกบฏเสียก่อน จึงสามารถจับกุมคณะปฏิวัติได้ก่อนที่จะลงมือ แต่ก็ส่งผลกระทบโดยตรงต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทำให้พระองค์ตระหนักว่ามีนายทหารบางส่วนมิได้มีความจงรักภักดีในตัวพระองค์

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27 – 28.

¹⁴⁷ เคลย์, แคทริน, คิง ไกเซอร์ ชาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 203.

ต่างกับในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีความเชื่อมั่นว่าจะไม่มีผู้ใดก่อการกบฏต่อพระองค์¹⁴⁸

นอกจากการก่อกบฏในพ.ศ.2455 อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้พระองค์พยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารเพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากบรรดาทหารทั้งหลายก็คือการที่ทรงขาดพระราชอำนาจทางการทหาร ด้วยเหตุที่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์มิได้ทรงมีบทบาทใด ๆ ในกองทัพ ตำแหน่งหน้าที่ทางการที่ทรงได้รับก็ทรงมีพระราชปรารภว่าเป็นเพียงตำแหน่งในหน้ากระดาษเท่านั้นมิได้มีอำนาจอย่างแท้จริง¹⁴⁹ เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างองค์กรที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกองทัพขึ้นมาเพื่อสร้างพระราชอำนาจทางการทหารให้แก่พระองค์ อย่างเสือป่า และทหารรักษาวัง นอกจากนี้พระองค์ทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพวกเดียวกับบรรดาทหาร ทั้งยังทรงยกย่องเชิดชูความกล้าหาญ เสียสละ ผ่านทางพระบรมราโชวาท และงานพระราชนิพนธ์อยู่เสมอ อย่างในตอนหนึ่งของพระราชหัตถเลขาที่พระราชทานแก่เจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ ขุนจิตเพื่อแจ้งให้ทหารที่เข้าร่วมซ้อมรบที่บ้านภาชีเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2457

“...การที่ฉันได้มาอยู่ในสนามรบกับทหารของฉันทหลายวันในครั้ง นี้ ถึงแม้จะรู้สึกเหน็ดเหนื่อยเมื่อรำปานใด เมื่อได้เห็นเหล่าทหารของฉันทแสดงอาการปฏิกิริยาเป็นลูกผู้ชายแลนักรบไทยเช่นนั้น ย่อมทำให้ฉันรู้สึกที่ตัวเองหายเหน็ดเหนื่อยทั้งหมดเพราะในใจรู้สึกโล่งไปอย่างหนึ่ง คือนึกเชื่อถือแก่ใจเสียแล้วว่าถ้าต่อไปเมื่อนำในวันใด บางเกิดมีความจำเป็นที่จะต้องขอให้ทหารของฉันทเสียสละความสุรางกายแลเลือดเนื้อ เพื่อป้องกันบ้านเกิดเมืองบิดรของเราทั้งหลาย ทหารของฉันทคงจะยอมเสียสละโดยมิได้ย่อท้อหรือหุดห่ออย่าง 1 อย่างใดเลย”¹⁵⁰

¹⁴⁸ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระโอรสโอรสและพระหัตถ์ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวี และพระประวิติฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง พระธิดา ทรงเรียบเรียง, หน้า 18.

¹⁴⁹ หจข. ร.6 ต.15.4/1 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2457

¹⁵⁰ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลาภิวัฒน์ที่ 6 พระราชทาน แด่ทหารในกองทัพบกสยาม, หน้า 33 – 34.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระองค์กับบรรดานายทหารระดับสูง โดยทรงแสดงให้เห็นว่าทรงมีความเชื่อมั่นในบรรดาทหารเหล่านี้ด้วยการแต่งตั้งนายทหารระดับสูงจำนวนทั้งสิ้น 35 นายเป็นนายทหารคนสนิทในพระองค์¹⁵¹ นอกจากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าทรงเป็นพวกเดียวกับบรรดาทหารทั้งหลายแล้ว ยังทรงพยายามแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณทางการทหารของพระองค์ผ่านงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นมาเป็นจำนวนมาก เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความรู้ทางการทหาร เช่นเดียวกับนายทหารอาชีพอย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่อง *พงษาวดารยุทธศิลปะ* ซึ่งได้รับความชื่นชมจากบรรดาทหารเป็นอย่างมาก แม้แต่ตัวผู้ก่อการกบฏ ร.ศ.130 อย่าง ร.ท.ทองคำ คล้ายโสภาส¹⁵² หรืองานพระราชนิพนธ์เรื่อง *ตำราวิชาทหารช่าง* ซึ่งเป็นงานพระราชนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน งานพระราชนิพนธ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องสำคัญคือ *สงครามป้อมค่ายประชิด* อันเป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลมาจากหนังสือพิมพ์ และวารสารของต่างชาติ ซึ่งเป็นการบอกเล่าเหตุการณ์ และยุทธวิธีการรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 นอกจากนี้ยังมีงานพระราชนิพนธ์อันเป็นการแสดงความรู้ทางทหารเรื่องลงใน *วารสารสมุทรสาร* งานพระราชนิพนธ์ทั้งสองกลุ่มนี้ทรงมีพระราชประสงค์เพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ในการสร้างความยอมรับจากบรรดาทหารทั้งหลายให้เห็นว่าทรงมีความรู้ความสามารถทางการทหาร

แม้กระทั่งในวาระสุดท้ายในพระชนม์ชีพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระราชดำริที่ต้องการให้ประชาชนได้เห็นภาพลักษณ์ทางทหารของพระองค์ โดยในพระราชนิพนธ์เรื่องการจัดงานพระบรมศพ ที่ทรงมีขึ้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2463 เกี่ยวกับการจัดงานพระบรมศพของพระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการในข้อ 11 ไว้ว่า

“ในการแห่พระบรมศพตั้งแต่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปถึงวัดพระเชตุพน ให้ใช้พระยานมาศตามประเพณี จากวัดพระเชตุพนไปพระเมรุ ขอให้

¹⁵¹ Greene, Stephen Lyon Wakeman, *Absolute dreams: Thai government under Rama VI, 1910-1925* (Bangkok: White Lotus Press, 1999), p.34.

¹⁵² อัจฉราพร กงทพิสมัย, *กบฏ ร.ศ.130 : กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่*, หน้า 209.

จัดแต่งรถปืนใหญ่เป็นรถพระบรมศพ เพราะข้าพเจ้าเป็นทหาร อยากจะใคร่
เดินทางระยะที่สูดนี้้อย่างทหาร”¹⁵³

ด้วยเหตุนี้ในการพระเมรุมาศท้องสนามหลวงถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2468 เมื่อขบวนแห่พระบรมศพเสด็จพระราชดำเนินถึง
ท้องสนามหลวงบริเวณประตูพระเมรุมาศด้านเหนือ เจ้าพนักงานในพระราชพิธีได้อัญเชิญพระโกศจาก
พระมหาพิชัยราชรถมาประดิษฐานที่ราชรถปืนใหญ่เสร็จแล้วจึงได้แห่พระบรมศพเวียนพระเมรุมาศ¹⁵⁴
นับเป็นครั้งแรกที่การแห่พระบรมศพเวียนพระเมรุมาศของพระมหากษัตริย์มิได้ใช้พระยานมาศสามลำ
คาน แต่หากใช้รถปืนใหญ่แทน ซึ่งธรรมเนียมการใช้รถปืนใหญ่แห่เวียนพระศพของพระบรมวงศานุ
วงศ์ที่ทรงรับราชการทหารมีขึ้นเป็นครั้งแรกในงานออกพระเมรุสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลก
ประชานาถ ที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก และทรงครองยศจอมพลแห่งกองทัพบกสยาม
เมื่อพ.ศ.2463¹⁵⁵ และอีกครั้งหนึ่งในงานพระศพของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ อัยยวงศ์เดชาวุธ กรมหลวง
นครราชสีมาในพ.ศ.2468¹⁵⁶ ธรรมเนียมการใช้รถปืนใหญ่ในการอันเชิญพระบรมศพเวียนรอบพระ
สุเมรุนี้ได้สืบต่อมาในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลใน
พ.ศ.2493¹⁵⁷

นอกจากการใช้รถปืนใหญ่ในการแห่พระบรมศพเวียนรอบพระเมรุมาศแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราชโองการให้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของกระบวนแห่พระ
บรมศพโดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกกระบวนรูปสัตว์สังเค็ด เทวดาคู่แห่ และคนแต่งตัวทหารโบราณ
โดยทรงมีพระบรมราชโองการให้ใช้กระบวนทหารเดินแห่แทน โดยการใช้ทหารเดินในขบวนแห่พระ

¹⁵³ หจช., ร.6 บ.1.6/25 พระราชบัญญัติระเบียบการพระเมรุเฉพาะพระองค์ ลงวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2463

¹⁵⁴ “การพระเมรุมาศท้องสนามหลวง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
มีนาคม พุทธศักราช 2468,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 43, ตอนที่ ง (18 เมษายน 2469): 221.

¹⁵⁵ นนทพร อยู่มั่งมี, อิชชัย ยอดพิชัย, ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย (กรุงเทพฯ: มติชน, 2551), หน้า 144.

¹⁵⁶ “การพระเมรุท้องสนามหลวง งานที่ 1 พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรม
หลวงนครราชสีมา,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 42, ตอนที่ 0 ง (2 สิงหาคม 2468): 1297.

¹⁵⁷ “กำหนดการ ที่ 4/2493 ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลสยามินทราธิราช
ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง พ.ศ. 2493,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 67, ตอนที่ 16 ง (21 มีนาคม 2493): 1267.

บรมศพมีขึ้นเป็นครั้งแรกในงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁵⁸ ต่อมาใน
 กระบวนแห่งพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เพิ่มกองเสื่อป่า และลูกเสื่ออันเป็น
 หน่วยงานทางทหารที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเข้าไปในกระบวนพิธี¹⁵⁹
 อีกทั้งในขณะที่มีการถวายเพลิงพระบรมศพหลังจากที่ทหารบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีจบแล้ว
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการในพระราชพิธีนัยกรรมให้พลแตร
 เตียวเป่าเพลงแตรนอน (Taps)¹⁶⁰ อันเป็นเพลงที่ใช้สำหรับประกอบพิธีศพของนายทหาร

การขาดฐานพระราชอำนาจทางการทหารตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสยาม
 มกุฎราชกุมาร และเหตุการณ์ร.ศ.130 ที่เกิดขึ้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงขึ้นครองราชย์ได้ไม่นานนักทำให้พระองค์ตระหนักว่าทรงปราศจากพระราชอำนาจทางการทหาร
 ในการควบคุมกองทัพ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้พระองค์ทรงสร้างภาพลักษณ์ทาง
 การทหารเพื่อสร้างความยอมรับจากบรรดาทหารทั้งหลาย ด้วยวิธีการต่าง ๆ ผ่านทางพระราชกรณีย
 กิจที่เกี่ยวข้องกับการทหาร พระบรมราชาโชวาท และงานพระราชนิพนธ์ แม้กระทั่งในวาระสุดท้ายของ
 พระชนม์ชีพก็ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้สาธารณชนได้ประจักษ์ในภาพลักษณ์ทางการทหารของ
 พระองค์

2.5 กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การปกครองประเทศในรูปแบบของกระทรวงที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งผลกระทบต่อพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัวในการควบคุมกองทัพ ด้วยระบบราชการในลักษณะของกระทรวงที่ได้ให้อำนาจ และอิสระ
 ในการบริหารกิจการภายในของแต่ละกระทรวงอยู่ที่เสนาบดี จนในบางครั้งเกือบจะเป็นการบริหาร
 ราชการอย่างเอกเทศโดยพระมหากษัตริย์ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารราชการแผ่นดินแต่อย่าง

¹⁵⁸ นนทรพ อยู่มั่งมี, รัชชีย ยอดพิชัย, ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย, หน้า 142.

¹⁵⁹ “การพระเมรุมาศท้องสนามหลวง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 มีนาคม พุทธศักราช 2468,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 43, ตอนที่ ๓ (18 เมษายน 2469): 213.

¹⁶⁰ หจช., ร.6 บ.1.6/25 พระราชนิยมทรงจัดระเบียบการพระเมรุเฉพาะพระองค์ ลงวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2463

ใต้¹⁶¹ รูปแบบการบริหารราชการในลักษณะนี้องค์พระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมี พระบารมี และมี ภาวะผู้นำ อีกทั้งยังจำเป็นต้องได้รับความเคารพยำเกรงจากทั้งบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และ ข้าราชการทุกระดับเพื่อคงพระราชอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่พระมหากษัตริย์

จากการที่เสนาบดีเป็นผู้มีอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในการบริหารราชการแต่ละกระทรวงนี้เอง เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ทรงพยายามผลักดันให้คนที่ทรงไว้วางพระ ราชหฤทัย และทำตามพระบรมราโชบายของพระองค์ขึ้นมาดำรงตำแหน่งเสนาบดีแทนเสนาบดีรุ่นเก่า ที่ส่วนใหญ่เป็นพระอนุชาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁶² ที่มักจะคัดค้านพระราชดำริ หรือพระบรมราโชบายของพระองค์อยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงตัวเสนาบดีมาเป็นคนที่พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัยนี้ส่งผลให้ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารกิจการ ของกระทรวงต่าง ๆ ผ่านเสนาบดีประจำกระทรวง อย่างไรก็ตามสำหรับการบริหารราชการกองทัพ แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงเปลี่ยนเสนาบดีประจำกระทรวงเป็นพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชซึ่งมักโอนอ่อนตามพระราชประสงค์ของพระองค์แล้วก็ตาม แต่ อำนาจในการบริหารกิจการภายในกองทัพโดยแท้จริงแล้วกลับขึ้นอยู่กับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวง พิชณุโลกประชานาถที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารมาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่มีส่วนร่วมใด ๆ ในการ บริหารราชการของกองทัพ ด้วยเหตุนี้เองพระบรมราโชบายทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดรัชสมัยของพระองค์จึงมีลักษณะของความพยายามที่จะแทรกแซงการ บริหารราชการกองทัพ รวมทั้งการสร้างบทบาททางการทหารให้แก่พระองค์ขึ้นมา

2.5.1 กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การปฏิรูปกองทัพตามอย่างตะวันตกของสยามเริ่มขึ้นตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเริ่มแรกของการปฏิรูปกองทัพได้มีการว่าจ้างร้อยเอกอิมเปย์ (Captain Impey) นายทหารกองทัพอังกฤษที่ประจำการอยู่ในประเทศอินเดียเข้ามาเป็นครูฝึกทหาร

¹⁶¹ ซัยอนันต์ สมุทวณิช, 100 ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชการ: วัฒนการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง, หน้า 63.

¹⁶² งาม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, หน้า 12.

ให้แก่กรมทหารอาสาลาว และกรมทหารอาสาเขมร โดยเรียกกองทหารหน่วยนี้ว่า “ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป”¹⁶³ ต่อมาได้มีนายทหารชาวต่างชาติทั้งชาวอังกฤษ เช่นร้อยเอกโทมัส ยอร์ช น็อกซ์ (Captain Thomas George Knox) และชาวฝรั่งเศสเช่น ลามาซ (Lamache) เข้ามาเป็นครูฝึกทหาร ทั้งนี้การฝึกทหารในสมัยนี้ก็เพียงแต่การฝึกหัดเบื้องต้นยังไม่ได้รับการฝึกหัดในยุทธวิธีการรบแต่อย่างใด รวมถึงจำนวนทหารที่ได้รับการฝึกก็มีจำนวนน้อย หน่วยทหารนี้จึงมีหน้าที่เป็นเพียงกองทหารเกียรติยศของพระมหากษัตริย์¹⁶⁴ ยังมีได้เป็นกองทหารที่ทำการรบได้อย่างเป็นรูปธรรม ความรู้เกี่ยวกับการทหารตามอย่างตะวันตกในระยะแรกจึงมีอยู่อย่างจำกัดและต้องอาศัยการถ่ายทอดความรู้จากครูฝึกชาวต่างชาติเท่านั้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกองทัพสยามยังคงว่าจ้างชาวต่างชาติจำนวนมากเข้ามารับราชการทหารทั้งทำหน้าที่ฝึกทหาร และเป็นผู้บังคับการกองทหารหน่วยต่างๆ แม้ชาวต่างชาติที่เข้ามารับราชการทหารในประเทศสยามจะทำงานด้วยความซื่อสัตย์ จงรักภักดีอย่างไรก็ตามเรื่องทหารนับได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของชาติ จำเป็นที่จะต้องใช้คนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัย ด้วยเหตุนี้ในพ.ศ. 2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชทรงเข้ารับการศึกษาวิชาทหารบกที่ประเทศเดนมาร์กตามคำกราบบังคมทูลเชิญของพระเจ้าคริสเตียนที่ 4 แห่งเดนมาร์ก (Christian VI) สาเหตุสำคัญที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชทรงเข้ารับการศึกษาวิชาทหารที่ประเทศเดนมาร์ก อันเป็นประเทศชั้นสองของยุโรป แทนที่จะทรงเข้ารับการศึกษาในประเทศมหาอำนาจก็เนื่องจากประเทศเดนมาร์กใช้ลักษณะการเกณฑ์ทหารเช่นเดียวกับประเทศสยาม ที่ผู้ชายทุกคนต้องเข้ารับการฝึกทหารทุกคน¹⁶⁵ อีกทั้งยังเป็นการถ่วงดุลอำนาจของชาติมหาอำนาจในยุโรป เพื่อไม่ให้ชาติหนึ่งชาติใดเข้ามามีอิทธิพล และบทบาทในกองทัพสยาม จนกลายเป็นข้ออ้างให้อีกชาติหนึ่งเรียกร้องผลประโยชน์ในลักษณะเดียวกันอย่างที่เคยเกิดขึ้นในกิจการอื่น ๆ

¹⁶³ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 – 2475,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 94.

¹⁶⁴ ภาณี มหาจันทร์, “การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2518), หน้า 60.

¹⁶⁵ ละออทอง อัมรินทร์รัตน์, “การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 – 2475,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 96.

เหตุการณ์ร.ศ.112 ที่กองทัพฝรั่งเศสนำเรือเข้ามาปิดปากอ่าวสยามทั้งยังบังคับให้สยามมอบดินแดนบริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้ส่งผลต่อแนวทางการศึกษาของพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยต่างทรงมุ่งหวังที่จะศึกษาวิชาทหารเพื่อนำความรู้เหล่านี้กลับมาพัฒนากองทัพให้มีความเจริญก้าวหน้าไม่ให้เกิดอยู่ในสถานการณ์เช่นนั้นอีก ด้วยเหตุนี้พระราชโอรสหลายพระองค์ที่เสด็จทรงศึกษาหลังพ.ศ.2436 ทรงเลือกเรียนวิชาการทหาร ประกอบกับพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชทานแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2443 ซึ่งมีพระราชประสงค์จะให้พระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้าทุกพระองค์ทรงศึกษาวิชาทหารเพราะทรงมองว่าทหารเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อชาติบ้านเมืองแม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่ทรงดำรงตำแหน่งทางทหารก็คงจะได้ทำงานราชการต่อไป นอกจากนี้แล้วการทหารจะเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไปในอนาคตเมื่อประเทศชาติได้พัฒนาความเจริญในด้านอื่น ๆ ครบถ้วนแล้ว

“... แต่ความวินิจฉัยของพ่อช้อ 1 เจ้าจะรู้ฤาไม่ ไม่ทราบ ในเรื่อง ที่มีผู้ถือว่าการทหารดีที่สุด พลเรือนไม่ตี อีกพวก 1 ถือว่าการทหารไม่มีประโยชน์อะไร พลเรือนต้องการมาก เมื่อพ่อได้กลับเข้ามาจากยุโรปแล้ว ได้ยืนยันต่อแม่ว่าขออย่าให้มีความวิตกอันใด ที่เป็นทหารนั้นดีมากกว่าพลเรือนเพราะอาจจะเรียนได้ทั้ง 2 อย่าง แลได้วินิจฉัยไว้ว่า บรรดาลูกที่เปนเจ้าฟ้าควรจะต้องเปนทหาร เพราะเหตุว่าที่ปรมาทว่า เมืองไทยในภายหน้าจะไม่มีเวลาเปนคอนสตีตูดุชแนลไม่ได้ ถ้าหากว่าจะเลิกเจ้านายรับราชการในหน้าที่พลเรือนเมื่อใด เจ้าฟ้าแลจะหลุดไปก่อนไม่มีอะไรทำ ถ้าหากว่าเปนทหารอยู่คงจะได้เปนทหารอย่างเจ้านายฝรั่ง อีกประการหนึ่ง การในเมืองไทยเดี๋ยวนี้กลับกันกว่าแต่ก่อน แต่มีใช้ก่อนทีเดียว เพราะก่อนทีเดียวนั้น การทหารเปนสำคัญสำหรับป้องกันศัตรูภายนอก เจ้านายยอมเปนทหารมาก ภายหลังกลัวเปนขบถ ไม่ยอมให้ผู้ใดไปแตะต้องการข้างฝ่ายทหารจึงได้ทำการอยู่แต่ข้างฝ่ายพลเรือน ภายหลังมาการฝ่ายพลเรือเปนสำคัญขึ้นในเวลาบ้านเมืองสงบเรียบร้อย เจ้านายก็กลายเป็นต้องถูกกันจากราชการฝ่ายพลเรือ เลยแกว่งอยู่เปล่าๆ มาบัดนี้เจ้านายทำการฝ่ายพลเรือมาก เพราะเหตุว่าเปนผู้ที่แกว่งอยู่เปล่าๆ ตามธรรมเนียมเดิม พ่อเห็นว่ถ้า

ให้ทำการจะดีใจ และจะเปนพาหนะอันแข็งแรง จึงเอาเจ้านายเข้าในการพลเรือน เพราะเหตุว่าพ่อเป็นคนไม่มีไภยมีเวรแก่ผู้ใด ไม่กลัวใครจะคิดขบถ เพราะเชื่อว่าปราบแล้วด้วยความเย็นจึงได้เอาเข้าใช้ ก็นับว่าเปนพาหนะอันดีที่จะทำให้ความประสงค์สำเร็จได้ เวลานั้นก็เป็นเวลานิยมการพลเรือน จึงมีผู้เหนการพลเรือนเปนดี เพราะเขาดูการแต่ชั่วชั้นเดียวเสมอมา แต่พ่อคิดเห็นว่า ถ้าการพลเรือนบริบูรณ์เข้าจนถึงออกเล่นได้สะดวก ในภavnนำการทหารจะกลับเปนดี แต่คนอย่างเช่นชั้นเจ้า พลเรือนคงยังจะเปนดีมาก แต่ถ้าหากว่าสืบไปภavnนำไม่มีตัวพ่อแล้ว การพลเรือนยังคงดีอยู่ เช่นนี้ ถ้าหากว่าเป็นที่รังเกียจคงจะไม่ได้ทำการพลเรือน ถ้ามีวิชาฝ่ายทหารไว้ ทหารนั้นและจะเป็นที่พึง...”¹⁶⁶

ด้วยเหตุนี้พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรุ่นต่อมาได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการทหารที่ประเทศยุโรป และเมื่อทรงสำเร็จการศึกษาแล้วพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้บรรดาพระราชโอรสเหล่านี้ทรงเข้ารับราชการทหารในตำแหน่งต่าง ๆ โดยพระราชโอรสที่ทรงมีบทบาทสำคัญทางการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประกอบด้วย

พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงสำเร็จวิชาทหารเรือจากประเทศอังกฤษ และทรงกลับมาเข้ารับราชการในตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารเรือ และเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ พระกรณียกิจสำคัญขณะที่ทรงรับราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงมีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงการศึกษาวิชาการทหารเรือให้ทันสมัย ทรงก่อตั้งโรงเรียนนายเรือขึ้นที่

¹⁶⁶ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระโอรสท้าวพระยาพลเรือเอก สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวี และพระประวิติฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง พระจิตา ทรงเรียบเรียง, หน้า 18.

พระราชวังเดิม ซึ่งเป็นโรงเรียนสำหรับผลิตนายทหารชั้นสัญญาบัตร นอกจากนี้ยังทรงนำนักเรียนนายเรือออกไปฝึกภาคทะเลยังต่างประเทศ¹⁶⁷ ตามอย่างหลักสูตรโรงเรียนนายเรือของชาติตะวันตก

จอมพล สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารบกจากประเทศรัสเซีย เมื่อเสด็จกลับมารับราชการทหารพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระองค์เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ต่อมาในพ.ศ.2449 มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้พระองค์ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนนายร้อยทหารบกอีกตำแหน่งหนึ่ง นอกจากนี้เมื่อตำแหน่งเสนาธิการทหารว่างลงในพ.ศ.2452 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก¹⁶⁸ เท่ากับว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงดำรงตำแหน่งที่สำคัญของกองทัพบกพร้อม ๆ กันถึงสามตำแหน่งในเวลาเดียวกัน ซึ่งตำแหน่งเหล่านี้ได้กลายเป็นฐานพระราชอำนาจที่สำคัญของพระองค์

จอมพล จอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารบกจากประเทศเยอรมนี โดยทรงกลับเข้ารับราชการทหารในพ.ศ.2446 ในตอนแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้บัญชาการทหารเรือทรงมีพระอนามัยทรุดโทรมจนไม่สามารถปฏิบัติราชการได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือแทน¹⁶⁹ หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงรับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ ก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขระเบียบราชการภายในกองทัพเรือเสียใหม่ ให้เป็น

¹⁶⁷ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระมหากษัตริย์คุณสมเด็จพระปิยมหาราช ที่ทรงมีต่อกองทัพเรือ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2547), หน้า 119.

¹⁶⁸ ปิยนาค บุนนาค, สวัสดิ์ จงกล และชลทิชา สุทธิรัตนศรีกุล, รายงานผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวพระดำริด้านการพัฒนาการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (กรุงเทพฯ: หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 35.

¹⁶⁹ อนุรักษ์ สุธิสสงคราม, พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือพระองค์แรก (พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2507), หน้า 429 – 430.

ระบบมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการปรับปรุงการซ่อมบำรุงเรือ และแผนกพยาบาลทหารเรือให้มีประสิทธิภาพ¹⁷⁰

พลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารช่างจากประเทศอังกฤษ ทรงกลับมารับราชการในตำแหน่งผู้บัญชากองพล และจเรทหารช่าง ในระยะแรกที่ทรงเสด็จกลับมารับราชการในกองทัพบก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ทรงทำหน้าที่เป็นอาจารย์สอนวิชาทหารช่างให้แก่แก่นักเรียนนายร้อย¹⁷¹ ต่อมาในพ.ศ.2451 มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงดำรงตำแหน่งจเรทหารช่างซึ่งมีหน้าที่ตรวจการช่างกลต่าง ๆ ในกองทัพบก อำนาจการฝึกสอนในโรงเรียนฝึกหัดทหารช่าง และเก็บรักษาอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ¹⁷²

นอกจากนี้ยังมีพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเสด็จไปศึกษาวิชาทหารในรัชสมัยพระองค์ แต่ทรงกลับมาเข้ารับราชการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่าง พลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา ที่ในตอนแรกเสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารบกที่ประเทศอังกฤษ แต่ด้วยปัญหาด้านพระวรกายทำให้ต้องเสด็จกลับมาทรงศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก รวมทั้งจอมพลเรือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารเรือจากประเทศเยอรมนี และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารบกจากประเทศอังกฤษ¹⁷³

กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นกองทัพที่เริ่มปรับตัวเข้าสู่การเป็นกองทัพสมัยใหม่อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางการทหารสมัยใหม่ที่มีการเรียนการสอนอยู่แต่ในต่างประเทศเป็นสำคัญในการพัฒนากองทัพ ด้วยเหตุนี้บรรดาพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาการทหารยัง

¹⁷⁰ อนุรักษ์ สุทธิสงคราม, พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือพระองค์แรก (พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2507), หน้า 551 – 554.

¹⁷¹ วิทยา ปานะบุตร, “พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินกับงานด้านการสื่อสารคมนาคม พ.ศ. 2460 – 2475,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 22.

¹⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

¹⁷³ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 139 – 141.

ต่างประเทศ และเมื่อทรงกลับมารับราชการในกองทัพต่างมีตำแหน่งที่สำคัญภายในกองทัพ ก็เพื่อที่จะได้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนากองทัพให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งการที่พระราชโอรสเหล่านี้ต่างทรงมีบทบาท และหน้าที่ทางทหารที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งผลต่อการปกครองกองทัพในสมัยต่อมา ซึ่งทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปราศจากพระราชอำนาจทางการทหาร อันเป็นเหตุให้พระองค์ทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ และพระราชอำนาจทางการทหารขึ้นมา

2.5.2 กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผลผลิตจากการปฏิรูประบบราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของกองทัพจากเดิมซึ่งเป็นกองทหารที่ได้มาจากการเกณฑ์ไพร่พลมาเป็นทหารยามเกิดศึกสงครามก็เปลี่ยนมาเป็นกองทัพที่มีกองทหารประจำการมีสังกัดกระทรวงกรม และผู้บังคับบัญชาที่แน่นอน อีกทั้งยังเป็นทหารที่ได้รับการศึกษา และการฝึกฝนโดยเฉพาะเพื่อให้ความรู้ความชำนาญจากโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนวิชาทหารโดยเฉพาะทั้งจากในประเทศ และต่างประเทศ แต่อีกด้านหนึ่งการพัฒนากองทัพตามอย่างตะวันตกก็ได้นำรูปแบบการบริหารราชการกองทัพแบบตะวันตกที่มีการแบ่งกองทหารเป็นหน่วยต่าง ๆ และมีสายการบังคับบัญชาที่แน่นอนเข้ามาปรับใช้ โดยทหารจะเชื่อฟังคำสั่งเฉพาะผู้บังคับบัญชาโดยตรงของตนเท่านั้น ทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาทหารตามกรม กองต่าง ๆ มาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่างมีฐานพระอำนาจ และกำลังทหารส่วนพระองค์ที่พร้อมจะปฏิบัติตามคำสั่ง ผิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปราศจากฐานพระราชอำนาจทางการทหารเนื่องจากหน้าที่ในราชการทหารของพระองค์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยตำแหน่งจเรทหารบกมีหน้าตรวจตราราชการทหารภายในกระทรวงกลาโหมซึ่งไม่มีกำลังทหารในบังคับบัญชา ส่วนตำแหน่งผู้บังคับบัญชากรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ แม้ว่าจะเป็ตำแหน่งที่มีทหารในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ได้รับการฝึกฝนรวมทั้งมีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย¹⁷⁴ แต่หน้าที่หลักของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์คือการถวายความปลอดภัยให้แก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้ไม่มีกำลังพลในสังกัด

¹⁷⁴ ภาวดี มหาพันธ์, “การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 120.

จำนวนมากเหมือนกรมทหารหน่วยอื่น ๆ อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีได้ทรงมีบทบาทในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แต่อย่างใด¹⁷⁵ เนื่องจากทรงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับข้าราชการบริพาร และมหาดเล็กในพระองค์ โดยไม่ได้ทรงสนพระทัยต่อกิจการของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เท่าใดนัก*

ด้วยเหตุนี้ตลอดรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระบรมราชาไชยทางการทหารส่วนใหญ่แล้วจะเป็นในลักษณะของการส่งเสริมพระราชอำนาจ และภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ เพื่อเป็นการถ่วงดุลพระราชอำนาจกับบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาของพระองค์ที่ทรงรับราชการทหาร ซึ่งบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์เหล่านี้ต่างมีฐานพระราชอำนาจทางการทหารมาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2.5.2.1 การปรับโครงสร้างกองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ ก็มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ภายในกระทรวงกลาโหม โดยในวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2453 ทรงมีพระบรมราชโองการเปลี่ยนแปลงตัวผู้บังคับบัญชา และสายงานบังคับบัญชาภายในกระทรวงกลาโหมเสียใหม่ พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม แทนที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดชที่ทรงย้ายให้ไปดำรงตำแหน่งจเรทหารบก อันเป็นตำแหน่งเดิมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่มีบทบาทในกองทัพเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระภาณุ

¹⁷⁵ หจข. ร.6 ต.15.4/1 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ.2457

* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้าจรัญศักดิ์กฤดากรในขณะที่ยังทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชว่าหน้าที่ทางการทหารที่พระองค์ทรงได้รับมอบหมายจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเพียงหน้าที่ในกระดาชทรงไม่มีอำนาจในการบังคับบัญชาหน่วยทหารอย่างที่ควรจะเป็น ด้วยปัจจัยดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พระองค์ไม่สนพระราชหฤทัยต่อกิจการของกองทัพเท่าใดนัก

พันธวังษ์วรเดชมี่พระเกียรติยศเสมอกับเสนาบดี¹⁷⁶ สาเหตุสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมส่วนหนึ่งเป็นเพราะทรงมีอาวุโสสูงที่สุดในบรรดาพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงรับราชการทหาร แต่อีกสาเหตุหนึ่งคือพระราชจริยวัตรโดยส่วนพระองค์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชที่มีมักจะทรงโอนอ่อนผ่อนตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเหตุให้พระองค์ทรงมองว่าจะสามารถแทรกแซงกิจการทางทหารได้โดยผ่านการบริหารราชการของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราชโองบายเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกองทัพ จากเดิมนั้นระบบการบริหารราชการกองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รวมกรมทหารเรือและกรมยุทธนาธิการเข้าไว้ด้วยกันภายใต้กระทรวงกลาโหมตามพระบรมราชโองการในประกาศแต่งตั้งเสนาบดีเกี่ยวแก่การปรับปรุงกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ลงวันที่ 1 เมษายน ร.ศ.111 (พ.ศ.2425)¹⁷⁷ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารราชการกองทัพเสียใหม่ในพ.ศ.2453 โดยแยกหน้าที่ระหว่างกรมทหารเรือ และกรมยุทธนาธิการออกจากกัน เพื่อให้การบริหารปกครองกองทัพเป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยทรงมีพระบรมราชโองการยกสถานะกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวงทหารเรือ ทำหน้าที่ดูแลกิจการด้านการทหารเรือโดยมีส่วนบังคับบัญชาแยกออกจากกระทรวงกลาโหม โดยให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตที่ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือแทนส่วนกรมยุทธนาธิการได้ยุบทิ้งลง โดยให้กระทรวงกลาโหมดูแลกิจการด้านทหารบกแทน¹⁷⁸

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดตั้งสภาเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักร อันเป็นแนวคิดของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง

¹⁷⁶ “ประกาศ ตั้งตำแหน่งจเรทัพบกและเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ ก (11 ธันวาคม 129): 49 – 50.

¹⁷⁷ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475”, หน้า 170.

¹⁷⁸ “ประกาศ ตั้งตำแหน่งจเรทัพบกและเสนาบดีกระทรวงกลาโหม เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ ก (11 ธันวาคม 129): 49 – 50.

นครไชยศรีสุรเดชที่ทูลเกล้าถวาย¹⁷⁹ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายถึงสาเหตุในการสถาปนาสภาเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักรว่า “เนื่องจากเรื่องการป้องกันประเทศเป็นเรื่องสำคัญจึงจำเป็นที่จะต้องมีที่มีความสอดคล้องประสานกัน”¹⁸⁰ โดยคณะกรรมการสภาป้องกันพระราชอาณาจักรประกอบด้วย เสนาบดีกระทรวงกลาโหม เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ จอมพลทหารบก จอมพลทหารเรือ เสนาธิการทหาร โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประธาน และมีเสนาธิการทหารเป็นเลขานุการประจำสภา¹⁸¹

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดตั้งสภาเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักรขึ้นมาก็เพื่อเป็นการสร้างบทบาททางการทหารให้แก่พระองค์ เพราะแต่เดิมเสนาบดีประจำกระทรวง และเสนาธิการทหารเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการภายในกองทัพ แต่สภาเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักรที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งขึ้นจะเป็นการเพิ่มบทบาททางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยข้อกำหนดของสภาเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักรที่ให้ข้าราชการของกระทรวงกลาโหม และกระทรวงทหารเรือต้องผ่านที่ประชุมสภากองทัพเสียก่อน โดยมีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นองค์ประธานของสภาแห่งนี้ จึงเท่ากับว่าพระองค์จะทรงมีส่วนร่วม และบทบาทในการบริหารราชการกองทัพ อย่างไรก็ตามสภาเกี่ยวกับการป้องกันพระราชอาณาจักรก็ได้ช่วยส่งเสริมบทบาททางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่อย่างใด เพราะสุดท้ายแล้วการบริหารราชการภายในกองทัพก็ขึ้นอยู่กับเสนาบดีประจำกระทรวง และเสนาธิการทหารเป็นสำคัญ โดยไม่ได้ผ่านที่ประชุมสภาแต่อย่างใด

2.5.2.2 ปัญหาภายในกระทรวงทหารเรือ

การเปลี่ยนแปลงในกองทัพเรือที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ซึ่งเป็นนายทหารที่เป็นที่

¹⁷⁹ หจช., ร.6 ก.20.1/4 สภาการทัพ ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน ร.ศ.129.

¹⁸⁰ “พระบรมราชโองการ ประกาศ ตั้งกระทรวงทหารบก ทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ ก (11 ธันวาคม 129): 48 – 49.

¹⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48 – 49.

เคารพของบรรดาทหารเรือออกจากราชการพ.ศ.2454¹⁸² โดยทรงให้เหตุผลว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงเป็นผู้บังคับบัญชา แต่กลับปล่อยให้ทหารเรือผู้บังคับบัญชา ประพฤติตนผิดวินัย อย่างไรก็ตามในขณะนั้นได้เกิดกระแสข่าวลือว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์คิดก่อกบฏโดยหากทรงทำการกบฏสำเร็จจะทรงยกสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงมีความสนิทสนม และถูกพระอัยยาคัยกันเป็นอย่างยิ่งขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ โดยที่ตัวพระองค์จะทรงดำรงตำแหน่งวังหน้า¹⁸³ จนเกิดเป็นกระแสข่าวว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ออกจากราชการทหารเรือเพราะเกรงว่าจะพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์จะทรงก่อกบฏ¹⁸⁴ จึงทรงตัดไฟเสียแต่ต้นลมก่อนที่จะเกิดการก่อกบฏขึ้นมาเหมือนเมื่อครั้งเหตุการณ์ร.ศ.130 การปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ในครั้งนี้ส่งผลให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงคิดจะกราบบังคมทูลลาออกจากราชการเช่นกัน เนื่องจากทรงวิตกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่ไว้วางพระราชหฤทัยในตัวพระองค์ แต่ด้วยพระยาเทพอรชุน และหม่อมเจ้าตุ้มนายทหารเรือคนสนิทในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตได้ทูลขอให้ทรงรับราชการต่อ เนื่องจากหากทรงลาออกไปกระทรวงทหารเรือก็จะเสียนายทหารที่มีความรู้ความสามารถพร้อมกันถึงสองพระองค์ ย่อมส่งผลกระทบต่อการบริหารราชการในกระทรวงทหารเรือ และขวัญกำลังใจของนายทหารในกองทัพเรืออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจึงทรงระงับการลาออก¹⁸⁵

ด้วยความกังวลว่าบรรดาทหารเรือซึ่งต่างให้ความนับถือพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์จะลุกขึ้นมาตอบโต้พระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเหมือนเมื่อครั้งที่ทรงมีพระบรมราชโองการสั่งปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมจนเป็นเหตุให้ข้าราชการในกระทรวงยุติธรรมลาออกตามพระองค์เป็นจำนวนมาก ซึ่งในกรณีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง

¹⁸² “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ เรื่อง ย้ายและแต่งตั้งตำแหน่งหน้าที่ราชการ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (16 เมษายน 2454): 91 – 92.

¹⁸³ ศิริรัตนบุษบง, พระองค์เจ้า, พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต, หน้า 25.

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

ชุมพรเขตอุดมศักดิ์นี้อาจบานปลายจนถึงกับมีการลุกขึ้นมาก่อนการปฏิวัติ ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงมีจดหมายเป็นการภายในกระทรวงทหารเรือขอร้องให้บรรดานายทหารอดทนกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และให้ยึดมั่นในความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁸⁶ เหตุการณ์ในครั้งนี้นับยุติลงโดยไม่เกิดเหตุการณ์รุนแรงแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้งหนึ่งในตำแหน่งจเรทหารเรือ¹⁸⁷ เนื่องจากประเทศสยามได้เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร จึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้นายทหารเรือที่มีความรู้ และมีประสบการณ์ในการทำสงครามทางทะเลซึ่งในขณะนั้นมีเพียงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์เท่านั้นที่ทรงมีประสบการณ์ในการปราบจลาจลในเกาะครีต (Crete) เมื่อครั้งทรงประจำการอยู่ในกองทัพเรืออังกฤษ¹⁸⁸

ในเดือนมกราคมปีเดียวกันมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์เป็นเสนาธิการทหารเรือ¹⁸⁹ นอกจากนี้ในเดือนกันยายน พ.ศ.2461 ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ¹⁹⁰ อันเป็นตำแหน่งที่ทรงดำรงอยู่ก่อนหน้าที่จะมีพระบรมราชโองการปลดพระองค์ออกจากราชการทหารเรือ การกลับเข้ารับราชการในคราวนี้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงมีบทบาทสำคัญต่อราชนาวีสยามแห่งกรุงสยาม ในฐานะที่ทรงเป็นกรรมการคัดเลือกเรือรบที่ราชนาวีสยามแห่งกรุงสยามที่จะซื้อมาน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในพ.ศ.2463 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ได้เสด็จไปทรงเลือกเรือรบด้วย

¹⁸⁶ Greene, Stephen Lyon Wakeman, Absolute dreams: Thai government under Rama VI, 1910-1925, p.39.

¹⁸⁷ “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายพลเรือตรี พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ นายทหารกองหนุน เข้ารับราชการประจำในตำแหน่งจเรทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ง (5 สิงหาคม 2460): 1356.

¹⁸⁸ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระมหากษัตริย์คุณสมเด็จพระปิยมหาราช ที่ทรงมีต่อกองทัพเรือ, หน้า 117.

¹⁸⁹ “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ง (20 มกราคม 2460): 3110.

¹⁹⁰ “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (29 กันยายน 2461): 1550.

พระองค์เองที่ประเทศอังกฤษ ทั้งยังทรงเป็นผู้บังคับบัญชาในการนำเรือรบพระร่วงกลับมายังประเทศสยาม¹⁹¹ ผลสำเร็จในการที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงเป็นผู้บังคับการเรือหลวงพระร่วงกลับมาประเทศสยามได้ด้วยพระองค์เอง ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการสถาปนาเลื่อนพระอิสริยยศจากกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ขึ้นเป็นกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ในพ.ศ.2463¹⁹²

นอกจากกรณีการปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ออกจากราชการแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราชโองการปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร เสนาธิการทหารเรือ ซึ่งขณะนั้นทรงกำลังคิดโคัดลับทางการทหารขึ้นสำหรับใช้ในกองทัพเรือ งานที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกรทรงมีพระกรณียกิจอยู่นี้ถือว่าเป็นเรื่องความมั่นคงของประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้จึงทรงกระทำอย่างเป็นความลับโดยมิได้แจ้งให้แก่ผู้ใดให้รับรู้จนเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเคยมีประสบการณ์เมื่อครั้งทหารก่อกบฏล้มราชบัลลังก์ของพระองค์มาแล้วในเหตุการณ์ร.ศ. 130 ทรงปริวิตกในพฤติกรรมของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกรจนเป็นสาเหตุให้ทรงมีพระบรมราชโองการปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกรออกจากราชการ และทรงแต่งตั้งให้พระยามหาโยธา (ฉ่าง แสง - ชูโต) ซึ่งเป็นนายทหารคนสนิทในพระองค์ขึ้นดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารเรือแทน อย่างไรก็ตามพระบรมราชโองการในครั้งนี้ถูกท้าทายอย่างรุนแรงจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ที่กราบบังคมทูลถวายบังคมลาออกจากราชการเพื่อเป็นการประท้วงพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวนี้ โดยทรงให้เหตุผลว่าทรงไม่สามารถทำงานร่วมกับเสนาธิการทหารเรือคนใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งได้ พร้อมกันนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตยังได้กราบบังคมทูลชี้แจงราชการที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกรที่ทรงกระทำอยู่ จน

¹⁹¹ “คำกราบบังคมทูล พระกรุณาน้อมเกล้าฯถวายเรือพระร่วงเป็นเรือรบหลวง ของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา มหายุดิธธรรมธร สภานายกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม วันเสาร์ ที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2463,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 37, (20 ตุลาคม 2463): 2336.

¹⁹² สมมตอมรพันธ์, กรมพระ, จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 112.

สุดท้ายแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถอนพระบรมราชโองการปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร¹⁹³

อนึ่งสาเหตุที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงชี้แจงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงไม่สามารถทำงานร่วมกับพระยามหาโยธาได้นั้น สืบเนื่องมาจากพระยามหาโยธาเคยมีเรื่องบาดหมางกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจนถึงขนาดที่เจ้าพระยามหาโยธาได้กราบบังคมทูลฟ้องพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพ.ศ.2456 โดยพระยามหาโยธาได้กราบบังคมทูลใส่ร้ายสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตว่าทรงปฏิบัติราชการต่าง ๆ โดยไม่ยอมกราบบังคมทูลรายงานพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อน¹⁹⁴ ซึ่งสาเหตุที่พระยามหาโยธากราบบังคมทูลใส่ร้ายสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตในคราวนี้เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงตำหนิการปฏิบัติราชการของเจ้าพระยามหาโยธาอย่างรุนแรงว่ามีประพฤติตนข่มผู้ใต้บังคับบัญชา รวมทั้งการขัดคำสั่ง และพุดจาใส่ร้ายต่อผู้บังคับบัญชาอยู่เสมอ อีกทั้งพระยามหาโยธายังใช้ตำแหน่งทางราชการในการหาประโยชน์ส่วนตัวอย่างการยอมให้บุคคลภายนอกนำของมาจำหน่ายภายในเขตทหารโดยมิได้ผ่านการประมูลตามระเบียบราชการ จนเป็นเหตุนายทหารเรือจำนวนมากต่างพากันรังเกียจพระยามหาโยธา¹⁹⁵

ด้วยความผิดของพระยามหาโยธานี้มีโทษถึงให้ออกจากราชการ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีหนังสือพระราชทานสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตมิให้ปลดพระยามหาโยธา หรือย้ายไปรับราชการในกระทรวงอื่น เพราะหากปลดพระยามหาโยธาแล้วบุคคลภายนอกก็จะรับทราบถึงความแตกแยกภายในกระทรวงทหารเรือ แต่หากย้ายพระยามหาโยธาไปรับราชการในกระทรวงอื่นก็คงจะไม่เป็นประโยชน์เท่ารับราชการในกระทรวงทหารเรือเพราะตัวพระยามหาโยธาเองก็สำเร็จการศึกษาวิชาทหารเรือมาจากประเทศอังกฤษ แต่หากจะทรงย้ายมารับราชการเป็นราชองครักษ์เวรพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงชี้แจงว่าพระองค์ก็จะถูกติเตียนว่าทรงเข้าข้างพระยามหาโยธา ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระ

¹⁹³ ศิริรัตนบุษบง, พระองค์เจ้า, พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต, หน้า 24.

¹⁹⁴ หจช., ร.6 ก.21.1/22 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงวิวาทกับพระยามหาโยธา ลงวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.2456

¹⁹⁵ เรื่องเดียวกัน

บรมราชโองการให้พระยามหาโยธามากราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต และให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงมีหนังสืออนุสรณ์กล่าวโทษพระยามหาโยธาแทนการลงโทษ¹⁹⁶

แม้ตัวพระยามหาโยธาจะกระทำความผิดร้ายแรงทั้งการพutsch ให้ร้ายข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ การขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชา และใช้อำนาจหน้าที่ในราชการเพื่อหาประโยชน์ส่วนตน ซึ่งความผิดเหล่านี้มีโทษถึงให้ออกจากราชการ แต่ด้วยพระยามหาโยธาเป็นข้าราชการที่ใกล้ชิดในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งยังเป็นราชวงศ์พิเศษในพระองค์ ตั้งแต่มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชวังสรรค์¹⁹⁷ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีหนังสือทูลขออภัยโทษจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต นอกจากนี้เพียงหนึ่งปีหลังเกิดเรื่องพระยามหาโยธากลับได้เลื่อนยศเป็นนายพลเรือโท และนายพลเรือเอกในปีเดียวกัน¹⁹⁸ อีกทั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกรออกจากราชการ ก็ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้พระยามหาโยธาดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารเรือแทน จนเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงมีหนังสือกราบบังคมทูลลาออกจากราชการทหารเรือ

พระบรมราชโองการแต่งตั้งพระยามหาโยธาเป็นเสนาธิการทหารเรือแม้จะเคยมีเรื่องบาดหมางอย่างรุนแรงกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต นับว่าเป็นพระบรมราโชบายทางการเมืองตลอดรัชสมัยของพระองค์ที่ทรงพยายามให้บุคคลที่ทรงมีใกล้ชิดความสนิทสนมเข้าดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ทั้งในราชการพลเรือน และราชการทหาร เพื่อที่พระองค์จะทรงมีบทบาททางการเมือง หรือการทหารผ่านบุคคลเหล่านี้ แต่ในอีกด้านหนึ่งแล้วด้วยเหตุที่บุคคลเหล่านี้ทราบดีว่าเป็นที่โปรดปรานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมักประพฤติตนขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชาของตนอยู่เสมอจนเป็นที่รังเกียจของทหารภายในกองทัพ ซึ่งนอกจากกรณีของพระยามหาโยธาแล้ว ยังมี

¹⁹⁶ หจช., ร.6 ก.21.1/22 สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงวิวาทกับพระยามหาโยธา ลงวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.2456

¹⁹⁷ “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ เรื่อง ให้นายพลเรือตรี พระยาราชวังสรรค์ นายพลเรือตรี พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า วุฒิชัยเฉลิมลาภ เป็นราชวงศ์พิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27 0 ง, (14 ธันวาคม 2453): 2149.

¹⁹⁸ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก พระยามหาโยธา (อ่าง แสง - ชูโต) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2489, หน้า ๕.

กรณีของพระยาเทพหัสดิน (ผาด เทพหัสดิน ณ อยุธยา) หัวหน้าคณะทูตทหารในงานพระราชสงครามที่ทวีปยุโรป ซึ่งถูกทหารภายในกองทัพกดดันอย่างรุนแรงจนสุดท้ายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องย้ายพระยาเทพหัสดินไปเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์ สังกัดกระทรวงมหาดไทยแทน¹⁹⁹

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงหวังเกรงว่าจะมีผู้ก่อการกบฏเพื่อแย่งชิงราชบัลลังก์ของพระองค์เหมือนเมื่อครั้งเหตุการณ์ร.ศ.130 โดยเฉพาะจากพระเชษฐา และพระอนุชาของพระองค์ที่มีพระอำนาจทางทหาร ด้วยเหตุนี้เพียงแค่ว่าผู้หนึ่งผู้ใดมีพฤติกรรมไม่น่าไว้วางใจ และอาจจะเป็นภัยต่อพระราชบัลลังก์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชโองการปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงศานนวงศ์เหล่านี้นอกจากราชการทหารเพื่อเป็นการตัดไฟเสียแต่ต้นลม อย่างไรก็ตามการปลดพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงศานนวงศ์ออกจากราชการโดยเฉพาะในกรณีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร แม้จะแสดงให้เห็นว่าแม้พระองค์จะทรงมีพระราชอำนาจในการปลดนายทหารออกจากราชการได้ แต่พระบรมราชโองการที่ทรงมีก็ถูกท้าทายพระราชอำนาจจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ที่ทรงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทรงไม่ยอมรับพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงเลือกใช้วิธีการประท้วงพระบรมราชโองการด้วยการกราบบังคมทูลลาออกจากราชการ และสุดท้ายก็เป็นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต้องยินยอมถอนพระบรมราชโองการของพระองค์ เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่มีความเป็นไปได้ว่าจะรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงมีพระราชอำนาจอย่างแท้จริงในการบริหารราชการกองทัพ หากแต่ยังทรงต้องฟังคำทัดทานจากบรรดาพระเจ้าบรมวงศ์เธอที่ทรงรับราชการทหารในตำแหน่งที่สำคัญ และในเกือบทุกครั้งที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอเหล่านี้คัดค้านพระบรมราชโองการทางการทหารของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องโอนอ่อนผ่อนตามข้อคัดค้านเหล่านั้น

¹⁹⁹ ประยูร สิริพิพันธ์, พระมหาธีรราชเจ้า (นครหลวงฯ: สยาม, 2515), หน้า 270.

2.5.2.3 การยกเว้นชำระราชการจากการเกณฑ์ทหาร

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารที่ตราขึ้นพ.ศ.2449 ในหมวดที่ 4 เรื่อง “ว่าด้วยการยกเว้นราชการทหาร” มาตราที่ 13 โดยได้เพิ่มกลุ่มบุคคลที่ได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารได้แก่ประกอบอาชีพทนาย แพทย์และครูชุลยศักดิ์²⁰⁰ ซึ่งการยกเว้นบุคคลที่ประกอบอาชีพเหล่านี้ทางกระทรวงกลาโหมได้กำหนดคุณสมบัติ และจำนวนผู้ที่ได้รับการยกเว้นไว้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้จึงไม่ส่งผลกระทบต่ออัตรากำลังพลที่กระทรวงกลาโหมเรียกเข้ารับการเกณฑ์ทหารแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังมีการแก้ไขเรื่องอัตราเงินเดือนของข้าราชการพลเรือนที่จะต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร ซึ่งแต่เดิมข้าราชการทุกคนที่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเงินเดือนจะได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร²⁰¹ แต่พระราชบัญญัติฉบับใหม่นี้ได้เปลี่ยนแปลงข้อกำหนดในการยกเว้นการเกณฑ์ทหาร โดยให้ยกเว้นการเกณฑ์ทหารเฉพาะข้าราชการที่ได้รับเงินเดือนเบี้ยหวัดเดือนละ 20 บาทขึ้นไป²⁰² การแก้ไขข้อกำหนดในเรื่องดังกล่าวส่งผลข้าราชการจำนวนมากที่แต่เดิมได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร จำเป็นต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารทำให้ในเวลาต่อมา มีการขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารเป็นกรณีพิเศษทั้งจากทางกระทรวงต้นสังกัด และจากตัวข้าราชการเอง อีกทั้งยังมีการหลีกเลี่ยงการเกณฑ์ทหารในลักษณะต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก จนเป็นสาเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ถวายหนังสือทักท้วงเรื่องการยกเว้นการเกณฑ์ทหารแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

กระทรวงวังเป็นกระทรวงที่มีการขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้แก่ข้าราชการในสังกัดเป็นจำนวนมาก โดยในพ.ศ.2455 เพียงปีเดียวมีข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังขอยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารถึง 1,191 คน โดยแบ่งเป็นกรมมหาดเล็ก 745 คน กรมพระตำรวจ 47 คน และกรมวัง 399 คน²⁰³ การที่ข้าราชการสังกัดกระทรวงวังเป็นจำนวนมากได้รับการยกเว้นไม่ต้องเข้ารับการเกณฑ์

²⁰⁰ “ประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารรัตนโกสินทร์ ศก 124 มาตรา 13 – 14,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ง (1 มกราคม 2453): 91 – 92.

²⁰¹ “พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ ศก 124,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 22, ตอนที่ 23 (3 กันยายน 2488): 516.

²⁰² “ประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารรัตนโกสินทร์ ศก 124 มาตรา 13 – 14,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ง (1 มกราคม 2453): 91.

²⁰³ หจข., ร.6 ก.7.1/3 กระทรวงวังและกรมมหาดเล็กขอยกเว้นข้าราชการในพระราชสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 19 เมษายน พ.ศ.2455

ทหารนี้ เป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารบกทรงมีหนังสือ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทักท้วงเรื่องการให้สิทธิแก่คนกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใดเป็นพิเศษเพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นทหาร

“...วิธีการเกณฑ์ทหารนั้นเรียกว่าดีต่อเมื่อเกณฑ์ทั่วถึงจริง ไม่ใช่ให้ทางให้ คนบางจำพวกหลีกเลี่ยงได้ ความลึกลับจึงด้วยเป็นทหาร ทั้งมีประสงค์ลบล้างการ เสียประโยชน์ของแผ่นดินต่าง ๆ เนื่องในการขอเว้นข้าราชการนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานยืนยันว่าความเรื่องนี้สำคัญมากสำหรับ ความทางราชการต่อไป ไม่ใช่เป็นส่วนของทหารโดยเฉพาะ แลถ้าทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ไปไปตามความเห็นของข้าพระพุทธเจ้าซึ่งกราบบังคมทูลมานี้แล้ว จะมีพระเกียรติคุณว่าทรงพระมหากรุณาแก่ข้าแผ่นดินทั่วไปเสมอกัน ไม่มีความ ลำเอียง ข้อนี้สำคัญมากในสมัยซึ่งคนกำลังจะฟริขึ้นทุกทีนี้ ถ้ารัฐบาลแสดงได้ว่า รัฐบาลให้ความเสมอหน้ากันจริงเป็นยุติธรรมจริงอยู่เสมอได้ตราบใด ไม่ต้องเกรง การที่บุคคลทุจริตชักจูงให้ราษฎรเดินไปหาทางที่มีชอบ ถ้ารัฐบาลให้ทำให้บุคคลทุจริต พุดได้ว่าความเสมอหน้าไม่มี นั้นเป็นการน่ากลัวอันตรายยิ่ง ในประเทศที่พระมหา กระษัตริย์ทรงราชอำนาจเต็มที่ ต้องให้มีแต่พระมหากระษัตริย์กับพลเมือง 2 ชั้น เท่านั้น คือนอกจากองค์พระมหากระษัตริย์แล้วความอื่นเสมอหน้ากันหมด การจึงจะ ทรงอยู่ได้ด้วยดี ถ้าลงปล่อยให้เกิดมีชั้นต่าง ๆ ขึ้นในหมู่พลเมืองแลต่างอัจฉริยภาพ แย่งชิงเอาเปรียบเสียเปรียบกันแล้ว การก็ต้องแปรผันไปทันที ดังที่ปรากฏมาแล้วใน ประเทศอื่นทุกประเทศ ตลอดจนประเทศเปอร์เซียประเทศจีน การจลาจลเกิดจาก พลเมืองพวก 1 ต้องการกดขี่ระชะอีกพวก 1 เท่านั้นเอง”²⁰⁴

²⁰⁴ หจข., ร.6 ก.7.1/10 ความเห็นทูลกระหม่อมเล็กเรื่องเลิกยกเว้นการเกณฑ์ทหารแก่ข้าราชการ ลงวันที่ 2 สิงหาคม

แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถจะทรงมีหนังสือกราบบูลทักท้วงในเรื่องดังกล่าวแล้ว ทั้งยังทรงอธิบายว่าการยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้คนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นพิเศษจะส่งผลให้เกิดความแตกแยกในสังคม ด้วยคนอีกกลุ่มหนึ่งจะมองได้ว่ารัฐบาลไม่มีความยุติธรรมจนก่อให้เกิดการจลาจลอย่างที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าคำกราบบังคมทูลทักท้วงของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถจะไม่ได้รับการใส่ใจแต่อย่างไรจากกระทรวงวัง เพราะการขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารของบรรดาข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังไม่ได้ลดลง เพียงแต่มีคำอธิบายให้เห็นว่าคนเหล่านี้มีความสำคัญในหน้าที่ราชการที่รับผิดชอบอยู่แต่เดิมเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามในกรณีของพนักงานตั้งเครื่องจำนวน 4 คนซึ่งประกอบด้วย นายเจิม โชศิวิท นายโปะ สุวรรณจินดา นายก๊าด วัชโรทัย และนายตริก ได้ทำเรื่องขอยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร โดยทรงกระทรวงวังได้แจ้งเหตุผลแก่ทางกระทรวงกลาโหมว่าข้าราชการทั้ง 4 คนนี้เป็นผู้ทำงานรับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งยังมีความชำนาญในหน้าที่ของตนโดยยากที่จะหาผู้ใดมาแทนที่ได้ หากต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารแล้วจะส่งผลกระทบต่อราชการของกระทรวงวังได้ จึงจำเป็นต้องขอยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร ซึ่งทางเจ้าพระยาบดินทรเดชา เสนาบดีกระทรวงกลาโหมในขณะนั้นได้ยินยอมให้พนักงานตั้งเครื่องทั้ง 4 คนยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารตามคำขอของกระทรวงวัง²⁰⁵ หรือในกรณีของมหาดเล็กห้องที่พระบรมมหาราชวังจำนวน 9 คนประกอบด้วย จมื่นสรรพเพชรภักดี (พ่วง วัชรเสวี) จมื่นศรีศรัภักษ์ (เจน นาคเสวี) หลวงฤทธิ์นายเวร (เถา วัลย์เสวี) นายจ่ายง (ตริก จินตยานนท์) นายกวอด หุ้มแพร (ปานี ไกรฤกษ์) นายชันหุ้มแพร (ติ ภัทรเสวี) นายกันหุ้มแพร (ศรร สันติเสวี) นายสนิทหุ้มแพร (บุญมา พิรัญมาน) และนายรองสนิท (เปรี๊ยะ สุจริตกุล) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาโดยตรงถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชาให้งดเว้นมหาดเล็กเหล่านี้จากการเกณฑ์²⁰⁶

อย่างไรก็ตามในส่วนของข้าราชการบริพาร และมหาดเล็กคนสนิทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทำงานรับใช้พระองค์มาตั้งแต่ทรงดำรงตำแหน่งพระบรมโอรสาธิราชต่างไม่ได้รับผลกระทบต่อข้อกำหนดเรื่องอัตราเงินเดือนขั้นต่ำในการยกเว้นการเกณฑ์ทหารแต่อย่างใด เพราะล้วนแต่ได้รับพระราชทานเงินเดือนมากกว่า 20 บาท โดยถ้วนหน้าตั้งแต่ก่อนที่จะมีการ

²⁰⁵ หจช., ร.6 ก.7.1/3 กระทรวงวังและกรมมหาดเล็กขอยกเว้นข้าราชการในพระราชสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2458

²⁰⁶ หจช., ร.6 ก.7.1/3 กระทรวงวังและกรมมหาดเล็กขอยกเว้นข้าราชการในพระราชสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 16 เมษายน พ.ศ.2461

ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารฉบับแก้ไข เช่น เจ้าพระยารามราฆพซึ่งได้รับพระราชทานเงินเดือนเดือนละ 140 บาทตั้งแต่เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งนายเวรขวาในพ.ศ.2451²⁰⁷ พระยาอนิรุทธเทวาได้รับพระราชทานเงินเดือน 20 บาท ตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นมหาดเล็กห้องบรรทมในพ.ศ.2449²⁰⁸ หรือพระยาราชอักษร (ใช้ อัครวิรักษ์) ซึ่งเข้ารับราชการเป็นมหาดเล็กในพระองค์ตั้งแต่พ.ศ.2447 ซึ่งก็ได้รับพระราชทานเงินเดือนจำนวน 20 บาทตั้งแต่เริ่มรับราชการ²⁰⁹ ด้วยเหตุนี้การขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารของข้าราชการบริพาร และมหาดเล็กในกระทรวงวังจึงเป็นกลุ่มคนที่เพิ่งเข้ารับราชการหลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ หรือไม่ก็เป็นข้าราชการบริพารที่ไม่ได้ทำงานใกล้ชิดพระองค์

การขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารยังขยายไปถึงบรรดานักเรียนในสังกัดของกระทรวงวังอย่างโรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งไม่ใช่โรงเรียนในระดับอุดมศึกษาที่ได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารตามข้อกำหนด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ข้อกำหนดในมาตรา 14 ว่าด้วย “คนที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้ยกเว้นขาดหรือยกเว้นชั่วคราว เปนพิเศษ ด้วยประการใด ๆ ยกเว้นตลอดเวลาตามพระราชประสงค์”²¹⁰ เพื่อผ่อนผันการเกณฑ์ทหารให้แก่ นักเรียนของทั้งสองโรงเรียน โดยทรงให้เหตุผลในการขอผ่อนผันการเกณฑ์ทหารแก่บรรดานักเรียนของทั้งสองโรงเรียนว่า นักเรียนของทั้งสองโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนประจำโดยมีกฎระเบียบเคร่งครัดกว่าโรงเรียนสามัญทั่วไป อีกทั้งยังมีการฝึกทหารในชั้นเบื้องต้นอยู่แล้วนักเรียนของทั้งสองโรงเรียนจึงเปรียบเสมือนทหารที่เข้ารับราชการในปีแรก โดยที่การยกเว้นการเกณฑ์ทหารของนักเรียนทั้งสองโรงเรียนนี้เป็นการยกเว้นตามพระราชประสงค์ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริไม่ต้องการให้โรงเรียนอื่นนำไปเป็นแบบอย่างในการขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้แก่ นักเรียนของตน²¹¹ อย่างไรก็ตามสาเหตุที่แท้จริงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกเว้น

²⁰⁷ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอก พลเรือเอก กองเรือใหญ่ เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพื่อ พิ้งบุญ), หน้า 1.

²⁰⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว ภาคปกิณกะ, (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2494), หน้า 17.

²⁰⁹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์ (พระนคร: กรมศิลปากร, 2496) หน้า 1.

²¹⁰ “ประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์ทหารรัตนโกสินทร์ ศก 124 มาตรา 13 – 14,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ง (1 มกราคม 2453): 93.

²¹¹ “พระบรมราชโองการ ประกาศ ยกเว้นนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง และนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัย จากการเกณฑ์ทหารชั่วคราวเป็นพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ ก (16 พฤศจิกายน 2456): 353 – 354.

การเกณฑ์ทหารแก่นักเรียนทั้งสองโรงเรียนก็เพื่อเป็นการช่วยเหลือนักเรียนของทั้งสองโรงเรียนซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นลูกหลานของข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทำงานใกล้ชิดพระองค์เพื่อไม่ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร²¹² อย่าง ม.ล.ปิ่น มาลากุล บุตรของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี หรือ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นต้น

กระทรวงวังได้ทำเรื่องขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้แก่ข้าราชการ และนักเรียนในสังกัดของกระทรวงวังเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าข้าราชการทุกคนของกระทรวงวังจะได้รับการช่วยเหลือจากการเกณฑ์ทหาร อย่างกรณีของนายเนียม ขำคมที่พยายามวิ่งเต้นขอให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขานุการในพระองค์ช่วยเหลือมิให้ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร โดยนายเนียมได้อ้างเหตุผลว่าไม่สามารถเข้ารับการเกณฑ์ทหารได้เนื่องจากเป็นโรคเหน็บ หากเข้ารับการฝึกทหารจะก่อให้เกิดอันตรายถึงชีวิต ซึ่งตัวนายเนียมจะขอสมัครเข้าเป็นทหารในกรมทหารรักษาวังแทนทางพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดีทรงพิจารณาว่านายเนียมพยายามหลบหนีการเกณฑ์ทหารจึงไม่ทรงอนุญาตให้ทางกระทรวงวังทำเรื่องขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้²¹³ จะเห็นได้ว่าข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังโดยมากที่ได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารมักเป็นข้าราชการบริพารหรือมหาดเล็กที่ทำงานใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น มหาดเล็กตั้งเครื่องหรือมหาดเล็กที่พระบรรทม เป็นต้น อย่างไรก็ตามข้าราชการเหล่านี้ที่ได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งการได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์นอกจากไม่ต้องเข้ารับการฝึกที่ต้องตรากตรำร่างกายแล้ว ยังสามารถรับราชการในตำแหน่งหน้าที่เดิมของตนได้ต่อไป ต่างจากข้าราชการคนอื่นที่ถูกเรียกเข้ารับการเกณฑ์ทหารที่ต้องรับการฝึก และเข้าประจำการในกองทัพ 2 ปี จนเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงต้องมีหนังสือกราบทูลถึงการยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้แก่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะจะทำให้สังคมมองได้ว่าคนกลุ่มนี้เป็นอภิสิทธิ์ชนมีสิทธิเหนือกว่า จนนำมาซึ่งความแตกแยกภายในสังคม

²¹² หจข., ร.6 ก.7.1/10 ความเห็นทูลกระหม่อมเล็กเรื่องเลิกยกเว้นการเกณฑ์ทหารแก่ข้าราชการ ลงวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2456

²¹³ หจข., ร.6 ก.7.1/3 กระทรวงวังและกรมมหาดเล็กขอยกเว้นข้าราชการในพระราชสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2459

2.5.2.4 ปัญหาเรื่องงบประมาณภายในกองทัพ

ภาพสะท้อนภาพหนึ่งที่ทำให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปราศจากพระราชอำนาจในการบริหารราชการภายในกองทัพ ทั้งยังทรงต้องกระทำตามพระประสงค์ของพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาในระดับสูงในกองทัพ อย่างในกรณีที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระดำริที่จะให้กระทรวงการคลังเพิ่มงบประมาณให้แก่กระทรวงกลาโหมพร้อมกันนี้ยังทรงเสนอแผนการขึ้นเงินเดือนให้กับข้าราชการทหารในพ.ศ. 2456 ซึ่งการเสนอเพิ่มงบประมาณในครั้งนี้กระทำในขณะที่ประเทศชาติกำลังเผชิญวิกฤตการณ์ทางการคลัง ถึงขนาดที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการตรวจรับรายจ่ายแผ่นดินขึ้นเพื่อทำหน้าที่พิจารณาตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของกระทรวงต่าง ๆ²¹⁴ อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทำตามข้อเรียกร้องต่าง ๆ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ โดยสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากองค์ทรงต้องการผูกใจให้ทหารมีความรู้สึกจงรักภักดีภักดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ²¹⁵ ด้วยเหตุนี้จึงทรงเสนอให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงการคลังเพิ่มงบประมาณแก่กระทรวงกลาโหม แต่ทางพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถทรงคัดค้านการเพิ่มงบประมาณของกระทรวงกลาโหมในคราวนี้

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถทรงให้เหตุผลในการคัดค้านการเพิ่มงบประมาณให้แก่กระทรวงกลาโหมว่า เวลาดังกล่าวมีความจำเป็นที่จะต้องใช้งบประมาณในการพัฒนาประเทศทางด้านพลเรือนมากกว่าทางด้านทหาร²¹⁶ สาเหตุอีกประการหนึ่งที่มีการคัดค้านการเพิ่มงบประมาณให้แก่กระทรวงกลาโหมก็เพราะการเพิ่มงบประมาณทางการทหารจะส่งผลกระทบต่อระบบราชการในส่วนอื่น ๆ เพราะงบประมาณที่เพิ่มขึ้นมานี้เกินกว่างบประมาณแผ่นดินที่มีอยู่จึงจำเป็นต้องตัดทอนงบประมาณจากกระทรวงอื่นเพื่อนำมาเพิ่มงบประมาณให้กับกระทรวงกลาโหม แม้ข้อคัดค้านของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถจะส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลี้เลพระราชนิพนธ์ในการเพิ่มงบประมาณให้แก่

²¹⁴ ศิริรัตน์ บุญศิริ, “บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 74 – 75.

²¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74 - 75.

²¹⁶ หจช., ร.6 ค.8.1/2 “งบประมาณแผนกกระทรวงกลาโหม,” กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 20 มกราคม ร.ศ.131

กระทรวงกลาโหมจนทรงขอการวินิจฉัยจากเสนาบดีกระทรวงอื่น ๆ²¹⁷ แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระดำริคัดค้านพระราชดำริดังกล่าว ด้วยทรงมองว่าคงไม่มีเสนาบดีคนใดกล้าให้ความเห็นในเรื่องดังกล่าวจึงไม่มีประโยชน์ประการใดที่จะขอข้อคิดเห็นจากบรรดาเสนาบดีเหล่านั้น จะมีก็แต่เพียงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้นที่จะชี้ขาดในเรื่องดังกล่าวได้²¹⁸ สุดท้ายแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้เพิ่มงบประมาณของกระทรวงกลาโหมตามพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ส่งผลให้กระทรวงกลาโหมได้รับเงินงบประมาณในพ.ศ.2457 ทั้งสิ้น 12.3 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีงบประมาณ พ.ศ.2456 ที่ได้รับเงินงบประมาณ 11.6 ล้านบาท กว่า 7 แสนบาท²¹⁹ สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมให้กระทรวงกลาโหมเพิ่มงบประมาณได้ตามที่ร้องขอเนื่องจากทรงเกรงว่าหากไม่ทรงเพิ่มงบประมาณตามที่กระทรวงกลาโหมร้องขอมานั้นย่อมส่งผลให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถไม่พอพระทัยซึ่งอาจมีผลต่อความมั่นคงในพระราชบัลลังก์ของพระองค์หากบรรดาทหารมองว่าพระองค์มิใช่พวกเดียวกันกับตน แม้ว่าการเพิ่มงบประมาณให้แก่กระทรวงกลาโหมในครั้งนี้จะส่งผลกระทบต่อสถานะการเงินของประเทศในเวลาต่อมา

2.5.2.5 ความขัดแย้งภายในกระทรวงกลาโหม

นอกจากปัญหาเรื่องงบประมาณในกระทรวงกลาโหมแล้ว ในพ.ศ.2456 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถยังทรงมีความขัดแย้งกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช จนเป็นสาเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ซึ่งสาเหตุของความขัดแย้งในคราวนี้เกิดมาจากการที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงไม่พอพระทัยที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรงเปลี่ยนแปลงคำสั่งโยกย้ายตำแหน่งทหารที่ทรงมีในช่วงทรงปฏิบัติหน้าที่เสนาบดี

²¹⁷ ศรินันท์ บุญศิริ, “บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ,” หน้า 80.

²¹⁸ หจช., ร.6 ค.8.1/2 “งบประมาณแผนกกระทรวงกลาโหม,” กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 22 มกราคม ร.ศ.131

²¹⁹ พรเพ็ญ ชันตระกูล. “การใช้จ่ายเงินแผ่นดิน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-68),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517). หน้า 266.

กระทรวงกลาโหมแทนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชที่เสด็จพระราชดำเนินไป
รักษาพระวรกายที่ทวีปยุโรป

ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงรักษาการตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงกลาโหมทรงมีพระราชโองการย้ายพระยาพหลพลพยุหเสนา (นพ พหลโยธิน)
ผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ 4 ราชบุรี ไปดำรงตำแหน่งข้าหลวงเทศาภิบาล โดยทรงย้ายพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดชมาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ 4 ราชบุรี ซึ่ง
สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงให้เหตุผลว่า พระยาพหลพลพยุหเสนาไม่ปฏิบัติ
ตามพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารที่ปรับปรุงขึ้นมาใหม่ ซึ่งกำหนดให้เกณฑ์ทหารเข้ารับราชการเป็น
เวลา 2 ปี แต่ตัวพระยาพหลพลพยุหเสนากลับยังคงใช้การเกณฑ์ทหารแบบเดิมที่เรียกการเกณฑ์
ทหารคราวละมาก ๆ แล้วให้ทหารผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวรออกเวร อีกทั้งเมื่อภรรยาของพระยาพหลพล
พยุหเสนาถึงแก่กรรม พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ลาราชการถึง 22 วัน ซึ่งตรงกับช่วงเวลาที่ทหาร
ใหม่เข้าประจำการ²²⁰ นอกจากนี้ยังทรงย้ายพระวิจิตรไชยศักดิ์อาวุธ ผู้รั้งผู้บัญชาการกองพลที่ 7 ซึ่ง
กระทำผิดกฎเสนาบดีกระทรวงกลาโหม มาเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการกองพลที่ 4 เพื่อเป็นการลงโทษ

อย่างไรก็ตามการโยกย้ายตำแหน่งในครั้งนี้นักกลับเกิดปัญหาขึ้นเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
หลวงนครไชยศรีสุรเดชเสด็จกลับจากการรักษาพระวรกาย มาทำหน้าที่เสนาบดีกระทรวงกลาโหม
เช่นเดิมในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2456* พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชทรงยกเลิก
คำสั่งของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทั้งหมด ทั้งยังทรงมีคำสั่งแต่งตั้งเสียใหม่ โดย
ทรงมีคำสั่งให้พระยาเสนาภิมุข ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 (รักษาพระองค์) มาเป็นแม่ทัพ
กองทัพที่ 1 โดยให้แยกกองพลที่ 4 ราชบุรี ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรง
มีคำสั่งให้รวมเข้ากับกองทัพที่ 1 ออกมาเป็นกองพลอิสระเหมือนเดิม และทรงแต่งตั้งให้
พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ ผู้บัญชาการกองพลที่ 6 นครสวรรค์ มาเป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 4 โดยให้

²²⁰ ศิริพันธ์ บุญศิริ, “บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ,”
หน้า 82 – 83.

* ในขณะนั้นยังคงใช้วันที่ 1 เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดชที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 4 ไปดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมพระศบาล²²¹

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงไม่พอพระทัยเป็นอย่างมากในการแก้ไขคำสั่งของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ด้วยพระองค์ทรงมองว่าการเปลี่ยนแปลงคำสั่งในครั้งนี้เป็นการดูหมิ่นพระเกียรติของพระองค์ที่ทรงมีคำสั่งไปแล้ว แต่กลับโดนเปลี่ยนแปลงในภายหลัง ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชทรงพยายามอธิบายให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงคำสั่งในครั้งนี้มิใช่เรื่องส่วนพระองค์แต่ทรงทำไปตามหน้าที่ อย่างไรก็ตามสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถยังคงยืนยันว่าทรงไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงคำสั่งในครั้งนี้ ทั้งยังทรงกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาธิการทหารบก แต่ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชากรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์²²²

ด้วยเหตุนี้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชจึงทรงกราบบังคมทูลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นด้วยกับคำสั่งของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช อย่างไรก็ตามพระองค์ทรงไม่เห็นด้วยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถจะทรงลาออกจากตำแหน่งเสนาธิการทหารบก เนื่องจากไม่เป็นผลดีประการใดต่อทั้งองค์สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเอง และต่อกองทัพก ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระเทวะวงศ์วโรปการซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ไปกราบทูลขอให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยุติเรื่องราวความขัดแย้งในครั้งนี้ และทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเสด็จพระราชดำเนินไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชวังบางปะอิน

สุดท้ายแล้วสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยอมทำตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโดยทรงยอมกลับมาดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบกเพื่อมิให้เกิดความแตกแยกภายในกระทรวงกลาโหม แม้ว่าในส่วนพระองค์แล้วยังทรงมีความขัดเคือง

²²¹ ศิรินันท์ บุญศิริ, “บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ,” หน้า 85.

²²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 87 – 88.

พระทัยต่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เหตุการณ์ความขัดแย้งครั้งนี้ได้ยุติลงเมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชสิ้นพระชนม์ลงในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2456²²³ อย่างไรก็ตามความขัดแย้งในครั้งนี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะไม่แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเพราะทรงไม่แนพระราชหฤทัยว่าหากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระราชอำนาจในปกครองกองทัพก็ได้อย่างเต็มที่ที่จะน้อมรับพระบรมราชโองการของพระองค์หรือไม่

2.6 กบฏ ร.ศ.130

เพียงแค่อสองปีหลังจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งสำคัญได้เกิดขึ้น โดยกลุ่มนายทหารหนุ่มได้เคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง อย่างไรก็ตามการดำเนินการเคลื่อนไหวที่ขาดความระมัดระวัง การรับสมาชิกเข้าในกลุ่มโดยหวังเพียงแค่นี้ให้มีสมาชิกจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ความพยายามที่จะก่อการกบฏในคราวนี้จึงล้มเหลวโดยสิ้นเชิง เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงทราบข่าวความพยายามก่อการกบฏในครั้งนี้ จนนำไปสู่การจับกุมบรรดาสมาชิกคนสำคัญซึ่งในที่สุดแล้วการให้ปากคำที่ขัดท้อผู้ร่วมขบวนการเพื่อหวังให้ตนได้รับการผ่อนผันจากความผิดที่กระทำลงไป นำไปสู่การดำเนินการจับกุมผู้ร่วมก่อการกบฏได้ทั้งหมด

แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีบทบาทสำคัญในการวางแผนจับกุมผู้ก่อการกบฏ และทรงได้สวนคดีในครั้งนี้ด้วยพระองค์เอง แต่ในอีกด้านหนึ่งพระองค์ทรงเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนทำให้ทหารเหล่านี้ลุกขึ้นมาก่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง ด้วยแต่เดิมนั้นหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ทางการทหารเพื่อสร้างนักเรียนเหล่านี้เป็นทหารอาชีพ แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงรับพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก พร้อม ๆ กับตำแหน่งผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยทหารบก พระองค์ได้ทำการ

²²³ ศิริพันธ์ บุญศิริ, “บทบาททางการเมืองและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ,” หน้า 90.

ปรับเปลี่ยนหลักสูตรการเรียนการสอนภายในของโรงเรียนนายร้อยทหารบกเสียใหม่โดยให้มีการสอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเมืองให้นักเรียนนายร้อยได้เข้าใจรูปแบบการปกครองในลักษณะต่าง ๆ แม้ว่าวัตถุประสงค์ของพระองค์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาการเมืองก็เพื่อปลูกฝังสำนึกทางการเมือง และให้นักเรียนนายร้อยตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่มีต่อบ้านเมือง²²⁴ นอกจากการเรียนการสอนในห้องเรียนแล้วสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถยังทรงชักชวนให้ทหารที่มีโอกาสเดินทางไปศึกษาต่างประเทศเช่นหรือแปลบทความต่าง ๆ อันเป็นประสบการณ์ที่พบเจอในต่างประเทศถ่ายทอดให้แก่ทหารคนอื่น ๆ ที่ไม่มีโอกาสได้เดินทางไปศึกษาต่างประเทศได้เข้าใจถึงสภาพของสังคมในประเทศต่าง ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป²²⁵ แต่สิ่งที่นักเรียนนายร้อยกลุ่มหนึ่งได้รับจากการเรียนเรื่องการเมืองทำให้นักเรียนกลุ่มนี้มองเห็นความเหลื่อมล้ำของสังคม ความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น และนำสิ่งเหล่านี้ไปเปรียบเทียบกับประเทศที่ปกครองในระบบรัฐสภาจนนำไปสู่การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการเคลื่อนไหวในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง

หลังเหตุการณ์กบฏในคราวนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีหนังสือทูลเกล้ากราบบังคมทูลลาออกจากราชการทหาร สาเหตุสำคัญมาจากการที่ทหารส่วนใหญ่ที่ก่อกบฏในครั้งนี้เป็นทหารในสังกัดของกรมทหารมหาดเล็กที่ 1 รักษาพระองค์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเป็นผู้บังคับบัญชา และร.อ.ขุนทวยหารพิทักษ์ (เหล็ง ศรีจันทร์) หัวหน้าผู้ก่อการกบฏยังเป็นแพทย์ประจำพระองค์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ นอกจากนี้พระองค์ยังเป็นหนึ่งในพระบรมวงศานุวงศ์ที่คณะผู้ก่อการมีความคิดที่จะทูลเชิญพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนเป็นเหตุให้พระองค์ถูกมองว่าทรงเป็น “ออปโปลาชั่น” ต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว²²⁶ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาเป็นการส่วนพระองค์พระราชทานแก่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถว่าพระองค์ยังทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวง

²²⁴ ปิยนาด บุนนาค, สวัสดิ์ จงกล และชลทิชา สุทธิรัตนศรีกุล, รายงานผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวพระดำริด้านการพัฒนาการศึกษาของสมเด็จพระเจ้า ฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ, หน้า 99.

²²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

²²⁶ ศรินันท์ บุญศิริ, “บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ,” หน้า 62.

พิษณุโลกประชานาถ ถ้าหากเมื่อใดที่พระองค์หมดความไว้วางพระราชหฤทัยแล้วจะทรงบอกสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถในทันที²²⁷

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามชี้แจงให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทราบว่ายังทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยในตัวพระองค์อยู่ แต่ในทางตรงกันข้ามพระบรมราชโอรสทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถโดยตรงนั้น พระองค์กลับทรงพยายามไม่ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระราชอำนาจทางการทหารมากกว่าที่ทรงมีอยู่แต่เดิม เห็นได้จากหลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชในพ.ศ.2456 ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้ว่างลง ซึ่งแต่เดิมหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครอง ผู้ที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมล้วนแต่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไว้วางพระราชหฤทัยอย่าง สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนริศรานุวัตติวงศ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับทรงแต่งตั้งเจ้าพระยาบดินทรเดชาานุชิต (หม่อมราชวงศ์อรุณ ฉัตรกุล) ขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมแทน²²⁸ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้เหตุผลที่ทรงไม่แต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหมว่า “เธอหรือก็เป็นผู้มีอิศริยยศใหญ่ในทางเจ้า ซึ่งตามราชโอรสของเราไม่สู้จะชอบให้รับตำแหน่งเป็นเสนาบดี”²²⁹ และเมื่อเจ้าพระยาบดินทรเดชาานุชิต (หม่อมราชวงศ์อรุณ ฉัตรกุล) ถึงแก่อนิจกรรมลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งเจ้าพระยาบดินทรเดชาานุชิต (แยม ฦ นคร) ขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงกลาโหม²³⁰

²²⁷ หจช., ร.6 บ.17/12 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ลงวันที่ 5 ตุลาคม ร.ศ.130

²²⁸ “พระบรมราชโองการ ประกาศ ตั้งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ก (1 เมษายน 2457): 45.

²²⁹ หจช., ร.6 ก.3/69 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชา ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2456

²³⁰ “พระบรมราชโองการ ประกาศ ตั้งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ก (2 เมษายน 2465): 1.

แม้ว่าเจ้าพระยาบดินทรเดชาหิรัญคิรีทั้งสองคนจะเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทั้งยังรับราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตมาตลอดเวลา อย่างไรก็ตามหากมองในเรื่องความรู้ความสามารถแล้วตัวเจ้าพระยาบดินทรเดชาทั้งสองต่างสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยภายในประเทศ ซึ่งในช่วงที่เข้ารับการศึกษายังคงใช้หลักสูตรการเรียนการสอนแบบเดิม อีกทั้งในขณะที่รับราชการทหารก็ไม่มีบทบาทในการบริหารราชการกองทัพเท่าใดนัก ผิดจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยประเทศรัสเซียซึ่งเป็นโรงเรียนนายร้อยชั้นนำของยุโรปในเวลานั้นด้วยผลการเรียนยอดเยี่ยม อีกทั้งเมื่อทรงกลับมารับราชการในตำแหน่งเสนาธิการทหาร และเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก ก็ทรงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากองทัพบก ทั้งทรงริเริ่มให้มีการออกหนังสือยุทธโศกอันเป็นการเผยแพร่ความรู้ทางการทหารให้แก่นักเรียนนายร้อย และนายทหาร และทรงริเริ่มกิจการการบินภายในประเทศ นอกจากนี้กิจการภายในกระทรวงกลาโหมส่วนใหญ่แล้วก็เป็นพระองค์เองที่ทรงมีบทบาทในการบริหารงาน อีกทั้งบรรดาทหารภายในกองทัพบกต่างให้ความเคารพเชื่อฟังพระองค์ด้วยกันทั้งสิ้น

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่ยอมแต่งตั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถขึ้นเป็นเสนาบดีกลาโหมส่วนหนึ่งเป็นเพราะทรงกลัวว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถจะทรงมีพระราชอำนาจในการควบคุมกระทรวงกลาโหมอย่างเบ็ดเสร็จ จึงจำเป็นต้องหาข้าราชการที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยได้มาถ่วงดุลอำนาจ โดยไม่ได้ทรงพิจารณาจากความสามารถ และประสบการณ์ในการทำงานเป็นสำคัญ แต่ถึงกระนั้นก็ตามความพยายามของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ประสบความสำเร็จสักเท่าใดนัก เพราะสุดท้ายแล้วเจ้าพระยาบดินทรเดชาหิรัญคิรีทั้งสองคนก็เหมือนหุ่นเชิดในตำแหน่งเสนาบดี ด้วยไม่มีบทบาทและอำนาจใดๆ ในการทัดทานพระราโชบายต่าง ๆ ที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีในการบริหารกิจการภายในกระทรวงกลาโหม หากจะมีหน้าที่ในราชการกระทรวงกลาโหมก็เพียงแต่การสนับสนุนพระบรมราชโองการในเรื่องต่าง ๆ เช่น การผ่อนผันให้ข้าราชการ หรือเสื่อป่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นสมควรว่าจะได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารหรือไม่เช่นนั้นก็เป็นผู้แทนทหารในพระราชพิธีต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างพิธีสมโภชเมื่อครั้งที่ทรงได้รับพระราชทานยศนายพลเอกแห่งกองทัพบกอังกฤษ

ในส่วนของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงมีพระบรมราชโองการเปลี่ยนแปลงตัวผู้บังคับบัญชาแต่อย่างใด แม้ทหารจำนวนมากที่ก่อการกบฏในคราวนี้จะเป็นทหารในกรมดังกล่าวก็ตาม ถึงกระนั้นก็ตามความไม่ไว้วางพระราชหฤทัยก็ยังปรากฏให้เห็นได้โดยนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ร.ศ.130 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่เคยเสด็จพระราชดำเนินเยือนกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์อีกเลย กระทั่งหลังการทิวคตของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถขณะที่พระองค์เสด็จประพาสสิงคโปร์พร้อมกับหม่อมเจ้าหญิงชวลิตโอภาส รัชพิพัฒน์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เจ้าพระยารามราฆพ ข้าราชการบริพารคนสนิทในพระองค์ เข้าดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์²³¹ สืบต่อจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จพระราชดำเนินเยือนกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์อีกครั้งหนึ่งในวันที่ 15 เมษายน พ.ศ.2467 ในพิธีเปิดโรงทหารกองพันที่ 1 กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของเจ้าพระยารามราฆพ²³²

ส่วนเจ้าพระยารามราฆพนั้นหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ก็ได้กราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ พร้อมกับตำแหน่งสมุหราชองครักษ์โดยให้เหตุผลว่าจะไปศึกษาวิชาความรู้เพิ่มเติมที่ทวีปยุโรปซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แทน²³³ แสดงให้เห็นว่าเจ้าพระยารามราฆพก็ทราบดีว่าการที่ตนได้รับพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ก็เนื่องมาจากพระองค์ทรงไม่ไว้วางพระราชหฤทัยผู้อื่นให้ดำรงตำแหน่งที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ใกล้ชิดพระองค์ จึงเลือกตนซึ่งเป็นข้าราชการบริพารที่รับใช้ใกล้ชิดมาตั้งแต่ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดำรงตำแหน่งนี้ทั้งที่ไม่มีความรู้ทางการทหารแต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตลงจึงกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งดังกล่าว

²³¹ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอก พลเรือเอก กองเรือใหญ่ เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพื่อ พึ่งบุญ), หน้า 11.

²³² มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 307.

²³³ “พระบรมราชโองการ ประกาศ ตั้งสมุหราชองครักษ์และผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ จ.ป.ร.,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 43, ตอนที่ 0 ก (4 เมษายน 2469): 1.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับผลกระทบโดยตรงจากความพยายามในการก่อกบฏครั้งนี้ แม้ว่าการกบฏครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม แต่ก็ทำให้พระองค์ตระหนักดีว่าพระองค์มิได้เป็นที่ยอมรับจากบรรดาทหารภายในกองทัพ ด้วยเหตุนี้พระองค์ทรงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างภาพลักษณ์ของพระองค์เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจากบรรดาทหาร โดยการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมชมการฝึกซ้อมรบของทหารอยู่เนือง ๆ ทั้งยังมีพระราชดำรัสชื่นชมในความสามารถของบรรดาทหารโดยตลอด นอกจากนี้ยังทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ในการสร้างความรู้สึกจงรักภักดีจากบรรดาทหารให้แก่ตัวพระองค์ แต่ในอีกด้านหนึ่งพระองค์กลับมีพระราชจริยวัตร และพระราชกรณียกิจที่ทำให้พระองค์ห่างเหินจากทหารมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการให้ความสำคัญแก่กิจการเสือป่า และกองทหารรักษาวังซึ่งเป็นหน่วยงานที่เปรียบเสมือนกองทัพส่วนพระองค์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเชื่อมั่นว่ามีความจงรักภักดีต่อพระองค์จนดูเหมือนว่าพระองค์ไม่ใส่พระราชหฤทัยในกิจการของกองทัพ

2.7 สรุป

กองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กลายเป็นกองทัพอย่างตะวันตกอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งมีบุคลากรที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเพื่อเป็นทหารโดยอาชีพ บรรดาผู้บังคับบัญชาที่เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ล้วนแต่ได้รับการศึกษาวิชาการทหารมาจากสถาบันการทหารต่างประเทศ อีกทั้งภายในกองทัพเองก็มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อาวุธยุทโธปกรณ์ชนิดใหม่ถูกนำเข้ามาประจำการ นับได้ว่ากองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก ในส่วนของตัวผู้บังคับบัญชาก็ล้วนแต่มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ใช่เรื่องดีนัก เพราะพระราชอำนาจทางการทหารที่เคยอยู่กับพระมหากษัตริย์ก็กลับหายไปอยู่ที่ตัวผู้บังคับบัญชาทหารหน่วยต่าง ๆ แม้ในทางปฏิบัติแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชอำนาจในการปลดข้าราชการทหาร แต่พระราชอำนาจที่ทรงมีกลับเป็นพระราชอำนาจที่ทรงจำเป็นต้องพึ่งคำทัดทานจากผู้บังคับบัญชาทหารระดับสูง โดยเฉพาะบรรดาพระอนุชาของพระองค์ที่ทรงเป็นทหาร ในทางตรงกันข้าม เมื่อพระอนุชาของพระองค์มีพระราโชบายทางการทหารในเรื่องใด

ๆ ก็ตามแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่เห็นด้วย ก็ทรงต้องยอมให้พระอนุชา เหล่านี้ดำเนินพระราโชบาย โดยที่ทรงไม่สามารถทัดทานได้แต่อย่างไร

นอกจากนี้แล้วภาพลักษณ์ทางการทหารของพระมหากษัตริย์ประเทศต่าง ๆ ใน คริสต์ศตวรรษที่ 19 ที่พระมหากษัตริย์ส่วนใหญ่ล้วนแต่มีบทบาททางการทหารโดยเฉพาะประเทศที่ ยังคงปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างเยอรมนี และรัสเซีย องค์พระมหากษัตริย์มีตำแหน่ง เป็นจอมทัพของกองทัพและทรงสามารถบังคับบัญชากองทัพได้โดยตรง ไม่ต้องผ่านบรรดา ผู้บังคับบัญชากองทัพแต่อย่างไร สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นแรงผลักดันส่วนหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมี บทบาททางการทหารเช่นเดียวกับบรรดาพระมหากษัตริย์เหล่านั้น

ด้วยปัจจัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่มีพระราชอำนาจทางการทหารจึง เป็นเหตุให้พระองค์ทรงดำเนินพระบรมราโชบายในการสถาปนาพระราชอำนาจทางการทหารให้แก่ พระองค์ ทั้งการแต่งตั้งข้าราชการที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม และมีแนวโน้มว่าจะปฏิบัติหน้าที่ตามพระ บรมราโชบายของพระองค์เข้าดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งในกระทรวงทหารเรือ และกระทรวงกลาโหม แต่อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าพระบรมราโชบายในเรื่องนี้จะไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนักใน กระทรวงกลาโหม และกระทรวงทหาร เพราะสุดท้ายแล้วบรรดาข้าราชการเหล่านี้แม้จะมีตำแหน่งที่ สำคัญภายในกระทรวงแต่ก็ไม่มีอำนาจและบทบาทในการบริหารราชการกองทัพแต่ประการใด หรือไม่แล้วบรรดาข้าราชการเหล่านี้ก็กลับกลายเป็นที่รังเกียจเดียดฉันท์ของข้าราชการด้วยกันเพราะ มักประพฤติตนข่มเหงผู้ใต้บังคับบัญชา และขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชาอยู่เสมอเพราะคิดว่าตนนั้นเป็นที่ โปรดปรานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบรมราโชบายทางการทหารที่สำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือการสถาปนาหน่วยงานที่มีลักษณะและหน้าที่คล้ายคลึง กับกองทัพ กรมทหารรักษาวัง นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าทรงเอาใจใส่ใน กิจการของกองทัพ เช่นเดียวกับพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ผ่านการซื้อเรือรบหลวงพระร่วง และ การให้การสนับสนุนในการพัฒนากิจการของกรมอากาศยานที่ก่อตั้งในรัชสมัยของพระองค์ แม้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายที่แตกต่างกันออกไป แต่สุดท้ายแล้ว

จุดมุ่งหมายของพระบรมราโชบายเหล่านี้ก็คือการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์เพื่อ
สร้างความยอมรับจากบรรดาเหล่าทหารในกองทัพ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 3 กองทัพส่วนพระองค์

ผลกระทบจากการขาดพระราชอำนาจทางการทหารมาตั้งแต่เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้พระบรมราชโอบายทางการทหารในพระองค์เมื่อทรงครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นไปในลักษณะเสริมสร้างภาพลักษณ์ และพระราชอำนาจทางการทหารให้แก่พระองค์โดยวิธีการหนึ่งคือการสถาปนาองค์กรที่มีลักษณะเป็นกองทัพส่วนพระองค์ขึ้นมา เพื่อใช้องค์กรดังกล่าวในการแสดงภาพลักษณ์ และบทบาททางการทหารของพระองค์ให้ปรากฏต่อสาธารณชน นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้กองทัพส่วนพระองค์เป็นเครื่องมือในการคานพระราชอำนาจทางการทหารกับบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาในพระองค์

3.1 กองเสือป่า

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะจัดตั้งกองเสือป่าตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร โดยมีจุดเริ่มต้นหลังจากที่เสด็จกลับจากมณฑลพายัพในพ.ศ. 2448 ในระยะแรกก่อนที่จะมีการก่อตั้งกองเสือป่าขึ้นอย่างเป็นทางการนั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรงรับสั่งให้มหาดเล็ก และข้าราชการบริพารในพระองค์ฝึกทหาร และเล่นซ้อมรบ เช่นการเล่นโปลิตซ์จับขโมย หรือการเล่นปราบเจ๊กก่อการอั้งยี่¹ หลังจากพระกายาหารค่ำในพระราชอุทยานของพระราชวังสราญรมย์ อย่างไรก็ตามด้วยพระราชจริยวัตรในพระองค์ที่โปรดการละคร รวมทั้งการแสดงต่าง ๆ ประกอบกับทรงเกรงว่าหากทรงจัดตั้งกองเสือป่าขึ้นในขณะที่ยังทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร กลุ่มบุคคลที่ไม่พอใจในพระองค์อยู่ก่อนหน้านี้จะกล่าวหาว่าพระองค์ทรงเตรียมการที่จะก่อกบฏ ทำให้พระองค์ทรงระงับพระราชดำริในการก่อตั้งกองเสือป่า² ด้วยเหตุนี้การเล่นซ้อมรบซึ่งเป็นพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อปูพื้นฐาน

¹ ยุภาพร เจือจินดา, “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 47.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 48.

สำหรับการก่อตั้งกองเสือป่าจึงถูกมองว่าเป็นการเล่นเพื่อสร้างพระราชสาส์นให้แก่พระองค์มากกว่าการปลูกฝังความสามัคคีของคนในชาติตามพระราชปณิธานของพระองค์³

3.1.1 การก่อตั้งกองเสือป่า

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติในพ.ศ.2453 พระราชดำริที่จะจัดตั้งกองเสือป่าได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเล ปักษ์ใต้โดยเรือพระที่นั่งจักรีทรงมีพระประสงค์ในการจัดตั้งกองเสือป่าเพื่อฝึกพลเรือนทั้งที่เป็นข้าราชการ และไม่ได้เป็นข้าราชการให้มีความรู้ทางการทหารเพื่อใช้ป้องกันประเทศในยามคับขันเพื่อสนับสนุนกิจการของกองทัพ ทั้งยังเป็นการสร้างระเบียบวินัยให้แก่ผู้เข้ารับการฝึก และเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนมีความรู้สึกรักพระเจ้าแผ่นดิน ชาติและศาสนาจนสามารถสละชีวิตถวายพระเจ้าแผ่นดินได้⁴ โดยการเป็นสมาชิกเสือป่านั้นต้องเป็นด้วยความสมัครใจไม่ใช่การบังคับขู่เข็ญ⁵ ผู้ที่เป็นสมาชิกเสือป่าต้องยอมเสียสละความสุขสบายส่วนตัวเข้ารับการฝึกหัดวิชาทหารในตอนเย็นหลังเลิกจากงานราชการ

กองเสือป่าได้ถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2454 โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นสมาชิกเสือป่าหมายเลข 1 และทรงดำรงตำแหน่งนายกองใหญ่⁶ นอกจากนี้ยังมีสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งอีก 16 คน * ซึ่งล้วนแต่เป็นข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิด

³ อมรดุณารักษ์, จมีน, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระบรมราโชบายทางการเมือง (กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2519), หน้า 6.

⁴ อมรดุณารักษ์, จมีน, เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์สมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอนที่ 1 (พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2514), หน้า 68.

⁵ อมรดุณารักษ์, จมีน, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระบรมราโชบายทางการเมือง, หน้า 10.

⁶ ยุภาพร เจือจินดา, “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 52.

* สมาชิกกองเสือป่าเมื่อเริ่มก่อตั้งได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งนายกองใหญ่, พระยาสุรเสนา (กลิ่น แสง – ชูโต) เป็นนายกองเอก, นายชัน คุ้มแพร (หม่อมหลวง เพื่อ พึ่งบุญ) เป็นนายกองโท, นายฉัน คุ้มแพร (เทียบ อัครรักษ์) เป็นนายกองโท, พระราชนรองอริราช (ถ้ว อัครเสนา) เป็นนายกองตรี, พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) เป็นนายหมู่ใหญ่, หลวงบุรีนรราชรัฐ (ชวน สิงหเสนี) เป็นนายหมู่ใหญ่, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสรรพสาตศุภกิจ เป็นนายหมู่เอก, หม่อมเจ้าปิยนุตร์ จักรพันธ์ เป็นนายหมู่เอก, นายวรกิจบรรหาร (พงษ์ สวัสดิ์ – ชูโต) เป็นนายหมู่เอก, นายวรการบัญชา (หม่อมราชวงศ์ โป๊ะ มาลากุล) เป็นนายหมู่โท, นายรองสนิท (กุหลาบ โกลสม) เป็นนายหมู่โท, พระยาเทพทวารวดี (สาย ณ มหาชัย) เป็นนายหมู่ตรี, พระ

พระองค์ บรรดาสมาชิกเสือป่ากลุ่มนี้ต่างมียศ และตำแหน่งที่สำคัญในกองเสือป่า⁷ โดยมิได้คำนึงถึงความรู้ทางการทหารแต่อย่างใด ด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคาดหวังว่าสมาชิกเสือป่ากลุ่มนี้ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ทรงไว้ว่างพระราชหฤทัยจะเป็นกำลังสำคัญในอนาคตในการเผยแพร่แนวคิด และอุดมการณ์ของเสือป่า นอกจากบรรดาข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดจำนวน 16 คนแล้ว กองเสือป่ายังได้เปิดรับสมัครสมาชิกเพิ่มเติมจนมีสมาชิกเสือป่าทั้งสิ้น 141 คน ซึ่งล้วนแต่เป็นบรรดาข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์โดยมิได้มีพลเรือนเข้าร่วมเป็นสมาชิกแต่อย่างใด นอกจากนี้ในการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในครั้งแรกยังมีข้าราชการทหารซึ่งเป็นสมาชิกเสือป่าประเภทพิเศษเข้าร่วมพิธีในคราวนี้ด้วย⁸

พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาครั้งแรกในวันที่ 6 พฤษภาคมปีเดียวกัน ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของเสือป่าในคราวนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของทหาร ที่มีการอ่านโอองการแข่งน้ำ พร้อมกับให้สมาชิกกล่าวคำปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด⁹ นอกจากนี้จะมีพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้ว ในพิธีเดียวกันนี้พระยาสุรเสนา ปลัดกองเสือป่าได้กราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ทรงดำรงตำแหน่งนายกองใหญ่ ผู้บังคับบัญชาของเสือป่า โดยพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภเป็นผู้ทูลเกล้าถวายเครื่องหมายนายกองใหญ่แก่พระองค์ พร้อมกันนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานสัญญาบัตรแก่ผู้ที่เป็นนายกองเสือป่า¹⁰ เพียงหนึ่งเดือนจากพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดให้มีพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาครั้งที่ 2 ในวันที่ 17 มิถุนายน ซึ่งพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในคราวนี้กระทำเหมือนในครั้งแรก แต่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นจากครั้งแรกเป็นจำนวนมากจนต้องจัดกองเสือป่าออกเป็นสองกองร้อย ซึ่งก่อนที่จะเริ่มพิธีพระบาทสมเด็จพระ

ยาอภัยรณฤทธิ์ (เขย) เป็นนายหมู่ตรี, นายพิโนยราชกิจ (เล็ก โกมารภัก) เป็นนายหมู่ตรี, พระยานุรักษ์ราชมนเฑียร (หม่อมราชวงศ์ ปุ้ม มาลากุล) เป็นนายหมู่ตรี และพระยาศุภกรณ์บรรณสาร (นุ้ม วสุธาร) เป็นนายหมู่ตรี: (“พระราชทานสัญญาบัตรกองเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (14 พฤษภาคม 2454): 230 – 231.)

⁷ “ทำเนียบตำแหน่งชั้นนายที่บังคับบัญชาในกองเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (14 พฤษภาคม 2454): 231 – 232.

⁸ อมรรตุมารักษ์, จมื่น, เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 1, หน้า 95 – 96.

⁹ युภาพร เจือจินดา, “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 56.

¹⁰ “การถือน้ำพิเศษกองเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (14 พฤษภาคม 2454): 228 – 229.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เสื่อป่าที่มียศนายหมู่ขึ้นไปร่วมถ่ายรูปกับพระองค์ พร้อมกันนี้ยังเสด็จไปทอดพระเนตรการถ่ายรูปหมู่ของบรรดาสมาชิกเสื่อป่าบริเวณสนามหญ้าข้างหอนิเวศน์¹¹ พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาทั้งสองครั้งสะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับกองเสื่อป่าเป็นอย่างมาก โดยทรงเข้าร่วมในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาทั้งสองครั้งซึ่งมีช่วงเวลาห่างกันเพียงเดือนเศษ ซึ่งในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในแต่ละครั้งต้องใช้เวลาในการประกอบพิธีหลายชั่วโมงอย่างไร้ในพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาครั้งที่ 2 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จมาร่วมพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาตั้งแต่เวลาบ่ายสองโมง และเสด็จพระราชดำเนินกลับในเวลาหนึ่งทุ่ม¹² รวมระยะเวลาตลอดพระราชพิธีกว่า 5 ชั่วโมง อีกทั้งยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมาชิกเสื่อป่าถ่ายรูปร่วมกับพระองค์ ซึ่งการถ่ายรูปหมู่ร่วมกับผู้อื่นนี้พระองค์จะทรงโปรดเกล้าฯ ร่วมถ่ายรูปเฉพาะกับกลุ่มคนที่ทรงถือว่าเป็นพวกเดียวกับพระองค์เท่านั้น *

พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในครั้งต่อมาได้กระทำที่มณฑลนครไชยศรี ณ พระราชวังสนามจันทร์ ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2455 โดยเป็นงานที่ต่อเนื่องจากพิธีพระราชทานธงประจำกองเสื่อป่า และพิธีเปิดสโมสรสถานกองเสื่อป่ามณฑลนครไชยศรี ซึ่งหลังพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในคราวนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเดินนำแถวกับกองร้อยหลวงรักษาพระองค์เพื่อไปส่งกองมณฑลนครไชยศรีออกไปทางถนนราชดำเนิน¹³ หลังจากพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาที่มณฑลนครไชยศรี ในวันที่ 25 พฤศจิกายนปีเดียวกันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากยังมีเสื่อป่าที่ไม่ได้ทำการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาอีกเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ทางกองเสื่อป่าจึงได้จัดให้มีการถือน้ำพิพัฒน์สัตยาที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามเหมือนที่เคยจัดในสองครั้งแรก โดยพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในคราวนี้กระทำเหมือนในครั้งก่อนโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธี¹⁴ เพียงช่วง

¹¹ “การถือน้ำพิเศษสมาชิกกองเสื่อป่า ครั้งที่ 2,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (2 กรกฎาคม 2454): 656 – 658.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 660.

* พระบรมฉายาลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวนมากที่ค้นพบได้แสดงให้เห็นว่าองค์โปรดเกล้าฯ ให้เฉพาะบุคคล และหน่วยงานที่รับใช้ใกล้ชิดพระองค์ อย่างเช่น กองเสื่อป่า หรือกรมทหารรักษาวัง ร่วมถ่ายรูปกับพระองค์เป็นการส่วนพระองค์ หากจะมีภาพถ่ายกับบุคคลอื่นโดยมากแล้วจะเป็นภาพถ่ายขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ไม่ได้เป็นการถ่ายรูปเป็นการส่วนพระองค์อย่างกรณีของเสื่อป่า

¹³ “การถือน้ำพิเศษกองเสื่อป่า มณฑลนครไชยศรี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (24 กันยายน 2454): 1334.

¹⁴ “การถือน้ำพิเศษสมาชิกกองเสื่อป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (3 ธันวาคม 2454): 1947.

ระยะเวลา 4 เดือน กองเสือป่าก็จัดให้มีพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2454 โดยในคราวนี้ได้เปลี่ยนไปจัดที่พระราชวังสนามจันทร์¹⁵ ด้วยระยะเวลาไม่ถึงหนึ่งปีหลังจากที่มีการก่อตั้งกองเสือป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาถึง 5 ครั้ง อีกทั้งยังเสด็จไปเป็นองค์ประธานในทุกครั้งได้ชี้ให้เห็นว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับกองเสือป่าเป็นอย่างมาก ทั้งยังทรงมีความมุ่งหวังให้บรรดาเสือป่ามีความจงรักภักดีต่อพระองค์โดยใช้พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาเป็นเครื่องย้ำเตือน ในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่าเสือป่ากลายเป็นภาพสะท้อนในการแสดงออกของความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จากจำนวนคนที่สมัครเข้าเป็นสมาชิกเสือป่าเป็นจำนวนมากจนต้องจัดพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาบ่อยครั้ง

หลังจากมีการเปิดรับสมัครเสือป่าบรรดาข้าราชการพลเรือนในกระทรวงต่าง ๆ ได้พากันสมัครเข้าเป็นสมาชิกเป็นจำนวนมาก จนเกิดภาพของบรรดาข้าราชการที่เป็นสมาชิกป่าที่แต่งเครื่องแบบเสือป่าไปทำงานราชการตั้งแต่ตอนเช้าเพราะนอกจากจะเป็นเครื่องแสดงตนถึงความรักชาติแล้ว เมื่อเลิกงานก็จะสามารถไปฝึกเสือป่าได้ทันที¹⁶ และด้วยเหตุที่กิจกรรมเสือป่าเป็นพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวส่งผลให้จำนวนผู้เป็นสมาชิกเสือป่าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนเป็นที่ปลาบปลื้มพระราชหฤทัยในพระองค์เป็นอย่างมาก ซึ่งในตอนหนึ่งของบันทึกหมายเหตุรายวันส่วนพระองค์ตอน “ปลื้มใจด้วยเสือป่าและลูกเสือ” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกความเจริญก้าวหน้า และความปลาบปลื้มพระราชหฤทัย โดยมีใจความตอนหนึ่งว่า

“การที่ได้เห็นเสือป่าและลูกเสือตั้งขึ้นได้โดยเร็ว และเป็นที่นิยมแห่งคนทั้งหลายทั่วถึงกันเช่นนี้ ทำให้เรารู้สึกยินดีหาที่เปรียบได้โดยยาก รู้สึกว่าถึงอย่างไรก็จะได้เขียนชื่อตนเองไว้ในพงษาวดารนับว่าไม่ เสียชาติเกิดมา ถ้าเสือป่ายังตั้งยั้งยืนอยู่ตราบใดชื่อเราก็คงจะยังยืนอยู่ได้ตราบนั้นการที่ได้ตั้งเสือป่าขึ้นสำเร็จเช่นนี้ทำให้

¹⁵ “การถือน้ำสมาชิกเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (10 มีนาคม 2454): 2642.

¹⁶ อมรรตุนารักษ์, จมื่น, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระบรมราชโบายทางการเมือง, หน้า 11.

เกิดปิติยิ่งกว่าได้ทำสิ่งใด ๆ มาแล้ว เพราะรู้สึกว่าได้เป็นผู้นำทางให้คนไทยรู้จักรักษา
 ตนของตนและรู้จักประโยชน์แห่งความสามัคคี...”

“...การที่ผู้ใดจะกล่าวได้ว่าเรารักเสียปายังลูกเมียก็ยอม เพราะถ้าแม่มีเมียอย่าง
 ปรกติ จะได้ลูกอันพึงพาเอาไศรยกำลังกันได้เร็วและเปนจำนวนมากเช่นนี้ฤ นี้ใน 3
 - 4 เดือน ลูกเกิดนับด้วยพันและมีกำลังวังชาขึ้นทันตาเห็น...”¹⁷

ความนิยมในการสมัครเป็นเสื่อป่าเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในบรรดาข้าราชการพลเรือนเพราะ
 หากผู้ใดไม่เข้าร่วมก็จะถูกมองว่าแปลกแยกออกจากผู้อื่น นอกจากนี้ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่น่าจะทำให้
 ให้มีผู้สมัครเข้าเป็นเสื่อป่าเป็นจำนวนมากเนื่องจากหากผู้ใดเป็นเสื่อป่าแล้วก็จะได้รับการยกเว้นไม่
 ต้องเกณฑ์ทหาร¹⁸ การยกเว้นการเกณฑ์ทหารของบรรดาเสื่อป่านี้นอกจากจะยกเว้นให้แก่เสื่อป่าชั้น
 สัญญาบัตรแล้วในระยะต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้
 ผ่อนผันการเกณฑ์ทหารให้แก่นักเรียนเสื่อป่าในสังกัดของโรงเรียนเสื่อป่าเหล่าต่าง ๆ ทั้งโรงเรียนม้า
 หลวง โรงเรียนรถยนต์หลวง โรงเรียนราชนาวีเสื่อป่า และโรงเรียนพรานหลวง¹⁹ และนอกเหนือจาก
 เสื่อป่าแล้ว บรรดาผู้กำกับ และรองผู้กำกับลูกเสือ ซึ่งได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรผ่านการ
 ฝึกอบรมเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชโองการถึง
 เสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้ยกเว้นบรรดาผู้กำกับ และรองผู้กำกับลูกเสือเหล่านี้จากการเกณฑ์ทหาร
 โดยให้เหตุผลว่าคนเหล่านี้ได้รับการฝึกทหารจนมีความรู้ความสามารถสูงกว่าบรรดาพลทหารของ
 กองทัพบกแล้ว อีกทั้งยังมีหน้าที่สอนนักเรียนซึ่งเข้ารับการฝึกลูกเสือ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการเรียกเกณฑ์ทหารคนเหล่านี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่ากับการทำหน้าที่
 เป็นผู้กำกับ และรองผู้กำกับลูกเสือ²⁰ ซึ่งทางเจ้าพระยาบดินทรเดชา เสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้รับ

¹⁷ อมรตฤณารักษ์, จมื่น, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระบรมราชโบาย
 ทางการเมือง, หน้า 12 - 13.

¹⁸ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394-2475,” หน้า 266.

¹⁹ หจช., ร.6 ก.7.1/23 เรื่องขอยกเว้นนักเรียนราชนาวีเสื่อป่าและนักเรียนพรานหลวงจากการเกณฑ์ทหาร
 ลงวันที่ กุมภาพันธ์ 2467

²⁰ หจช., ร.6 ก.7.1/12 ยกเว้นผู้กำกับ และรองผู้กำกับลูกเสือจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 10 มีนาคม 2456

สนองพระบรมราชโองการให้ยกเว้นบรรดาผู้กำกับ และรองผู้กำกับลูกเสือจากการเกณฑ์ทหาร ตามข้อกำหนดในพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารมาตรา 14²¹

จากการผ่อนผันให้แก่บรรดาเสือป่าไม่ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารทำให้ข้าราชการบางคนที่ไม่ต้องการเป็นทหารได้ใช้เสือป่าเป็นเครื่องมือในการหลีกเลี่ยงการเกณฑ์ทหาร อย่างกรณีนายสวัสดิ์ซึ่งรับราชการเป็นเสมียนตรี ของกระทรวงคมนาคม ได้ทำเรื่องขอยกเว้นการเกณฑ์ทหารผ่านทางพระยาอนิรุทธเทวา ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองร้อยที่ 2 กองเสือป่าที่ 3 โดยให้เหตุผลว่าหากต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารแล้วจะไม่สามารถปฏิบัติราชการเสือป่าได้อย่างเต็มความสามารถ อย่างไรก็ตามทางเจ้าพระยามรราชไม่อนุญาตตามคำขอของนายสวัสดิ์โดยให้เป็นไปตามคำสั่งของกระทรวงกลาโหม²² แม้การขอยกเว้นจากการเกณฑ์ทหารของนายสวัสดิ์ในครั้งนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าข้าราชการบางคนนั้นไม่ได้ต้องการเป็นเสือป่าเพื่อปกป้องชาติบ้านเมืองแต่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากการเป็นเสือป่า

นอกจากข้าราชการพลเรือนจำนวนมากที่ต่างพากันสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสือป่าแล้ว กระแสความต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกเสือป่ายังได้แพร่ขยายเข้าไปในหมู่ทหารซึ่งไม่มีโอกาสเข้าเป็นสมาชิกเสือป่าเนื่องจากเสือป่าเปิดรับแต่ผู้ที่เป็นข้าราชการพลเรือนเท่านั้น บรรดาข้าราชการทหารจึงเกรงว่าการที่ตนไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกเสือป่าจะถูกมองว่าตนเองไม่กระทำตามพระราชนิยม จนเกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่ทหารจนในที่สุดกองเสือป่าได้ยินยอมให้ทหารสมัครเข้าเป็นสมาชิกของเสือป่าได้แต่เป็นประเภทวิสามัญสมาชิก ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎและมีสิทธิเหมือนกับสมาชิกเสือป่าทั่วไป แต่ไม่ได้รับการฝึกทหารเหมือนกับเสือป่าที่เป็นข้าราชการพลเรือนคนอื่น ๆ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้เหตุผลว่าทหารในกองทัพกต่างได้รับการฝึกวิชาทหารอยู่แล้ว²³

ในอีกด้านหนึ่งการที่ข้าราชการจำนวนมากต่างพากันสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสือป่าส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากความเกรงกลัวว่าจะไม่มีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการหากไม่เป็นสมาชิกเสือป่า แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชดำรัสกล่าวถึงผู้ที่จะสมัครเข้าเป็นสมาชิก

²¹ หจช., ร.6 ก.7.1/12 ยกเว้นผู้กำกับ และรองผู้กำกับลูกเสือจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 15 มีนาคม 2456

²² หจช., ร.6 บ.16/35 การเกณฑ์ทหาร กับขออนุญาตไม่เกณฑ์ทหาร เพราะต้องการเป็นเสือป่าอย่างเดียว ลงวันที่ 12 มีนาคม 2456

²³ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 134.

เสียป่าว่า ต้องเป็นไปโดยความสมัครใจ อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้วข้าราชการจำนวนมากล้วนแต่จำใจต้องเข้าสมัครเป็นสมาชิกเสียป่าเพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการของตน²⁴ เนื่องจากบรรดาเสนาบดีประจำกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่มีความสนิทสนมเป็นการส่วนตัวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่างบังคับให้ข้าราชการในกระทรวงของตนเข้าสมัครเป็นสมาชิกเสียป่าเพื่อตัวเสนาบดีจะได้เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สามารถชักจูงข้าราชการของตนเข้าเป็นสมาชิกเสียป่าได้เป็นจำนวนมาก

การบังคับให้ข้าราชการเข้าเป็นสมาชิกเสียป่าเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวางในสังคม จนเกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อกิจการเสียป่าในเรื่องนี้อย่างรุนแรง จนเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องออกมาตอบโต้ข้อวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ โดยทรงมีพระบรมราชโองการชี้แจงแก่บรรดาเสียป่า รวมถึงงานพระราชนิพนธ์บทละครพูดเรื่อง *หัวใจนักรบ*²⁵ ซึ่งเนื้อหาในพระบรมราชโองการและงานพระราชนิพนธ์เรื่องหัวใจนักรบนี้ต้องการที่จะชี้แจงให้ประชาชน และบรรดาเสียป่าเห็นว่าแม้พระองค์จะทรงมีพระราชประสงค์ให้คนไทยเป็นเสียป่า แต่ก็ไม่ทรงต้องการที่จะบังคับให้ใครก็ตามเป็นเสียป่าเพื่อความเจริญในหน้าที่ราชการ หรือเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นพวกเดียวกับพระองค์²⁶

อย่างไรก็ตามแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์ที่แสดงให้เห็นว่ากิจการเสียป่านั้นเป็นเรื่องของความสมัครใจ มิใช่การบังคับขู่เข็ญอย่างที่เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กัน แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับเกิดข่าวลือจากราชสำนักว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ราชเลขาณุกการส่วนพระองค์จัดทำรายชื่อข้าราชการที่ไม่เข้าร่วมเป็นสมาชิกเสียป่า แม้จะไม่ปรากฏข่าวใดได้ออกมาว่าพระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการเช่นนั้นเพื่อวัตถุประสงค์ประการใด²⁷

เมื่อข้าราชการเข้าเป็นสมาชิกเสียป่าแล้วจะต้องเข้ารับการฝึกเสียป่าเป็นประจำทุกวันหลังเลิกงาน ในระยะแรกของการจัดตั้งกองเสียป่าข้าราชการส่วนใหญ่ที่สมัครเป็นเสียป่าเพียงเพื่อให้เป็นที่

²⁴ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.36.

²⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *บทละครพูดเรื่อง เสียดสละ บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ และ หัวใจชายหนุ่ม* (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2518), หน้า 177.

²⁶ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *ปลุกใจเสียป่า, และโคลนติดล้อ* (กรุงเทพฯ: มหาชัยการพิมพ์, 2494), หน้า 21.

²⁷ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.36.

พอพระราชหฤทัย และหวังความก้าวหน้าทางราชการจึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าร่วมฝึกหัดเสือป่า จึงมักจะขาดการฝึกซ้อมอยู่เป็นประจำ²⁸ จนทำให้กองเสือป่าต้องทำหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงต่าง ๆ ให้กวัดขันให้ข้าราชการประจำกระทรวงเข้ารับการฝึกอบรมเสือป่าเป็นประจำ²⁹ ด้วยเหตุนี้หลังจากที่กระทรวงต่าง ๆ ได้รับหนังสือแจ้งจากทางกองเสือป่าได้เริ่มกวัดขันให้ข้าราชการประจำกระทรวงของตนที่เป็นเสือป่าเข้ารับการฝึกอยู่เสมอ จนเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าแม้ข้าราชการคนใดจะติดราชการสำคัญประการใดก็ต้องเข้าร่วมฝึกหัดเสือป่าเพราะถ้าผู้ใดขาดฝึกเสือป่าเป็นประจำก็จะส่งผลให้ถูกไล่ออกจากราชการ³⁰ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แจงเรื่องดังกล่าวว่าไม่ได้ทรงบังคับให้เสือป่าต้องเข้ารับการฝึกหัดทุกครั้ง ถ้าหากติดขัดในหน้าที่ราชการไม่สามารถมาซ้อมรบร่วมกับเสือป่าในตอนเย็นก็สามารถขอผ่อนปรน หรือลาออกจากการเป็นสมาชิกเสือป่าได้³¹ อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้วในหลายๆ กระทรวงที่เสนาบดีประจำกระทรวงมีความสนิทสนม หรือต้องการเอาพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเช่นกระทรวงนครบาลซึ่งมีเจ้าพระยายมราชเป็นเสนาบดีได้มีข้อกำหนดออกมาว่าหากผู้ใดขาดการฝึกเสือป่าเกิน 12 ครั้งก็จะถูกไล่ออกจากราชการ จนเป็นเหตุให้ข้าราชการจำนวนมากถูกไล่ออกจากราชการเนื่องจากการขาดฝึกเสือป่า³²

นอกจากการฝึกทหารแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราชโองการให้เสือป่าเข้ารับการอบรม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้สอนด้วยพระองค์เอง ณ สโมสรเสือป่าทุกบ่ายวันเสาร์³³ เนื้อหาส่วนใหญ่ที่พระองค์ทรงสอนบรรดาเสือป่าจะเน้นย้ำให้เสือป่าตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่มีต่อประเทศชาติ ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ซึ่งพระองค์ทรงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทรงเน้นย้ำให้บรรดาเสือป่าตระหนักและเข้าใจถึงความสำคัญของพระองค์ที่ทรงทำ

²⁸ หจช. ร.6 บ.16.1/16 หลักสูตรและระเบียบการฝึกหัดสั่งสอนเพื่ออบรมความรู้เสือป่ากองเสนากลาง

²⁹ ยูภาพร เจือจินดา, “เสือป่า : โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 98.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

³¹ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.36.

³² ยูภาพร เจือจินดา, “เสือป่า : โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 98.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

หน้าที่ปกป้องประเทศชาติ และชาวไทยจากอริราชศัตรู ดังนั้นเสือป่าจึงมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการในพระองค์ และความจงรักภักดี³⁴

3.1.2 เสือป่าซ้อมรบ

นอกจากการฝึกหัดเสือป่าซึ่งเป็นกิจกรรมที่กระทำอยู่เป็นประจำแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงกำหนดให้เสือป่าต้องทำการซ้อมรบ รวมถึงการเดินทางไกลเป็นประจำทุกปี ซึ่งการซ้อมรบของเสือป่าจะทำการฝึกบริเวณพระราชวังสนามจันทร์อันเป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้ก่อสร้างขึ้นเพื่อใช้สำหรับการฝึกซ้อมเสือป่า³⁵ การซ้อมรบของเสือป่านี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้เสือป่ามีความรู้ และได้ฝึกยุทธวิธีเช่นเดียวกับทหารบกที่มีการซ้อมรบอยู่เป็นประจำ³⁶ นอกจากนี้แล้วการซ้อมรบยังเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารด้วยการที่พระองค์ทรงร่วมซ้อมรบกับบรรดาเสือป่า อีกทั้งยังทรงร่วมเดินทางไกลกับบรรดาเสือป่า³⁷ เช่นเดียวกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงรับราชการทหารที่ทรงร่วมซ้อมรบกับบรรดาทหารในกองทัพ โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงเข้าร่วมการซ้อมรบอยู่เป็นประจำแม้แต่ในขณะที่ยังคงร่วมซ้อมรบกับบรรดาทหารซึ่งพระราชจริยวัตรดังกล่าวเป็นที่ชื่นชมแก่บรรดาทหารในกองทัพเป็นอย่างมาก³⁸

ในการซ้อมรบของเสือป่านี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้บรรดาเสือป่าเข้าร่วมซ้อมรบอย่างพร้อมเพรียงกัน ด้วยเหตุนี้พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการไปถึงกองบังคับการเสือป่าเพื่อให้มีหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงต่าง ๆ เพื่อให้ข้าราชการที่เป็นเสือป่าซึ่งไม่มีหน้าที่ราชการที่จำเป็นเข้าร่วมซ้อมรบให้มากที่สุด³⁹ ซึ่งข้าราชการส่วนใหญ่ที่ล้วนแต่เป็นสมาชิก

³⁴ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ปลุกใจเสือป่า, และโคลนติดล้อ, หน้า 41.

³⁵ อมรตฤณารักษ์, จมื่น, พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระบรมราชโบายทางการเมือง, หน้า 9.

³⁶ หจข., ร.6 บ.16.1/16 หลักสูตรและระเบียบการฝึกหัดสั่งสอนเพื่ออบรมความรู้เสือป่ากองเสนากลาง.

³⁷ “ข่าวเสด็จพระราชดำเนินฝึกหัดเสือป่ากองพลหลวงรักษาพระองค์เดินทางไกล พุทธศักราช 2457,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 31, ตอนที่ 0 ง (7 กุมภาพันธ์ 2457): 2617.

³⁸ Sukanya Bumroongsook, “Chulachomkao Royal Military Academy: The modernization of military education in Thailand (1887 – 1946),” (Doctor of Philosophy, Northern Illinois University, 1991), p.140.

³⁹ หจข., ร.6 บ.16.4/3 ซ้อมรบสมาชิกกองเสือป่า ลงวันที่ 27 มกราคม 130

เสื่อป่าต่างถูกบังคับให้เข้าร่วมซ้อมรบแม้จะต้องขาดราชการเป็นเวลานานก็ตาม จำนวนเสื่อป่าในแต่ละกระทรงที่เข้าร่วมซ้อมรบนั้นขึ้นอยู่กับเสนาบดีประจำกระทรงว่าจะอนุญาตให้ข้าราชการของตนเข้าร่วมซ้อมรบมากน้อยเพียงใด ดังนั้นเสนาบดีที่มีความสนิทสนม หรือต้องการเอาพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักจะอนุญาตให้ข้าราชการในกระทรงของตนเข้าร่วมซ้อมรบได้เป็นจำนวนมาก ในบางกระทรงอย่างในกระทรงธรรมการซึ่งมีพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์เป็นเสนาบดีได้อนุญาตให้ข้าราชการของตนทั้งหมดเข้าร่วมซ้อมรบ⁴⁰ ต่างกับบางกระทรงอย่างเช่นกระทรงการต่างประเทศที่มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการเป็นเสนาบดีแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระบรมราชโองการให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงมีพระราชานุญาตให้ข้าราชการในสังกัดกระทรงการต่างประเทศเข้าร่วมซ้อมรบ แต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงพยายามรั้งข้าราชการให้ปฏิบัติหน้าที่ตามปกติของกระทรงไว้ให้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามกระทรงการต่างประเทศก็จำเป็นต้องอนุญาตให้ข้าราชการจำนวน 29 คนเข้าร่วมซ้อมรบเสื่อป่า โดยเหลือข้าราชการทำงานอยู่เพียง 10 คนเท่านั้น⁴¹

การซ้อมรบของเสื่อป่าจะแบ่งเสื่อป่าออกเป็นสองกองทัพโดยให้ทั้งสองกองทัพผลัดกันทำเป็นบุก และฝ่ายตั้งรับ⁴² โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้บังคับบัญชากรมเสื่อป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ซึ่งเป็นฝ่ายสีแดงตามสีพื้นของผ้าพันคอ⁴³ ซึ่งการซ้อมรบแต่ละครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีบทบาทในทุก ๆ ขั้นตอนของการซ้อมรบตั้งแต่การเตรียมกองทัพ ไปจนถึงการวางแผนทำการรบ หรือหากไม่ทรงทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาด้วยพระองค์เองแล้วก็จะให้ข้าราชการที่ตนสนิทในพระองค์ทำหน้าที่ผู้บังคับบัญชา โดยพระองค์จะเป็นผู้สังเกตการณ์การซ้อมรบอย่างใกล้ชิด ซึ่งการซ้อมรบในทุกครั้งกรมเสื่อป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้บังคับบัญชาจะเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะอยู่

⁴⁰ หจข., ร.6 บ.16.4/3 ซ้อมรบสมาชิกองเสื่อป่า ลงวันที่ 27 มกราคม 130

⁴¹ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.41.

⁴² อมรตฤณารักษ์, จมื่น, เสื่อป่าและลูกเสื่อในประวัติศาสตร์สมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 2 (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514), หน้า 25.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 71.

เสมอ⁴⁴ ไม่ว่ากรมเสื่อป่าที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามจะทำตามข้อกำหนดของคณะกรรมการเสื่อป่าอย่างถูกต้อง รวมไปถึงตัวผู้บังคับบัญชากรมเสื่อป่าที่แม้จะสำเร็จการศึกษามาจากโรงเรียนนายร้อย และมีหน้าที่ในราชการประจำในกองทัพบกก็ตามอย่างเช่นการซ้อมรบในพ.ศ.2454 ระหว่างกรมเสนาหหลวงรักษาพระองค์ซึ่งมีพระปราบพลแสน (พงษ์ สวัสดิ์ - ชูโต) * เป็นผู้นำทัพฝ่ายแดง กับกรมเสื่อป่าราบหลวง กรมที่ 2 ซึ่งมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอดิศรอุดมเดชเป็นผู้นำทัพฝ่ายเขียว ผลปรากฏว่าการซ้อมรบในครั้งนี้ผลปรากฏว่าคณะกรรมการซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนสนิทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่น พระอัครวิเศษศรีสุรพาหน (เทียบ อัครวิเศษ) พระยาสุรเสนา (กลิ่น แสงชูโต) และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ เป็นต้น ได้ตัดสินใจให้กรมเสื่อป่าเสนาหลวงได้รับชัยชนะโดยให้เหตุผลว่าฝ่ายแดงนั้นทำการรบถูกต้องตามความประสงค์ของกรรมการ และสามารถสังหาร และจับพลรบฝ่ายเขียวได้เป็นจำนวนมาก⁴⁵

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ฝ่ายสีแดง หรือกรมเสื่อป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ได้รับชัยชนะอยู่เสมอในการซ้อมรบเนื่องจากบรรดาคณะกรรมการที่ทำหน้าที่ตัดสินล้วนแต่เป็นข้าราชการบริพาร หรือพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้ผลการตัดสินจึงเป็นการตัดสินเพื่อเอาพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยเป็นการยกย่องความสามารถทางการทหารในพระองค์ รวมทั้งความสามารถของกรมเสื่อป่าที่ทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับบัญชา แต่การที่คณะกรรมการพยายามตัดสินผลการซ้อมรบเพื่อเอาพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอจึงทำสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระหัตถเลขาถึงพระองค์เพื่อชี้ให้เห็นว่าการซ้อมรบของเสื่อป่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ แต่ประการใดเพราะสุดท้ายแล้วคณะกรรมการไม่ได้ตัดสินผลแพ้ชนะจากความสามารถในการทำการรบ แต่เป็นการตัดสินเพื่อให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความปลาบปลื้มในพระราชหฤทัยที่กรมเสื่อป่าที่ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาได้รับชัยชนะในการรบ⁴⁶ อย่างไรก็ตามสำหรับ

⁴⁴ หจข., ร.6 บ.17/12 หนังสือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 9 มีนาคม 2454.

* ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยานุชิตชาญไชย

⁴⁵ อมรรตุมารักษ์, จมื่น, เสื่อป่าและลูกเสื่อในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 2, หน้า 98 - 99.

⁴⁶ หจข., ร.6 บ.17/12 หนังสือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 9 มีนาคม 2454.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วทรงไม่ได้มองว่าการที่กรมเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ที่ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาได้รับชัยชนะในการซ้อมรบอยู่เสมอนั้นมาจากการที่บรรดาคณะกรรมการต้องการตัดสินผลเพื่อเอาพระราชหฤทัยพระองค์ แต่กลับทรงมองว่าบรรดาเสือป่าในสังกัดกรมเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ซ้อมรบอยู่เป็นประจำจึงทำให้มีความชำนาญในการรบมากกว่าเสือป่ากองพลอื่น ๆ⁴⁷

ในบางครั้งที่ผลการซ้อมรบไม่เป็นไปตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงให้มีคำสั่งเลิกซ้อมรบโดยทันทีโดยไม่ทรงสนพระราชหฤทัยต่อคำตัดสินของคณะกรรมการ อย่างไรก็ตามการซ้อมรบในครั้งหนึ่งเมื่อเจ้าพระยาพิชัยเนทรโยธินซึ่งเป็นประธานกรรมการตัดสินการซ้อมรบได้กราบบังคมทูลว่ากองทหารของฝ่ายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องถอยทัพเนื่องจากกองกำลังของอีกฝ่ายซึ่งมีเจ้าพระยายมราชเป็นแม่ทัพนั้นมีกำลังเสือป่ามากกว่าเป็นเหตุให้กองกำลังฝ่ายแดงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กำลังจะเคลื่อนพลเพื่อยึดพื้นที่ต้องถอยทัพ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิโรธเป็นอย่างมากต่อผลการตัดสินของเจ้าพระยาพิชัยเนทรโยธินจนทรงรับสั่งกับเจ้าพระยาพิชัยเนทรโยธินว่าทรงยอมแพ้เพราะสู้กับผีหัวขาดไม่ได้⁴⁸ และมีพระบรมราชโองการให้เลิกซ้อมรบโดยทันที และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับถึงค่ายประทับแล้วก็ได้เสวยพระกระยาหารที่เจ้าหน้าที่ได้ตั้งโต๊ะเตรียมไว้ให้ จนกระทั่งพระยานเรนทรราชา ผู้บังคับการกรมม้าหลวงรักษาพระองค์ได้คุมตัวพระยายมราชแม่ทัพฝ่ายตรงข้ามเข้ามาในที่ประทับ และเจ้าพระยาพิชัยเนทรโยธินทรงตัดสินให้ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวชนะการประลองยุทธในครั้งนี้เนื่องจากสามารถควบคุมตัวแม่ทัพฝ่ายตรงข้าม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงคลายพระพิโรธ และเสวยพระกระยาหารร่วมกับผู้บังคับบัญชาเสือป่ากองต่าง ๆ ที่ตามเสด็จมา⁴⁹

การซ้อมรบในครั้งนี้เป็นภาพสะท้อนอันดีว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญต่อชัยชนะในพระองค์กับการซ้อมรบมากกว่าการมุ่งเน้นการฝึกซ้อมรบตามยุทธวิธีทางการทหารอย่างเคร่งครัดนัก แม้ประธานกรรมการตัดสินผลการซ้อมรบจะมีมติให้กองเสือป่าในบังคับ

⁴⁷ อมรตฤณารักษ์, จมีน, เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ตอน 2, หน้า 22.

⁴⁸ ประยูทธ สิทธิพิณธ์, พระมหาธีรราชเจ้า (นครหลวงฯ: สยาม, 2515), หน้า 59.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60 - 61.

บัญชาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องถอยทัพเพราะไม่สามารถเข้าตีกองเสือป่าอีกฝ่ายได้ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับทรงพิโรธและสั่งให้เลิกการซ้อมรบโดยทันที แต่เมื่อเจ้าพระยาพิชัยเนทรโยธินตัดสินใจให้กองเสือป่าฝ่ายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะในการซ้อมรบครั้งนี้พระองค์ก็ทรงหายพระพิโรธในทันที ด้วยเหตุนี้การซ้อมรบเสือป่าของพระองค์จึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการละเล่นมากกว่าการฝึกทหาร ทั้งยังไม่มีประโยชน์ใด ๆ ต่อความมั่นคงของประเทศชาติ⁵⁰

แม้การฝึกซ้อมเสือป่าจะช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ทางทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะผู้บังคับบัญชาที่มีความสามารถในการรบ การวางแผน และยุทธวิธีในการทำสงครามจนทำให้กองพลเสือป่าที่ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาได้รับชัยชนะอยู่เสมอ อีกทั้งการที่เสือป่าจำนวนมากมาชุมนุมกันในการซ้อมรบได้เป็นการสร้างภาพให้เห็นถึงกองทัพส่วนพระองค์ขนาดใหญ่ของพระองค์ แต่ในอีกด้านหนึ่งงบประมาณจำนวนมากที่ถูกใช้จ่ายไปกับการซ้อมรบจนกลายเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่อพระองค์ที่ทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์อย่างสุรุ่ยสุร่ายจนทำให้งบประมาณส่วนพระองค์ที่ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายจากกระทรวงพระคลังไม่เพียงพอที่จะใช้ดำเนินกิจกรรมเสือป่า และส่งผลให้กองเสือป่าจำเป็นต้องขอรับเงินบริจาคเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของเสือป่า

3.1.3 การบริจาคเงินเพื่อบำรุงกองเสือป่า

เรื่องหนึ่งที่เป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์อยู่เสมอเกี่ยวกับเสือป่าคืองบประมาณที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เป็นจำนวนมากในกิจกรรมเสือป่า ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาอาวุธ ยุทโธปกรณ์ ค่าใช้จ่ายในการซ้อมรบซึ่งการซ้อมรบแต่ละครั้งจำเป็นต้องใช้เงินจำนวนมากเพื่อจัดหาอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่เสือป่าที่เข้าร่วมซ้อมรบ อีกทั้งในขณะที่ซ้อมรบบรรดาเสือป่าที่เข้าร่วมซ้อมรบยังได้รับพระราชทานเบี้ยเลี้ยงในการซ้อมรบต่างหาก ทั้งที่บรรดาเสือป่าเหล่านี้ล้วนแต่เป็นข้าราชการที่ได้รับเงินเดือนประจำ ดังนั้นกองเสือป่าจึงจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนมากในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ

⁵⁰ หจข., ร.6 บ.17/6 คำชี้แจงร้อยตรีจันทร์ ปานสีด้า ลงวันที่ 2 มีนาคม 2454.

กองเสือป่าได้รับงบประมาณในการบริหารกิจการภายใน การจัดหายุทโธปกรณ์ และการซ่อมรถมาจากเงินพระคลังข้างที่ซึ่งถือเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว⁵¹ โดยในปีหนึ่ง ๆ งบประมาณที่กองเสือป่าได้รับจากพระคลังข้างที่ตกปีละ 300,000 – 700,000 บาท⁵² ซึ่งถือได้ว่ากองเสือป่าได้รับงบประมาณเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับงบประมาณของกระทรวงอื่น ๆ ที่มีหน่วยงานย่อยภายในกระทรวงที่ต้องบริหารจัดการ อีกทั้งยังต้องจ่ายเงินเดือนให้แก่ข้าราชการประจำ อย่างไรก็ตามแม้ว่ากองเสือป่าจะได้รับงบประมาณเป็นจำนวนมากจากพระคลังข้างที่ แต่จากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งกองเสือป่าทั่วประเทศ และทรงพยายามยกระดับกองเสือป่าให้เทียบเท่ากับกองทัพบก และกองทัพเรือ ด้วยการก่อตั้งกรมกองต่าง ๆ ตามรูปแบบของกองทัพบก เช่น กรมเสือป่าทหารม้า กรมเสือป่าปืนใหญ่ หรือแม้แต่การก่อตั้งกรมราชนาวีเสือป่า หน่วยงานเหล่านี้จำเป็นต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์

การซ่อมรถถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กองเสือป่าต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการซ่อมรถแต่ละครั้งมีสมาชิกเสือป่าเข้าร่วมซ่อมรถเป็นจำนวนมาก ทั้งระยะเวลาในการซ่อมรถก็นานกว่าหนึ่งเดือน อย่างเช่นในพ.ศ.2463 กองเสือป่าได้จัดการซ่อมรถขึ้นที่มณฑลนครไชยศรี การซ่อมรถในครั้งนี้มีเสือป่าเข้าร่วมกว่า 3,500 คน โดยมีระยะเวลาในการซ่อมรถทั้งสิ้น 30 วัน ตลอดระยะเวลาของการซ่อมรถนี้กองเสือป่าจำเป็นต้องจัดหาข้าวปลาอาหาร รวมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่สมาชิกเสือป่าที่เข้าร่วมซ่อมรถ ซึ่งงบประมาณที่ใช้ในการซ่อมรถในครั้งนี้อยู่ถึง 304,147 บาท หรือเกือบครึ่งหนึ่งของงบประมาณที่กองเสือป่าได้รับจากกระทรวงพระคลัง หนึ่งในสามของค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการซ่อมรถในครั้งนี้อยู่ประมาณ 105,000 บาท เป็นเบี้ยเลี้ยงของบรรดาเสือป่าที่เข้าร่วมซ่อมรถ⁵³ หรือในปีถัดมากองเสือป่าใช้งบประมาณกับการซ่อมรถทั้งสิ้น 398,680 บาท โดยเป็นเงินเบี้ยเลี้ยงสำหรับเสือป่าที่เข้าร่วมซ่อมรถ 105,000 บาท⁵⁴

⁵¹ ญาณพร เจือจินดา, “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 175.

⁵² พรเทพ รัตนกุล, “การใช้จ่ายเงินแผ่นดิน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-68),” หน้า 181.

⁵³ ญาณพร เจือจินดา, “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 177.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178 – 179.

การที่เสื่อป่าต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก จนเงินที่ได้รับจากกระทรวงพระคลังไม่เพียงพอที่จะใช้บริหารกิจการของกองเสื่อป่า เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกรณียกิจเพื่อการเรียไรเงินมาบำรุงกองเสื่อป่า เช่นทรงจัดการประกวดภาพ⁵⁵ หรือทรงจัดแสดงละครเพื่อนำเงินจากผู้เข้าชมพระราชทานให้กองเสื่อป่าสำหรับซื้อยุทธโศปกรณ์⁵⁶ นอกจากนี้ทรงเรียไรหามาเพิ่มเติมแล้ว บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้าประชาชนยังร่วมกันบริจาคเงิน และสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่กองเสื่อป่าเป็นจำนวนมาก การบริจาคเงินให้แก่กองเสื่อป่าได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ด้วยเหตุที่กิจการเสื่อป่าต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากในการบริหารกิจการของกองเสื่อป่า ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปิดรับสมัครบุคคลเพื่อเป็นสมาชิกสมาคมบำรุงเสื่อป่ากองต่าง ๆ ทั้งกองเสนารักษาดินแดนประจำจังหวัด เช่น กองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพฯ กองเสนารักษาดินแดนราชบุรี เป็นต้น แต่กองเสื่อป่าที่ประชาชนจำนวนมากเข้าสมัครเป็นสมาชิกคือ กองเสนาหลวงรักษาพระองค์ ซึ่งเป็นกองเสื่อป่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความใส่ใจพระราชหฤทัยเป็นพิเศษเนื่องจากทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้กองร้อยนี้ทำหน้าที่ถวายอารักขาพระองค์ยามที่เกิดศึกสงคราม แทนทหารรักษาพระองค์ ในสังกัดของกองทัพบก⁵⁷ และจากการที่กิจการเสื่อป่าเป็นพระราชนิยมในพระองค์ที่ทรงให้ความใส่ใจพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้บุคคลกลุ่มต่าง ๆ จึงต่างพากันสมัครเข้าเป็นสมาชิกสมาคมบำรุงเสื่อป่ากองเสนาหลวงรักษาพระองค์ ซึ่งการเป็นสมาชิกสมาคมดังกล่าวจำเป็นต้องบริจาคเงินเพื่อบำรุงค่าสมาชิกเป็นรายปี

กลุ่มผู้บริจาคเงินให้กองเสื่อป่านั้นมีทั้งที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้าประชาชน ทั้งชายหญิง จำนวนเงินที่บริจาคมีตั้งแต่ไม่กี่สตางค์จนไปถึงหลายพันบาท ซึ่งวัตถุประสงค์ในการบริจาคเงินของแต่ละกลุ่มคนแตกต่างกันไปตามสถานะ และหน้าที่ของตนพระบรมวงศานุวงศ์ที่เคยมีข่าวลือในเชิงกระทบกระทั่งกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตก็ทรงใช้การบริจาคเงินให้แก่กองเสื่อป่าเพื่อทรงแสดงให้เห็นว่าทรงสนับสนุน

⁵⁵ “แจ้งความกรมบัญชาการคณะเสื่อป่า เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินประกวดภาพที่วังพญาไท สำหรับซื้อปืนให้เสื่อป่า,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 37, ตอนที่ 0 (12 ธันวาคม 2463): 3017.

⁵⁶ “แจ้งความกรมบัญชาการคณะเสื่อป่า เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินที่เก็บได้จากผู้ที่มาดูละครที่วังพญาไท,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 37, ตอนที่ 0 (12 ธันวาคม 2463): 3018.

⁵⁷ ทจข., ร.6 บ.16.1/16 หลักสูตรและระเบียบการฝึกหัดสั่งสอนเพื่ออบรมความรู้เสื่อป่ากองเสนากลาง.

กิจการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นการลดข้อคำครหาว่าพระองค์ทรงเป็นข้าตรงข้ามกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว⁵⁸ ส่วนบรรดาข้าราชการที่ใกล้ชิดพระองค์ต่างบริจาคเงินเพื่อให้เป็นที่โปรดปรานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว⁵⁹ สำหรับผู้หญิงที่ร่วมบริจาคเงินก็เพื่อต้องการมีส่วนร่วมกับพระราชนิยมของพระองค์เช่นเดียวกับบุรุษ แต่เนื่องจากกฎข้อบังคับของเสือป่าที่รับแต่ผู้ชายเท่านั้นเข้าเป็นสมาชิกเสือป่า ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงเหล่านี้จึงใช้การบริจาคเงิน หรือสิ่งของต่าง ๆ แทน⁶⁰

ชาวจีนยังเป็นกลุ่มคนกลุ่มสำคัญที่ร่วมบริจาคเงินเป็นจำนวนมาก การร่วมบริจาคเงินของชาวจีนเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุที่งานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมักมีวาทกรรมที่แสดงให้เห็นว่าชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความจงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ ทั้งยังคิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนตนเป็นสำคัญ เช่น งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *พวกยิวแห่งบูรพาทิศ* หรือเรื่อง *หัวใจนกรบ* เป็นต้น ดังนั้นชาวจีนจึงพยายามแสดงให้เห็นว่าพวกเขามีความจงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ด้วยการร่วมกันบริจาคเงินในกิจการต่าง ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งขึ้น โดยเฉพาะชาวจีนในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตซึ่งเป็นพื้นที่ที่ทางราชการจับตามองเป็นพิเศษเพราะเคยก่อปัญหาวุ่นวายไว้อย่างมากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชาวจีนในจังหวัดภูเก็ตได้พยายามสร้างภาพลักษณ์ของตนที่แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของตนต่อพระมหากษัตริย์ อย่างเช่นกรณี นายลิ้มเซ่งดี๋ บุญห่อ นายเหมืองจังหวัดภูเก็ตได้บริจาคเงินจำนวน 2,000 บาท เพื่อบำรุงกองเสือป่าเสนารักษาดินแดนในพ.ศ.2462⁶¹ หรือกรณีข้าราชการ และพ่อค่านายเหมืองในจังหวัดภูเก็ตร่วมกันบริจาคเงินให้แก่กองเสือป่าในพ.ศ. 2461 เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งการบริจาคเงินในคราวนี้ปรากฏว่ามีพ่อค้า และนายเหมืองชาวจีน

⁵⁸ “แจ้งความกรมบัญชาการคณะเสือป่า,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 36, ตอนที่ 0 (18 มกราคม 2462): 3255.

⁵⁹ “แจ้งความกองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพฯ เรื่อง ประกาศรายพระนามและนามสมาชิกสมาคมบำรุงเสือป่ากองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพฯ,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 37, ตอนที่ 0 (9 พฤษภาคม 2463): 413.

⁶⁰ “ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เรื่อง ทรงชมเชยคุณหญิงพิเชษฐา กับพวกเพื่อนสตรีที่ได้พร้อมกันช่วยออกเงินซื้อปืนให้เสือป่า,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 37, (29 สิงหาคม 2463): 1624.

⁶¹ “แจ้งความบริจาคทรัพย์ให้แก่กองเสือป่า เรื่อง นายลิ้มเซ่งดี๋บุญห่อ บริจาคทรัพย์ให้แก่กองเสนารักษาดินแดนภูเก็ต,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 38, ตอนที่ 0 (30 พฤศจิกายน 2462): 2536.

จำนวนมากได้ร่วมบริจาคเงินจนสามารถรวบรวมเงินได้ถึง 6,035 บาท 30 สตางค์เพื่อบริจาคให้กับ กองเสือป่า⁶² นอกจากชาวจีนในจังหวัดภูเก็ตแล้ว ชาวจีนในเขตกรุงเทพฯ ก็ยังเป็นชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งที่ บริจาคเงินให้แก่กิจการเสือป่าเป็นจำนวนมาก ทุกครั้งที่มีการเปิดรับบริจาคเงินให้แก่กองเสือป่าเสนา รักษาดินแดนกรุงเทพฯ หรือกองเสนาหลวงรักษาพระองค์ มักปรากฏชื่อชาวจีนเป็นจำนวนมากร่วม บริจาคเงินให้แก่กองเสือป่าทั้งสองกอง จนอาจเรียกได้ว่าชาวจีนได้กลายเป็นผู้สนับสนุนรายใหญ่ใน กิจการเสือป่าของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การที่ประชาชนจำนวนมากร่วมกันบริจาคเงิน สิ่งของเครื่องใช้ รวมไปถึงยุทธโศปกรณ์ทาง การทหารมีส่วนสำคัญที่ทำให้กิจการเสือป่าขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว แต่เหนือสิ่งอื่นใดการที่ประชาชน จำนวนมากร่วมกันบริจาคเงินให้แก่กองเสือปายังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ากิจการเสือป่าที่ทรงก่อตั้งขึ้นมา แม้ทหาร และนักหนังสือพิมพ์จำนวนมากต่าง วิพากษ์วิจารณ์พระราชกรณียกิจของพระองค์ในครั้งนี้ แต่ในอีกด้านหนึ่งประชาชนชาวไทย จำนวนมากพร้อมใจกันสนับสนุนพระราชกรณียกิจของพระองค์ผ่านการบริจาคเงิน หรือสิ่งของ เครื่องใช้ต่าง ๆ

3.1.4 ความขัดแย้งระหว่างเสือป่ากับทหาร

กองเสือป่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งขึ้นได้ส่ง ผลกระทบโดยตรงต่อความสัมพันธ์ของพระองค์กับบรรดานายทหารในกองทัพบก ตั้งแต่ประเด็นที่ กองเสือป่าไม่ยินยอมให้นายทหารบก และเรือสมัคร์เข้าเป็นสมาชิกเสือป่า ในระยะแรกทหารบางส่วน มองว่าการที่พวกตนไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกเสือป่าจะส่งผลกระทบต่อหน้าที่การงานของตนได้ เนื่องจากว่าเสือป่านั้นเป็นพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อเกิดแรง กดดันมากขึ้นในที่สุดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ทหาร สามารถเข้าเป็นสมาชิกเสือป่าได้แต่เป็นสมาชิกประเภทวิสามัญที่ไม่ได้รับการฝึกทหารเหมือนบรรดา เสือป่าโดยทั่วไป

⁶² “แจ้งความกรมปลัดเสือป่า เรื่อง มีผู้บริจาคทรัพย์บำรุงการงานของเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 35 ตอนที่ 0 ง, (19 มกราคม 2461): 2912 - 2914.

อย่างไรก็ตามการที่ยอมให้ทหารเข้าเป็นสมาชิกเสือป่าก็ไม่ได้ทำให้ข้อขัดแย้งระหว่างเสือป่ากับบรรดาทหารลดน้อยลง แต่ยิ่งทวีมากขึ้นด้วยซ้ำเพราะเมื่อบรรดานายทหารระดับผู้บังคับบัญชาเข้าเป็นเสือป่าแล้วกลับต้องรับคำสั่งจากนายเสือป่าซึ่งมีตำแหน่งทางราชการต่ำกว่าตน โดยเฉพาะในช่วงเวลาซ้อมรบด้วยแล้วบรรดานายทหารระดับผู้บังคับบัญชากลับต้องรับคำสั่งจากบรรดาหมัดเล็กของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไม่เคยได้รับการฝึกทหารอาชีพมาก่อน อีกทั้งกฎเกณฑ์ข้อบังคับ และระเบียบการฝึกต่าง ๆ ที่ใช้ในกองเสือป่าก็ลอกเลียนมาจากรูปแบบของกองทัพ⁶³ เหตุการณ์เหล่านี้ได้สร้างความรู้สึกให้แก่บรรดานายทหารต่อกิจการเสือป่าว่าเป็นการก้าวก่ายหน้าทีของตน

ประเด็นสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ทำให้ทหารมีความไม่พอใจต่อกิจการเสือป่า แม้แต่ตัวพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงรับราชการอยู่ในกองทัพอย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเองก็ตามที เพราะการฝึกเสือป่าของกองนาครพลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริจะให้กองพลนี้ทำหน้าที่แทนทหารในยามที่เกณฑ์คนเข้าประจำการไม่ทัน เป็นเหตุให้ต้องมีการฝึกการใช้อาวุธ แต่ในระยะแรกนั้นกองพลนาครไม่ได้มีอาวุธเป็นของตนเอง จำเป็นต้องขอยืมปืนและกระสุนจากกองทัพบก รวมถึงยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ ในยามที่มีการซ้อมรบเสือป่า โดยที่ทางกองทัพบกเองก็ไม่ได้มียุทธโศปกรณ์เพียงพอต่อความต้องการอยู่แล้วทำให้เกิดความรู้สึกจากบรรดาทหารบอกว่ากองเสือป่าที่ทรงตั้งขึ้นนี้กำลังเบียดเบียนกองทัพบก และเมื่อมีปัญหาความไม่พอใจจากบรรดานายทหารภายในกองทัพมากขึ้นเรื่อย ๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขปัญหาในเรื่องงบประมาณด้วยการรับบริจาคเงินจากบรรดาข้าราชการ ประชาชน รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนมากในการจัดหายุทธโศปกรณ์ให้แก่กองเสือป่า เป็นเหตุให้บรรดาทหารจำนวนมากรู้สึกกว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์ และใส่พระราชหฤทัยกับกิจการเสือป่ามากเกินไป⁶⁴

แม้ว่าในระยะแรกของการก่อตั้งกองเสือป่าแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องขอความช่วยเหลือทางด้านอาวุธยุทธโศปกรณ์จากทางกองทัพบก แต่ขณะเดียวกันพระองค์กลับ

⁶³ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, กฎ ร.ศ.130: กฎเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 134.

⁶⁴ Sukanya Bumroongsook, "Chulachomkao Royal Military Academy: The modernization of military education in Thailand (1887 – 1946)," p.139.

ทรงไม่ต้องการให้กองทัพบุกเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกองเสือป่า แม้ในตอนแรกที่ทรงก่อตั้งเสือป่าขึ้นมา ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่าเป็นเสือป่ามีลักษณะเหมือนทหารรักษาดินแดนของอังกฤษ (Territory Army) มีหน้าที่สนับสนุนการทำงานของทหารโดยเฉพาะในยามที่เกิดศึกสงคราม ซึ่งจำเป็นต้องมีอาสาสมัครคอยป้องกันประเทศในขณะที่ทหารในสังกัดของกองทัพบกอกรบ โดยที่เสือป่าที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นมาจะรับผิดชอบหน้าที่ป้องกันประเทศนี้ อย่างไรก็ตามรูปแบบการปกครองของกองเสือป่ามีลักษณะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับกองทหารรักษาดินแดนของประเทศอังกฤษ เนื่องจากกองทหารรักษาดินแดนของประเทศไทยนั้นมีสายการบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อทางกระทรวงกลาโหม แต่กองเสือป่ากลับขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งแยกตัวออกจากกระทรวงกลาโหมโดยสิ้นเชิง⁶⁵

เมื่อระยะเวลาผ่านไปหน้าที่หลักของเสือป่ากลับกลายเป็นการคอยจับผิดทหารไม่ว่าจะเป็นทหารบกหรือทหารเรือ นายทหารจำนวนมากถูกเสือป่าจับกุม เช่น พลเสือป่า ม.ร.ว.เจริญจับ พ.จ.ต.แย้ม และจ.ท.สี ทหารเรือทั้งสองนายในข้อหาไม่ยอมจ่ายค่าโดยสารรถราง หรือกรณีที่พลเสือป่านายน้อยจับกุมพลทหารตัดข้อหาเมาสุราอาละวาด⁶⁶ ซึ่งจริง ๆ แล้วหน้าที่เหล่านี้ควรเป็นของตำรวจ หรือพลตระเวน แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งกองเสือป่าขึ้นมา และทรงกำหนดให้เสือป่ามีหน้าที่ช่วยเจ้าหน้าที่บ้านเมืองรักษาความสงบเรียบร้อยโดยทั่วไป จึงกลับกลายเป็นว่าเสือป่าซึ่งเป็นข้าราชการพลเรือนสามารถจับกุมทหารที่กระทำความผิดได้ เรื่องเหล่านี้ได้กลายเป็นข้อตอกย้ำให้ทหารมีความรู้สึกว่าการที่กองเสือป่าที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งขึ้นนี้มีได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือราชการทหารแต่กลับคอยประพฤตินข่มทหารอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้ความไม่พอใจของบรรดานายทหารต่อกิจกรรมเสือป่าของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ได้มีเพียงแต่เรื่องการถูกกีดกันไม่ให้เข้าเป็นสมาชิกเท่านั้น บรรดาทหารในกองทัพมองว่าพระองค์ทรงใส่พระราชหฤทัยต่อกิจการเสือป่าซึ่งถูกมองว่าเป็นการละเล่นของพระองค์มากกว่ากิจการด้านการทหารที่เป็นเรื่องของความมั่นคงของประเทศชาติ ทั้งยังมองว่าพระองค์ทรงไม่ไว้วางพระราชหฤทัยต่อทหารในกองทัพ โดยเฉพาะกรณีที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะใช้กองพลเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยให้แก่พระองค์

⁶⁵ จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า, เจ้าชีวิต (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2517, พิมพ์ครั้งที่ 4), หน้า 585.

⁶⁶ อัจฉราพร กงุทพิสมัย, กฎ ร.ศ.130: กฎเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 152.

ยามที่เกิดศึกสงครามแทนที่บรรดาทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ทหารรักษาพระองค์ทำการรบเช่นเดียวกับทหารหน่วยอื่น ๆ⁶⁷ ซึ่งหากพิจารณาแล้วบรรดาเสื่อป่าในสังกัดกองพลเสื่อป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์นี้ล้วนแต่เป็นข้าราชการที่ใกล้ชิดพระองค์เป็นเหตุให้ทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยคนเหล่านี้มากกว่าทหาร อย่างไรก็ตามข้าราชการเหล่านี้ก็มีได้เป็นทหารอาชีพที่จะมีความรู้ความสามารถทัดเทียมบรรดาทหารในสังกัดของกระทรวงกลาโหม ย่อมไม่อาจถวายความปลอดภัยได้ดีเท่ากับทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ จึงสะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยต่อบรรดาทหารในกองทัพบกเท่าใดนัก

ความขัดแย้งระหว่างเสื่อป่า และทหารได้กลายเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทหารกลุ่มหนึ่งลุกขึ้นมาก่อการกบฏ ร.ศ.130 จากความคับแค้นที่บรรดาทหารผู้ร่วมก่อการกบฏเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระราชหฤทัยใส่กับเสื่อป่ามากกว่ากองทัพ ซึ่งกองเสื่อป่าที่ก่อตั้งขึ้นมาไม่ได้ทำหน้าที่สนับสนุนกิจการของกองทัพอย่างที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ แต่กลับกลายเป็นว่ากองเสื่อป่า เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ทับซ้อนกับทหาร ทั้งยังกลายเป็นคู่แข่งกับกองทัพ⁶⁸ และจากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระราชหฤทัยใส่กิจการเสื่อป่าทำให้กองเสื่อป่าได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณทางทหารเป็นอย่างมากซึ่งทหารในกองทัพมองว่างบประมาณต่าง ๆ ที่ใช้จ่ายไปกับกิจกรรมเสื่อป่านั้นเป็นการสิ้นเปลืองโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติแต่อย่างใด⁶⁹

แม้การก่อการกบฏ ร.ศ.130 จะประสบความสำเร็จล้มเหลว แต่ก็ส่งผลกระทบต่อพระบรมราชาธิบายส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อกองทัพ โดยพระองค์ทรงพยายามให้ความใส่ใจพระราชหฤทัยต่อกิจการของกองทัพมากยิ่งขึ้น ด้วยการเสด็จพระราชดำเนินเยือนกรมทหารหน่วยต่าง ๆ และทรงมีพระราชดำรัสชื่นชมบรรดาทหาร ในส่วนของเสื่อป่า พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการให้มีการจัดระเบียบการซ่อมรบของกองเสื่อป่าขึ้นใหม่ โดยให้ทหารมีส่วนร่วมในการซ่อมรบเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างทหาร และเสื่อป่า อีกทั้งยังเป็นการ

⁶⁷ อัจฉราพร กงุทพิสมัย, กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 150.

⁶⁸ เจริญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ ร.ศ. 130 (การปฏิวัติครั้งแรกของไทย) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คัมภีร์, 2519, พิมพ์ครั้งที่ 9), หน้า 120 – 121.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ป้องกันความระแวงซึ่งกันและกันระหว่างหน่วยงานทั้งสอง แต่การล้อมรุ่มร่วมกันระหว่างทหาร และ เสือป่ากระทำได้นานนักก็ยกเลิกไป โดยกลับมาล้อมรุ่มในรูปแบบเดิมที่ต่างฝ่ายต่างล้อมรุ่ม⁷⁰

การจัดตั้งกองเสือป่าของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กลายเป็นการสร้างพระราชอำนาจทางการเมืองทหารให้แก่ตัวพระองค์ในการถ่วงดุลพระราชอำนาจกับบรรดาพระเชษฐาและพระอนุชาของพระองค์ ด้วยกองเสือป่านี้เป็นหน่วยงานที่มีลักษณะเช่นเดียวกับกองทัพ แต่ไม่ได้ขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหม โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้บังคับบัญชากองเสือป่าโดยตรง บรรดาผู้บังคับบัญชากองเสือป่าก็เป็นมหาดเล็กและผู้ใกล้ชิดพระองค์ อีกทั้งกองเสือป่าไม่ได้เป็นทหารรักษาดินแดนตามที่ทรงมีพระบรมราชโองการเมื่อครั้งก่อตั้งขึ้นมา แต่กลับกลายเป็นกองทหารส่วนพระองค์ บทบาทของเสือป่าจึงไม่ใช่เป็นการช่วยเหลือกิจการของเหล่าทหารภายในกองทัพ แต่เป็นการแข่งอำนาจระหว่างกัน จนในที่สุดกิจการเสือป่าได้กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการก่อการกบฏร.ศ.130 และได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนเป็นเหตุให้พระองค์ทรงไม่ไว้วางพระราชหฤทัยบรรดาทหารทั้งหลาย โดยเฉพาะทหารในสังกัดกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ซึ่งเป็นหน่วยทหารที่พระองค์ต้องไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งเพราะทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยให้แก่พระองค์เป็นการส่วนพระองค์ แต่กลับกลายเป็นว่าทหารจำนวนมากเข้าร่วมก่อการกบฏในครั้งนี้ ซึ่งในที่สุดแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการก่อตั้งกรมทหารรักษาวังขึ้นเพื่อทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยเป็นการส่วนพระองค์แทนที่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ที่กระทำหน้าที่นี้มาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

3.2 กรมทหารรักษาวัง

หลังจากเหตุการณ์ร.ศ.130 ยุติลงเพียงแค่ 3 เดือน ในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ.2455 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ยกกรมวังนอกขึ้นเป็นกรมทหารรักษาวัง⁷¹ และพระราชทานนามว่า “กรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

⁷⁰ ญาณพร เจือจินดา, “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 166.

⁷¹ “ประกาศ ตั้งกรมวังนอก เปน กรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ ก (7 พฤษภาคม 130): 17.

เจ้าอยู่หัว”⁷² พระองค์ทรงชี้แจงถึงสาเหตุในการก่อตั้งกรมทหารรักษาวัง เพื่อทำหน้าที่ป้องกันและรักษาพระบรมมหาราชวัง โดยเฉพาะการป้องกันอัคคีภัย นอกจากนี้ยังเป็นกองทหารเกียรติยศในการจัดกระบวนแห่เสด็จพระราชดำเนินในงานพระราชพิธีต่าง ๆ⁷³ อย่างไรก็ตามเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่า กรมทหารรักษาวังที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นมานี้มีพระราชประสงค์ที่จะให้กรมทหารดังกล่าวปฏิบัติหน้าที่ถวายความปลอดภัยส่วนพระองค์แทนที่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ อันเป็นผลพวงจากการที่ทหารจำนวนมากในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เข้าร่วมก่อการกบฏ

ในพ.ศ.2411 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้มีการฝึกหัดทหารอย่างสมัยใหม่แก่พระบรมวงศานุวงศ์ที่ยังทรงพระเยาว์⁷⁴ เพื่อทำหน้าที่ตั้งแถวรับเสด็จเวลาทรงบาตรในตอนเช้า และคอยไล่ก่าที่ลงมากินข้าวที่เตรียมไว้ทรงบาตร จึงเรียกบรรดาทหารมหาดเล็กเหล่านี้ว่า “ทหารมหาดเล็กไล่ก่า”⁷⁵ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการสถาปนากกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ต่อมาในพ.ศ.2413 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้พระยาสุรศักดิ์มนตรี (แสง ชูโต) จางวางมหาดเล็กหลวงคัดเลือกพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงพระเยาว์ และบุตรข้าราชการมหาดเล็กหลวงเพื่อตั้งเป็นกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ โดยเมื่อแรกเริ่มมีนายทหารประจำอยู่ในกองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์รวม 72 นาย⁷⁶

กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้นได้รับความใส่ใจพระราชหฤทัย และไว้วางพระราชหฤทัยเป็นอย่างมาก ด้วยความมุ่งหวังที่จะให้เป็นกองกำลังส่วนพระองค์⁷⁷ ดังนั้นกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์จึงได้รับการฝึกฝนและการศึกษาเป็นอย่างดี โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกนายร้อยและนายสิบให้แก่ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ นอกจากนี้อาวุธและเครื่องแบบก็ได้รับการปรับปรุงให้มีความทันสมัยอยู่เสมอ อีกทั้งเบี้ยเลี้ยงของทหารที่สังกัดกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ก็ได้มากกว่าทหารที่สังกัดกรมอื่น ๆ⁷⁸ และ

⁷² “ประกาศ พระราชทานนามกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ 0 ก (6 เมษายน 2456): 20.

⁷³ คณะกรรมการฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ 8 รอบ และ 100 ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 1 ก – ม. (ม.ป.ท.): 2524, หน้า 137 – 138.

⁷⁴ ภารดี มหาขันธ์, “การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 114.

⁷⁵ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 120.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

⁷⁷ ภารดี มหาขันธ์, “การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 121.

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 118 – 121.

ข้อสำคัญ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งพันเอก ผู้บังคับการกรมด้วยพระองค์เอง ต่อมาขนาดของกรมทหารรักษาพระองค์ขยายใหญ่ขึ้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สามารถบริหารงานของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ได้อย่างทั่วถึง พระองค์จึงทรงมอบหมายให้ผู้อื่นดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาแทน อย่างไรก็ตามบุคคลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชากกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ล้วนแต่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดพระองค์เช่น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เป็นต้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติทรงมีพระบรมราโชบายที่จะเปลี่ยนแปลงตัวผู้บังคับบัญชากกรมทหารรักษาพระองค์จากพระองค์เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ⁷⁹ ทรงให้เหตุผลในการเปลี่ยนตัวผู้บังคับบัญชาว่าทรงมีพระราชกรณียกิจอื่นที่ต้องปฏิบัติ ทำให้ไม่สามารถดูแลกรมทหารมหาดเล็กได้เหมือนเช่นเคย อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงดำรงตำแหน่งนายพันเอกพิเศษแห่งกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และทรงมีพระราชดำรัสว่าจะทรงติดตามทุกข์สุขของทหารในสังกัดกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เพราะทรงถือว่าเป็นทหารที่มีความใกล้ชิดกับพระองค์มาแต่ก่อน⁸⁰ แต่ข้อเท็จจริงกลับไม่เป็นไปตามพระราชดำรัสที่ทรงพระราชทานต่อทหารในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เพราะเมื่อพระองค์มีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แทนพระองค์แล้ว ก็มีได้สนพระราชหฤทัยต่อกิจการภายในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แต่อย่างใด หากแต่เอาเวลาส่วนใหญ่ของพระองค์ไปใส่พระราชหฤทัยกับหน่วยทหารที่ทรงตั้งขึ้นมาใหม่อย่างกรมทหารรักษาวัง และกองเสือป่า

นอกจากการเปลี่ยนตัวผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามกรมทหารนี้เสียใหม่เป็น “กรมมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ด้วยทรงพระราชดำริว่ากรมทหารนี้เป็นกรมทหารที่

⁷⁹ “การตั้งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ง (30 ตุลาคม 129): 1792.

⁸⁰ “พระราชดำรัสแก่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ณ วันพุธที่ 26 ตุลาคม ร.ศ.129,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ง (30 ตุลาคม 129): 1794.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้น ดังนั้นจึงควรยกกรณีนี้ถวายแด่พระองค์ตลอดไป⁸¹ ทั้งยังปรับเปลี่ยนหน้าที่ของกรมทหารรักษาพระองค์จากเดิมที่มีหน้าที่ถวายความปลอดภัยแก่พระมหากษัตริย์ตามพระราชปราชญ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ปรับเปลี่ยนให้มีหน้าที่ป้องกันประเทศยามเกิดศึกสงคราม⁸² คล้ายกับกรมทหารหน่วยอื่นในกองทัพบก โดยทรงมอบหมายให้กองเสือป่าเสนาหลวงทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยให้แก่พระองค์แทน⁸³ การเปลี่ยนแปลงบทบาทของทหารรักษาพระองค์ในคราวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของทหารภายในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เป็นจำนวนมากที่มองว่าพวกตนที่เคยได้รับความไว้วางใจจากพระเจ้าแผ่นดินให้ดูแลรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท กลับถูกกองเสือป่าที่ตั้งขึ้นมาใหม่แย่งบทบาทของตนไป จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทหารจากกรมทหารมหาดเล็กหลายนายเข้าร่วมในการกบฏร.ศ.130

ประเด็นสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนแปลงตัวผู้บังคับบัญชาและหน้าที่ของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่ทรงไม่ไว้วางพระราชหฤทัยต่อบรรดานายทหารที่สังกัดกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ เนื่องจากนายทหารที่สังกัดในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ล้วนแต่เป็นนายทหารที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนทหารบกซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชิตปรีชาภิวัตน์ทรงเป็นผู้บังคับบัญชา⁸⁴ และทรงเป็นพระอาจารย์ที่มีความสนิทสนมกับบรรดานายทหารในสังกัดกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแม้จะทรงเป็นผู้บังคับบัญชากรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารแต่ก็ไม่ได้มีความสนิทคุ้นเคย และความใกล้ชิดกับบรรดานายทหารเหล่านี้เท่าใดนัก ทั้งยังทรงถือว่าทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เป็นทหารของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁸⁵ มีใช้ทหารของพระองค์

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารทรงใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับข้าราชการบริพาร และมหาดเล็ก ทั้งยังทรงเห็นว่าคนกลุ่มนี้เป็นพวกพ้องของ

⁸¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, วาทพระมงกุฎฯ: รวบรวม โดย ส. วัฒนเศรษฐ์ (ม.ป.ท.: ธรรมเสวี, 2506), หน้า 275.

⁸² อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 150.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 150.

⁸⁴ “แจ้งความกรมยุทธนาธิการ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 26, ตอนที่ 0 ง (26 ธันวาคม 128): 2111.

⁸⁵ อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 107.

พระองค์⁸⁶ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยต่อข้าราชการบริพารของพระองค์มากกว่าทหารจากกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และเมื่อเกิดเหตุการณ์มหาดเล็กของพระองค์ทะเลาะวิวาทกับทหารบกในพ.ศ.2452 จนเป็นผลให้นายทหารที่ก่อเรื่องทะเลาะวิวาทถูกลงโทษด้วยการถอดยศและบรรดาศักดิ์ รวมทั้งลงโทษพระอาญาเขียนทหารผู้ก่อเหตุจำนวน 30 ที่ ผลกระทบจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้ทหารพากันมองว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับมหาดเล็กซึ่งมีสถานะเป็นเพียงคนรับใช้ส่วนพระองค์ มากกว่าทหารที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ⁸⁷

ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับทหารตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่น ด้วยเพราะทรงไม่ได้มองว่าบรรดาทหารเหล่านี้เป็นพวกพ้องของพระองค์ต่างกับบรรดาข้าราชการบริพารของพระองค์ ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติแล้ว จึงทรงปรับเปลี่ยนหน้าที่ของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์โดยให้มีหน้าที่เช่นเดียวกับกรมทหารอื่นๆ ในกองทัพบก และตั้งกรมทหารรักษาวังที่ล้วนแต่มีข้าราชการที่ใกล้ชิดพระองค์มาทำหน้าที่แทน

3.2.1 การก่อตั้งกรมทหารรักษาวัง

หลังจากเหตุการณ์ร.ศ.130 ยุติลงเพียง 3 เดือน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ยกกรมวังนอกขึ้นเป็นกรมทหารรักษาวัง⁸⁸ และพระราชทานนามว่า “กรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ.2455⁸⁹ เพื่อทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยรอบเขตพระราชวังแทนที่ทหารบกในสังกัดกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์⁹⁰ โดยกรมทหารรักษาวังที่ก่อตั้งขึ้นมาใหม่มีรูปแบบการจัดกำลังเช่นเดียวกับการจัดกำลังพลของทหารราบในสังกัดกระทรวงกลาโหม โดยแบ่งออกเป็น 2 กองพัน ประกอบด้วยกองพันที่ 1

⁸⁶ อัจฉราพร กุมทพิสมัย, กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 107 – 110.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100 – 102.

⁸⁸ “ประกาศ ตั้งกรมวังนอก เป็น กรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ ก (7 พฤษภาคม 130): 17.

⁸⁹ “ประกาศ พระราชทานนามกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ 0 ก (6 เมษายน 2456): 20.

⁹⁰ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6 (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2553), หน้า 123.

ประจำการอยู่ที่พระบรมมหาราชวัง และกองพันที่ 2 ประจำการอยู่ที่พระราชวังดุสิต⁹¹ โดยมีสมุหราชองครักษ์เป็นผู้บังคับการ ทำหน้าที่รับสนองพระบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยใช้เงินพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินงบประมาณสำหรับบริหารกิจการภายในกรมทหารรักษาวัง นอกจากนี้ยังมีศาลทหารรักษาวังสำหรับพิจารณาคดีทหารรักษาวังโดยเฉพาะ⁹² ทำให้สายการบังคับบัญชาของกรมทหารรักษาวังแยกออกจากกระทรวงกลาโหมอย่างสิ้นเชิง

ในส่วนของกำลังพลนั้นได้มีการโอนย้ายข้าราชการที่สังกัดอยู่ในกรมวังนอกเดิมเข้ามาเป็นทหารรักษาวัง รวมถึงนายทหารในสังกัดกระทรวงกลาโหมบางนายซึ่งทางกรมทหารรักษาวังได้ขอให้โอนย้ายมาสังกัดกรมทหารรักษาวัง⁹³ นอกจากนี้แล้วยังมีข้าราชการในพระราชสำนัก รวมทั้งมหาดเล็กในพระราชสำนักสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงสมัครเข้าเป็นทหารรักษาวัง และด้วยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต้องการให้กรมทหารรักษาวังทำหน้าที่ถวายความปลอดภัย และเป็นกองทัพส่วนพระองค์ ดังนั้นบรรดาผู้บังคับบัญชาของกรมทหารรักษาวังจึงเป็นบุคคลที่พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัย โดยเฉพาะบรรดามหาดเล็กในพระองค์ที่ทำงานรับใช้ใกล้ชิดพระองค์มาตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารเช่น พระยาประสิทธิ์ศุภการดำรงตำแหน่งจเรทหารรักษาวัง พระยานนทิสเรนทรภักดี (แมค เคียนเสวี) ดำรงตำแหน่งรองจเรทหารรักษาวัง⁹⁴ หรือพระยาอนิรุทธเทวา ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวัง⁹⁵ เป็นต้น ซึ่งการแต่งตั้งมหาดเล็ก หรือข้าราชการที่สนิทสนมกับพระองค์ขึ้นดำรงตำแหน่งสำคัญในกรมทหารรักษาวัง ก็เป็นแนวทางเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการแต่งตั้งผู้บัญชาการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

การที่ทหารส่วนใหญ่ในกรมทหารรักษาวังล้วนแต่เป็นข้าราชการที่ถูกโอนย้ายมาจากกรมวังนอก ทำให้บรรดาทหารเหล่านี้ไม่มีความรู้ในเรื่องยุทธวิธีทางการทหารเท่าใดนัก หากจะมีอยู่

⁹¹ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6, หน้า 125.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 124 – 126.

⁹³ หจข., ร.6 ว.7/4 ตั้งและย้ายข้าราชการทางกรมทหารรักษาวัง ลงวันที่ 26 พฤษภาคม 2457.

⁹⁴ “ประกาศ ตั้งจเรทหารและผู้ช่วยเรกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ก (16 ธันวาคม 2460): 496.

⁹⁵ “ประกาศ ปลด และแต่งตั้งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 43 ตอนที่ 0 ง (11 เมษายน 2469): 93.

บ้างก็เพียงเล็กน้อยจากการเข้ารับการฝึกเสือป่า แต่ด้วยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต้องการให้กรมทหารรักษาวังทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยเป็นการส่วนพระองค์ ทำให้ทหารในสังกัดกรมทหารรักษาวังจำเป็นต้องเข้ารับการฝึกทหารเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ เช่นเดียวกับทหารโดยทั่วไป ดังนั้นกรมทหารรักษาวังจึงจัดให้มีการฝึกทหารสองวันต่อหนึ่งสัปดาห์ ในวันจันทร์กับวันศุกร์ โดยในวันหนึ่งจะมีการฝึกสองรอบ รอบแรกเริ่มตั้งแต่เวลาห้าทุ่มครึ่งถึงตีสอง และรอบที่สองเริ่มในเวลาบ่ายสามโมงถึงห้าโมงเย็น⁹⁶ นอกจากนี้เพื่อเป็นการฝึกทหารในกรมทหารรักษาวังให้มีศักยภาพทัดเทียมกับทหารในสังกัดของกระทรวงกลาโหมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้มีการเปิดสอนหลักสูตรนายสิบตามแบบกองทัพบก โดยคัดเลือกผู้เรียนจากบรรดาพลทหารที่มีความสามารถ⁹⁷ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่ทหารในกรมทหารรักษาวัง

สำหรับเครื่องแต่งกายของกรมทหารรักษาวังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงออกแบบเครื่องแต่งกายของทหารกรมทหารรักษาวังด้วยพระองค์เอง ด้วยพระราชประสงค์ที่จะเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์กรมทหารรักษาวังที่แต่เดิมนั้นเป็นหน่วยงานที่มีภาพลักษณ์ของพลเรือนให้มีภาพลักษณ์ของทหารเช่นเดียวกับกรมทหารหน่วยต่าง ๆ ในสังกัดของกองทัพบก ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ปรับปรุงรูปแบบของกรมทหารรักษาวังให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับเครื่องแบบทหาร⁹⁸ แต่อย่างไรก็ตามด้วยพระราชประสงค์ที่ต้องการแสดงให้เห็นว่ากรมทหารรักษาวังเป็นกองทหารส่วนพระองค์ซึ่งไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกองทัพบกแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงออกแบบเครื่องแบบของทหารในสังกัดกรมทหารรักษาวังให้มีเอกลักษณ์ และความแตกต่างอย่างชัดเจนจากทหารบก เช่น การที่พระองค์ทรงออกแบบหมวกของกรมทหารรักษาวังจะใช้หมวกสักหลาดสีดำทรงค็อกแฮต (Cocked Hat) โดยสวมตามแนวขวางแบบฝรั่งเศส แทนที่หมวกแบบเฮลเม็ต (Helmet) สีขาวที่ใช้กันในกองทัพบก รวมทั้งให้ใช้กระเป๋ไทยฝึกหนังสือดำ แทนที่กระเป๋ยาวฝึกทองขาว ในเวลาที่แต่ง

⁹⁶ หจช., ร.6 ว.7/8 ข้าราชการในพระราชสำนักสมัครเข้าเป็นทหารรักษาวัง ลงวันที่ 30 เมษายน 2457.

⁹⁷ หจช., ร.6 ว.7/9 ขอบรรณาชาอนุญาตให้ม.จ.มจ.คล. ประวัติ เป็นครูสอนวิชานายสิบในกรมทหารรักษาวัง ลงวันที่ 7 ธันวาคม 2458.

⁹⁸ “กฎข้อบังคับเครื่องแต่งตัวกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ก (4 มิถุนายน 130): 79.

เครื่องแบบกรมทหารรักษาวังเต็มยศ⁹⁹ รวมไปถึงการเพิ่มสัญลักษณ์แทนพระองค์ให้ปรากฏอยู่ในเครื่องแบบของกรมทหารรักษาวังอย่างการเปลี่ยนดุมเสื้อของทหารจากเดิมที่ใช้ดุมทองเกลี้ยงก็ให้เปลี่ยนเป็นดุมทองที่มีพระปรมาภิไธยย่อ ว.ป.ร. แทน¹⁰⁰

กรมทหารรักษาวังนอกจากจะมีส่วนในการสร้างภาพลักษณ์ และพระราชอำนาจทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะกองทัพส่วนพระองค์แล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้กรมทหารรักษาวังในการแทรกแซงกิจการภายในกองทัพบกอย่างเรื่องการเกณฑ์ทหาร โดยที่กรมทหารรักษาวังได้ทำการเกณฑ์ทหารเช่นเดียวกับกองทัพบก ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการช่วยเหลือไม่ให้ข้าราชการในสังกัดกระทรวงวัง และข้าราชการบริพารที่ใกล้ชิดในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารในสังกัดของกองทัพบก

3.2.2 การเกณฑ์คนเข้ารับราชการในกรมทหารรักษาวัง

การเกณฑ์คนเข้ารับราชการทหารถือเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญในการเพิ่มจำนวนกำลังพลภายในกองทัพ แต่เดิมก่อนที่จะมีการก่อตั้งกรมทหารรักษาวัง ชายฉกรรจ์ที่อายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ที่ไม่ได้รับการยกเว้นจากสาเหตุใดๆ มีหน้าที่ต้องเข้ารับราชการทหารในกองประจำการมีกำหนด 2 ปี¹⁰¹ แต่ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งกรมทหารรักษาวังขึ้นทำให้ชายฉกรรจ์ที่เข้ารับการเกณฑ์ทหารสามารถเลือกรับราชการทหารในกรมทหารรักษาวังได้ หากมีภูมิลำเนาอยู่ในมณฑลกรุงเทพฯ มณฑลอยุธยา และมณฑลนครไชยศรี¹⁰² ด้วยเหตุนี้เองบรรดาข้าราชการที่สังกัดกระทรวงวังที่ไม่ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ อันเป็นข้อกำหนดที่จะได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร¹⁰³ จึงเลือกเข้ารับราชการทหารในกรมทหารรักษาวังแทบทั้งสิ้น และทางกระทรวงวังเองก็มีนโยบายจะให้ข้าราชการใน

⁹⁹ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6, หน้า 124.

¹⁰⁰ “ประกาศ เปลี่ยนดุมเสื้อกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 33, ตอนที่ 0 ก (30 กันยายน 2460): 441.

¹⁰¹ “พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ ศก 124,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 22, ตอนที่ 23 (3 กันยายน 124): 514 – 515.

¹⁰² หจข. ร.6 ว.7/13 ขึ้นทะเบียนทหาร สำหรับบรรดาเสือป่าในกองเสนาหลวงรักษาพระองค์ และข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และ ราชเลขานุการ กระทรวงวังขึ้นทะเบียนเป็นทหารรักษาวัง ลงวันที่ 18 เมษายน 2460 – 15 เมษายน 2470.

¹⁰³ “ประกาศ แก่พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ศก 124 มาตรา 13 – 14 – 15,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ 0 ก (17 สิงหาคม 2456): 183.

สังกัดกระทรวงวังที่ทำงานใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทได้รับการเกณฑ์ทหารในสังกัดของกรมทหารรักษาวังอยู่แล้ว¹⁰⁴ ส่วนหนึ่งเนื่องจากว่าเมื่อข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังเข้ารับราชการทหารในกรมทหารรักษาวัง บรรดาข้าราชการเหล่านี้ก็จะได้รับสิทธิให้ปฏิบัติราชการในตำแหน่งเดิมของตนในกระทรวงวังต่อไป¹⁰⁵ ไม่ต้องเข้าประจำการในหน่วยทหารเหมือนการเกณฑ์เข้ารับราชการในกระทรวงกลาโหม ทำให้การบริหารกิจการภายในกระทรวงวังดำเนินไปได้อย่างไม่ติดขัด

ข้าราชการในกระทรวงวังจำนวนมากไม่มีภูมิลำเนาอยู่ในสามมณฑลที่สามารถเลือกเข้ารับราชการทหารในกรมทหารรักษาวัง กระทรวงวังได้ทำเรื่องขอโอนย้ายบรรดาข้าราชการเหล่านี้ซึ่งแต่เดิมต้องเป็นทหารในสังกัดของกระทรวงกลาโหมมาเป็นทหารในสังกัดของกระทรวงวังแทน อย่างกรณีของนายวรการบัญชา (หม่อมราชวงศ์โป๊ะ มาลากุล)* ข้าราชการสังกัดกระทรวงวัง และเป็นหนึ่งในสมาชิกเสือป่าจำนวน 17 คน เมื่อแรกเริ่มก่อตั้งกองเสือป่า ได้รับหมายเรียกเข้ารับราชการเกณฑ์ทหาร โดยมีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตการเกณฑ์ทหารของกรมทหารรักษาวัง จึงต้องเข้ารับราชการทหารในสังกัดของกระทรวงกลาโหม อย่างไรก็ตาม ได้มีการโยกย้ายนายวรการบัญชาให้เข้ารับราชการทหารในสังกัดของกรมทหารรักษาวังเป็นกรณีพิเศษ¹⁰⁶

การโอนย้ายข้าราชการแต่เดิมที่สังกัดกระทรวงวังแต่ต้องเข้ารับราชการเกณฑ์ทหารในสังกัดของกระทรวงกลาโหมให้มารับราชการทหารในกรมทหารรักษาวังแทนนี้ เกิดขึ้นตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับทางกระทรวงกลาโหมจะพบได้ว่าในทุกครั้งที่กระทรวงวังทำเรื่องขอโอนย้ายข้าราชการของตนเข้าเกณฑ์ทหารในสังกัดของกรมทหารรักษาวังให้ทางกระทรวงกลาโหมพิจารณา ก็จะได้รับการอนุมัติเสมอ ซึ่งส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการที่เสนาบดีกระทรวงกลาโหมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ (ม.ร.ว.อรุณ ฉัตรกุล) และเจ้าพระยาบดินทรเดชา (ไฉ้ม ณ นคร) ต่างโอนอ่อนผ่อนตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์

¹⁰⁴ หจข. ร.6 ว.7/13 ขึ้นทะเบียนทหาร สำหรับบรรดาเสือป่าในกองเสนาหลวงรักษาพระองค์ และข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และราชเลขานุการ กระทรวงวังขึ้นทะเบียนเป็นทหารรักษาวัง ลงวันที่ 18 เมษายน 2460 – 15 เมษายน 2470.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน

* ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาเดชอุดม

¹⁰⁶ หจข. ร.6 ว.7/13 ขึ้นทะเบียนทหาร สำหรับบรรดาเสือป่าในกองเสนาหลวงรักษาพระองค์ และข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และ ราชเลขานุการ กระทรวงวังขึ้นทะเบียนเป็นทหารรักษาวัง ลงวันที่ 18 เมษายน 2460 – 15 เมษายน 2470.

ทรงเป็นผู้แต่งตั้งเจ้าพระยาทั้งสองให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม จึงเป็นเหตุให้ตัวเจ้าพระยาบดินทรเดชาทั้งสองคนมีความเกรงใจพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้เมื่อพระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาเพื่อขอให้ข้าราชการในพระองค์ที่ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารในสังกัดของกองทัพให้โอนย้ายมาเกณฑ์ทหารในสังกัดกระทรวงวังก็มักจะได้รับการยินยอมเสมอ ซึ่งผิดกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่มักจะทรงแสดงออกให้เห็นว่าทรงไม่พอพระทัยต่อการผ่อนผัน หรือการยกเว้นข้าราชการ และข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังจากการเกณฑ์ของกระทรวงกลาโหมอยู่เสมอ ถึงขนาดทรงมีพระหัตถเลขาวิพากษ์วิจารณ์การยกเว้นการเกณฑ์ทหารของข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังทุกเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹⁰⁷

แม้ว่าข้าราชการในสังกัดกระทรวงวังจำนวนมากจะได้รับการช่วยเหลือให้โอนย้ายมารับราชการทหารในกรมทหารรักษาวัง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทางกระทรวงวังจะช่วยเหลือข้าราชการทุกรายไป หากเป็นข้าราชการที่ทำงานในหน้าที่โดยทั่วไป โดยไม่ได้เป็นบุคคลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกใช้สอยอยู่ตลอดเวลา และไม่มีเหตุผลเพียงพอในการขอยกเว้นจากการเกณฑ์ทหาร อย่างกรณีของนายนิยม ขำคมที่พยายามวิ่งเต้นขอให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขาธุการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยนายนิยมอ้างว่าตนมีโรคประจำตัวเป็นโรคเหน็บชา หากต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหารเป็นเวลา 2 ปี จะทำให้สุขภาพทรุดโทรมลง และอาจจะเสียชีวิตได้ อีกทั้งยังมีภรรยา และบุตรต้องเลี้ยงดู ซึ่งเงินเดือนที่ได้รับในการเป็นทหารเกณฑ์นั้นไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงดูภรรยา และบุตร ด้วยเหตุนี้จึงขอสมัครเป็นทหารรักษาวังแทน และขอให้ตนยังคงรับราชการในหน้าที่เดิมต่อไป¹⁰⁸ ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดีทรงไม่เห็นด้วยต่อการหนีการเกณฑ์ทหารของนายนิยมเพราะตัวนายนิยมเองก็เป็นเสือป่าอยู่แล้ว แต่กลับใช้ชื่ออ้างว่ามีโรคประจำตัว¹⁰⁹ ทางกระทรวงวังก็มิได้ทำเรื่องยกเว้นการเกณฑ์ทหารให้แก่นายนิยมแต่อย่างใด

¹⁰⁷ หจช., ร.6 ก.7.1/10 ความเห็นทูลกระหม่อมเล็กเรื่องเลิกยกเว้นการเกณฑ์ทหารแก่ข้าราชการ ลงวันที่ 2 สิงหาคม 2456

¹⁰⁸ หจช., ร.6 ก.7.1/3 กระทรวงวังและกรมมหาดเล็กขอยกเว้นข้าราชการในพระราชสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 5 มีนาคม 2459

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน

บรรดาข้าราชการบริพารในกระทรวงวังที่ทำเรื่องขอโอนย้ายสังกัดจากกระทรวงกลาโหม มาสังกัดกรมทหารรักษาวัง เนื่องจากการรับราชการทหารในสังกัดกระทรวงกลาโหมจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่เหมือนกับทหารโดยทั่วไป แต่การเข้าเป็นทหารในสังกัดกรมทหารรักษาวังมีหน้าที่รับผิดชอบเพียงแค่การดูแลความปลอดภัยภายในพระบรมมหาราชวัง และหน้าที่ของทหารกองเกียรติยศ นอกจากนี้แล้วบรรดาข้าราชการกระทรวงวังที่เกณฑ์ทหารในสังกัดของกรมทหารรักษาวังยังได้รับสิทธิให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการในตำแหน่งเดิมของตน ทั้งยังเป็นเรื่องของความคุ้นเคยระหว่างทหารด้วยกันที่บรรดาข้าราชการในกระทรวงวังย่อมมีความสนิทคุ้นเคยกันดีอยู่แล้วการเข้ารับราชการทหารในกรมทหารรักษาวังจึงไม่จำเป็นต้องปรับตัวเท่าใดนัก ต่างกับการโยกย้ายไปสังกัดกระทรวงกลาโหมซึ่งบรรดาข้าราชการเหล่านี้จะกลายเป็นคนแปลกหน้าของอีกฝั่งหนึ่ง

นอกจากการใช้กรมทหารรักษาวังเพื่อแทรกแซงการเกณฑ์ทหารของกองทัพบกแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้ประโยชน์จากกรมทหารวังในการสนับสนุนพระบรมราชโบายทางการทหารในพระองค์ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ให้กระทรวงกลาโหมดำเนินการแต่ถูกคัดค้าน ก็ทรงใช้กรมทหารรักษาวังเป็นเครื่องมือในการดำเนินพระบรมราชโบายนั้นแทน ทั้งนี้ก็เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากันระหว่างพระองค์กับพระอนุชา ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงต่อพระราชบัลลังก์ของพระองค์ในภายหลังได้

3.2.3 กองพันทหารราบที่ 3 กรมทหารรักษาวัง

การจัดตั้งกรมทหารรักษาวังที่มณฑลปักษ์ใต้ สืบเนื่องมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะจัดตั้งกองทหารบริเวณภาคใต้ของประเทศเพื่อป้องกันการแทรกแซงของอังกฤษ เนื่องจากในขณะนั้นมีการก่อสร้างทางรถไฟบริเวณแหลมมลายู จึงอาจเป็นสาเหตุให้อังกฤษต้องการครอบครองดินแดนบริเวณนั้น นอกจากนี้ในจังหวัดภูเก็ตก็มีชาวต่างชาติอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะชาวจีน เคยก่อการประท้วงอย่างรุนแรงมาแล้วในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนรัฐบาลต้องส่งทหารจากกรุงเทพฯ ลงไปปราบปราม จึงมีแนวคิดว่าหากมีกองทหารประจำการอยู่ที่ภาคใต้จะทำให้ระงับเหตุการณ์รุนแรงได้อย่างทันท่วงที¹¹⁰

¹¹⁰ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 260.

การจัดตั้งกองทหารที่มณฑลปักษ์ใต้นี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ สมุหเทศาภิบาล และอุปราชมณฑลปักษ์ใต้ในเวลานั้น ต่างทรงเห็นชอบกับแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็มีข้อคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เรื่องที่ตั้งของกรมทหาร ด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชทรงต้องการตั้งกรมทหารที่มณฑลพัทลุง แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงมีความเห็นว่าควรจะต้องตั้งกรมทหารที่มณฑลนครศรีธรรมราชเพราะมีประชากรเยอะกว่า ทหารเกณฑ์ส่วนใหญ่จะได้อยู่ที่ภูมิลำเนาเดิมของตน¹¹¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นด้วยกับพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ในการตั้งกองทหารที่มณฑลนครศรีธรรมราช

อย่างไรก็ตามสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารทรงไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการจัดตั้งกองทหารขึ้นที่มณฑลปักษ์ใต้เพราะเกรงว่าอังกฤษจะใช้เป็นข้ออ้างในการรุกรานสยาม พร้อมกันนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีบันทึกความเห็นในการจัดตั้งกองทหารมณฑลปักษ์ใต้ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยอธิบายถึงสาเหตุที่ทรงคัดค้าน มีใจความสำคัญคือ การตั้งกองทหารที่นครศรีธรรมราชไม่สามารถป้องกันการรุกรานประเทศของมหาอำนาจได้ หากอังกฤษต้องการจะรุกรานสยามจริง หากใช้วิธีปิดปากอ่าวเหมือนที่ฝรั่งเศสเคยกระทำในร.ศ.112 ก็สามารถเอาชนะประเทศสยามได้แล้ว การตั้งกองทหารควรตั้งในพื้นที่ที่ปกครองได้โดยสะดวก¹¹² โดยให้ความสำคัญกับการรวมกองทหารทั้งหมดเข้าด้วยกันได้อย่างรวดเร็ว การกระจายกำลังกันต่อสู้ตามพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ทราบกันโดยทั่วไป และอยู่ในตำราพิชัยสงคราม สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกทรงดำเนินแนวคิดการตั้งกรมทหารที่มณฑลปักษ์ใต้ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชอย่างรุนแรงว่าแม้แต่ “เด็กอมมือยังรู้” หลักพิชัยสงครามพื้นฐานนี้¹¹³ ทั้งยังทรงตำหนิที่พระเจ้าบรมวงศ์

¹¹¹ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 260.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 260.

¹¹³ หจข., ร.6 ว.7/3 เรื่องจัดการทหารและเกณฑ์ทหารมณฑลปักษ์ใต้ มีเรื่องจัดการเมืองสตูลด้วย ลงวันที่ 13 มกราคม 2456 – 2 กันยายน 2459.

เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชจะใช้งบประมาณของกระทรวงกลาโหมเพื่อจัดตั้งกองทหารกองใหม่
ว่าเป็นความคิด “ฟั่นเฟือน” เพราะในความเป็นจริงแล้วงบประมาณที่กระทรวงกลาโหมได้รับก็ไม่
เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการจัดหาอาวุธให้แก่ทหารอยู่แล้ว¹¹⁴ การตั้งกรมทหารเพิ่มขึ้นมาซึ่ง
จำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมากจึงเป็นสิ่งที่เกินกำลังกระทรวงกลาโหมจะทำได้ และไม่ก่อให้เกิด
ประโยชน์แก่ประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงคัดค้านการตั้ง
กรมทหารที่มณฑลปักษ์ใต้อย่างรุนแรง

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเสนอแนะว่าการรักษาความสงบในมณฑล
ปักษ์ใต้ ควรเป็นหน้าที่ของตำรวจภูธร โดยให้เพิ่มกองกำลังตำรวจ และจัดระเบียบให้เป็นอย่างทหาร
เพราะกองกำลังตำรวจมีหน้าที่ดูแลรักษาความสงบภายในประเทศ ต่างกับการเพิ่มกำลังทหารที่มี
หน้าที่หลักในการต่อสู้กับกองกำลังต่างชาติ¹¹⁵ ดังนั้นหากมีการเพิ่มกำลังทางทหารจะทำให้อังกฤษซึ่ง
ครอบครองมาลาเยาเกิดความระแวงว่าสยามต้องการรุกรานอาณานิคมของตน และจะใช้การเพิ่มกำลัง
ทหารของสยามเป็นข้ออ้างเพื่อการรุกรานสยามในเวลาต่อมาได้

ผลของการคัดค้านในคราวนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาศมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศถึงเรื่องกรรมสิทธิ์ใน
หัวเมืองมาลาเยาหากสยามไม่มีกองทหารในมณฑลปักษ์ใต้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะ
วงศ์วโรปการทรงให้ความเห็นว่าการไม่มีทหารในมณฑลปักษ์ใต้จะไม่ส่งผลกระทบต่อการณ์ครอง
กรรมสิทธิ์ในหัวเมืองมาลาเยาแต่อย่างใด¹¹⁶ แม้พระราชประสงค์ในการจัดตั้งกองทหารที่มณฑลปักษ์ใต้
จะได้รับการคัดค้านเป็นอย่างมากจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทั้งยังทรง
อธิบายถึงเหตุผลที่ไม่ทรงต้องการให้มีการก่อตั้งกรมทหารที่มณฑลปักษ์ใต้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็
ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดตั้งกรมทหารรักษา
วังแทนการตั้งกองทหารในมณฑลนครศรีธรรมราช โดยให้เหตุผลว่าเนื่องจากทรงให้สร้างพระตำหนักที่
ประทับขึ้นที่นั่นดังนั้นจึงควรจะมีกองทหารรักษาวังเพื่อเป็นการดูแลรักษาความปลอดภัยส่วน
พระองค์ แม้ว่าโดยแท้จริงแล้วการจัดตั้งกองทหารรักษาวังในคราวนี้เป็นพระราชประสงค์ของพระองค์

¹¹⁴ หจช., ร.6 ว.7/3 เรื่องจัดการทหารและเกณฑ์ทหารมณฑลปักษ์ใต้ มีเรื่องจัดการเมืองสตูลด้วย ลงวันที่ 13 มกราคม 2456 - 2 กันยายน 2459.

¹¹⁵ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 - 2475,” หน้า 264.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 264.

ที่จะให้มีทหารประจำการที่มณฑลปักษ์ใต้¹¹⁷ ดังนั้นในพ.ศ.2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารในหัวเมืองมณฑลปักษ์ใต้เพื่อเกณฑ์ทหารเข้าประจำการกองพันทหารราบที่ 3 กรมทหารรักษาวั่ง ในมณฑลนครศรีธรรมราช¹¹⁸ และเมื่อปรับเปลี่ยนให้จัดตั้งกรมทหารรักษาวั่ง ซึ่งสังกัดกระทรวงวังแทนที่กองทหารในสังกัดกระทรวงกลาโหมแล้ว สมเด็จพระเจ้าเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถซึ่งทรงคัดค้านการก่อตั้งกรมทหารที่มณฑลปักษ์ใต้มาตลอด ก็ได้คัดค้านการก่อตั้งกรมทหารรักษาวั่งที่มณฑลปักษ์ใต้แต่อย่างใด เนื่องจากกรมทหารรักษาวั่งเป็นหน่วยงานในสังกัดของกระทรวงวังซึ่งอยู่นอกเหนือพระราชอำนาจในการบังคับบัญชาของพระองค์ อีกทั้งในเรื่องของงบประมาณในการบริหารก็เบิกจ่ายจากงบประมาณของกระทรวงวัง จึงไม่ส่งผลกระทบต่องบประมาณของกระทรวงกลาโหมเหมือนการจัดกองทหารโดยทั่วไป

การจัดตั้งกองพันทหารราบที่ 3 ส่งผลต่อสายการบังคับบัญชาของทหารรักษาวั่งที่ขยายใหญ่ขึ้น เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวั่ง เป็น “ผู้บัญชาการทหารรักษาวั่ง” ให้มียศเสมอกับผู้บัญชาการทหารบก โดยทรงให้เหตุผลว่าแต่เดิมนั้นผู้บังคับการกรมทหารรักษาวั่งมีอำนาจตั้งศาลทหารรักษาวั่ง ซึ่งตามธรรมนูญศาลทหารบกพ.ศ.2465 มาตรา 22 ผู้บัญชาการทหารบกเป็นผู้มีอำนาจในการตั้งศาลมณฑลทหารบก¹¹⁹ และด้วยเหตุที่ศาลทหารรักษาวั่งมีอำนาจเทียบเท่าศาลมณฑลทหารบก ดังนั้นตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวั่งจึงมีอำนาจเสมอกับผู้บัญชาการทหารบก ประกอบกับการจัดตั้งกองพันทหารราบที่ 3 ทำให้ขนาดของกรมทหารรักษาวั่งขยายใหญ่ขึ้น จึงควรยกตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารรักษาวั่งให้เสมอกับผู้บัญชาการทหารบก¹²⁰ การยกตำแหน่งผู้บัญชาการทหารรักษาวั่งให้เสมอกับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกเป็นการสร้างความเท่าเทียมในศักดิ์และสิทธิของกรมทหารรักษาวั่งให้เสมอกับกองทัพบก แม้ว่าในความเป็นจริงแล้วขนาดกำลังของกองทัพบกนั้นมีขนาดใหญ่กว่ากรมทหารรักษาวั่งเป็นอย่างมาก รวมทั้งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ที่กว้างขวางกว่ามาก แต่

¹¹⁷ อมรตฤณารักษ์, จมื่น, เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และยุติธานี, หน้า 30.

¹¹⁸ วรชาติ มีชูบท, พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 109.

¹¹⁹ “พระธรรมนูญศาลทหารบก รัตนโกสินทร์ ศก 126,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 25, ตอนที่ 39 (29 ธันวาคม 126): 1016.

¹²⁰ “ประกาศ ยกตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวั่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเสมอกับผู้บัญชาการทหารบก,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 41, ตอนที่ 0 ก (4 มกราคม 2467): 297 – 298.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับมองความเท่าเทียมระหว่างหน่วยงานทหารทั้งสองหน่วย จากสิทธิในการตั้งศาลทหาร

การยกตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารรักษาวังให้เสมอกับผู้บัญชาการกองทัพบกนอกจาก เป็นการสร้างความเท่าเทียมในศักดิ์และสิทธิของกรมทหารรักษาวังให้เสมอกับกองทัพบกแล้ว ยังเป็น นัยยะที่แสดงให้เห็นถึงพระราชอำนาจ และภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีเสมอกับบรรดาพระเชษฐาและพระอนุชาของพระองค์ ในการที่ทรงมีพระราช อำนาจในการบังคับบัญชากรมทหารที่มีอำนาจเทียบเท่ากับกองทัพบกอันเป็นกองกำลังหลักของ ประเทศ

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลงทั่วโลกต้องเผชิญหน้ากับภาวะเศรษฐกิจถดถอย รวมทั้ง ประเทศสยาม ทำให้รัฐบาลต้องลดงบประมาณรายจ่ายของประเทศ รวมทั้งงบประมาณในส่วนของ สำนักพระราชวัง¹²¹ ด้วยเหตุนี้ในพ.ศ.2468 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราช โองการยุบกองพันทหารราบที่ 3 กรมทหารรักษาวัง โดยให้เหตุผลว่าการที่ทรงก่อตั้งกองพันทหารราบ ที่ 3 เพื่ออบรมให้ประชาชนมีความรู้ทางการทหารประสบผลสำเร็จแล้ว จึงควรยุบกองพันทหารราบที่ 3 ลงเสีย¹²² พร้อมกันนี้ยังทรงมีพระบรมราชโองการให้ยกเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารรักษาวัง และ กลับมาใช้ตำแหน่งผู้บังคับการตามเดิม เนื่องจากการปรับลดขนาดกรมทหารรักษาวังเหลือเพียง 2 กองพัน¹²³ แต่ในความเป็นจริงแล้วการยุบกองพันทหารราบที่ 3 มีปัจจัยจากปัญหาเศรษฐกิจเป็นหลัก เพราะการยุบกองพันทหารราบที่ 3 ลงนั้นสามารถลดงบประมาณรายจ่ายประจำปีของสำนัก พระราชวังได้ถึงปีละ 200,000 บาท¹²⁴

เรื่องงบประมาณสำหรับกรมทหารรักษาวัง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ทราบปัญหาตั้งแต่แรกว่า การตั้งกรมทหารรักษาวังในมณฑลปักษ์ใต้จำเป็นต้องใช้งบประมาณ จำนวนมากจากหนังสือกราบทูลของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงมีบันทึก

¹²¹ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6, หน้า 128.

¹²² “ประกาศ ยุบเลิกกองพันที่ 3 กรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จังหวัดนครศรีธรรมราช,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 42, ตอนที่ 0 ก (9 สิงหาคม 2468): 98.

¹²³ “ประกาศ ยุบตำแหน่งผู้บัญชาการ และตั้งตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 42, ตอนที่ 0 ก (9 สิงหาคม 2468): 99.

¹²⁴ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 265.

คัดค้านในการตั้งกรมทหารที่มณฑลปักษ์ใต้ โดยหนึ่งในข้อคัดค้านหลักของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถคือเรื่องงบประมาณซึ่งไม่เพียงพอในการจัดตั้งกองทหารที่มณฑลปักษ์ใต้ หมายความว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบเป็นอย่างดีแล้วว่าการจัดตั้งกรมทหารรักษาวังที่มณฑลปักษ์ใต้จำเป็นต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังทรงยืนยันที่จะให้มีการตั้งกรมทหารรักษาวังเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจในการตัดสินใจพระราชหฤทัยทางการทหาร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองสิริราชสมบัติในรัชสมัยต่อมา ทรงมีพระบรมราชโองการให้ยกเลิกตำแหน่งผู้บังคับการ จเร และผู้ช่วยจเรในกรมทหารรักษาวัง ด้วยเหตุผลว่าตำแหน่งทั้งสามตั้งขึ้นเพื่อความสะดวกในการบริหารกิจการภายในกรมทหารรักษาวังเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น ซึ่งไม่มีความจำเป็นแล้วในรัชกาลปัจจุบัน¹²⁵ นอกจากนี้ยังทรงยกเลิกศาลทหารวังโดยให้รวมเข้ากับกระทรวงศาลทหารบก¹²⁶ และทรงเปลี่ยนแปลงตัวผู้บังคับบัญชากรมทหารรักษาวังโดยทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งมีนฤทธิธรรณจักร รองผู้บัญชาการกรมทหารรักษาวังขึ้นเป็นผู้บัญชาการกรมทหารรักษาวังแทนที่พระยาอนิรุทธเทวา¹²⁷ แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระบรมราชโองบายในการเปลี่ยนการปกครองภายในกรมทหารรักษาวัง แต่กรมทหารรักษาวังก็ยังเป็นหน่วยทหารที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้ถวายความปลอดภัยเป็นการส่วนพระองค์ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้กรมทหารรักษาวังทำหน้าที่ถวายความปลอดภัยให้แก่พระองค์ที่วังสุโขทัยที่ทรงใช้เป็นประทับแทนที่กรมทหารปืนใหญ่ซึ่งทำหน้าที่ดังกล่าวเมื่อครั้งที่พระองค์ยังทรงมีพระอิสริยยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ¹²⁸

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาลคณะราษฎรได้พยายามลดบทบาท และอิทธิพลของพระมหากษัตริย์ต่อกองทัพลง ด้วยการยุบกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ เหลือเพียง

¹²⁵ “ประกาศ ยุบเลิกตำแหน่งผู้บังคับการ จเร และผู้ช่วยจเรในกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44, ตอนที่ 0 ก (26 มิถุนายน 2470): 39.

¹²⁶ หจช., ร.7 ว.7/4 เรื่องยกเลิกอำนาจศาลทหารวังไปรวมกับศาลทหารบก ลงวันที่ 24 พฤษภาคม 2469.

¹²⁷ หจช., ร.7 ว.7/3 เรื่องให้พระยาอนิรุทธออกจากตำแหน่งผู้บังคับการทหารรักษาวัง ให้มีนฤทธิธรรณจักรเป็นแทน ลงวันที่ 6 เมษายน 2469

¹²⁸ หจช., ร.7 ว.7/1 เรื่องทหารรักษาวังสุโขทัย ลงวันที่ 4 มกราคม 2468.

กรมทหารราบที่ 1 รวมถึงการยุบกรมทหารรักษาวังลง และตั้งกองพันทหารราบที่ 9 ซึ่งสังกัดกระทรวงกลาโหมขึ้นเป็นทหารรักษาวังในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยให้เรียกชื่อย่อว่า “ทหารรักษาวัง” ขึ้นมาแทนที่¹²⁹ จวบจนกระทั่งในพ.ศ. 2492 คณะรัฐบาลที่มีจอมพลป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีได้มีมติให้ยกฐานะกรมทหารราบที่ 1 กลับมาเป็นกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ดังเดิม เพื่อเป็นการถวายพระเกียรติพระมหากษัตริย์ และรักษาตำนานของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เอาไว้¹³⁰ พร้อมกันนี้ยังได้มีการสถาปนา “กองพันทหารราบที่ 3 กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในสังกัดกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์¹³¹ ขึ้นแทนที่กองพันทหารราบที่ 9 ซึ่งในปีต่อมากกรมทหารรักษาพระองค์ทั้งสามกองพันได้ถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของริ้วกระบวนราบบใหญ่ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก¹³²

3.3 สรุป

ตลอดรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติ กิจกรรมทางทหารหลากหลายประการได้เกิดขึ้นเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ ทั้งเพื่อสร้างการยอมรับจากบรรดาทหารในกองทัพ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสร้างพระราชอำนาจทางการทหารเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่พระราชบัลลังก์ในพระองค์ หน่วยงานที่มีลักษณะ และทำหน้าที่คล้ายคลึงกับกองทัพอย่างกองเสือป่า และกรมทหารรักษาวังถูกสถาปนาขึ้นมาเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำทางทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมกันนี้ยังได้กลายเป็นฐานพระราชอำนาจทางการทหารให้แก่พระองค์เพื่อคานพระราชอำนาจทางการทหารกับบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาในพระองค์ที่ทรงรับราชการทหาร

¹²⁹ “ประกาศ ยกเลิกกรมทหารรักษาวัง และตั้ง ร.พัน 9 เป็นทหารรักษาวังฯ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52, ตอนที่ 0 ก (22 มีนาคม 2478): 2075.

¹³⁰ หจข., สร.0201.4.1/1 กรมทหารมหาดเล็ก (ร.บ.1 และ 11) ลงวันที่ 26 มกราคม 2492.

¹³¹ เรื่องเดียวกัน

¹³² “กำหนดการ ที่ 11/2493 พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชกุมาร และ พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พ.ศ. 2493,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52, ตอนที่ 0 ก (9 พฤษภาคม 2493): 1988.

อย่างไรก็ตามการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ผ่านกองทหารส่วนพระองค์ที่ทรงสถาปนาขึ้นคงไม่เพียงพอต่อการสร้างความยอมรับในภาพลักษณ์ทางการทหารจากบรรดาทหารในกองทัพ ด้วยเหตุนี้พระราชกรณียกิจทางการทหารที่สำคัญอีกประการหนึ่งในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือการพัฒนากองทัพทั้งในส่วนของกองทัพเรือ และกองทัพบกให้มีความเจริญก้าวหน้า ด้วยการจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์อันทันสมัยให้แก่กองทัพทั้งสอง เพื่อให้บรรดาทหารทั้งหลายตระหนักว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใส่ใจพระราชหฤทัยต่อความเจริญของกองทัพเช่นเดียวกับพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่นที่ทรงรับราชการทหาร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทที่ 4

การพัฒนากองทัพเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร

เนื่องจากบทบาทในการพัฒนากองทัพตกอยู่กับบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาในพระองค์ มาตั้งแต่เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงห่างเหินจากการมีส่วนร่วมพัฒนาและสร้างความเจริญแก่กองทัพไทย ด้วยเหตุนี้ หลังจากที่กองเสือป่า และกรมทหารรักษาวังสถาปนาขึ้นเพื่อสร้างบทบาท และภาพลักษณ์ทางการทหารในฐานะกองทัพส่วนพระองค์แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าทรงใส่พระราชหฤทัยต่อกิจการของกองทัพเฉกเช่นเดียวกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ด้วยความมุ่งหวังว่าพระองค์จะทรงมีบทบาททางทหารมากยิ่งขึ้น พระบรมราโชบายในระยะต่อมา จึงเป็นในลักษณะของการสนับสนุน ส่งเสริม และพัฒนากิจการของกองทัพให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยพระราชกรณียกิจที่สำคัญคือ การเรียกรายเงินเพื่อซื้อเรือหลวงพระร่วงพระราชทานให้แก่กองทัพเรือ และอีกประการหนึ่งคือการสนับสนุน และพัฒนากิจการของการบินทหารบก อันเป็นหน่วยงานใหม่ที่ ก่อตั้งขึ้นในรัชสมัยของพระองค์

4.1 เรือหลวงพระร่วง

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ปะทุขึ้น ข้าราชการและประชาชนกลุ่มหนึ่งเกิดความกังวลต่อ เสถียรภาพและความมั่นคงของประเทศ ด้วยในเวลานั้นกองทัพเรือสยามยังล่าช้าอยู่มาก อีกทั้ง จำนวนเรือรบก็ไม่เพียงพอต่อการป้องกันประเทศ แต่ด้วยงบประมาณของรัฐบาลที่มีอยู่อย่างจำกัดจึง ไม่สามารถจัดซื้อเรือรบลำใหม่ให้กองทัพเรือ¹ ด้วยเหตุนี้ในพ.ศ.2457 บรรดาข้าราชการ และ ประชาชนกลุ่มหนึ่ง ที่นำโดยเจ้าพระยาอภัยราชามาหาญดิธรรมธร (ม.ร.ว.ลพ สุทัศน์) เสนาบดี กระทรวงยุติธรรม ซึ่งมีความสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ร่วมกันก่อตั้ง สมาคมเพื่อเรียกรายเงินซื้อเรือรบถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อใช้ในการป้องกัน ประเทศ โดยทางสมาคมได้ทูลเกล้าฯ ถวายแผนการดังกล่าวเพื่อขอพระบรมราชานุญาต ทั้งยังขอ

¹ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.97.

พระราชทานชื่อสมาคม ชื่อเรือรบ และพระบรมราชูปถัมภ์จากพระองค์² ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนแผนการเรียไ้เงินของสมาคมเป็นอย่างดี ทั้งยังทรงยินดีรับสมาคมนี้ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวมทั้งพระราชทานนามเรือรบที่จะจัดซื้อว่า “เรือพระร่วง” ตามชื่อกษัตริย์ในตำนานของสยาม นอกจากนี้ยังทรงพระราชทานนามสมาคมว่า “สมาคมนาวีแห่งกรุงสยามในพระบรมราชูปถัมภ์”³

เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมซึ่งเป็นผู้กราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตจัดตั้งราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม และดำรงตำแหน่งสภานายกราชนาวิแห่งกรุงสยาม⁴ แต่เดิมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ถวายตัวอยู่ในกรมมหาดเล็ก ต่อมาในพ.ศ.2445 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมย้ายไปรับราชการในกระทรวงนครบาลในตำแหน่งเจ้ากรมกองตระเวน ฝ่ายใต้สวนโทษหลวง และในพ.ศ.2434 ได้รับพระราชบรรดาศักดิ์เป็นพระประชากรกิจวิจารณ์ และเลื่อนเป็น พระยาอินทราธิบตีสิหราชรองเมืองในพ.ศ.2435⁵ ครั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในพ.ศ.2455 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอินทราธิบตีสิหราชรองเมืองเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรม⁶

เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมนอกจากจะเป็นสามัญชนคนแรกที่ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม โดยส่วนตัวแล้วเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมได้ให้การสนับสนุนพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอ ในกิจการเสือป่า เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมก็ได้บริจาคหนังสือให้แก่โรงเรียนพรานหลวง⁷ อันเป็นโรงเรียนสำหรับฝึกเสือป่า ทั้งยังสนับสนุนให้

² โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 90.

³ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.97.

⁴ ราชชาติ มีชูบท, *ภาพล้อฝีพระหัตถ์ในรัชกาลที่ 6* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2555), หน้า 298.

⁵ สมมตอมรพันธ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ, *เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์*, หน้า 168.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169 – 170.

⁷ “แจ้งความกรมมหาดเล็ก เรื่องท่านเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมได้ให้หนังสือแก่โรงเรียนพรานหลวง,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (29 ธันวาคม 2461): 2532.

ข้าราชการกระทรวงยุติธรรมสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสือป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยในตัวเจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมและทรงแต่งตั้งให้ เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมเป็นสมุหมนตรี⁸ อันเป็นตำแหน่งที่ทรงแต่งตั้งตามพระราช อัยยาศัยจากข้าราชการพลเรือนที่รับราชการใกล้ชิดพระองค์ และเป็นทีไว้วางพระราชหฤทัย⁹ นอกจากนี้เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมยังเป็นหนึ่งในยี่สิบสามคนที่พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวาดภาพล้อลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต¹⁰ ที่จัดทำโดยเหล่าทวยนาครใน เมืองดุสิตธานีเพื่อหาเงินสมทบทุนซื้อเรือพระร่วง บรรดาบุคคลที่มีภาพล้อปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ ดุสิตสมิตล้วนแต่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น เจ้าพระยา รามราชพ พระยานิรุทธเทวา พระยาเฉลิมอากาศ เป็นต้น

สำหรับคณะกรรมการของราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามคนอื่น ๆ ล้วนแต่เป็นข้าราชการที่มีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาตั้งแต่เมื่อครั้งพระองค์ทรงดำรงตำแหน่ง สยามมกุฎราชกุมารอย่าง พระยาประสิทธิ์ศุภการดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเสนาบดีกรมการคลัง พระยาตรี สุนทรโวหารดำรงตำแหน่งเลขาธิการ พระยาบุรีนวราชรัฐดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเลขาธิการ เป็นต้น ซึ่ง บุคคลเหล่านี้นอกจากจะดำรงตำแหน่งที่สำคัญในสมาคมแล้ว ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็น พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกหลายกิจกรรมทั้ง การเป็นทวยนาครใน ดุสิตธานี การเข้าเป็นสมาชิกเสือป่า หรือการเป็นนายทหารพิเศษประจำกรมทหารรักษาวัง

การดำเนินกิจกรรมของราชนาวิสมาคมยังได้รับการสนับสนุนจากบรรดาเสนาบดีที่ใกล้ชิดกับ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และดำเนินนโยบายที่สนับสนุนให้ประชาชนร่วมกันบริจาค เงิน โดยเฉพาะเจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ซึ่งพยายามสนับสนุนการเรียกรายเงินใน คราวนี้เป็นอย่างมากโดยมีคำสั่งให้ที่ว่าการอำเภอทั้ง 15 อำเภอในเขตพระนครเปิดเป็นสถานที่รับ บริจาคเงินเพื่อซื้อเรือหลวงพระร่วงจากประชาชน นอกจากนี้กระแสคัดค้านอย่างรุนแรงจากบรรดา นักหนังสือพิมพ์ รวมทั้งจากข้าราชการ และพระบรมวงศานุวงศ์ ทำให้เจ้าพระยายมราชมีคำสั่งให้ กำนันผู้ใหญ่บ้านดำเนินการชี้แจงให้ประชาชนได้รับทราบถึงพระราชประสงค์ และประโยชน์ของการ

⁸ “แจ้งความกระทรวงมรดก เรื่อง พระราชทานเข็มตราตั้ง สมุหมนตรี แก่เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ 0 ง (30 พฤศจิกายน 2456): 1993.

⁹ “พระราชบัญญัติสมุหมนตรี รัตนโกสินทร์ศก 129,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ก (11 ธันวาคม 129): 40.

¹⁰ วรชาติ มีชูบท, ภาพล้อฝีพระหัตถ์ในรัชกาลที่ 6, หน้า 259.

ร่วมบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบในครั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนเข้าใจผิดเกี่ยวกับการเรียกรงเงินตามที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ¹¹

ในส่วนของการชำระการประจำกระทรวงนครบาล เจ้าพระยาอมราชได้มีคำสั่งให้ข้าราชการกระทรวงนครบาลทุกคนสมัครเข้าเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมไม่ว่าจะเป็นนายอำเภอ หรือภารโรงประจำที่ว่าการอำเภอ โดยให้แต่ละอำเภอทำการสำรวจว่าข้าราชการคนใดบ้างยังไม่ได้สมัครเข้าเป็นสมาชิก และให้ส่งรายชื่อกลับมาที่กระทรวงนครบาลเพื่อพิจารณาโทษต่อไป คำสั่งในคราวนี้ส่งผลกระทบต่อบรรดาข้าราชการระดับล่างเป็นอย่างมากโดยเฉพาะข้าราชการในตำแหน่งภารโรง และเสมียนที่ได้รับเงินเดือนเพียงเดือนละไม่กี่บาท แต่กลับต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมพร้อมทั้งเสียค่าบำรุงเพื่อมิให้ถูกลงโทษ นอกจากการถูกบังคับให้สมัครเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมแล้ว การเสียเงินค่าบำรุงสมาคมสร้างความลำบากแก่บรรดาข้าราชการเหล่านี้เป็นอย่างมาก เพราะตามกฎหมายของราชนาวิสมาคมแล้วการเสียเงินค่าบำรุงสมาคมนั้น มิใช่เป็นการจ่ายเป็นรายเดือน แต่เป็นการเสียเงินค่าบำรุงเป็นเงินก้อนครั้งเดียวต่อการเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมเป็นเวลาหนึ่งปี รายจ่ายที่มีแต่เดิมก็เกือบจะไม่เพียงพอในการดำรงชีพ แต่กลับต้องเก็บเงินบางส่วนมาเป็นค่าสมัครสมาชิกราชนาวิสมาคม ด้วยเหตุนี้ข้าราชการจำนวนมากจำเป็นต้องเขียนจดหมายขอผ่อนผันการสมัครเข้าเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคม¹²

4.1.1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามในพระบรมราชูปถัมภ์

เมื่อแรกเริ่มก่อตั้งสมาคม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนให้บรรดาข้าราชการในพระราชสำนักเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม เพราะตามมาตราที่ 16 ในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการค้าขาย และสมาคมแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก การที่ข้าราชการในพระราชสำนักจะเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมการค้าใด ๆ นั้นต้องได้รับอนุญาตจากผู้บังคับบัญชาสูงสุดเสียก่อน ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้

¹¹ หจข., ร.6 น.23/1 เปิดสถานที่รับเงินเรียกรงสร้างเรือรบในมณฑลกรุงเทพ ลงวันที่ 8 เมษายน 2458.

¹² หจข., ร.6 น.23/10 ให้ส่งรายชื่อข้าราชการกรมพระนครบาลที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกราชนาวิสมาคม ลงวันที่ 18 มกราคม 2458.

ข้าราชการในพระราชสำนักคนใดก็ตามที่มีความประสงค์จะเข้าเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม สามารถเข้าเป็นสมาชิกได้ตามอัธยาศัย¹³ โดยไม่ต้องทูลเกล้าฯ ขอพระบรมราชานุญาตจากพระองค์อีก

นอกจากนี้เมื่อราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามได้สร้างเข้มขึ้นมาเพื่อให้สมาชิกของสมาคมระดับสำหรับแสดงตนว่าเป็นสมาชิกของสมาคม ขณะเดียวกันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเพิ่มราชนาวิสมาคม พ.ศ.2458¹⁴ โดยใจความสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้คือการที่ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้บุคคลที่เป็นสมาชิกของราชนาวิสมาคมสามารถประดับเข็มราชนาวิสมาคมได้ทุกโอกาสทั้งในเครื่องแบบและชุดพลเรือน ทั้งยังห้ามมิให้ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามประดับเข็มราชนาวิสมาคม และมีบทลงโทษอย่างรุนแรงต่อผู้ที่มีได้เป็นสมาชิกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามแต่ประดับเข็มราชนาวิสมาคม รวมทั้งผู้สร้างเข็มราชนาวิสมาคมปลอมขึ้นมา โดยให้ลงโทษผู้กระทำผิดในข้อหาประดับหรือสร้างเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์ปลอม¹⁵

พระราชบัญญัติเพิ่มราชนาวิสมาคมฉบับนี้มีบทลงโทษที่รุนแรงต่อผู้สร้างและประดับเข็มราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามโดยมิได้รับอนุญาต นอกจากนี้ยังมีพระบรมราชานุญาตให้ประดับเข็มราชนาวิสมาคมได้ทุกโอกาส ซึ่งวัตถุประสงค์สำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็คือ ความพยายามชักจูงให้บรรดาข้าราชการและประชาชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสมาคมเพื่อหาเงินอุดหนุนซื้อเรือรบพระราชวัง ซึ่งผู้ที่มีสิทธิประดับเข็มราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามต้องเป็นผู้ที่ร่วมบริจาคเงิน และเป็นสมาชิกของสมาคมเท่านั้น ดังนั้นผู้ใดก็ตามที่ไม่ได้ประดับเข็มราชนาวิสมาคมก็แสดงว่าไม่ให้ความร่วมมือกับพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชานุญาตให้ประดับเข็มราชนาวิสมาคมได้ทุกโอกาสนี้ก็เพื่อพระบรมราชโบายเช่นเดียวกับที่ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ข้าราชการสามารถแต่งเครื่องแบบเสื่อป่าไปทำงานราชการในตอนเช้า เป็นการแสดงตนของบรรดาข้าราชการว่าได้ทำตามพระราชประสงค์ของพระองค์

¹³ “ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ข้าราชการในพระราชสำนักเป็นสมาชิกในราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามได้”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ง (6 ธันวาคม 2457): 2022.

¹⁴ “พระราชบัญญัติเพิ่มราชนาวิสมาคม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 32, ตอนที่ 0 ก (9 ธันวาคม 2458): 388.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 388.

นอกจากในฐานะที่ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สมาคมแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากต่อราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยาม ทั้งในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำในการ กระตุ้นปลุกเร้าให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินซื้อเรือรบ และบทบาทในการเป็นองค์บรรณาธิการและ พระราชนิพนธ์บทความต่าง ๆ ลงในวารสารสมุทรสาร อันเป็นวารสารที่ตีพิมพ์โดยราชนาวีสมาคมแห่ง กรุงสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ วารสารสมุทรสารฉบับแรกตีพิมพ์ขึ้นในเดือนมกราคมพ.ศ.2457 ซึ่ง บทความในวารสารมีทั้งที่เป็นบทความให้ความรู้ในด้านทหารเรือ เหตุการณ์การรบทางทะเลใน สงครามโลกครั้งที่ 1 รวมทั้งบทความปลุกใจเพื่อสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมให้แก่ประชาชน วัตถุประสงค์ สำคัญของสมุทรสารก็เพื่อชักจูงให้คนไทยร่วมกันบริจาคเงินซื้อเรือหลวงพระร่วง¹⁶ รวมทั้งนำเงินรายได้ จากการจำหน่ายวารสารไปสมทบทุนซื้อเรือรบหลวงพระร่วงอีกด้วย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับเป็นองค์บรรณาธิการตามกราบบังคมทูลเชิญของราชนาวีสมาคมแห่งกรุง สยาม¹⁷ และนอกจากจะทรงรับเป็นองค์บรรณาธิการให้แล้ว ยังทรงมีงานพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง ตีพิมพ์ในวารสารด้วย

เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือหลวงพระร่วงพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทความต่าง ๆ เช่น “เหตุการณ์ยุทธทางทะเล” ตีพิมพ์ใน วารสารสมุทรสาร ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน พ.ศ.2458¹⁸ หรือบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “ขอชวนท่านเป็น แมลงหี่” ตีพิมพ์ในวารสารสมุทรสาร ฉบับที่ 13 เดือนมกราคม พ.ศ.2458¹⁹ ซึ่งในบทพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้การเรียไรเงินเป็นล่าช้าเนื่องจาก คนไทยจำนวนมากเพิกเฉยต่อกิจกรรมดังกล่าว²⁰ ด้วยเหตุนี้พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้ ประชาชนช่วยกันสนับสนุนกิจการของราชนาวีสมาคมให้มากยิ่งขึ้น ไม่ใช่แต่เพียงร่วมกันบริจาคเงิน เท่านั้น แต่ขอให้ประชาชนร่วมกันเป็นกระบอกเสียงให้ราชนาวีสมาคมในการชักชวนคนอื่น ๆ ให้ ร่วมกันบริจาคเงินมากยิ่งขึ้น²¹

¹⁶ โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 90.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

¹⁸ พันแหลม, “เหตุการณ์ยุทธทางทะเล” สมุทรสาร 4 (เมษายน 2458): 16.

¹⁹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “ขอชวนท่านเป็นแมลงหี่,” สมุทรสาร 13 (มกราคม 2458): 14 - 27.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21 - 22.

นอกจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีงานพระราชนิพนธ์ใน *วารสารสมุทสาร* แล้ว พระองค์ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการที่ใกล้ชิดในพระองค์ทรงพระนิพนธ์ และเขียนบทความลงในวารสารเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญ และประโยชน์ของการบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบในคราวนี้ อย่างสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งในขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ได้ทรงมีพระนิพนธ์บทความเรื่อง “ตำนาน ร.พ.ต. เสือ คำรนสินธุ์” ลงใน *วารสารสมุทสาร* ฉบับที่ 3 ประจำเดือนมีนาคม พ.ศ.2457²² หรือข้าราชการที่มีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่าง เจ้าพระยารามราฆพขณะมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาประสิทธิ์ศุภการ ซึ่งเป็นหนึ่งในข้าราชการคนสนิทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็มีงานเขียนตีพิมพ์ใน *วารสารสมุทสาร* เช่นเรื่อง “ของสำคัญในประเทศไทยเวลานี้” ที่ตีพิมพ์ในฉบับที่ 13 ประจำเดือนมกราคม พ.ศ.2458²³ โดยเนื้อหาในบทความมุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักว่าประเทศไทยนั้นมีสิ่งสำคัญอยู่สามสิ่งซึ่งคนไทยต้องรักษาปกป้องอันได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดที่ทุกคนต้องปกป้องรักษาคือพระมหากษัตริย์เพราะพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้ปกป้องชาติ และศาสนาให้คงอยู่ต่อไป ด้วยเหตุนี้คนไทยจึงควรจะทำตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งก็คือการร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือหลวงพระร่วงอันจะเป็นเครื่องมือเพื่อช่วยเหลือพระมหากษัตริย์ในการปกป้องชาติ และศาสนา²⁴ นอกจากบทความของเจ้าพระยารามราฆพแล้วยังมีข้าราชการคนสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 6 เช่นพระสารประเสริฐ และพระยากัลยาณไมตรี รวมทั้งนักหนังสือพิมพ์อย่างนายชิต บุรทัต ร่วมเขียนบทความลงในวารสารซึ่งบทความเหล่านี้มุ่งเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะผู้ปกป้องชาติไทยให้พ้นจากอริราชศัตรูทั้งปวง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้หนังสือพิมพ์ *ดุสิตสมิต* ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ประจำเมืองดุสิตธานีเป็นเครื่องมืออีกหนึ่งชิ้นในการชักจูงให้ประชาชนร่วมบริจาคเงินซื้อเรือรบพระร่วง ด้วยการลงโฆษณาปลูกเร้าจิตสำนึกของประชาชนในหนังสือพิมพ์ *ดุสิตสมิต* ทั้งที่เป็นรูปของทหารเรือที่หน้าตาบั้งตึงโดยมีคำบรรยายได้ภาพว่าที่ทหารเรือแสดงกริยาบั้งตึงอยู่นี้ก็เพราะเสียใจที่ยัง

²² กรมพระนครสวรรค์วรพินิต, สมเด็จพระเจ้าฟ้า, “ตำนาน ร.พ.ต. เสือ คำรนสินธุ์,” *สมุทสาร* 3 (มีนาคม 2457): 6.

²³ ประสิทธิ์ศุภการ, พระยา, “ของสำคัญในประเทศไทยเวลานี้,” *สมุทสาร* 13 (มกราคม 2458): 197.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

ไม่ได้เรือพระร่วงมา²⁵ หรือภาพของเรือพระร่วงที่กำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้างโดยมีคำบรรยายภาพว่า “ท่านเห็นไม? เรือพระร่วงยังค้างอยู่”²⁶ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะมอบรายได้จากการจำหน่ายหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตนี้ให้แก่ราชนาวิสมาคมเพื่อสมทบทุนซื้อเรือรบหลวงพระร่วง²⁷

การจัดแสดงละครยังคงเป็นวิธีการที่ถูกนำมาใช้อยู่เสมอตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อเรียกรายเงินจากประชาชน สำหรับการจัดแสดงละครเพื่อเรียกรายเงินซื้อเรือหลวงพระร่วงนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง “วิาวห์พระสมุท” ขึ้นมาโดยเฉพาะ เรื่องวิาวห์พระสมุทจัดแสดงครั้งแรกในวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2459 และทรงร่วมแสดงในครั้งนี้ด้วย โดยทรงแสดงเป็นนายนาวาเอกเอ็ดเวิร์ด โลออน ผู้บังคับการเรือหลวงอ็อกซฟอร์ด ของประเทศอังกฤษ²⁸ ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องวิาวห์พระสมุทนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามชี้ให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของความจำเป็นที่กองทัพจะต้องมีความเข้มแข็งเพื่อปกป้องอธิปไตยของชาติ²⁹

ในส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเงินแปดหมื่นบาท³⁰ แก่ราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเสียดสีบรรดาผู้ที่ไม่ยอมร่วมบริจาคเงินในคราวนี้ด้วยการพระราชทานเงินเพื่อซื้อเรือรบในนามของยาเหลสุนัขทรงเลี้ยงของพระองค์ อีกทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำป้ายโฆษณาตามสี่แยก ทิวพระนครโดยเป็นภาพยาเหลในท่านั่งยกขาสองข้าง โดยมีตัวหนังสือกำกับว่า “ฉันออกเงินช่วยซื้อเรือรบพระร่วง 100.00 บาท”³¹ ด้วยเป็นนัยบอกกล่าวแก่ผู้ใดที่มีได้บริจาคเงินให้เพียงอายสุนัขของพระองค์ที่แม้เป็นสัตว์ก็ยังมีความรักชาติ ดังนั้นคนไทยทั้งหลายก็ควรที่จะร่วมบริจาคเงินเพื่อไม่ให้อายสุนัขของพระองค์

²⁵ ดุสิตสมิต 2 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 34.

²⁶ ดุสิตสมิต 52 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2462): 113.

²⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “คำนำ,” ดุสิตสมิต 1 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 7.

²⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละครชุดสี่บถำเรื่องวิาวห์พระสมุท และบทละครสี่บถำ เรื่อง มิภาโต (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2518), หน้า (4).

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

³⁰ วรชาติ มีชูบท, พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 111.

³¹ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6, หน้า 67.

การเรียไ้เงินเพื่อจัดซื้อเรือรบพระร่วงยังถูกโยงกับแนวคิดชาตินิยม ความเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยเฉพาะเรื่องความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกนำมาใช้ในการชักจูงใจประชาชนให้ร่วมบริจาคเงินในคราวนี้ ซึ่งใช้ได้เป็นอย่างดีกับชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศที่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความจงรักภักดีต่อชาติ และสถาบันกษัตริย์ ชาวจีนจำนวนมากทั้งที่เป็นกรรมกร และพ่อค้าคหบดีต่างร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบพระร่วงเพื่อแสดงให้เห็นว่าพวกเขามีความจงรักภักดีต่อชาติ และสถาบันกษัตริย์³² นอกจากนี้กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อหาเงินสมทบทุนในการจัดซื้อเรือพระร่วง ล้วนแต่เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นความสำคัญต่อองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น การจัดจำหน่ายพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ทรงนำเรือสยามรัฐ ในราคาภาพละ 1 บาท นอกจากนี้ยังทรงพระปรมาภิไธยของพระองค์กำกับให้แก่ผู้ที่ซื้อพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ในราคาสูงกว่าราคาปกติ ซึ่งผู้ที่ซื้อพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ในราคาสูงกว่าปกติ ส่วนใหญ่แล้วเป็นข้าราชการฝ่ายหน้าและฝ่ายในที่มีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการจัดจำหน่ายพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์ในคราวนี้สามารถรวบรวมเงินได้ 917 บาท³³ รวมไปถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานที่ทรงสถาปนาขึ้นอย่างการจัดงานรื่นเริงในฤดูหนาวที่สนามกองเสือป่าเสนาหลวงเพื่อเก็บเงินรายได้มอบให้แก่ราชนาวีสยาม³⁴

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อเรียไ้เงินซื้อเรือหลวงพระร่วงจัดทำขึ้นภายใต้แนวคิดชาตินิยม ซึ่งให้ความสำคัญต่อภาพลักษณ์ผู้นำแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาปลูกเร้าจิตสำนึกชาตินิยมให้คนไทยรู้จักเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความมั่นคงของชาติบ้านเมือง³⁵ อย่างไรก็ตามการเรียไ้เงินเพื่อซื้อเรือรบในครั้งนี้ไม่ได้รับการตอบสนองจากประชาชนเท่าใดนัก จนเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และบรรดาคณะกรรมการบริหารราชนาวีสยามต้องออกมาปลูกเร้าให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงิน ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้การบริจาคเพื่อซื้อเรือรบไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเท่าที่ควรเนื่องมาจากกระแสคัดค้านของบรรดานักหนังสือพิมพ์ที่ต่างเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์การซื้อเรือรบในครั้งนี้เป็นจำนวนมาก

³² Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p. 101.

³³ “แจ้งความราชนาวีสยามแห่งกรุงสยาม,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 41, ตอนที่ 0 ง (27 กรกฎาคม 2467): 1326.

³⁴ หจข., ร.6 น.35/14 แจ้งความการรื่นเริงในฤดูหนาวที่สวนจิตรลดา มกราคม พระพุทธศักราช 2461 ลงวันที่ มกราคม 2461.

³⁵ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p. 98.

4.1.2 กระแสต่อต้านการซื้อเรือรบหลวงพระร่วง

พระราชกรณียกิจในการเรียไ้เงินซื้อเรือรบพระร่วงได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงรับราชการอยู่ในกองทัพเรืออย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้กลับเข้ามารับราชการอีกครั้งหนึ่งในตำแหน่งจเรทหารเรือ³⁶ ต่างทรงสนับสนุนกิจกรรมของสมาคมโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงมีพระนิพนธ์เรื่อง “ตำนาน ร.พ.ต.เสื่อคำรนสินธุ์” ลงในวารสาร *สมุทรสาร* ฉบับที่ 3 ทางด้านพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปคัดเลือกเรือรบที่ทางสมาคมจะจัดซื้อถวาย ทั้งยังทรงรับหน้าที่ผู้บังคับการเรือกลับสู่ประเทศสยามตามกราบบังคมทูลของสภานายกราชนาวีสมาคมแห่งกรุงสยาม

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกลับทรงไม่เห็นด้วยกับพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่สนับสนุนให้มีการเรียไ้เงินจากประชาชนเพื่อซื้อเรือรบ³⁷ เนื่องจากทรงมองว่าไม่ก่อประโยชน์ให้ประเทศชาติแต่อย่างใด เพราะแม้สยามจะมีเรือรบเข้ามาประจำการเพิ่มก็สามารถป้องกันการรุกรานจากชาติมหาอำนาจที่มีความเจริญทางการทหารมากกว่า ดังนั้นสิ่งที่ควรเร่งพัฒนาจึงมิใช่ในเรื่องการทหาร แต่ควรนำงบประมาณมาพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ เพื่อให้การปกครองภายในประเทศเป็นไปอย่างมั่นคง³⁸ การคัดค้านของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในคราวนี้ทำให้พระองค์ทรงขัดแย้งกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างรุนแรง ประกอบกับความขัดแย้งเรื่องส่วนตัวและราชการในกระทรวงมหาดไทยที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ เป็นเหตุให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

³⁶ “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายพลเรือตรี พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ นายทหารกองหนุน เข้ารับราชการประจำในตำแหน่งจเรทหารเรือ,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 34, ตอนที่ 0 ง (5 สิงหาคม 2456): 1356.

³⁷ สุกัญญา ตรีวานิช, *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์: รายงานผลการวิจัย* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532), หน้า 55.

³⁸ นพวรรณ วชิราภิวัฒน์, “พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับระบบราชการในช่วงพ.ศ. 2435-2458,” หน้า 222.

นักหนังสือพิมพ์เป็นกลุ่มคนที่ออกมามีวาทกรรมวิจารณ์การเรียไ้เงินเพื่อซื้อเรือรบในครั้งนี้อย่างรุนแรงและต่อเนื่องผ่านหน้าหนังสือพิมพ์จนเกิดสงครามปากกระหว่างบรรดาผู้สนับสนุนการเรียไ้เงินและผู้คัดค้าน การคัดค้านการซื้อเรือรบของบรรดานักหนังสือพิมพ์แบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับการซื้อเรือรบประเภทใดเลยเพราะมองว่าควรนำเงินไปพัฒนาประเทศชาติในด้านอื่น ๆ มากกว่าการซื้อเรือรบ กับอีกกลุ่มหนึ่งที่สนับสนุนการซื้อเรือรบของราชนาวีสยามคม แต่คัดค้านประเภทของเรือรบที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้จัดซื้อหนังสือพิมพ์ที่เป็นแกนนำหลักในการคัดค้านได้แก่ *หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์* โดยผู้เขียนที่ใช้นามปากกาว่า “สันดอน” และ *หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์* โดย “บาทกฤษ”³⁹

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจการทหารเรือ ทั้งยุทธวิธีของทหารเรือ ประเภทของเรือ และสถานการณ์การรบทางทะเลในเวลา นั้น⁴⁰ ในที่สุดแล้วทรงมีพระราชดำริจะจัดซื้อเรือรบประเภทเดียวกับเรือเอ็มเดน (SMS Emden) ของกองทัพเรือจักรวรรดิเยอรมันซึ่งเป็นเรือลาดตระเวนขนาดเบา⁴¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ทรงมีงานพระราชนิพนธ์โจมตีกองทัพและชาวเยอรมันอยู่เสมอตลอดช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่ไม่เคยปรากฏบทความใดเลยที่วิพากษ์วิจารณ์การทำสงครามของเรือรบเอ็มเดนทั้งยังทรงมีงานพระราชนิพนธ์ชื่นชมประสิทธิภาพของเรือเอ็มเดนเสียด้วยซ้ำในงานบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “บทสุดท้ายแห่งประวัติเอ็มเดน” ตีพิมพ์ใน *วารสารสมุทรสาร* ปีที่ 2 ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2458⁴² สาเหตุสำคัญที่พระองค์ทรงเขียนบทความยกย่องวีรกรรมของเรือเอ็มเดนเนื่องจากทรงต้องการใช้เรือเอ็มเดนในการโต้แย้งข้อวิพากษ์วิจารณ์ของบรรดานักหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับพระราชดำริในพระองค์ที่ทรงตัดสินใจเลือกซื้อเรือรบประเภทลาดตระเวน ด้วยเหตุนี้จึงทรงใช้เรือเอ็มเดนเป็นตัวอย่างเพื่อชี้ให้เห็นว่าเรือรบเพียงลำเดียวก็สามารถทำการรบอย่างมีประสิทธิภาพได้⁴³ นอกจากทรงมีงานพระราชนิพนธ์ชื่นชมเรือรบเอ็มเดนแล้ว เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการยังได้แต่งฉันทเรื่อง “สุดดีเอ็มเดน”⁴⁴ ลงใน *วารสารสมุทรสาร* ฉบับเดียวกัน สาเหตุสำคัญที่ทรงมีงานพระราชนิพนธ์กล่าวชื่นชม

³⁹ พันแหลม. *พันแหลม เล่ม 1* (ม.ป.ท.: ม.ป.ท., 2457), หน้า 1.

⁴⁰ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.102.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

⁴² พันแหลม, “บทสุดท้ายแห่งประวัติเอ็มเดน,” *สมุทรสาร* 5 (พฤษภาคม 2458): 42.

⁴³ อัครพาทู, “ไชโย,” *ไทย* (29 ตุลาคม 2457).

⁴⁴ ธรรมศักดิ์มนตรี, พระยา, “ดุขกัเอ็มเดน,” *สมุทรสาร* 5 (พฤษภาคม 2458): 46.

เรือเอ็มเดนก็ด้วยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะจงใจให้ประชาชนคล้อยตามพระราชประสงค์ในการซื้อเรือรบประเภทเดียวกับเรือเอ็มเดน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอาธิบายถึงสาเหตุที่ทรงเลือกเรือลาดตระเวนขนาดเบาเนื่องจาก ทรงเห็นว่าเป็นเรือที่มีขนาดเหมาะสมในการป้องกันประเทศมากที่สุด เพราะประเทศสยามไม่ใช่ประเทศขนาดใหญ่ทั้งยังไม่มีเงินมากพอที่จะจัดซื้อเรือรบขนาดใหญ่อย่างเรือประเภทเดรดน็อต (Dreadnought) แต่อย่างไรก็ตาม “บาทกฤษร” ได้เสนอให้ซื้อพิฆาตแทนที่เรือลาดตระเวนขนาดเบาเพราะมีราคาถูกลงกว่า จึงซื้อได้หลายลำ⁴⁵ บาทกฤษรพยายามยกตัวอย่าง “เรือเสือ” ซึ่งเป็นเรือพิฆาตขนาดเล็กที่กองทัพเรือสยามมีประจำการอยู่ พร้อมกับเหตุการณ์สงครามในทวีปยุโรปที่กองทัพเรืออังกฤษใช้เรือพิฆาตในการทำสงครามและได้รับชัยชนะเหนือกองทัพเรือเยอรมนี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตอบโต้ข้อเสนอของบาทกฤษรในบทความเรื่อง “ประโยชน์แห่งเรือรบ” โดยทรงให้เหตุผลที่ไม่ซื้อเรือพิฆาตเนื่องจากเรือพิฆาตมีหลายขนาดทั้งยังเป็นเรือที่ไม่สามารถทำการรบได้เพียงลำพัง ต้องมีเรือคอยคุ้มกัน และในขณะนั้นกองทัพเรือสยามไม่มีเรือลำใดที่สามารถเป็นเรือคุ้มกันเรือพิฆาตได้เลย นอกจากนี้ เรือพิฆาตขนาดที่พอจะทำการรบในทะเลลึกได้จริง ก็มีราคาต่อลำเกินครึ่งหนึ่งของเรือดำเรือรบพระร่วง⁴⁶ ส่วนการที่เรือพิฆาตของอังกฤษสามารถเอาชนะเรือขนาดใหญ่ของเยอรมนีได้ก็เพราะว่าจุดโจมตีของเยอรมนีขณะที่ยังไม่รู้ตัว⁴⁷ ทรงชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่าบาทกฤษรเองก็รู้ว่าเรือพิฆาตมีข้อด้อยอย่างไรบ้างจึงพยายามชักจูงให้ผู้อ่านเห็นประโยชน์ของเรือพิฆาตเกินความเป็นจริง เพื่อปิดบังข้อมูลที่เป็นข้อด้อยของเรือพิฆาตและยังทรงมีพระราชวินิจฉัยในพฤติกรรมของบาทกฤษรว่าสิ่งที่บาทกฤษรกระทำนี้ไม่ได้กระทำเพื่อประโยชน์ของราชนาวีสยามแต่อย่างใด⁴⁸

ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “การยุทธ์ทางทะเลในยุโรป” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้บทพระราชนิพนธ์เพื่อย้ำให้ผู้อ่านได้เห็นถึงประโยชน์ของเรือรบประเภทเดียวกับเรือพระร่วง ซึ่งเป็นเรือลาดตระเวนโดยทรงให้เหตุผลของความจำเป็นที่กองทัพเรือต้องมีเรือลาดตระเวนเนื่องจากในเวลานั้นกองทัพมีทั้งเรือพิฆาตและเรือตอร์ปิโดอยู่แล้วจึงจำเป็นที่จะต้องซื้อเรือที่เลี้ยงให้เรือ

⁴⁵ พันแหลม. พันแหลม เล่ม 1, หน้า 3.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ทั้งสองชนิดนี้ ทรงยกตัวอย่างเหตุการณ์สงครามระหว่างกองทัพเรืออังกฤษซึ่งมีเรือรบเพียง 3 ลำ ทำการรบกับเรือของกองทัพเรือเยอรมนีจำนวน 5 ลำ แต่จากการที่ทางอังกฤษมีเรือลาดตระเวนซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าเรือพิฆาตร่วมอยู่ในกองเรือด้วยทำให้สามารถเอาชนะกองเรือเยอรมนีที่มีจำนวนเรือมากกว่าได้⁴⁹

งานพระราชนิพนธ์ทั้งสองเรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการสื่อให้ประชาชนเห็นว่าเรือพระร่วงที่ทรงมีพระราชประสงค์จัดหาเข้ามาประจำการในกองทัพเรือสยามนั้น เป็นเรือที่เหมาะสมกับกองทัพมากกว่าเรือชนิดอื่น ทรงยกตัวอย่างเหตุการณ์สงครามที่เรือรบประเภทเดียวกับเรือพระร่วงได้ช่วยชนะในการรบมาเป็นเครื่องสนับสนุนแนวพระราชดำริของพระองค์ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง นอกจากนี้ยังทรงใช้วิธีการลดความน่าเชื่อถือของผู้เขียนงานโต้แย้งกับพระองค์ โดยทรงชี้ให้เห็นถึงการให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และทรงชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่าบาทกฤษณ์นั้น นำเสนอบทความโดยมิได้มีเจตนาที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติแต่อย่างใด

นอกจากบาทกฤษณ์แล้วยังมีนักหนังสือพิมพ์ซึ่งใช้นามปากกาว่า “สันดอน” เขียนบทความโต้แย้งเกี่ยวกับการเลือกซื้อเรือลงในหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ สันดอนเสนอว่าเรือที่ทางราชนาวิสมาคมจะซื้อเข้ามาประจำการในกองทัพเรือควรเป็นเรือดำน้ำเพราะสามารถซื้อเรือดำน้ำได้หลายลำ ทั้งเรือดำน้ำยังใช้ปริมาณน้ำมันไม่มากนักในการเดินเรือ ต่างจากเรือลาดตระเวนที่จำเป็นต้องใช้ถ่านหินจำนวนมากในการเดินเรือ จึงจำเป็นต้องกลับมาเติมถ่านหินบ่อยครั้งหากศัตรูนำเรือมาดักกรอที่ปากอ่าว เรือลาดตระเวนก็ไม่สามารถกลับมาเติมถ่านหินได้⁵⁰ สันดอนยังพยายามชี้ให้เห็นว่าที่ทรงนำเรื่องเรือรบเอ็มเดนมาสนับสนุนพระราชประสงค์ของพระองค์ในการซื้อเรือลาดตระเวนนั้น เป็นสิ่งไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยเฉพาะพระบรมราชาธิบายที่ว่าเรือเอ็มเดนเป็นเรือลาดตระเวนสามารถทำการรบได้เพียงลำพังโดยไม่จำเป็นต้องใช้เรือชนิดอื่นมาสนับสนุน สันดอนโต้แย้งถึงสาเหตุที่เรือเอ็มเดนสามารถทำการรบได้เพียงลำพังว่า เรือเอ็มเดนนั้นทำการรบในมหาสมุทรขนาดใหญ่ทำให้สามารถแล่นหนีเรือข้าศึกได้โดยง่าย อีกทั้งกองทัพเรือของเยอรมนียังมีเรือลำเลียงขนส่งถ่านหินให้แก่เรือเอ็มเดน ต่างจากกองทัพเรือสยามที่ไม่มีเรือลำเลียงขนส่งถ่านหินให้แก่เรือที่ทำการรบอยู่ในทะเล นอกจากนี้สันดอนยังวิจารณ์การซื้อเรือรบในครั้งนี้ว่าคงเป็นการซื้อเรือมาเพื่อทดแทนเรือพระที่นั่ง

⁴⁹ พันแหลม. พันแหลม เล่ม 1, หน้า 157.

⁵⁰ สันดอน, “เรียรายแลสร้างเรือรบ,” กรุงเทพเดลิเมล์ (13 พฤศจิกายน 2457)

มหากักริที่เก่ามากแล้ว สันดอนได้เสียดสีว่าหากต้องการซื้อเรือถวายพระมหากษัตริย์แล้วก็ควรซื้อเรือยอร์ชไม่ใช่ซื้อเรือรบ และหากราชนาวิสมาคมต้องการซื้อเรือยอร์ชถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจริงประชาชนก็คงเต็มใจช่วยกันบริจาคเงินมากกว่าบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบซึ่งไม่สามารถทำการรบได้จริง⁵¹

เมื่อบทความของสันดอนตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมต์ ได้มีผู้เขียนบทความตอบโต้สันดอนลงในหนังสือพิมพ์ไทยโดยใช้นามปากกาว่า “อ.ฎ.” ในบทความเรื่อง “สร้างเรือรบถวาย” โดยชี้แจงให้เห็นว่าเรือดำน้ำที่สันดอนเสนอให้ซื้อแทนเรือลาดตระเวนนั้นจำเป็นต้องใช้น้ำมัน เมื่อน้ำมันที่ใช้ในการเดินเรือหมดก็จำเป็นต้องกลับมาเติมน้ำมันใหม่เช่นเดียวกับเรือรบ ส่วนการที่สันดอนกล่าวว่าเรือของศัตรูจะคอยดักเรือรบที่กลับมาเติมน้ำมันนั้น อ.ฎ. ได้ตอบโต้สันดอนที่คิดแต่ว่าเรือของสยามจะต้องเป็นเหยื่อของเรือศัตรูโดยไม่ได้คำนึงว่าเรือของสยามก็มีอาวุธปืนเช่นเดียวกัน และสยามก็คงไม่ใช่เรือรบเพียงลำเดียวในการทำสงคราม คงจะมีเรือลำอื่น ๆ คอยช่วยเหลือ⁵² นอกจากนี้บทความของ อ.ฎ. แล้วยังมีความเห็นของผู้เขียนซึ่งใช้นามปากกาว่า “เอกชน” ที่เขียนบทความตอบโต้สันดอน ในบทความเรื่อง “อย่าเข้าใจผิด” เอกชนได้ชี้ให้เห็นว่าสันดอนกำลังเข้าใจผิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการซื้อเรือหลวงพระร่วง ที่สันดอนพยายามโน้มน้าวให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเรือพระร่วงที่ทางราชนาวิสมาคมกำลังจะซื้อมานั้นเพื่อเป็นการทดแทนเรือพระที่นั่งมหากักริ เพราะเรือที่จะซื้อนั้นเป็นเรือรบไม่มีความสะดวกสบายแต่อย่างใดซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็คงไม่โปรดที่จะประทับอยู่ในเรือรบเพราะเปรียบเสมือนว่าพระองค์กำลังประทับอยู่ในป้อมปืน⁵³

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทละครพูดเรื่อง “มหาตมะ” เป็นการตอบโต้กลุ่มคนที่คัดค้านการซื้อเรือรบ โดยได้สร้างตัวละครสำคัญอย่างนายสน เศรษฐีผู้ไม่เห็นด้วยกับการที่ผู้คนร่วมกันสมทบทุนจัดซื้อเรือรบจึงได้เขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์การจัดการจัดหาเรือรบของกรรมการราชนาวิว่าไม่เหมาะสมกับความต้องการของประเทศในเวลานั้นโดยใช้นามปากกาว่า “พุนดำ”⁵⁴ ซึ่ง “นายสน” ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องมหาตมะนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

⁵¹ สันดอน, “เรียรายแลสร้างเรือรบ,” กรุงเทพเดลิเมต์ (13 พฤศจิกายน 2457)

⁵² อ.ฎ., “สร้างเรือรบถวาย,” ไทย (18 พฤศจิกายน 2457).

⁵³ เอกชน, “อย่าเข้าใจผิด,” ไทย (20 พฤศจิกายน 2457).

⁵⁴ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล. "นนทรี" และ มหาตมะ (กรุงเทพฯ: องค์การการค้าของคุรุสภา, 2519), หน้า 97.

เจ้าอยู่หัวทรงนำเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงจากการที่มีผู้เขียนบทความคัดค้านพระราชดำริของพระองค์ในการจัดหาเรือรบแบบเรือลาดตระเวนเบา (Light Cruise: ไลต์ครุเซอร์) โดยผู้ใช้นามปากกา “ทุ่นดำ” หรือนายพลเรือตรี พระยาวิชัยสุนทร (วิม พลกุล) เจ้ากรมพระธรรมนูญทหารเรือได้เขียนบทความคัดค้านพระราชดำริในการจัดซื้อเรือรบของพระองค์ในหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ โดยมองว่าเรือรบเพียงลำเดียวนั้นไม่สามารถปกป้องประเทศชาติ ควรคำนึงถึงความเจริญในด้านอื่น ๆ จะดีกว่า⁵⁵ เนื้อหาในบทความที่ทุ่นดำเขียนลงในหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์นี้ถูกนำมาใช้อ้างอิงอยู่ในเรื่องมหาดมะตอนหนึ่งที่นายสนกล่าวกับละไมภรรยาของตนที่จะร่วมบริจาคเงินเพื่อช่วยซื้อเรือรบ

“ประการที่ 1 เรือที่กรรมการคิดจะสั่งเป็นเรือชนิดที่ไม่ถูกกับความต้องการเมืองไทย ประการที่ 2 เมืองไทยเราจน จะปล่อยให้เงินออกไปจากเมืองเป็นจำนวนมากมายตั้งล้านไม่เป็นการสมควรเลย ประการที่ 3 ถึงเราจะได้เรือมาก็ไม่เห็นจะเป็นประโยชน์ เพราะอย่างไร ๆ เราก็สู้เขาไม่ได้”⁵⁶

สิ่งหนึ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนคืออุปนิสัยของตัวละครอย่างนายสนที่ถูกสร้างให้เป็นคนตระหนี่พยายามจะเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นอยู่ตลอดเวลาเมื่อมีโอกาส ทั้งยังประพฤติตัวไม่เห็นแก่ประโยชน์สุขของชาติบ้านเมือง คอยคัดค้านและตำหนิผู้ที่มีความคิดจะร่วมบริจาคเงินช่วยสมทบทุนซื้อเรือรบ เพื่อชักจูงให้ผู้อ่านบทละครเกิดความรังเกียจในพฤติกรรมของนายสน และไม่กระทำตามตัวละครอย่างนายสน แต่สุดท้ายจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับนายสนในตอนจบของเรื่องนายสนซึ่งมีความคิดคัดค้านการจัดซื้อเรือรบหลวงพระร่วงมาตลอดได้เปลี่ยนใจกลับมาให้การสนับสนุนการจัดซื้อเรือรบในคราวนี้ พร้อมทั้งร่วมบริจาคเงินในการจัดซื้อเรือรบเป็นจำนวนมาก

นอกจากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “มหาดมะ” แล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังพระราชนิพนธ์บทความลงในหนังสือพิมพ์เพื่อตอบโต้ผู้คัดค้านการเรียกรับเงินซื้อเรือรบในคราวนี้เช่นบทความเรื่อง “ไชโย” ในหนังสือพิมพ์ไทย พระองค์ทรงใช้นามพระปากกาว่า “อัสวพาหุ” โดยทรง

⁵⁵ วรชาติ มีชูบท, *เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6*, หน้า 312.

⁵⁶ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล. "นนทรี" และ มหาดมะ*, หน้า 77.

กล่าวตำหนิผู้ที่ไม่ร่วมบริจาคเงินว่า ผู้คัดค้านการบริจาคเงินโดยอ้างว่าตนนั้นขัดสนเงินทอง ในความเป็นจริงแล้วคนเหล่านี้มักใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยทั้งการออกไปเที่ยวเตร่ ดูภาพยนตร์ รับประทานอาหารนอกบ้าน รวมไปถึงการมีเมียเก็บจำนวนมาก หากคนเหล่านี้ลดการเที่ยวเตร่ให้น้อยลงก็ย่อมมีเงินบริจาคเพื่อซื้อเรือรบ แต่เหตุที่คนเหล่านี้ไม่ยอมกระทำก็เนื่องจากความเห็นแก่ตัวไม่ยอมเสียสละเพื่อประเทศชาติ⁵⁷

นอกจากบทพระราชนิพนธ์ที่มีเนื้อหาที่โน้มน้าวใจให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินซื้อเรือรบหลวงพระร่วงแล้ว ยังพระราชนิพนธ์บทความชื่นชมผู้ร่วมบริจาคในคราวนี้ โดยเฉพาะชาวจีนที่ก่อนหน้านี้พระองค์พระราชนิพนธ์หนังสือเรื่อง *ยิวแห่งบูรพทิศ* ซึ่งอธิบายพฤติกรรมของชาวจีนว่าเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว โดยจะไม่ยอมเสียสละสิ่งใด ๆ เพื่อส่วนร่วมนั้น⁵⁸ เพื่อแก้ไขภาพลักษณ์ของตนที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ*ยิวแห่งบูรพทิศ* ชาวจีนจำนวนมากจึงได้ร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วง จนเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชนิพนธ์เรื่อง “ขอบใจเพื่อนจีน” ซึ่งตีพิมพ์ใน*วารสารสมุทสาร* ฉบับปฐมฤกษ์ เพื่อแสดงความชื่นชมในการบริจาคเงินครั้งนี้ของชาวจีน

“การที่เพื่อนจีนได้แสดงไมตรีจิตร์ต่อไทย จะช่วยทำรั้วบ้านด้วยครั้งนี้ ไทยขอบใจขั้น 1 แล้ว และถ้าจะให้ดีเพื่อนจีนแสดงไมตรีจิตร์ต่อไปให้เป็นการสม่ำเสมอ ก็คงจะได้รับความชอบอย่างยิ่งขึ้นอีกเป็นแน่

ข้าพเจ้าขอให้ท่านเอ็ดเตอร์ ได้โปรดช่วยนำจดหมายนี้ลงในหนังสือของท่านด้วย เพื่อข้อความเหล่านี้จะได้ประสพตาเพื่อนจีนซึ่งข้าพเจ้าอยากได้รับความชอบในนั้นด้วย”⁵⁹

⁵⁷ อิศวพาหุ, “ไชโย,” *ไทย* (29 ตุลาคม 2457).

⁵⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *พวกยิวแห่งบูรพทิศ และ เมืองไทยจึงตื่นเถิด* (กรุงเทพฯ: มุลินธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2528), หน้า 15.

⁵⁹ อิศวพาหุ, “ขอบใจเพื่อนจีน”, *สมุทสาร* 1 (มกราคม 2457): 95.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีบทบาทเป็นอย่างมากในสงครามปากกา ระหว่างผู้สนับสนุนและผู้ต่อต้านการเรียไรงเงินเพื่อซื้อเรือรบ พระองค์ทรงมีส่วนร่วมในการตอบโต้กับ บรรดานักหนังสือพิมพ์ที่คัดค้านการเรียไรงเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงของราชนาวีสยามผ่านงานพระ ราชนิพนธ์ที่ตีพิมพ์ทั้งใน *วารสารสมุทสาร* และหนังสือพิมพ์ของทางราชการ โดยทรงใช้บทพระราชนิพนธ์ต่างๆ เหล่านี้เพื่อโน้มน้าวประชาชนให้คล้อยตามพระองค์ ในขณะที่เดียวกันก็ทรงใช้บทพระราชนิพนธ์เหล่านี้ลดทอนความน่าเชื่อถือในบทความต่าง ๆ ของบรรดานักหนังสือพิมพ์ที่มีความคิดเห็น คัดค้านพระองค์

ถึงแม้ว่าการเรียไรงเงินในคราวนี้จะเกิดกระแสคัดค้านจากบรรดานักหนังสือพิมพ์ ทั้งยังไม่ได้ ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเท่าใดนัก แต่อย่างไรก็ตามบรรดาผู้บังคับบัญชากองทัพเรือต่าง สนับสนุนการเรียไรงเงินในคราวนี้ ส่วนหนึ่งเพราะการเรียไรงเงินเพื่อจัดซื้อเรือรบถวาย นอกจากจะเป็น การพัฒนากำลังรบของกองทัพแล้ว การดำเนินกิจกรรมของราชนาวีสยามแห่งกรุงสยามก็ไม่ได้ก้าว ก้าวหน้าที่ และทรัพยากรของกองทัพเรือ ต่างจากกิจกรรมเสือป่าที่ต้องพึ่งพา และยังมีหน้าที่ทับซ้อน กับกองทัพบก และสุดท้ายแล้วการเรียไรงเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงครั้งนี้ก็ ประสบผลสำเร็จ แม้จะต้องใช้เวลากว่า 6 ปี ทางราชนาวีสยามแห่งกรุงสยามจึงสามารถรวบรวมเงินได้เพียงพอต่อการ จัดซื้อเรือรบพระร่วง สยามสามารถเรียไรงเงินได้ทั้งสิ้น 2,591,946 บาท 65 สตางค์ และเมื่อรวมกับ เงินผลประโยชน์ที่ได้จากเงินบริจาคอีก 922,657 บาท 36 สตางค์ รวมแล้วราชนาวีสยามสามารถ รวบรวมเงินได้ทั้งสิ้น 3,514,604 บาท 1 สตางค์ โดยทางราชนาวีสยามได้ทูลเชิญพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์เป็นกรรมการราชนาวีสยามแห่งกรุงสยามเพื่อคัดเลือกเรือรบเพื่อน้อม เกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว⁶⁰ ซึ่งสุดท้ายแล้วพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง ชุมพรเขตอุดมศักดิ์ได้มีพระดำริให้ราชนาวีสยามแห่งกรุงสยามซื้อเรือหลวงราเดียนท์ (HMS Radiant) ของกองทัพเรืออังกฤษ⁶¹ และทรงรับตำแหน่งผู้บังคับบัญชานำเรือรบกลับประเทศสยาม ด้วยพระองค์เอง ในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2463 เรือหลวงพระร่วงได้มาถึงท่าราชวรดิษฐ์ในเวลาสี่โมง เย็น และได้มีการฉลองเรือพระร่วงตั้งแต่วันที่ 8 ตุลาคมไปจนถึงวันที่ 10 ตุลาคม พร้อมกันนี้ในพิธี

⁶⁰ “คำกราบบังคมทูล พระกรุณาน้อมเกล้าฯ ถวายเรือพระร่วงเป็นเรือรบหลวง ของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา มหายุดิธธรรมธร สภานายกราชนาวีสยามแห่งกรุงสยาม วันเสาร์ ที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2463,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 37, (20 ตุลาคม 2463): 2336.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2337.

ฉลองเรือพระร่วงคราวนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมหาวชิราวุธให้แก่เจ้าพระยาอภัยราชามหาโยธีธรรมธรสถานายกราชนาวิแห่งกรุงสยาม⁶² ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการจัดหาเรือรบน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเรียโรเงินเพื่อจัดซื้อเรือหลวงพระร่วงในครั้งนี้ได้มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมบทบาท และภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้การก่อตั้งสมาคมจะเกิดขึ้นจากการริเริ่มของข้าราชการบางกลุ่ม แต่ก็ล้วนเป็นข้าราชการที่มีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งวัตถุประสงค์ของการเรียโรเงินเพื่อซื้อรบของสมาคมก็เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อให้ทรงใช้ในการปกป้องบ้านเมือง ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญต่อบทบาททางการทหารของพระองค์ ด้วยการสร้างภาพให้พระองค์ทรงเป็นผู้นำเหล่าทหารในการปกป้องชาติบ้านเมืองจากอริราชศัตรู⁶³ อีกทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่สมาคมจัดขึ้นเพื่อเรียโรเงินสำหรับซื้อเรือรบก็มีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สมาคม

4.2 กิจการการบินของสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เครื่องบินลำแรกปรากฏขึ้นในประเทศสยามเมื่อนายแวน เดน บอร์น นักบินชาวเบลเยียมได้นำเครื่องบินแบบออร์วิลไรท์มาแสดงที่ราชกรีฑาสโมสร ตั้งแต่วันที่ 31 มกราคม ถึงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454⁶⁴ การแสดงเครื่องบินในคราวนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งบรรดาข้าราชการทหารชั้นผู้ใหญ่อย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ซึ่งได้เสด็จมาชมเครื่องบินด้วยพระองค์พร้อมกับทรงทดลองขึ้นบินในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2454⁶⁵ การนำเครื่องบินมาจัดแสดงในครั้งนี้

⁶² “การฉลองเรือ “พระร่วง” ตุลาคม พุทธศักราช 2463,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 17, (20 ตุลาคม 2463): 2326.

⁶³ “คำกราบบังคมทูลน้อมเกล้าฯ ถวายเรือพระร่วงเป็นเรือหลวง ของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชามหาโยธีธรรมธร สถานายกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 37, (20 ตุลาคม 2463): 2338.

⁶⁴ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 - 2475,” หน้า 280.

⁶⁵ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 - 2526 (กรุงเทพฯ: กองทัพอากาศ, 2528), หน้า 11.

เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้บรรดาผู้บังคับบัญชาในระดับสูงในกองทัพบก รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวหันมาให้ความสนใจในการจัดหาเครื่องบินเข้าประจำการในกองทัพ

4.2.1 การก่อตั้งกรมอากาศยาน

การก่อตั้งแผนกการบินทหารบกเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหมเสด็จกลับจากทวีปยุโรป และได้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารเกี่ยวกับการที่ประเทศฝรั่งเศสได้ปรับปรุงกิจการการบินของตนเพื่อใช้ในการทหาร สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระดำริที่จะให้กองทัพบกจัดหาเครื่องบินเข้าประจำการเหมือนกับนานาประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงได้มีการริเริ่มก่อตั้งแผนกการบินภายใต้สังกัดกองทัพบก⁶⁶

ในพ.ศ.2454 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระดำริที่จะส่งทหารไปศึกษาวิชาการบินยังต่างประเทศเพื่อนำความรู้กลับมาถ่ายทอดให้แก่นักบินรุ่นต่อมา พระองค์ทรงคัดเลือกนายทหารสามนายได้แก่ หลวงศักดิ์ศัลยาวัช (สุณี สุวรรณประทีป)^{*} หลวงอาวุธสิทธิกร (หลง สีนสุข)^{*} และร้อยโท ทิพย์ เกตุทัต^{**} ไปศึกษาวิชาการบิน ณ ประเทศฝรั่งเศส⁶⁷ ในขณะนั้นประเทศฝรั่งเศสถือว่าเป็นประเทศที่มีความเจริญทางเทคโนโลยีการบินมากที่สุดประเทศหนึ่งในโลก นายทหารทั้งสามนายใช้เวลาในการศึกษาวิชาการบินอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสเป็นเวลาสองปีจึงสำเร็จการศึกษาในพ.ศ.2456⁶⁸ เมื่อทหารทั้งสามนายสำเร็จการศึกษากลับมายังประเทศสยามจึงได้มีการก่อตั้งแผนกการบินขึ้น โดยให้ขึ้นอยู่กับกรมทหารช่างซึ่งมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงดำรงตำแหน่งจเรทหารช่าง⁶⁹ ในขณะเดียวกันกระทรวงกลาโหมก็ได้จัดซื้อเครื่องบินเพื่อ

⁶⁶ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 - 2475,” หน้า 280.

^{*} บรรดาศักดิ์สุดท้าย “พระยาเฉลิมอากาศ”

^{*} บรรดาศักดิ์สุดท้าย “พระยาเวหาสยานศิลปสิทธิ์”

^{**} บรรดาศักดิ์สุดท้าย “พระยาทยานพิฆาต”

⁶⁷ ปิยนาด บุนนาค, การศึกษาแนวพระดำริด้านการพัฒนาการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ: รายงานผลการวิจัย, หน้า 114.

⁶⁸ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526, หน้า 22.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

เข้าประจำการในกองทัพ โดยจัดซื้อเครื่องบินแบบเบร์เกต์ (Breguet) จำนวน 3 เครื่อง และเครื่องบินแบบนีออปอ (Nieuport) จำนวน 4 เครื่อง⁷⁰ พร้อมทั้งให้มีการจัดสร้างสนามบิน และโรงเก็บเครื่องบินชั่วคราวที่สนามราชกรีฑาสโมสร นอกจากกระทรวงกลาโหมจะจัดซื้อเครื่องบินด้วยงบประมาณของทางกระทรวงแล้วเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (ชุ่ม อภัยวงศ์) ยังได้บริจาคเงินเพื่อซื้อเครื่องบินแบบเบร์เกต์ให้แก่กระทรวงกลาโหมอีกลำหนึ่ง⁷¹ จึงมีเครื่องบินรวมทั้งหมด 8 ลำเมื่อแรกเริ่มของการก่อตั้งกิจการการบินในสยาม

วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ.2456 ได้มีการจัดแสดงการบินโดยนักบินไทยเป็นครั้งแรก การจัดแสดงการบินในครั้งนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนเป็นจำนวนมาก รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช จเรทหารบกและทหารเรือ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้เสด็จมาทอดพระเนตรการแสดงผลการบินในครั้งนี้ ต่อมาในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2456^{***} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรการฝึกบินของนักบินทั้งสามนาย ซึ่งมีข้าราชการทหารและพลเรือนรวมทั้งประชาชนมาร่วมชมการฝึกในครั้งนี้เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับเมื่อครั้งที่มีการฝึกบินในคราวแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยเป็นอย่างมากต่อการฝึกบินในคราวนี้ ทั้งยังทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเข็มศิลปวิทยาแก่หลวงศกดิ์ศัลยาวัธ⁷²

หลังจากที่ใช้ราชกรีฑาสโมสรเป็นสนามบินชั่วคราวประมาณหนึ่งปีใน พ.ศ. 2457 กระทรวงกลาโหมได้ย้ายสนามบินมาอยู่ที่ดอนเมืองเนื่องจากสนามบินเก่าเป็นที่ลุ่มไม่สามารถใช้เป็นสนามบินได้ในฤดูฝนเนื่องจากน้ำท่วมสนามบิน ทางกระทรวงกลาโหมจึงย้ายสนามบินไปอยู่ที่ดอนเมืองอันเป็นที่ดอนจึงสามารถทำการบินได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ในปีเดียวกันก็ได้มีการยกแผนการบินขึ้นเป็น “กองบินทหารบก” โดยมี พระยาเฉลิมอากาศเป็นผู้บังคับการกองบิน ส่วนนักบินอีกสองนาย ทั้งหลวงอาวุธสิทธิกร และหลวงทยานพิฆาตเป็นผู้ช่วยผู้บังคับการบิน⁷³

⁷⁰ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526, หน้า 22.

⁷¹ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394-2475,” หน้า 281.

^{***} ในขณะนั้นยังคงใช้วันที่ 1 เมษายนเป็นวันขึ้นปีใหม่

⁷² กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526, หน้า 27.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30 – 31.

กิจการการบินของสยามเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วเพราะเพียงแค่ 3 ปีหลังจากริเริ่มการบินขึ้นในพ.ศ.2459 กองบินทหารบกได้สร้างเครื่องบินแบบเบิร์ดเก็ตซ์ขึ้นใช้งานภายในกองทัพ โดยส่วนประกอบต่าง ๆ ของตัวเครื่องนั้นประกอบขึ้นในประเทศไทย มีเพียงเครื่องยนต์ที่สั่งซื้อมาจากต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมกองบินทหารบก และทอดพระเนตรการทดลองบินเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2459 และทรงมีพระราชดำริชื่นชมความเจริญก้าวหน้าในกิจการการบิน โดยเฉพาะการที่กองทัพบกสามารถสร้างเครื่องบินไว้ใช้งานภายในกองทัพ⁷⁴

สงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งสยามได้มีส่วนร่วมในสงครามครั้งนี้ด้วยการส่งกองทหารบกถยนต์และกองบินทหารบกเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรที่ทวีปยุโรป การส่งกองบินทหารบกเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 มีส่วนอย่างมากต่อความเจริญก้าวหน้าในกิจการการบินของสยาม ทหารในกองบินทหารบกเหล่านี้ได้เข้ารับการอบรมหลักสูตรนักบินของกองทัพบกฝรั่งเศสตั้งแต่การฝึกบินขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนการบินที่อวอร์ด (Avord) จนไปถึงหลักสูตรการยิงปืนในอากาศจากโรงเรียนฝึกหัดบินที่คาโซ (Cazaux)⁷⁵ นอกจากนี้ยังมีทหารอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้คัดเลือกเข้าเป็นศิษย์การบิน ซึ่งทางกองทัพฝรั่งเศสได้ส่งไปศึกษาหลักสูตรช่างเครื่องยนต์แทน⁷⁶ หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 มีทหารที่สำเร็จหลักสูตรการบินรวม 106 นาย และหลักสูตรช่างเครื่องยนต์ 209 นาย⁷⁷ การที่ทหารสยามได้เข้ารับการฝึกทั้งในหลักสูตรนักบิน และช่างเครื่องยนต์ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่งผลให้กิจการการบินของสยามพัฒนาก้าวหน้าไปอีกขั้นหนึ่ง เพราะเป็นการเพิ่มจำนวนนักบิน และช่างเครื่องยนต์ที่ได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดีจากโรงเรียนการบินของฝรั่งเศส จำนวนนักบิน และช่างเครื่องยนต์ที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากทำให้สามารถขยายขนาดของกองบินทหารบกได้ ด้วยเหตุนี้กระทรวงกลาโหมจึงได้ยกกองบินทหารบกขึ้นเป็นกรมอากาศยานทหารบก ในวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2461⁷⁸ โดยมีพระยาเฉลิมอากาศเป็นเจ้ากรมอากาศยานซึ่งขึ้นตรงต่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารบก และเมื่อยกกองบินทหารบกขึ้นเป็นกรมอากาศยาน

⁷⁴ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 - 2475,” หน้า 282 - 283.

⁷⁵ ยุทธการทหารบก, กรม, ประวัติกองทหารอาสา ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล พระพุทธศักราช 2460-61-62, หน้า 132 - 152.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125 - 126.

⁷⁸ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394-2475,” หน้า 293.

ทหารบกแล้วสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระดำริที่จะจัดหาเครื่องบินเข้าประจำการในกรมอากาศยานเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นกำลังป้องกันประเทศ และยังเป็น การส่งเสริมกิจการการบินพาณิชย์ระหว่างประเทศต่อไปในอนาคต⁷⁹

เมื่อกองทัพบกมีเครื่องบินเข้าประจำการจำนวนมากขึ้น เครื่องบินของกองทัพบกก็ได้ใช้ประโยชน์นอกเหนือจากการป้องกันประเทศ ในพ.ศ.2466 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต* เสนาธิการทหารบกในเวลานั้น ทรงมีพระราชานุญาตให้กรมอากาศยานใช้เครื่องบินเป็นพาหนะขนส่งผู้ป่วยที่มีอาการหนักจากพื้นที่ทุรกันดารในมณฑลอีสานซึ่งการคมนาคมยังไม่สะดวกเข้ามารักษาตัวที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ผู้ป่วยที่จะได้รับการส่งตัวเข้ามารักษาตัวทางเครื่องบินนี้ต้องเป็นผู้ป่วยที่ทางแพทย์ประจำจังหวัด หรือแพทย์ประจำกรมกองทหารเป็นผู้เห็นชอบ หากผู้ป่วยที่พอมิฐานะสามารถชำระค่าโดยสารได้ด้วยตนเองให้เสียเงินค่าโดยสารกิโลเมตรละหนึ่งบาท แต่หากเป็นผู้ป่วยนั้นไม่สามารถชำระค่าโดยสารได้ก็ไม่จำเป็นต้องเสียค่าโดยสารแต่อย่างใด⁸⁰ นอกจากการใช้เครื่องบินเพื่อขนย้ายผู้ป่วยแล้ว กรมไปรษณีย์โทรเลขยังเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่ได้รับประโยชน์จากกิจการการบินที่เกิดขึ้นในพ.ศ.2465 กระทรวงคมนาคม และกระทรวงกลาโหมได้มีข้อตกลงร่วมกันว่าจะให้มีการจัดส่งไปรษณีย์ทางเครื่องบินโดยให้กรมไปรษณีย์โทรเลขเป็นผู้รับผิดชอบ โดยกรมอากาศยานเป็นฝ่ายสนับสนุนทางด้านพาหนะ⁸¹ เส้นทางการบินไปรษณีย์เส้นแรกเป็นเส้นทางระหว่าง นครราชสีมา – ร้อยเอ็ด – อุบลราชธานี ซึ่งเริ่มให้บริการครั้งแรกในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2465 หลังจากนั้นได้มีการเปิดเส้นทางบินไปรษณีย์เส้นใหม่อีกจำนวน 3 เส้นทาง⁸² กิจการการบินของประเทศสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พัฒนาเรื่อยมา จนถือได้ว่าเป็นชาติที่มีความก้าวหน้าในกิจการการบินลำดับต้น ๆ ของโลก⁸³

กระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ภายในกรมอากาศยาน คณะราษฎรได้ปลดพระยาเฉลิมอากาศที่ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมอากาศยาน

⁷⁹ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526, หน้า 65.

* ได้รับการสถาปนาเป็นกรมพระนครสวรรค์วรพินิตในพ.ศ.2468

⁸⁰ “ค่าแลงการณของกรมเสนาธิการทหารบก เรื่อง ให้เครื่องบินรับส่งคนบาดเจ็บในท้องที่ซึ่งยังไม่มีทางคมนาคมสะดวก,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 40, ตอนที่ 0 ง (13 พฤษภาคม 2466): 438 – 440.

⁸¹ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526, หน้า 78.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 79 – 81.

⁸³ Vella, Walter F., Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism, p.86.

ออกจากราชการในขณะนั้น โดยให้เหตุผลว่าเนื่องจากมีการยกเลิกนายพลทำให้พระยาเฉลิมอากาศซึ่งในขณะนั้นดำรงยศนายพลโท อยู่นอกเหนือโครงสร้างใหม่ที่กระทรวงกลาโหมจัดทำขึ้น⁸⁴ ซึ่งทางกระทรวงกลาโหมได้แต่งตั้งพระยาเวหาสยานศิลปะสิทธิ์ขึ้นเป็นเจ้ากรมอากาศยานแทน อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตามสาเหตุที่แท้จริงของการปลดพระยาเฉลิมอากาศออกจากราชการเนื่องจากพระยาเฉลิมอากาศมีความสัมพันธ์อันดีกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระยาเฉลิมอากาศได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งราชองครักษ์พิเศษในพระองค์⁸⁵

ต่อมาเมื่อกิจการของกรมอากาศยานขยายใหญ่ขึ้น กระทรวงกลาโหมก็ได้มีคำสั่งยกสถานะกรมอากาศยานขึ้นเป็นกรมทหารอากาศในพ.ศ.2478 และได้มีการออกพระราชบัญญัติศทหารพ.ศ.2479 ซึ่งมีการกำหนดยศทหารอากาศขึ้นมาใหม่มิได้ใช้ร่วมกับยศของทหารบกเหมือนแต่เดิม⁸⁶ กระทั่งในพ.ศ.2480 กองทัพอากาศได้รับการสถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการโดยมีพระเวชยนต์รังสฤษดิ์ (มุนี มหาสันทนะ) เป็นผู้บัญชาการทหารอากาศคนแรก⁸⁷

4.2.2 การบริจาดเงินเพื่อพัฒนากิจการการบิน

การบริจาดเงินเพื่อซื้อเครื่องบินให้แก่กระทรวงกลาโหมไว้ใช้งานนี้ เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อแรกเริ่มที่กระทรวงกลาโหมได้จัดซื้อเครื่องบินเพื่อเข้าประจำการในแผนการบินชุดแรกจำนวน 7 เครื่อง ในครานั้นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ อดีตผู้สำเร็จราชการเมืองพระตะบองได้ซื้อเครื่องบินแบบเบิร์ดเกดให้แก่กระทรวงกลาโหมเพิ่มอีกหนึ่งลำ⁸⁸ กระทรวงกลาโหมได้ตั้งชื่อเครื่องบินลำนี้ว่า “เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ที่ 1”⁸⁹ การบริจาดเงินเพื่อซื้อเครื่องบินจะกระทำกันด้วยการเรียไรเงินจากราชการ และประชาชนในจังหวัด และมอบเงินที่ได้รับจากการเรียไรให้แก่กระทรวงกลาโหมในนามของจังหวัดหรือ

⁸⁴ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526, หน้า 122.

⁸⁵ วราชาติ มีชูบท, ภาพล้อผีพระหัตถ์ในรัชกาลที่ 6, หน้า 306.

⁸⁶ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526, หน้า 126 – 129.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

⁸⁸ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 281.

⁸⁹ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง เครื่องบินซึ่งมีผู้บริจาดเงินซื้อให้แก่กองทัพ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 36, ตอนที่ 0

มณฑลนั้น ๆ เช่นเมื่อคราวที่ข้าราชการและพ่อค้าในมณฑลภูเก็ตร่วมกันบริจาคเงินน้อมเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อนำเงินดังกล่าวไปจัดซื้อเครื่องบินสำหรับกองทัพบก เมื่อ คราวที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินประพาสมณฑลภูเก็ตในปีพ.ศ.2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินให้แก่กระทรวงกลาโหมสำหรับจัดซื้อ เครื่องบินแบบเบร์เกต์จำนวนหนึ่งลำ โดยตั้งชื่อเครื่องบินลำนี้ว่า “มณฑลภูเก็ตที่ 1”⁹⁰ นอกจากนี้ บรรดาพ่อค้า ข้าราชการในจังหวัดภูเก็ตที่ร่วมบริจาคเงินเพื่อซื้อเครื่องบินแล้ว ประชาชนในจังหวัดอื่น ๆ ต่างร่วมบริจาคเงินเพื่อซื้อเครื่องบินให้แก่กองทัพบก เช่นจังหวัดฉะเชิงเทรา ก็ได้มีการรวบรวมเงิน เพื่อซื้อเครื่องบินในปีพ.ศ.2465 โดยกองทัพบกได้ตั้งชื่อเครื่องบินว่า “จังหวัดฉะเชิงเทรา”⁹¹

ชาวจีนยังคงเป็นกลุ่มคนที่ให้ความร่วมมือกับนโยบายของรัฐบาลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้อกับความมั่นคงของชาติ หรือแนวคิดชาตินิยม ชาวจีนจำนวนมากพยายามแสดงออกให้เห็นว่าพวกเขามีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และประเทศชาติ แต่ด้วยข้อจำกัดหลายประการทั้งเรื่องหน้าที่การงานซึ่งชาวจีนโดยมากแล้วมักประกอบอาชีพค้าขาย และภาษาทำให้บรรดาชาวจีนเหล่านี้ไม่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมที่รัฐบาลจัดขึ้นมาได้ อย่างการเข้าเป็นสมาชิกเสือป่า แต่อย่างไรก็ตามบรรดาชาวจีนเหล่านี้ก็มีวิธีการที่จะประนีประนอมกับทางรัฐบาลในการแสดงออกให้เห็นว่าตนมีความจงรักภักดี ชาวจีนซึ่งมีฐานะมั่งคั่งจึงเลือกวิธีการบริจาคเงินให้แก่รัฐบาลโดยเฉพาะนโยบายที่เป็นพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งการบริจาคเงินเพื่อซื้อเครื่องบินในคราวนี้ก็เช่นเดียวกัน กิจการการบินเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนพระราชหฤทัย เห็นได้จากการที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการฝึกบิน และทรงมีพระราชดำรัสชื่นชมความก้าวหน้าในกิจการการบินภายในสยามที่เติบโตอย่างรวดเร็วจนสามารถสร้างเครื่องบินไว้ใช้งานได้เอง ทั้งยังทรงพระราชนิพนธ์บทความที่กล่าวถึงการใช้เครื่องบินในการทำสงครามเช่นเรื่อง “เครื่องบินทะเลเลข 9” ในวารสารสมุทร⁹² หรือในหนังสือการสงครามป้อมค่ายประชิด ที่มีกล่าวถึงการใช้เครื่องบินในการสอดแนมข้าศึก⁹³ ด้วย

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, 2451.

⁹¹ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินซื้อเครื่องบินให้กรมอากาศยาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (5 พฤศจิกายน 2465): 2181 – 2182.

⁹² สุกรีพ, “เครื่องบินทะเลเลข 9”, สมุทรสาร 13 (มกราคม 2458): 29.

⁹³ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, การสงครามป้อมค่ายประชิด: ปาฐกถา (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2459), หน้า 4.

เหตุนี้บรรดาพ่อค้าชาวจีนจึงได้รวมตัวกันเพื่อบริจาคเงินให้แก่กระทรวงกลาโหมเพื่อนำไปจัดซื้อเครื่องบินอย่างกรณีของพ่อค้าชาวจีนในกรุงเทพฯซึ่งนำโดยนายตันเล่งซ้อ นายหน้าของธนาคารสยามกัมมาจล ขุนพรหมประชาชาติ (กิมใช้ ตัณสกุล) และนายศิลป์ เทชะแพทย์ ได้เป็นแกนนำชักชวนพ่อค้าชาวจีนในกรุงเทพฯจำนวน 163 รายร่วมกันบริจาคเงินจำนวนรวม 10,675 บาท ซึ่งทางกระทรวงกลาโหมได้ตั้งจารึกชื่อ “พ่อค้าจีนในพระนคร 1” ไว้บนเครื่องบินลำหนึ่งของกองทัพก⁹⁴

นอกจากการบริจาคเงินให้กรมอากาศยานเพื่อนำไปซื้อเครื่องบิน สนามบินยังเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างมากต่อกิจการการบิน ด้วยเหตุนี้ประชาชนจำนวนมากในจังหวัดต่าง ๆ ได้บริจาคที่ดินของตนให้แก่รัฐบาลเพื่อสร้างเป็นสนามบิน เช่น ในพ.ศ.2464 นายสิบทำรวจเอกปลิว โคพระอินทร์ และนายไปสได้บริจาคที่ดินของตนที่จังหวัดอุบลราชธานี⁹⁵ และกาญจนบุรี⁹⁶ ให้แก่รัฐบาล อีกทั้งประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ยังร่วมกันบริจาคเงินเพื่อใช้ในการสร้างสนามบินอีกด้วย⁹⁷ นอกเหนือจากการบริจาคที่ดินและเงินสำหรับซื้อเครื่องบินอันเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับกิจการการบิน ยังมีการบริจาคสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ประจำสำนักงาน นิตยสาร หรือหนังสือพิมพ์⁹⁸ รวมไปถึงการให้ยืมภาพยนตร์มาจัดฉายให้ทหารที่สังกัดกรมอากาศยานซึ่งตั้งอยู่ที่สนามบินดอนเมืองได้รับชม⁹⁹

การแสดงละครยังคงเป็นวิธีการสำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเรียกรายเงินเพื่อบำรุงกิจการของทางราชการทั้งการบำรุงการศึกษา การสาธารณสุข หรือแม้แต่การทหาร ในส่วนของกรมอากาศยานก็เช่นเดียวกัน เงินบริจาคบางส่วนที่ได้รับมานั้นมาจากเงินที่

⁹⁴ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง พ่อค้าจีนในกรุงเทพฯพร้อมใจกันบริจาคทรัพย์เพื่อซื้อเครื่องบิน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (28 พฤศจิกายน 2465): 504 – 507.

⁹⁵ “แจ้งความกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ยกที่ดินสำหรับทำสนามบิน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (15 พฤษภาคม 2464): 401 – 402.

⁹⁶ “แจ้งความกระทรวงมหาดไทย เรื่อง มอบที่ดินให้สำหรับทำสนามบิน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (6 พฤศจิกายน 2464): 2273 - 2274.

⁹⁷ “แจ้งความกระทรวงมหาดไทย เรื่อง มีผู้ออกเงินช่วยในการสร้างสนามบิน ที่เมืองพิศณุโลก”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (21 สิงหาคม 2464): 1419 – 1423.

⁹⁸ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง มีผู้เอื้อเฟื้อกรมอากาศยาน และรับเงินบำรุงกำลังทางอากาศ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (28 มกราคม 2465): 3171 - 3173.

⁹⁹ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม แสดงความขอยืมภาพยนตร์บริษัทซึ่งให้ยืมภาพยนตร์ไปฉายขณะที่ตั้งกรมอากาศยานทหารบกทุกสัปดาห์,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (7 สิงหาคม 2464): 1266 – 1267.

พ่อค้า ประชาชน และข้าราชการร่วมกันจัดแสดงละครขึ้นเพื่อนำเงินค่าเข้าชมมอบให้กรมอากาศยาน สำหรับซื้อเครื่องบินเข้าประจำการในกองทัพ¹⁰⁰ แต่อีกวิธีหนึ่งที่นับว่าประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก ในการเรียกรายเงินเพื่อบำรุงกิจการของกรมอากาศยานก็คือการจัดแสดงการบิน จากการทำประชาชนให้ ความสนใจเป็นอย่างมากในทุกครั้งที่มีการแสดงการฝึกบินในกรุงเทพ ด้วยเหตุนี้หลังจากที่มีการ ก่อสร้างสนามบินตามจังหวัดต่าง ๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว บรรดาสมุหเทศาภิบาลในมณฑลต่าง ๆ ได้ทำ เรื่องขอให้กรมอากาศยานนำเครื่องบินมาจัดแสดงการบินเพื่อให้ประชาชนได้เห็นประโยชน์ของ กิจการการบิน และเป็นการปลุกจิตสำนึกในความรักชาติบ้านเกิด ประชาชนเหล่านี้จะเข้าร่วมกัน บริจาคเงินบำรุงกรมอากาศยานต่อไป¹⁰¹ การจัดแสดงการบินนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจาก ประชาชนเห็นได้จากค่าเข้าชมที่ได้รับ อย่างการจัดแสดงการบินที่มณฑลอุบลราชธานีในพ.ศ. 2464 ได้รับเงินค่าเข้าชมหลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วเป็นจำนวนเงินถึง 102,305 บาท 50 สตางค์¹⁰² ส่วนการ จัดแสดงการบินที่มณฑลร้อยเอ็ดในปีต่อมาสามารถเก็บเงินค่าเข้าชมได้ 220,453 บาท 2 สตางค์¹⁰³ และที่มณฑลอุดรได้เงินทั้งสิ้น 127,790 บาท 8 สตางค์¹⁰⁴

จะเห็นได้ว่าการจัดการแสดงการบินได้รับเสียงตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชน การจัดแสดง แต่ละครั้งสามารถเก็บเงินบริจาคเพื่อนำมาบำรุงกรมอากาศยานได้เป็นจำนวนมาก เพียงแค่การจัด แสดงในระยะเวลาหนึ่งปีเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็สามารถเก็บค่าชมการแสดงบิน ได้กว่า 450,548 บาท 60 สตางค์ และหากเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับការเรียกรายเงินเพื่อซื้อเรือหลวง พระร่วงที่ต้องใช้เวลากว่า 6 ปี ในการรวบรวมเงินจำนวน 2,591,946 บาท 65 สตางค์ ซึ่งตลอด ระยะเวลาในการเรียกรายเงินนี้ทางราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริหลายประการในการปลุกเร้าให้ประชาชนร่วมบริจาคเงินเพื่อซื้อ

¹⁰⁰ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ข้าราชการพ่อค้าคฤหบดีร่วมกันคิดจัดแสดงละครเพื่อเก็บเงินซื้อเครื่องบินให้กรม อากาศยาน และมีผู้ให้ทรัพย์สินของบำรุงกำลังทางอากาศ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (14 พฤษภาคม 2465): 360 – 362.

¹⁰¹ “คำแถลงการณ์ของเสนาธิการมหาดบก เรื่อง การแสดงการบินในมณฑลอุบล,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (26 มิถุนายน 2464): 868.

¹⁰² “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงกำลังทางอากาศเนื่องแต่คราวแสดงการบินในมณฑลอุบลราชธานี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (4 ธันวาคม 2464): 2551.

¹⁰³ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงกำลังทางอากาศเนื่องแต่คราวแสดงการบินในมณฑลร้อยเอ็ด,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (15 ตุลาคม 2465): 1962.

¹⁰⁴ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงกำลังทางอากาศเนื่องแต่คราวแสดงการบินใน มณฑลอุดร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (4 กุมภาพันธ์ 2465): 3242.

เรือรบพระร่วง อีกทั้งยังโดนวิพากษ์วิจารณ์จากบรรดานักหนังสือพิมพ์ทั้งกรณีของประเภทเรือรบที่จัดซื้อ และความสิ้นเปลืองในงบประมาณโดยใช้เหตุ แต่ในกรณีของการบริจาคเงินให้แก่กรมอากาศยาน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กลับได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากข้าราชการ ประชาชนให้ความร่วมมือในการบริจาคเงิน ที่ดิน สิ่งของเครื่องใช้ และสื่อบันเทิงต่าง ๆ แก่กรมอากาศยาน อีกทั้งยังไม่ปรากฏข้อวิพากษ์วิจารณ์จากบรรดานักหนังสือพิมพ์ต่อการขยายกิจการการบินภายในประเทศ เหตุผลสำคัญที่ทุกคนต่างให้ความสนใจต่อกรมอากาศยานก็ด้วยเป็นหน่วยงานที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ และเรื่องการบินก็เป็นเรื่องใหม่สำหรับประชาชน ในสมัยนั้นถือว่าเป็นเรื่องหน้าตื่นตาตื่นใจเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนากิจการการบินภายในประเทศก็มีได้มีแต่เรื่องการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์ในการพัฒนาทั้งประเทศทั้งในเรื่องของการกิจการไปรษณีย์โทรเลข การสาธารณสุข และการขนส่ง ทางกรมอากาศยานก็พยายามหาแรงสนับสนุนจากประชาชนด้วยการจัดแสดงการบินตามจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งการจัดแสดงการบินเหล่านี้มีลักษณะที่เป็นรูปธรรม ประชาชนสามารถสัมผัสได้ถึงความสำเร็จก้าวหน้า และประโยชน์ของกิจการการบินอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงการบอกเล่าผ่านตัวอักษรเหมือนกับการเรียไรเงินในกรณีอื่น ด้วยเหตุนี้กิจการการบินของกรมอากาศยานจึงได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากประชาชน

4.2.3 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกิจการการบิน

หลังจากที่ชาวไทยได้รู้จักเครื่องบินเป็นครั้งแรก ความกระหายใคร่รู้ในเรื่องการบินของชาวไทยก็ทวีขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการทหาร รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้ความสนใจพระราชหฤทัยเป็นอย่างมากในกิจการการบินของประเทศสยาม หลังจากที่แผนการบินกองทัพบกเริ่มก่อตั้งอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม หลังจากนั้นนายทหารทั้งสามนายที่กระทรวงกลาโหมได้ส่งไปเรียนวิชาการบินที่ประเทศฝรั่งเศสสำเร็จการศึกษาและกลับเข้ารับราชการ และในเวลาเดียวกันกองทัพบกก็ได้จัดหาเครื่องบินเข้ามาประจำการในแผนการบิน

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงไม่มีบทบาท และส่วนร่วมในการก่อตั้งรวมทั้งสร้างความเจริญก้าวหน้าของกิจการการบินของสยาม แต่ได้ทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าทรงมีความสนพระราชหฤทัยต่อกิจการการบินเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์นายทหารผู้มีความรู้ในกิจการการบิน และภาพลักษณ์ที่ทรงมีความสนิทสนมกับนักบินที่มีความสามารถอย่างพระยาเฉลิมอากาศ โดยทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ และพระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องกับกิจการการบินเป็นเครื่องมือสำคัญ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงให้เห็นถึงความสนพระราชหฤทัยต่อกิจการการบินโดยพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการฝึกบินของนักบินทั้งสามนาย ณ ราชกรีฑาสโมสร ในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2456¹⁰⁵ ต่อมาเมื่อกองทัพบกสามารถสร้างเครื่องบินแบบเบิร์ดเก็ตต์ได้สำเร็จในพ.ศ.2459 ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยี่ยมชมกองบินทหารบกอีกครั้งหนึ่งที่ยังทรงมีพระราชดำรัสชื่นชมบรรดานายทหารและผู้บังคับบัญชาที่มีความอุตสาหะในการพัฒนากิจการการบินของสยามจนสามารถสร้างเครื่องบินเพื่อใช้งานภายในกองทัพได้สำเร็จ¹⁰⁶

ในด้านส่วนบุคคล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงให้เห็นว่าทรงมีความสนิทสนมกับพระยาเฉลิมอากาศ หนึ่งในสามนักบินชุดแรกที่ถูกส่งไปเรียนการบินที่ประเทศฝรั่งเศส และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมอากาศยานคนแรกของประเทศสยาม ทั้งยังเป็นนักบินมีความสามารถผู้หนึ่งในกองทัพสยาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงออกให้เห็นถึงความสนิทสนม และความพอพระราชหฤทัยในตัวพระยาเฉลิมอากาศ เมื่อคราวที่เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการฝึกบินของนักบินทั้งสามนายเมื่อพ.ศ.2456 หลังจากที่มีการฝึกบินจบลงทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเฉลิมอากาศเข้าเฝ้า และได้พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลาเข็มศิลปวิทยาแก่พระยาเฉลิมอากาศ ซึ่งขณะมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงศักดิ์ศัลยาวัชร¹⁰⁷ โดยมีได้พระราชทานให้แก่ นายทหารอีกสองนายที่ร่วมแสดงการฝึกบินในคราวนี้ ต่อมาเมื่อประเทศสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 พระยาเฉลิมอากาศซึ่งได้เดินไปร่วมสงครามในคราวในตำแหน่งผู้บังคับการกองทหารอาสาได้เขียนบันทึกเรื่อง “ปฏิบัติการของทหารไทยในงานพระราชสงคราม ณ ประเทศฝรั่งเศส” ถวาย

¹⁰⁵ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456-2526, หน้า 27.

¹⁰⁶ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 282 – 283.

¹⁰⁷ กองทัพอากาศ, ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456-2526, หน้า 27.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชดำริให้นำบันทึกของพระยาเฉลิม
 อากาศไปตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตตั้งแต่ฉบับที่ 55 โดยเริ่มตั้งแต่ประเทศสยามประกาศเข้าร่วม
 สงครามโลก¹⁰⁸ จนไปสิ้นสุดในฉบับที่ 83 ที่ทหารอาสาซึ่งเดินทางไปรบที่ทวีปยุโรปเดินทางกลับถึง
 ประเทศสยาม¹⁰⁹ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 จบลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 ราชเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี ชั้นโยธิน¹¹⁰ และเข็มราชการแผ่นดินสำหรับประดับ
 แพร่เหรียญคุณวิมาลา¹¹¹ นอกจากนี้ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระยาเฉลิมอากาศดำรง
 ตำแหน่งราชองครักษ์พิเศษในพระองค์¹¹²

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างความสนิทสนมกับบรรดาข้าราชการ
 ระดับสูงก็เพื่อเป็นการสร้างบทบาทให้กับพระองค์ในกรม กอง หรือกระทรวงต่าง ๆ เพราะด้วยระบบ
 ราชการแบบใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูปรูปนั้นได้อำนาจอย่าง
 เบ็ดเสร็จในการบริหารจัดการแก่ผู้บังคับบัญชา หรือเสนาบดีของกรม กอง และกระทรวงต่าง ๆ ทั้งยัง
 เป็นการจำกัดพระราชอำนาจ และบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบริหารจัดการกิจการ
 ในกระทรวง¹¹³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ปัญหาโดยทรงแต่งตั้งข้าราชการซึ่งมี
 ความใกล้ชิดสนิทสนม และพร้อมที่จะรับสนองพระบรมราชโองการของพระองค์ในการจัดการบริหาร
 ดูแลหน่วยงานของตนเช่น กระทรวงนครบาลซึ่งมีเจ้าพระยามรราชเป็นเสนาบดี กระทรวงยุติธรรมที่มี
 เจ้าพระยาอภัยราชามาหาญยุติธรรมธรรเป็นเสนาบดี หรือการแต่งตั้งพระยามหินทรเดชาอนุวัตน์เป็น
 สมุหเทศาภิบาลผู้สำเร็จราชการมณฑลนครไชยศรี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁰⁸ เฉลิมอากาศ, พระยา, “ปฏิบัติการทหารไทยในงานพระราชสงครามประเทศฝรั่งเศส,” ดุสิตสมิต 55 (มกราคม 2462):
 10.

¹⁰⁹ เฉลิมอากาศ, พระยา, “ปฏิบัติการทหารไทยในงานพระราชสงครามประเทศฝรั่งเศส,” ดุสิตสมิต 83 (มกราคม 2463):
 62.

¹¹⁰ ยุทธการทหารบก, กรม, ประวัติกองทหารอาสา ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล พระพุทธศักราช 2460-61-62,
 หน้า 358.

¹¹¹ ยุทธการทหารบก, กรม, ประวัติกองทหารอาสา ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล พระพุทธศักราช 2460-61-62,
 หน้า 436.

¹¹² วรชาติ มีชูบท, ภาพล้อฝีพระหัตถ์ในรัชกาลที่ 6, หน้า 306.

¹¹³ Kullada Kesboonchoo Mead, The rise and decline of Thai absolutism (London: RoutledgeCurzon,
 2006), p.127.

ในกรณีของพระยาเฉลิมอากาศ แม้พระองค์จะไม่ได้ทรงแต่งตั้งพระยาเฉลิมอากาศเป็นผู้บัญชาการกรมอากาศยาน แต่ก็ทรงมีความใกล้ชิดกับพระยาเฉลิมอากาศเป็นอย่างมากด้วยทรงมีความมุ่งหวังที่จะสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์จากการมีส่วนร่วมในการบังคับบัญชากรมทหารอากาศผ่านทางพระยาเฉลิมอากาศ รวมทั้ง เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต หรือพระยาเทพหัสดิน อย่างไรก็ตามการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ด้วยวิธีการเช่นนี้ ไม่ประสบผลสำเร็จตามพระราชประสงค์แต่ประการใด ด้วยอำนาจการบังคับบัญชาภายในกองทัพในขณะนั้นขึ้นตรงต่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก โดยทรงมีพระราชอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในการบริหารกิจการภายในกองทัพบก ทั้งทรงเป็นที่ยอมรับและจงรักภักดีของทหารโดยทั่วไป จนทำให้บรรดานายทหารระดับสูงที่มีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีหน้าที่ในราชการทหารแต่เพียงตำแหน่งเท่านั้น มิได้มีอำนาจ หรือบทบาทในการบริหารราชการภายในกองทัพแต่อย่างใด สำหรับกรณีของเจ้าพระยาเฉลิมอากาศก็เช่นเดียวกัน แม้จะดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมอากาศยาน แต่ก็ยังเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การดูแลของเสนาธิการทหารบก¹¹⁴ ด้วยเหตุนี้การบริหารกิจการภายในกรมอากาศยานจึงต้องขึ้นตรงต่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีสามารถแทรกแซงนโยบายภายในกรมอากาศยานได้ ส่วนหน้าที่หลักในกรมอากาศยานของพระยาเฉลิมอากาศ ก็คือการดูแลการฝึกหัดนักบินเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยหน้าที่ในการบริหารงบประมาณ และยุทธศาสตร์ของกรมอากาศยานตกอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ¹¹⁵ และเมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทิวงคตลง สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสวรรคร์วินิตก็ทรงเข้ามาสานต่องานที่พระองค์ทรงวางไว้¹¹⁶

นอกความสนิทสนมกับพระยาเฉลิมอากาศเป็นพิเศษแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารเพื่อให้เห็นว่าทรงมีความสนพระราชหฤทัย และความรู้ในกิจการการบินผ่านงานพระราชนิพนธ์ที่มีเนื้อหากล่าวถึงหน้าที่และประโยชน์ของเครื่องบินในการทำสงคราม อย่างในงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามป้อมค่ายประชิด* ได้ทรงอธิบายถึงหน้าที่ของ

¹¹⁴ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 293.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 288.

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 285.

เครื่องบินในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ทั้งในการสอดแนม และต่อสู้กับข้าศึก¹¹⁷ หรืองานพระราชนิพนธ์เรื่อง “เครื่องบินทะเลเลข 9” โดยทรงใช้นามปากกาว่า สุครีพ ที่ตีพิมพ์ในวารสารสมุทรสารฉบับที่ 13 ประจำเดือนมกราคม พ.ศ.2458¹¹⁸

แม้งานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจการการบินจะมีไม่มากนัก แต่ก็เป็นกระบวนการที่พระองค์ทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารควบคู่ไปกับพระราชกรณียกิจอื่น อย่างการให้การสนับสนุนกิจการของกรมอากาศยานเพื่อสร้างภาพลักษณ์ว่าทรงมีความสนพระราชหฤทัยในกิจการการบินของสยาม เช่นเดียวกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ซึ่งเป็นผู้สถาปนากองทัพอากาศ โดยทรงมีพระบรมราชโองการให้กองเสือป่ามอบกระสุนปืนพระราม 6 ให้แก่กรมอากาศยานจำนวน 5,000 นัดโดยไม่คิดมูลค่า หลังจากที่กระทรวงกลาโหมได้ขอซื้อกระสุนปืนจากกองเสือป่า¹¹⁹ นอกจากเสือป่าแล้วหน่วยทหารในบังคับบัญชาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างกรมทหารรักษาวังได้มีการจัดแสดงละครเพื่อหาเงินสมทบทุนให้แก่กรมอากาศยาน โดยทหารรักษาวัง กองพันที่ 3 จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งการเรียไรเงินครั้งนี้สามารถเรียไรเงินจากประชาชนได้เป็นจำนวน 622 บาท 75 สตางค์¹²⁰

นอกจากการสนับสนุนโดยส่วนพระองค์ หรือผ่านองค์กรที่ทรงมีพระราชอำนาจควบคุมแล้วบรรดาข้าราชการบริพาร มหาตเล็กที่ทำงานรับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เป็นกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งให้การสนับสนุนกิจการของกรมอากาศยาน โดยเฉพาะในรูปแบบของเงินบริจาค เช่นในกรณีของพระยาประสิทธิ์ศุภการ ได้บริจาคเงินให้แก่กรมอากาศเป็นจำนวนหนึ่งหมื่นบาท ซึ่งทางกรมอากาศยานได้จาริกนาม “พิงบุญ ณ กรุงเทพ 1” เพื่อเป็นที่ระลึกในการที่พระยาประสิทธิ์ศุภการได้บริจาคเงินให้แก่กรมอากาศยานในครั้งนี้¹²¹

¹¹⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. การสงครามป้อมค่ายประชิด : ปาฐกถา, หน้า 4.

¹¹⁸ สุครีพ, “เครื่องบินทะเลเลข 9,” สมุทรสาร 13 (มกราคม 2458): 29 – 48.

¹¹⁹ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ให้กระสุนปืนแก่กรมอากาศยาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (18 มิถุนายน 2465): 777.

¹²⁰ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงอากาศยาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (28 สิงหาคม 2464): 1491 – 1492.

¹²¹ “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่องนายพลโท พระยาประสิทธิ์ศุภการบริจาคเงินบำรุงกรมอากาศยานทหารบก,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (23 ตุลาคม 2464): 2104 – 2105.

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงไม่มีบทบาทใดๆ ต่อกำเนิดขึ้น และพัฒนาการของกิจการการบินของสยาม อย่างไรก็ตามทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางทหารของพระองค์ให้เห็นว่าทรงมีความใส่ใจพระราชหฤทัยต่อกิจการการบินที่กำลังพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วภายใต้การบริหารงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ และพระราชกรณียกิจในการสร้างภาพลักษณ์เพื่อให้สาธารณชนได้เห็นว่าการทรงมีความรู้ และความใส่ใจพระราชหฤทัยต่อกิจการการบินของประเทศ นอกจากนี้ยังทรงมีส่วนช่วยเหลือการพัฒนากิจการการบินผ่านหน่วยงานในบังคับบัญชาของพระองค์อย่างเสือป่า และกรมทหารรักษาวัง รวมทั้งข้าราชการที่ใกล้ชิดในพระองค์ แม้ว่าพระราชกรณียกิจอันเกี่ยวข้องกับกิจการการบินในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีไม่มากนัก แต่ก็เห็นได้ว่าทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในด้านกิจการการบินให้แก่พระองค์เพื่อสร้างความยอมรับจากบรรดานายทหาร และประชาชนโดยทั่วไป

อย่างไรก็ตามในอีกด้านหนึ่งกิจการการบินได้สะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงมีพระราชอำนาจ และบทบาททางการทหารแต่ประการใด ทั้งการริเริ่มกิจการการบินในสยามก็เกิดจากพระราชประสงค์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ นอกจากนี้ยังทรงเป็นผู้คัดเลือกนักบินชุดแรกที่ไปฝึกหัดการบิน¹²² และเมื่อกิจการการบินในกองทัพสยามเริ่มก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถก็ทรงถือเป็นหน้าที่ของพระองค์ในการบริหารดูแลกิจการการบินของสยามอย่างใกล้ชิด ซึ่งบทบาทอันสำคัญของพระองค์ต่อกิจการการบินสะท้อนให้เห็นได้หลังจากที่พระองค์ทิวงคตแล้ว กองทัพอากาศซึ่งพัฒนามาจากกรมอากาศยาน กองทัพบก ได้สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาแห่งกองทัพอากาศ” อันเป็นการยืนยันให้เห็นว่าทรงมีส่วนสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าในกิจการการบินของประเทศ

การเรียกรับเงินเพื่อส่งเสริมกิจการการบินของสยามยังเป็นภาพสะท้อนอีกด้านหนึ่งต่อภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนไม่ให้การสนับสนุนกิจการอันเกี่ยวข้องกับทหารที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำเท่าใดนักอย่างการบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วง เมื่อเปรียบเทียบการบริจาคเงินเพื่อเครื่องบิน และยุทโธปกรณ์แก่กรมอากาศยานซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ

¹²² แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475,” หน้า 280.

กรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ ประชาชนให้ความสนใจและความร่วมมือในการบริจาคเงินให้แก่กรมอากาศยานเป็นอันมากเพราะเพียงแค่ระยะเวลาไม่นานนักหลังจากที่กรมอากาศยานจัดการแสดงการบินเพื่อเรียกรายเงินก็ได้รับยอดบริจาคเป็นจำนวนมาก ทั้งยังไม่เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์จากทั้งนายทหารภายในกองทัพ หรือนักหนังสือพิมพ์ซึ่งในช่วงเวลานั้นได้ทำหน้าที่สื่อในการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลอย่างรุนแรง ต่างจากการเรียกรายเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้โฆษณาในการประชาสัมพันธ์ ชักชวนให้ประชาชนร่วมบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบ แต่ก็มีได้รับการตอบสนองตามพระราชประสงค์เท่าใดนัก อีกทั้งยังโดนนักหนังสือพิมพ์ และข้าราชการทหารเรือวิพากษ์วิจารณ์การเรียกรายเงินเพื่อจัดซื้อเรือรบ ทั้งการเรียกรายเงินในคราวนี้ต้องใช้เวลากว่า 6 ปีเพื่อให้เพียงพอในการซื้อเรือรบ ซึ่งการเรียกรายเงินของทั้งสองหน่วยงานได้รับผลตอบรับที่ต่างกันของประชาชน เป็นหลักฐานหนึ่งที่แสดงให้เห็นปัญหาในภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีได้ทรงเป็นที่ยอมรับเท่าใดนัก เพราะเมื่อมีพระราชดำริใด ๆ ก็ตามอันเกี่ยวข้องกับทหาร มักมีผู้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์หรือแสดงความเห็นคัดค้าน ต่างจากภาพลักษณ์ทางการทหารของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ ที่พระราชดำริของพระองค์ที่เกี่ยวข้องในการทหารมักได้รับการสนับสนุน และตอบรับเป็นอย่างดี จากทั้งข้าราชการทหาร ประชาชน

4.3 สรุป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสร้างความยอมรับจากบรรดาทหารภายในกองทัพ ด้วยการแสดงภาพลักษณ์ของนายทหารผู้ใส่ใจในกิจการของกองทัพทั้งการเรียกรายเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงมอบให้แก่กองทัพเรือ แม้นักหนังสือพิมพ์บางส่วนจะออกมาคัดค้านต่อพระราชกรณียกิจในการเรียกรายเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงในครั้งนี้ แต่ในอีกด้านหนึ่ง การเรียกรายเงินก็ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาาระดับสูงในกองทัพเรืออย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวมถึงข้าราชการ และประชาชนอีกเป็นจำนวนมาก จนการเรียกรายเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงประสบความสำเร็จ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงให้ความสำคัญต่อพัฒนาการของกิจการการบินของสยามอันเป็นยุคโศภณสมัยใหม่ที่ได้รับความสนใจจากประชาชนในเวลานั้นเป็นอย่างมาก และนอกเหนือจากการแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจพระราชหฤทัยต่อกิจกรรมทั้งสองแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงพยายามแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพทางการทหารด้วยการพระราชนิพนธ์บทความทางการทหารทั้งที่เกี่ยวข้องกับเรือรบ และเครื่องบินเพื่อแสดงให้เห็นถึงความรู้ทางการทหารในพระองค์ พร้อมกับการเรียกรายเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันได้มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างที่ไม่เคยปรากฏขึ้นมาก่อน เมื่อพระองค์ทรงมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการดำเนินนโยบายทางการทหารของกองทัพในฐานะจอมทัพของชาติ

บทที่ 5

สงครามโลกครั้งที่ 1 กับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร

สงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในพ.ศ.2457 (ค.ศ.1914) ถือเป็นสงครามครั้งใหญ่ที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ สาเหตุของสงครามเกิดจากการที่อาร์ชดยุกฟรานเฟอร์ดินาน (Archduke Franz Ferdinand) มงกุฎราชกุมารแห่งออสเตรีย - ฮังการี และพระชายาโซฟี (Sophie, Duchess of Hohenberg) ถูกลอบปลงพระชนม์โดยกัฟริโล ปรีนซีป (Gavrilo Princip) นักชาตินิยมหัวรุนแรงชาวเซอร์เบีย ผลจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ได้จุดชนวนความขัดแย้งในเรื่องดินแดนระหว่างออสเตรีย - ฮังการีกับเซอร์เบียที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ให้ปะทุขึ้น ทางรัฐบาลออสเตรีย - ฮังการีเชื่อว่ารัฐบาลเซอร์เบียมีส่วนรู้เห็นกับการลอบปลงพระชนม์มงกุฎราชกุมาร และได้ยื่นข้อเรียกร้องหลายประการที่เชื่อว่าทางเซอร์เบียจะต้องปฏิเสธเพื่อนำมาเป็นข้ออ้างในการประกาศสงครามกับเซอร์เบีย และผลก็เป็นไปตามที่รัฐบาลออสเตรีย - ฮังการีคาดการณ์ไว้ เมื่อรัฐบาลเซอร์เบียปฏิเสธข้อเรียกร้องทั้งหมด จึงเป็นเหตุให้ออสเตรีย - ฮังการีประกาศสงครามกับเซอร์เบีย และด้วยวิธีดำเนินนโยบายทางการต่างประเทศของยุโรปในช่วงเวลานั้นที่ใช้การทำสนธิสัญญาลับซึ่งผูกพันถึงความช่วยเหลือทางการทหารจึงเป็นเหตุให้ประเทศต่าง ๆ เช่น เยอรมนี ฝรั่งเศส และรัสเซีย ซึ่งต่างเซ็นสัญญาลับในลักษณะดังกล่าวต้องนำประเทศของตนเข้าสู่สงคราม จนเป็นเหตุให้วิกฤตการณ์ทางการเมืองระหว่างชาติสองชาติกลายเป็นมหาสงครามที่ดำเนินการสู้รบยาวนานกว่า 4 ปี

5.1 สยามกับสถานะชาติเป็นกลาง

สงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นสงครามที่มีสมรภูมิส่วนใหญ่อยู่ในทวีปยุโรป มีการแบ่งคู่สงครามออกเป็นสองฝ่ายคือ ฝ่ายสัมพันธมิตร (Allied Powers) ซึ่งนำโดยอังกฤษ ฝรั่งเศส และรัสเซีย กับฝ่ายมหาอำนาจกลาง (Central Powers) ซึ่งนำโดยเยอรมนี ออสเตรีย - ฮังการี และตุรกี สำหรับสยามแล้วสงครามในคราวนี้ดูเหมือนเป็นเรื่องไกลตัว ทั้งประเทศสยามยังมีผลประโยชน์ทางการค้าและความสัมพันธ์อันดีกับชาติที่เข้าร่วมสงครามโลกในครั้งนี้ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาชนไม่ต้องรับผลกระทบจากสงครามที่กำลังดำเนิน

อยู่ จึงมีพระบรมราชโองการเรื่อง “ประกาศว่าด้วยกรุงสยามเปนกลางในระหว่างการสงครามที่เปนอยู่ในยุโรป” ในวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ.2457¹ เนื้อหาในพระบรมราชโองการฉบับนี้ทรงประกาศให้สยามมีสถานะชาติเป็นกลางจากการทำสงครามของทางอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี รัสเซีย เซอร์เบีย และออสเตรีย – ฮังการี โดยทรงมีพระบรมราชโองการให้คนในบังคับของสยามถือสถานะความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดตามข้อกำหนดในกฎหมายระหว่างประเทศ² ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นประกาศสงครามกับเยอรมนีในวันที่ 23 สิงหาคมปีเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการเพิ่มเติมในการประกาศสถานะชาติเป็นกลางกับคู่กรณีของทั้งสองชาติ³

สงครามโลกครั้งที่ 1 ที่คาดว่าจะจบลงอย่างรวดเร็วกลับกลายเป็นสงครามที่ยืดเยื้อและขยายขอบเขตของสงครามจนส่งผลกระทบต่อชาติอื่น ๆ ที่อยู่นอกทวีปยุโรป ชาตินอกยุโรปที่ได้รับผลกระทบจากสงครามในคราวนี้มากที่สุดอย่างสหรัฐอเมริกา ซึ่งได้ช่วยเหลือทางการทหาร และการเงินให้แก่สัมพันธมิตร ได้ประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 หลังจากที่เรือดำน้ำของเยอรมนีได้จมเรือลูซิทาเนียซึ่งเป็นเรือพาณิชย์จนทำให้ชาวอเมริกันที่โดยสารมาในเรือลำดังกล่าวเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก สหรัฐฯ จึงใช้ประเด็นเรื่องเรือลูซิทาเนียในการประกาศสงครามกับเยอรมนี แม้ว่าประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ จะตัดสินใจเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้วก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ยังมีพระราชประสงค์ที่จะให้สยามคงสถานะความเป็นกลางต่อไป โดยทรงมีพระบรมราชโองการประกาศให้สยามดำรงสถานะความเป็นกลางในสงครามระหว่างสหรัฐฯ กับเยอรมนี⁴

แม้ในทางกฎหมายแล้วสยามได้ประกาศตัวเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่ 1 อีกทั้งยังมีพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงประกาศอย่างชัดเจนให้คนไทย

¹ “พระบรมราชโองการ ประกาศ ว่าด้วยกรุงสยามเปนกลางในระหว่างการสงครามที่เปนอยู่ในยุโรป,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ก (9 สิงหาคม 2457): 316.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 317.

³ “พระบรมราชโองการ ประกาศ ว่าด้วยกรุงสยามเปนกลางในระหว่างการสงคราม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ก (30 สิงหาคม 2457): 363.

⁴ “ประกาศ ว่าด้วยกรุงสยามเปนกลางในระหว่างการสงคราม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ก (15 เมษายน 2460): 19.

ปฏิบัติตนเป็นกลางอย่างเคร่งครัด⁵ แต่คนในประเทศกลับมีทัศนคติต่อสงครามโลกครั้งนี้ที่แตกต่างกัน ในการสนับสนุนชาติคู่สงครามระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง โดยเฉพาะบรรดาพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีความผูกพันกับชาติในยุโรปที่เข้าร่วมสงครามในครั้งนี้ อันมีสาเหตุมาจากการที่พระบรมวงศานุวงศ์เหล่านี้ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาเล่าเรียนที่ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรปตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และดำรงพระชนม์ชีพอยู่ในประเทศนั้นเป็นเวลานาน ซึ่งมีทั้งประเทศที่เข้าร่วมสงครามในฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างอังกฤษ ฝรั่งเศส หรือรัสเซีย และฝ่ายมหาอำนาจกลางอย่างเยอรมนี ด้วยเหตุนี้เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์เหล่านี้จะมีพระหทัยเอนเอียงสนับสนุนประเทศที่พระองค์เคยไปศึกษาเล่าเรียนอยู่

พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงแสดงพระองค์อย่างชัดเจนว่าสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา⁶ เป็นต้น ซึ่งเจ้านายส่วนใหญ่ที่ทรงสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรล้วนแต่มีความผูกพันกับชาติที่ร่วมรบในฝ่ายสัมพันธมิตร โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชาทรงเข้ารับการศึกษที่ประเทศอังกฤษ ส่วนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเข้าศึกษาวิชาทหารที่ประเทศรัสเซีย นอกจากนี้พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงไปศึกษาต่างประเทศแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศก็เป็นพระบรมวงศานุวงศ์อีกเพราะองค์หนึ่งที่มีพระหทัยเข้าข้างทางฝ่ายสัมพันธมิตร ด้วยทรงเชื่อว่าฝ่ายมหาอำนาจกลางเป็นผู้ก่อสงครามในคราวนี้ ประเทศสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายที่ต่อสู้เพื่อความชอบธรรมที่จะต้องยุติการก่อสงครามของฝ่ายมหาอำนาจกลาง อีกทั้งการทำสงครามของฝ่ายสัมพันธมิตรก็กระทำตามกรอบของกฎหมายระหว่างประเทศ และมนุษยธรรม⁷

ส่วนพระบรมวงศานุวงศ์อีกกลุ่มที่ถูกมองว่าเอนเอียงไปทางฝ่ายมหาอำนาจกลางก็เป็นกลุ่มที่ทรงสำเร็จการศึกษามาจากประเทศเยอรมนีอันได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต

⁵ “พระบรมราชโองการ ประกาศว่าด้วยกรุงสยามเป็นกลางในระหว่างสงครามที่เปนอยู่ในยุโรป,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ก (9 สิงหาคม 2457): 317.

⁶ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 30.

⁷ โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 69.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชัชวาลนาทเรนทร ทั้งสองพระองค์เคยเสด็จพระราชดำเนินงาน ออกกร้านเพื่อหาเงินบำรุงสภาภาษาชาดเยอรมนีที่จัดขึ้นโดยชาวเยอรมันที่อาศัยอยู่ในประเทศสยาม ซึ่ง หนังสือพิมพ์เทกลีเชอ รุนด์เซา (Tägliche Rundschau) ฉบับวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ.2459 ได้ตีพิมพ์ บทความเรื่อง “Letters from German Mariner’s wife” โดยบรรยายการเสด็จพระราชดำเนิน เยือนงานภาษาชาดครั้งนั้นว่าทั้งสองพระองค์ทรงให้ความสนใจพระทัยต่อการจัดงานของชาวเยอรมัน พร้อมกันนี้ยังทรงร่วมบริจาคเงินสมทบทุนให้แก่สภาภาษาชาดเยอรมันเป็นจำนวนมาก⁸ นอกจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นชัชวาลนาทเรนทรที่มีความสัมพันธ์อันดีกับชาวเยอรมันแล้ว ยังมีกรณีของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ที่ทรงส่ง โทรเลขมาปรึกษาเรื่องการจะเข้าร่วมรบกับกองทัพเยอรมันกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เพราะในขณะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ทรงรับราชการอยู่ในจักรวรรดินาวิกเยอรมัน (German Empire Navy) สาเหตุที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ทรงขอเข้าร่วมรบกับกองทัพเรือเยอรมันเนื่องจากหากพระองค์เสด็จนิวัตกลับประเทศโดยไม่ยอมเข้าร่วมรบกับกองทัพที่ประจำการอยู่ จะเป็นการสูญเสียเกียรติทางทหารของพระองค์ แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาต พร้อมกันนี้ยังทรงมีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ทรงลาออกจากกองทัพเรือเยอรมัน โดยให้เหตุผลว่าแม้พระองค์จะต้องสูญเสียเกียรติทางทหาร แต่พระองค์จำเป็นต้องรักษาเกียรติของพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงประกาศความเป็นกลางในสงครามคราวนี้⁹ ทำให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ทรงลาออกจากกองทัพเรือเยอรมัน และเสด็จนิวัตกลับสยาม นอกจากพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งสามพระองค์แล้วยังมีนายทหาร และข้าราชการอีกเป็นจำนวนมากที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมนี¹⁰

แม้ภายในสยามจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันว่าสยามควรจะเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายใดแต่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศทรง

⁸ หจข., ร.6 ต.19/4 หนังสือพิมพ์ต่างประเทศลงข่าวเรื่องเมืองไทย, และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 พฤษภาคม 2460.

⁹ นราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวง, เจ้าฟ้าทหารเรือ พ.ศ. 2454 ถึง พ.ศ. 2458 (ค.ศ. 1911 ถึง ค.ศ. 1916) (กรุงเทพฯ: วงศ์จร, 2535), หน้า 153.

¹⁰ อมรตฤณารักษ์, จมื่น, เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และยุติธานี, หน้า 12.

พยายามอย่างยิ่งในการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลสยามดำเนินนโยบายรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยเปิดรับข้อมูลของทั้งสองฝ่าย ทั้งของฝ่ายสัมพันธมิตรโดยประเทศฝรั่งเศสได้ประท้วงเรื่องการใช้กระสุนดัม ดัม (Dum Dum)* ของทหารเยอรมัน เป็นกระสุนปืนที่ห้ามใช้ตามสนธิสัญญาเฮก (Treaty of Den Haag) ซึ่งลงนามในพ.ศ.2450¹¹ หรือในกรณีของฝ่ายมหาอำนาจกลางซึ่งรัฐบาลออสเตรีย – ฮังการีซึ่งอยู่ในฝ่ายมหาอำนาจกลางได้ทำการประท้วงกรณีเรือพิฆาตของอิตาลีที่ซึกธงกาซาดสากล โจมตีเรือดำน้ำของออสเตรีย – ฮังการีในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ.2458¹²

ขณะที่สยามประกาศสถานะเป็นกลาง อุปทูตของทั้งสองฝ่ายพยายามใช้วิธีการทูตเพื่อแย่งชิงความได้เปรียบเทียบในการเมืองระหว่างประเทศ ทั้งการกล่าวหาว่าประชาชน หรือข้าราชการไม่ว่าจะเป็นชาวต่างชาติ หรือไทยวางตนไม่เป็นกลาง รวมทั้งการกล่าวหาหนังสือพิมพ์ของชาติคู่สงครามว่าเสนอข่าวให้ร้ายแก่รัฐบาลของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งในหลาย ๆ คดีที่มีมูล กระทรวงการต่างประเทศได้พยายามแก้ไขปัญหาล่วงหน้านั้นเช่นกรณีที่นายคาร์โล อาเลกรี (Carlo Allegri) ชาวอิตาลีซึ่งรับราชการในกรมทาง กระทรวงคมนาคม ได้เขียนบทความเรื่อง “อิตาลีประกาศสงครามกับออสเตรีย – ฮังการี” ลงในหนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ ฉบับวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2458 แสดงความเห็นเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรซึ่งเป็นการละเมิดพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงประกาศให้ประเทศสยามเป็นกลางในสงครามครั้งนี้ ทางนายเคียล์ (Kiel) อุปทูตออสเตรีย – ฮังการีได้ทำหนังสือร้องเรียนมาทางกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อกระทรวงการต่างประเทศทำการสอบสวนก็พบว่านายอาเลกรีได้เขียนบทความตอบโต้หนังสือพิมพ์อุมเชา (Umchau)* ตามที่นายเคียล์ได้กล่าวหาจริง อย่างไรก็ตามนายอาเลกรีได้ปฏิเสธข้อกล่าวหาของนายเคียล์โดยให้เหตุผลว่าบทความที่ตนเขียนขึ้นนั้นเขียนก่อนที่รัฐบาลสยามจะประกาศนโยบายเป็นกลางแต่ในข้อเท็จจริงแล้วก่อนที่รัฐบาลสยามจะประกาศนโยบายเป็นกลางทางกระทรวงการต่างประเทศได้แจ้งไปทุกหน่วยงานถึงนโยบายของรัฐบาล ซึ่งเท่ากับว่าข้าราชการทุกคนย่อมรับรู้ว่่านโยบายของ

* กระสุนดัม ดัม หรือกระสุนที่มีการขยายตัวเมื่อกระทบเป้า (Expanding Bullet) กระสุนดัม ดัมหรือชื่ออย่างไม่เป็นทางการคือกระสุนเห็ด (Mushroom Bullet) เป็นกระสุนที่ถูกห้ามใช้ในการทำสงครามเนื่องจากเป็นกระสุนที่สร้างความเจ็บปวดให้แก่ผู้ถูกยิงเป็นอย่างมาก เนื่องจากจะมีการแตกตัวของหัวกระสุนทำให้ผู้ถูกยิงมีบาดแผลขนาดใหญ่จนยากที่จะรักษาได้

¹¹ โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย.” หน้า 69.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

* หนังสือพิมพ์อุมเชา (Umchau) เป็นหนังสือพิมพ์ที่ชาวเยอรมันในสยามได้ร่วมกันจัดทำขึ้นเพื่อเผยแพร่ข่าวสารทั้งภายในและต่างประเทศให้แก่ชาวเยอรมันที่อาศัยอยู่ในสยาม

สยามในอนาคตจะเป็นเช่นไร ทางกระทรวงการต่างประเทศจึงไม่เชื่อถือคำให้การของนายอเลกรี ในที่สุดแล้วนายอเลกรีก็ยอมรับความผิดที่ได้กระทำ ทางรัฐบาลสยามได้คาดโทษนายอเลกรีว่าหากมีพฤติกรรมเช่นนี้อีกทางกระทรวงคมนาคมจะยกเลิกสัญญาว่าจ้าง¹³

อย่างไรก็ตามบางครั้งการฟ้องร้องของอุปทูตชาติต่าง ๆ เมื่อกระทรวงการต่างประเทศดำเนินการตรวจสอบข้อเท็จจริงก็ไม่ได้เป็นไปตามที่มีการฟ้องร้องขึ้นมาแต่อย่างใด เช่นกรณีที่นายกิตติดิษฐ์ นายช่างใหญ่ผู้บังคับการก่อสร้างทางรถไฟสายใต้ ได้ขอเข้าพบเจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์ สท้าน สนิทวงศ์) เสนาบดีกระทรวงคมนาคม เนื่องจากนายโลเล่ย์ อุปทูตอังกฤษสงสัยว่าวิศวกรชาวเยอรมันของกรมรถไฟสายใต้นั้นวางตนไม่เป็นกลางในสงครามคราวนี้ โดยพยายามชักจูงให้ชาวไทยเข้าข้างฝ่ายเยอรมนี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลสยามได้ตรวจสอบหาข้อเท็จจริงตามที่อุปทูตอังกฤษได้กล่าวหานั้น ก็ไม่พบว่ามิชาวเยอรมันคนใดประพฤติตามที่อุปทูตอังกฤษได้กล่าวหา¹⁴

ในช่วงแรกที่สยามประกาศความเป็นกลางในสงครามครั้งนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงพยายามเป็นอย่างยิ่งที่จะดำเนินนโยบายการต่างประเทศให้มีความเป็นกลางมากที่สุด เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้เป็นข้ออ้างในการรุกรานประเทศได้ อย่างไรก็ตามเมื่อบรรดาผู้นำสยามต่างมีท่าทีชัดเจนที่จะนำสยามเข้าสู่สงครามในข้างฝ่ายสัมพันธมิตร นโยบายของกระทรวงต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสงครามก็มีลักษณะเอนเอียงเข้าข้างทางฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นอย่างมาก จนเรียกได้ว่านโยบายการต่างประเทศของสยามก่อนที่จะประกาศเข้าร่วมสงครามในฝ่ายสัมพันธมิตรเกือบจะเป็นการดำเนินนโยบายตามแนวทางที่ของรัฐบาลอังกฤษได้วางไว้ให้แก่สยาม

5.2 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลกครั้งที่ 1

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้สงครามโลกครั้งที่ 1 ในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารและผู้นำให้แก่พระองค์ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงเข้าไปมีส่วนร่วมต่อ

¹³ หจข., กต.19/6 อุปทูตออสเตรียกล่าวโทษ นายอัลเลกรีว่าลงหนังสือพิมพ์เรื่องอิตาลีในการสงครามใช้ถ้อยคำไม่สมควร ลงวันที่ 15 มิถุนายน 2458.

¹⁴ หจข., กต.65/5 คนเยอรมันอยู่ในกรมรถไฟทำการเกี่ยวกับสงคราม ลงวันที่ 13 มกราคม 2457.

นโยบายทั้งด้านการทหาร การเมืองทั้งภายในและระหว่างประเทศ เพื่อให้นโยบายของสยามต่อสงครามครั้งนี้เป็นไปทิศทางที่ทรงมีพระราชประสงค์ นั่นคือการนำสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ในข้างฝ่ายสัมพันธมิตร เหตุผลที่พระองค์ทรงต้องการให้สยามเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้กับฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยทรงหวังว่าสงครามในครั้งนี้หากสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตรแล้วจะช่วยเหลือระดับสถานะของประเทศสยามให้เป็นที่ยอมรับจากนานาชาติมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างพระเกียรติส่วนพระองค์ให้แก่พระองค์เองในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้นำประเทศเข้าร่วมมหาสงครามที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งไม่เคยมีพระมหากษัตริย์สยามองค์ใดกระทำมาก่อน

แม้ว่าการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของสยามในระยะแรก หลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้สยามดำรงสถานะเป็นกลางจะพยายามดำเนินนโยบายอย่างเป็นกลางอย่างเคร่งครัดโดยไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีข้อร้องเรียนได้ แต่สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วทรงมีพระราชดำริที่โน้มเอียงไปทางฝ่ายสัมพันธมิตรตั้งแต่เริ่มสงคราม ซึ่งจากราชหัตถ์เลขมาถึงพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากรได้แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นกลางเพียงในแง่กฎหมายเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วทรงไม่นิยมฝ่ายเยอรมนีมาตั้งแต่แรก¹⁵ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์เป็นเหตุให้ทรงมีความผูกพันกับประเทศอังกฤษ อีกทั้งรายงานสภาพสงครามที่เกิดขึ้นในยุโรปที่พระองค์ทรงได้รับการทูลเกล้าถวายจากพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร อัครทูตไทยประจำกรุงปารีสในขณะนั้นมีลักษณะที่โน้มเอียงเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร อันเนื่องมาจากตัวพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากรเองนั้นทรงมีพระทัศนคติเกี่ยวกับสงครามตั้งแต่เมื่อเริ่มสงครามว่าฝ่ายเยอรมนีจะพ่ายแพ้สงครามในครั้งนี้¹⁶

นอกจากปมหลังส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีความผูกพันกับประเทศอังกฤษแล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่งที่มีส่วนให้พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะนำประเทศสยามเข้าร่วมสงครามข้างฝ่ายอังกฤษในครั้งนี้สืบเนื่องมาจากพระราชประสงค์ที่ทรงต้องการที่จะแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่าง ๆ อันมีพื้นฐานมาจากสนธิสัญญาเบาว์ริงที่สยามได้มีข้อตกลงกับชาติต่าง ๆ ตั้งแต่เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

¹⁵ หจข., ร.6 ต.15.4/1 พระราชหัตถ์เลขมาถึงพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ 7 ตุลาคม 2457.

¹⁶ หจข., กต.65/6 หม่อมเจ้าไตรทศกับหม่อมเจ้าอมรทัตในเบอร์ลิน ลงวันที่ 20 สิงหาคม 2457.

เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคาดหวังว่าหากสยามเข้าร่วมสงครามในฝ่ายที่ชนะสงคราม หลังจากที่สงครามยุติลงแล้วสยามจะสามารถขอเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ เหล่านี้ได้¹⁷

พระราชประสงค์ส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงต้องการใช้สงครามในครั้งนี้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ยังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุนให้พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะนำพาประเทศสยามเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้ ด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามที่จะสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์เอง เช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีความสามารถทางการทหาร และเป็นผู้นำชาติได้รับชัยชนะในมหาสงครามครั้งสำคัญอันเป็นการแสดงเกียรติคุณของชาติบ้านเมือง¹⁸ ความพยายามสร้างสถานะของพระองค์เพื่อเปรียบเทียบกับสมเด็จพระนเรศวรในลักษณะนี้ปรากฏขึ้นตั้งแต่เมื่อครั้งทรงก่อตั้งกองเสือป่าซึ่งทรงอธิบายถึงที่มาของชื่อเสือป่าว่ามีที่มาจากกองทหารสอดแนมของสมเด็จพระนเรศวรที่เรียกว่า “เสือป่าแมวเขา”¹⁹

อย่างไรก็ตามเนื่องจากคนไทยจำนวนมากมีทัศนคติที่โน้มเอียงเข้าข้างฝ่ายเยอรมนีด้วยปมหลังทางประวัติศาสตร์ ซึ่งประเทศเยอรมนีไม่เคยแสดงท่าทีรุกรานสยามเหมือนอย่างที่ยังอังกฤษและฝรั่งเศสได้เคยกระทำ อีกทั้งทัศนคติของคนไทยที่มีต่อคนเยอรมันก็เป็นไปในทางที่ดี คนไทยมองว่าคนเยอรมันมีความพยายามที่จะปรับตัวเข้าหาคนไทยด้วยการเรียนรู้ที่จะพูดภาษาไทย ต่างจากคนอังกฤษ และคนฝรั่งเศสแม้จะเข้ามาในเมืองไทยเป็นเวลานานก็ไม่มีความคิดที่จะเรียนภาษาไทย²⁰ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สามารถดำเนินพระบรมราโชบายที่เข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรได้อย่างชัดเจน แต่ด้วยพระราชประสงค์ที่ทรงต้องการสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามครั้งนี้ จึงเป็นสาเหตุให้พระองค์ทรงพยายามชักจูงให้ชาวไทยหันมาให้การสนับสนุนพระบรมราโชบายของพระองค์ที่เข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ด้วยเหตุนี้ก่อนที่สยามจะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์เป็นจำนวนมากเพื่อโน้มน้าวให้คนไทยเกิดความรู้สึกนิยมชมชอบประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสเพื่อให้ประชาชนหันมาให้การสนับสนุนฝ่าย

¹⁷ อมรตฤณารักษ์, จมื่น, เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และยุติธานี, หน้า 16.

¹⁸ Greene, Stephen Lyon Wakeman, Absolute dreams: Thai government under Rama VI, 1910-1925, p.113.

¹⁹ Ibid, p.41.

²⁰ อมรตฤณารักษ์, จมื่น, เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และยุติธานี, หน้า 12.

สัมพันธมิตร และในขณะเดียวกันพระองค์ก็ทรงพยายามสร้างภาพตัวร้ายให้แก่เยอรมนีเพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้สึกต่อต้านฝ่ายมหาอำนาจกลาง จวบจนสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลงได้ระยะหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงยุติงานพระราชนิพนธ์ในลักษณะดังกล่าว

5.2.1 สงครามโลกครั้งที่ 1 กับงานพระราชนิพนธ์

ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงประกาศสงครามกับเยอรมนี หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ได้ลงข่าวที่มีท่าทีเข้าข้างทางฝ่ายเยอรมนี เช่นข่าวเรื่อง “ความคับขันยิ่งขึ้น” ซึ่งอธิบายว่าสงครามที่ดำเนินอยู่ในขณะนี้มิสาเหตุจากการยั่วยุของรัสเซีย หรือข่าวเรื่อง “เยอรมันกับออสเตรเลีย” ที่ชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ประเทศเยอรมนีพยายามที่จะหลีกเลี่ยงสงครามในครั้งนี้ ถึงที่สุดแล้ว แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้²¹ นอกจากการนำเสนอข่าวในเชิงเข้าข้างฝ่ายเยอรมนีแล้ว หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ยังมักลงข่าวชัยชนะในการทำสงครามของฝ่ายเยอรมนีอยู่เสมอ ๆ โดยเฉพาะข่าวที่เกี่ยวข้องกับชัยชนะของเรือดำน้ำฝ่ายเยอรมันซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้ผู้คนให้ความสนใจเป็นอย่างมากในขณะนั้น บทความต่าง ๆ ที่หนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ได้ตีพิมพ์ไปนั้นมีส่วนสำคัญในการชักจูงใจผู้อ่านเกิดความเห็นอกเห็นใจ และให้การสนับสนุนฝ่ายเยอรมนี ด้วยเหตุนี้เองทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นมาเป็นจำนวนมากเพื่อชักจูงชาวไทยให้หันมาสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามครั้งนี้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์เพื่อชักจูงชาวไทยให้เห็นความจำเป็นของการเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งที่เป็นงานพระราชนิพนธ์ถึงบทความวิชาการ ข่าวเหตุการณ์สงคราม อย่างเช่นงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามป้อมค่ายประชิด* ซึ่งเปรียบเสมือนตำราทางการทหารที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลบทความมาจากหนังสือพิมพ์ หรือวารสารต่างประเทศ²² โดยเป็นการอธิบายเหตุการณ์และยุทธวิธีทางการทหารในสงครามโลกครั้งที่ 1 บทพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามป้อมค่ายประชิด* เริ่มต้นจากการที่ทรงอธิบายถึงยุทธวิธีในการเข้าโจมตีและการตั้งรับในสงครามที่ถูกอธิบายว่าทหารจะประจำการอยู่ในสนามเพลาะ

²¹ เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภรณ์, “บทบาทและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเชียวฮุดเสง พ.ศ. 2450 – 2474”, หน้า 209.

²² มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *การสงครามป้อมค่ายประชิด: ปาฐกถา*, คำนำ.

มิใช่ยืนอยู่กลางที่โล่งเหมือนสงครามเมื่อครั้งอดีต โดยทรงชี้ให้เห็นว่ายุทธวิธีในการรบของสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากสงครามเมื่อครั้งอดีต เพราะมียุทธโศภกรรมทางการทหารที่ทันสมัยถูกนำมาใช้เป็นจำนวนมาก เช่น เครื่องบินที่ใช้ทั้งในการบินลาดตระเวนหาข่าว หรือใช้ในการต่อสู้ ปืนที่เรียกว่าปืนกลซึ่งสามารถยิงออกมาได้ครั้งละเป็นจำนวนมาก และยังมีปืนขนาดเล็กที่มีระยะการยิงแม่นยำกว่าปืนในอดีต²³ นอกจากนี้ยังมีการใช้ออสาลิก* ในการทำสงครามอีกด้วย นัยยะที่สำคัญประการหนึ่งของงานพระราชนิพนธ์คือ การใช้งานพระราชนิพนธ์เป็นเครื่องมือในการจูงใจผู้อ่านให้คล้อยตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงให้การสนับสนุนข้างฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามคราวนี้ ด้วยเนื้อหาของงานพระราชนิพนธ์ที่นอกจากจะเป็นการบรรยายยุทธวิธี และยุทธโศภกรรมในการสงครามแล้ว ยังมีส่วนที่ทรงนำเสนอข่าวเหตุการณ์การรบในสมรภูมิต่าง ๆ โดยมักจะเป็นสมรภูมิที่ฝ่ายสัมพันธมิตรประสบชัยชนะเหนือฝั่งมหาอำนาจกลาง เช่นในบท “การติดต่อและลำเลียง” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายให้ผู้อ่านเห็นว่าการขนส่งทางการทหารอย่างมีประสิทธิภาพของฝรั่งเศสส่งผลให้กองทัพฝรั่งเศสมีชัยชนะเหนือกองทัพเยอรมันที่เข้ามาปิดล้อมกรุงปารีสไว้ได้²⁴ การที่ทรงพระราชนิพนธ์บทความดังกล่าวก็เพื่อชี้ให้ประชาชนเห็นว่าฝ่ายสัมพันธมิตรประสบชัยชนะเหนือฝ่ายมหาอำนาจกลางในหลายสมรภูมิ ดังนั้นประเทศสยามจึงควรที่จะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตรมากกว่าการวางตัวเป็นกลาง หรือการสนับสนุนฝ่ายมหาอำนาจกลางตามที่ประชาชนบางกลุ่มต้องการ

งานพระราชนิพนธ์ในเชิงบันเทิงคดีซึ่งมีรูปแบบของบทละครภาพยนตร์²⁵ ชูตนักสืบเยมส์ วิลสันเป็นงานพระราชนิพนธ์เชิงสืบสวนสอบสวนซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกงานพระราชนิพนธ์ประเภทนี้ว่า “คดีรหัส”²⁶ โดยเนื้อหาของนวนิยายชุดนี้จะเป็นการต่อสู้กันในเชิงไหวพริบปฏิภาณระหว่างฝ่ายธรรมะที่มีเยมส์ วิลสันนักสืบชาวอเมริกันเป็นตัวเอก กับฝ่ายอธรรมที่มีหัวหน้าคือคาร์ล ชว้าซซึ่งเป็นชาวเยอรมัน บทพระราชนิพนธ์ชุดนักสืบเยมส์ วิลสันเป็นการวางโครง

²³ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, การสงครามป้อมค่ายประชิด: ปาฐกถา, หน้า 2.

* “ออสาลิก” ที่ทรงกล่าวถึงในบทพระราชนิพนธ์คือ แก๊สพิษ ซึ่งแก๊สพิษที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายที่ใช้ในสงครามโลกครั้งที่ 1 คือ แก๊สมัสตราด (Mustard gas) ของกองทัพเยอรมัน

²⁴ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, การสงครามป้อมค่ายประชิด: ปาฐกถา, หน้า 37.

²⁵ ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 280.

²⁶ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, คดีรหัส (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2555), หน้า 16.

เรื่องให้สอดคล้องบริบทของสงครามโลกครั้งที่ 1 ที่มีการทำสงครามกันระหว่างทั้งสองชาติ โดยทรงมุ่งหมายที่จะสร้างภาพของผู้รักษาคุณธรรมให้กับสหรัฐอเมริกา และในขณะเดียวกันได้ทรงสร้างภาพให้เยอรมนีเป็นตัวแทนของความชั่วร้าย

นอกจากงานพระราชนิพนธ์ทั้งสองเรื่องนี้แล้ว ยังทรงพระราชนิพนธ์บทความเพื่อชักจูงใจให้ประชาชนหันมาให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งยังทรงมีงานพระราชนิพนธ์โต้ตอบกับชาวเยอรมันที่อาศัยอยู่ในประเทศสยาม หรือชาวไทยที่นิยมในเยอรมนีลงใน*หนังสือพิมพ์ไทย* เช่น เรื่อง “อย่าผลอ” ทรงใช้พระนามแฝงว่า “รามจิตติ” ซึ่งตีพิมพ์ในวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2457 โดยทรงแสดงทัศนคติที่ทรงไม่พอพระราชหฤทัยที่มีประชาชนไปรับแจกหนังสือแถลงข่าวของฝ่ายเยอรมนี²⁷ หรืองานพระราชนิพนธ์เรื่อง “เหตุใดตุรกีจึงรบด้วย” ทรงใช้พระนามแฝงว่า “อัศวพาหุ” ทรงอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ประเทศตุรกีเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายเยอรมนีว่า เยอรมนีได้เข้าไปมีอิทธิพลภายในประเทศตุรกีก่อนที่สงครามจะเกิดขึ้น โดยผ่านบรรดานายทหารของตุรกีเองที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศเยอรมนี การเข้าร่วมสงครามของตุรกีกับฝ่ายเยอรมนีนี้ทรงมีพระบรมราชา ธิบายว่า ตุรกีเองนั้นไม่ได้ประโยชน์ใด ๆ จากการเข้าร่วมสงครามครั้งนี้ แต่เป็นทางเยอรมนีที่ได้รับประโยชน์เป็นอย่างมากในเชิงยุทธศาสตร์ที่ทำให้ฝ่ายสัมพันธมิตรต้องแบ่งกำลังทหารส่วนหนึ่งมาทำสงครามบริเวณคาบสมุทรบอลข่าน (Balkans Peninsula) อันเป็นที่ตั้งของประเทศตุรกี²⁸

แม้ไม่อาจทราบได้ว่าวาทกรรมของพระองค์ที่ทรงชักจูงให้ชาวไทยหันกลับมาสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรนั้นประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม*หนังสือพิมพ์จินโนสยาม วราศัพท์* ของเชียวฮุดเสง ศรีบุญเรือนที่มักลงข่าวสนับสนุนฝ่ายเยอรมนีมาตลอดตั้งแต่เริ่มสงคราม²⁹ ก็ได้เริ่มเปลี่ยนท่าทีมาให้การสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลในการเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร แม้ในตอนแรกหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศเข้าร่วมสงคราม เชียวฮุดเสงจะมีท่าทีคัดค้านพระบรมราชา ธิบายการดังกล่าวโดยมองว่ารัฐบาลสยามควรคงสถานะชาติเป็นกลางซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่สยามเอง อย่างไรก็ตามเมื่อเจ้าพระยามรราชได้เรียกเชียวฮุดเสงเข้าพบเพื่อตักเตือนให้เชียวฮุดเสงระมัดระวังการเสนอข่าวที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศชาติ³⁰ *หนังสือพิมพ์*

²⁷ วิจารณ์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย.” หน้า 98.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

²⁹ เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิมย์, “บทบาทและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเชียวฮุดเสง พ.ศ. 2450 – 2474, หน้า 209.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 213.

จีนโนสยามวราศัพท์ก็ได้เปลี่ยนท่าทีนำเสนอข่าวไปให้การสนับสนุนรัฐบาลในการทำสงครามกับเยอรมนีผ่านบทความต่าง ๆ เช่น “ความอิสระเป็นสิ่งสมควรพยายามรักษาไว้ให้ได้”³¹ หรือเรื่อง “ปาหน้าไกเซอร์”³² เป็นต้น ซึ่งบทความเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการชักจูงให้คนไทยที่เคยให้การสนับสนุนประเทศเยอรมนีหันมาให้การสนับสนุนฝ่ายรัฐบาล และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลางก็ไม่ปรากฏว่ามีชาวไทยคนใดลุกขึ้นมาต่อต้านพระบรมราชโองการดังกล่าว และยังให้การสนับสนุนการเข้าร่วมสงครามเป็นอย่างดี ทั้งการสมัครเข้าร่วมเป็นทหารอาสา รวมไปถึงการบริจาคเงินเพื่อนำไปจัดซื้อยุทธโปกรณ์ให้แก่ทหารที่จะเดินทางไปทำสงครามที่ทวีปยุโรป สำหรับนายเซียวสุดแสงโดยส่วนตัวแล้วเมื่อทางรัฐบาลสยามได้ประกาศรับทหารอาสาเพื่อเข้าร่วมรบที่ทวีปยุโรปเซียวสุดแสงยังได้สนับสนุนให้บุตรชายของตน คือนายทรงเขียน เข้าร่วมเป็นทหารอาสาในครั้งนี้ด้วย³³

นอกจากงานพระราชนิพนธ์ที่ชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยที่ให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรมาตั้งแต่เมื่อครั้งสยามประกาศความเป็นกลางในสงครามแล้ว พระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในพระองค์โดยเฉพาะเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้แก่ทางกองทัพบกอังกฤษก็เป็นเรื่องยืนยันถึงแนวพระบรมราโชบายส่วนพระองค์ในสงครามครั้งนี้ได้อย่างชัดเจน

5.2.2 นายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอิสริยยศทางทหารเป็นจอมพลจอมพลเรือ นอกจากนี้ยังทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศ และตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษจากกรมทหารต่าง ๆ เช่น กองพลที่ 3 กรมทหารราบที่ 13 ได้ทูลเกล้าฯ ถวายฉลองพระองค์พันเอกพิเศษประจำกองพลเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2454³⁴ หรือเมื่อครั้งที่กรมทหารบกปืนใหญ่ที่ 6

³¹ เซียวสุดแสง ศรีบุญเรือน, “ความอิสระเป็นสิ่งสมควรพยายามรักษาไว้ให้ได้” *จีนโนสยามวราศัพท์*. (17 กรกฎาคม 2460).

³² เซียวสุดแสง ศรีบุญเรือน, “ปาหน้าไกเซอร์” *จีนโนสยามวราศัพท์*. (11 มกราคม 2460).

³³ เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภักดิ์, “บทบาทและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเซียวสุดแสง พ.ศ. 2450 – 2474,” หน้า 216.

³⁴ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า 12.

ทูลเกล้าฯถวายฉลองพระองค์ขุนายพันเอก ตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษ³⁵ การทูลเกล้าฯถวายตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษ หรือฉลองพระองค์ประจำกรมทหารให้แก่พระมหากษัตริย์ ก็เพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ และแสดงให้เห็นถึงการยอมรับพระองค์ในฐานะจอมทัพของชาติ อย่างไรก็ตามการทูลเกล้าฯถวายตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษของกรมทหารต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่กระทำสืบทอดมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงไม่ได้เป็นประเด็นที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้ในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ได้เท่าใดนัก ต่างจากเมื่อครั้งที่ทรงได้รับการทูลเกล้าฯถวายยศนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เริ่มขึ้น แม้ในระยะแรกทางรัฐบาลสยามจะประกาศตนเป็นกลาง อย่างไรก็ตามภายในประเทศกลับมีปฏิบัติการของการเลือกข้างสนับสนุนทั้งฝ่ายสัมพันธมิตรและฝ่ายมหาอำนาจกลางโดยเฉพาะในกลุ่มของพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการที่สำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศ ต่างมีใจเอนเอียงตามประเทศที่ตนไปศึกษาเล่าเรียนมา รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเสด็จไปทรงพระอักษรที่ประเทศอังกฤษเป็นเวลากว่าสิบปี ก็ทรงมีพระราชหฤทัยเอนเอียงสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร โดยเฉพาะต่อกรมทหารราบเบาเดอรัมซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยประจำการอยู่เมื่อครั้งที่ทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ โดยในพ.ศ. 2458 พระองค์ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 10,000 ปอนด์ให้แก่ภรรยาและบุตรธิดาของนายทหารในกรมทหารเบาเดอรัมที่เสียชีวิตในระหว่างสงคราม³⁶ และอีก 1,000 ปอนด์ในปีถัดมา³⁷ พระราชกรณียกิจในดังกล่าวถูกทางฝ่ายมหาอำนาจกลาง และคนไทยบางส่วนวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงถึงการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางพระองค์ไม่เป็นกลางอันขัดกับพระบรมราโชบายที่มีมาก่อนหน้า แต่ในสำหรับชาติสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษกลับเห็นโอกาสอันดีในการดึงสยามเข้ามาร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร

³⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระราชทาน แด่ทหารในกองทัพบกสยาม, หน้า 14

³⁶ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 34.

³⁷ Greene, Stephen Lyon Wakeman, *Absolute dreams: Thai government under Rama VI, 1910-1925*, p.103.

การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้แก่ครอบครัวของทหารในสังกัดกรมทหารเบาเดอรัมที่เสียชีวิตในการทำสงคราม³⁸ เป็นเหตุให้รัฐบาลเยอรมนีระแวงว่าสยามจะละทิ้งนโยบายเป็นกลาง นอกจากนี้ทางอุปทูตของเยอรมนี และ ออสเตเรีย – ฮังการีเมื่อทราบข่าวเรื่องการบริจาคเงินในคราวนี้ก็ได้เข้าพบพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ และนายวอลคอต บิสกิน (Wolcott Pitkin) ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศเพื่อต่อว่าพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวนี้ คนไทยบางกลุ่มยังได้วิพากษ์วิจารณ์พระราชกรณียกิจในคราวนี้ว่าเป็นการประจบประแจงฝ่ายสัมพันธมิตรมากเกินไป³⁹ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระบรมราชาธิบายในเรื่องการพระราชทานพระราชทรัพย์คราวนี้ว่าเป็นเรื่องส่วนพระองค์ และทรงทูลถามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ ซึ่งก็มีได้รับการคัดค้านแต่ประการใดจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ⁴⁰

ในอีกด้านหนึ่งการพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์แก่ทหารในกรมทหารราบเบาเดอรัมในคราวนี้ทำให้ชาติพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษตระหนักได้อย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยเอนเอียงเข้ากับทางฝ่ายสัมพันธมิตร และเพื่อเป็นการจูงใจให้พระองค์ทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สนับสนุนอังกฤษต่อการทำสงครามในคราวนี้ ในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2457 พระเจ้าจอร์จที่ 5 ทรงพระราชทานยศนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษแก่พระองค์⁴¹ โดยในพระราชโอรสที่พระเจ้าจอร์จที่ 5 ซึ่งแจ้งเรื่องการพระราชทานยศถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีข้อความตอนหนึ่งระบุว่า

³⁸ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 34.

³⁹ หจข., ร.6 ต.15.1/1 พระราชาธิบายเรื่องการรักษาความเป็นกลางแห่งกรุงสยามในงานมหาสงคราม ณ ยุโรป อ่านในที่ประชุมเสนาบดีสภา ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2460

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน

⁴¹ โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 99.

“...เพื่อเปนพยานแห่งความไมตรีของหม่อมฉัน แลเพื่อเป็นที่รักในการที่
พระองค์ได้ทรงเกี่ยวข้องกับกองทัพอังกฤษ...”⁴²

ซึ่งเนื้อหาในพระราชโอรเลขฉบับนี้พระเจ้าจอร์จที่ 5 ทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าทางรัฐบาล
อังกฤษตระหนักถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประเทศ
อังกฤษ ไม่ใช่แค่เรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองระหว่างสงครามเท่านั้น แต่เป็นความสัมพันธ์ใน
ลักษณะส่วนบุคคลระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับประเทศอังกฤษ

เพื่อเป็นการตอบแทนที่พระเจ้าจอร์จที่ 5 ทรงพระราชทานยศนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพ
อังกฤษให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระราชทานยศพลเอกแห่ง
กองทัพบกสยาม ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกที่มีการแลกเปลี่ยนพระราชอิสริยยศทางการทหารระหว่าง
กษัตริย์ของประเทศในยุโรป กับกษัตริย์ของประเทศในเอเชีย⁴³ เพราะแต่เดิมนั้นการแลกเปลี่ยนพระ
ราชอิสริยยศทางการทหารระหว่างกษัตริย์มักกระทำกันระหว่างกษัตริย์ในประเทศยุโรปด้วยกัน ซึ่ง
โดยมากแล้วมักมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เช่น กองทัพเรืออังกฤษได้พระราชทานยศจอมพลเรือ
ให้แก่พระเจ้าไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 แห่งจักรวรรดิเยอรมัน⁴⁴ ซึ่งมีสถานะเป็นพระราชนัดดาในสมเด็จพระ
พระนางเจ้าวิกตอเรียที่ 1 แห่งอังกฤษ

ความประสงค์ของรัฐบาลอังกฤษในการทูลเกล้าฯ ถวายยศนายพลเอกพิเศษให้แก่
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เพื่อชักจูงให้ทรงมีพระบรมราโชบายที่เกี่ยวข้องกับ
สงครามโลกครั้งที่ 1 ในทางที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลอังกฤษ รัฐบาลอังกฤษมีความมุ่งหวังว่าพระองค์
จะทรงนำประเทศสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 โดยที่ทางรัฐบาลอังกฤษมิได้เป็นฝ่ายขอร้อง หรือ
หากพระองค์มิได้นำสยามเข้าร่วมสงครามในฝ่ายสัมพันธมิตรแต่ยังคงนโยบายเป็นกลาง ก็คาดหวังว่า
รัฐบาลสยามจะคงนโยบายเป็นกลางในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างที่เป็นอยู่

⁴² หจข., ร.6 ต.21/31 คำแปลพระราชโอรเลขของสมเด็จพระเจ้าจอร์จถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่
22 กันยายน 2458

⁴³ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 36.

⁴⁴ เคลย์, แคทรีน, ดิง ไกเซอร์ ชาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม, หน้า 201.

ซึ่งหากสยามเลือกดำเนินนโยบายการต่างประเทศในกรณีใดกรณีหนึ่ง เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุด
 ลงทางรัฐบาลอังกฤษก็จะไม่เสียผลประโยชน์ใดที่มีอยู่ในสยาม

ในส่วนของการเมืองภายในประเทศของสยามการทูลเกล้าฯ ถวายยศพลเอกพิเศษแห่ง
 กองทัพอังกฤษในคราวนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งจากบรรดานายทหารที่ใกล้ชิดพระองค์อย่างเจ้าพระยาบ
 ดินทรเดชาอนุชิต เสนาบดีกระทรวงกลาโหมได้ชี้แจงให้เห็นว่าการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายพระราชอิสริยยศในคราวนี้เป็นเพราะพระปรีชาญาณในพระองค์
 ซึ่งเป็นที่ยอมรับของกองทัพต่าง ๆ ทั่วโลก นอกจากนี้แล้วการที่ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศก็มีได้
 เป็นแค่เครื่องเชิดชูพระเกียรติยศให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้นแต่ยังเป็นเชิดชู
 เกียรติยศของชาติ รวมทั้งบรรดาทหารในกองทัพสยามอีกด้วย⁴⁵

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระราชดำรัสในลักษณะเดียวกับ
 เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต โดยทรงอธิบายให้เห็นว่าการที่ทรงได้รับพระราชทานยศในคราวนี้มีใช้
 เป็นเรื่องส่วนพระองค์แต่ประการใด แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่ากองทัพของสยามมีความ
 เจริญก้าวหน้าในกิจการทางการทหารจนเป็นที่ยอมรับของมหาอำนาจ⁴⁶ จากพระราชดำรัสในคราวนี้
 แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อกองทัพกว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้พระองค์ และกองทัพ
 สยามได้รับการยอมรับจากมหาอำนาจอย่างอังกฤษ แต่ในอีกด้านหนึ่งจากคำกราบบังคมทูลของ
 เจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิตซึ่งเป็นนายทหารที่ความสนทนากับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัวก็แสดงให้เห็นว่าเกียรติยศของกองทัพ และประเทศชาติที่ได้รับในคราวนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ
 พระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดยส่วนพระองค์แล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความปลาบปลื้ม
 พระราชหฤทัยเป็นอย่างมากจากการได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศพลเอกแห่งกองทัพอังกฤษในครั้งนี้
 จะพบได้ว่าในพระบรมราโชวาทในช่วงระยะเวลาดังกล่าวพระองค์มักจะมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้า
 ฝ้าตรัสถึงการได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศนายพลจากกองทัพอังกฤษอยู่เสมอแม้ว่าการเข้าเฝ้านั้น

⁴⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ 6 พระราชทาน แต่ทหารใน
 กองทัพอังกฤษ, หน้า 36 - 37.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41 - 43.

จะไม่ได้เกี่ยวกับกิจการทางการทหารแต่อย่างใดก็ตาม เช่น คราวที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสตอบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าพหูละออองธุลีพระบาทในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งมหาจักรีมหาปราสาทเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2457 ทรงมีพระราชดำรัสถึงการได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศในคราวนี้โดยมีเนื้อหาสำคัญเพื่อแสดงให้เห็นว่าการที่พระองค์ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศในคราวนี้ได้สร้างเกียรติยศให้แก่ประเทศชาติ และประชาชนชาวไทย⁴⁷

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้กรณีในประเทศอังกฤษทูลเกล้าฯ ถวายยศนายพลแห่งกองทัพบกเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ได้รับการยอมรับจากทางประเทศอังกฤษซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวถือว่าเป็นชาติมหาอำนาจที่สำคัญชาติหนึ่งของโลก แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ใช้เรื่องดังกล่าวในสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างพระองค์กับบรรดาทหาร โดยทรงมีพระราชดำรัสชี้แจงให้เห็นว่าการที่ทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศในคราวนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะความเจริญก้าวหน้าในกองทัพสยามจนเป็นที่ยอมรับของชาติอังกฤษ ดังนั้นยศนายพลเอกแห่งกองทัพบกอังกฤษจึงมิใช่ความภาคภูมิใจส่วนพระองค์ แต่ควรเป็นความภาคภูมิใจของบรรดาทหารในกองทัพสยาม

5.3 สยามเข้าร่วมสงคราม

การดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเคร่งครัดของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับพระราชทานตำแหน่งนายพลเอกพิเศษประจำกองทัพบกอังกฤษ อันเป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชบายที่ต้องการให้สยามสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามคราวนี้ ดังนั้นกระทรวงการต่างประเทศจึงได้หันมาดำเนินนโยบายที่ให้การสนับสนุน หรือเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ทางสัมพันธมิตร พร้อม ๆ กับพยายามขัดขวางกิจกรรมใดก็ตามที่จะเอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายมหาอำนาจกลาง แม้การกระทำดังกล่าวจะเป็นการขัดต่อนโยบายรักษาความเป็นกลางที่สยามได้ประกาศไปในตอนต้นของสงคราม

⁴⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 165.

การดำเนินนโยบายการค้าต่างประเทศที่สำคัญซึ่งแสดงให้เห็นว่านโยบายการค้าต่างประเทศของรัฐบาลสยามเริ่มเดินออกจากกรอบของการรักษาความเป็นกลางคือการยอมให้รัฐบาลอังกฤษขึ้นบัญชีร้านค้าในประเศสยามที่เป็นของคนไทย หรือจีนที่ทำการค้ากับบริษัทของเยอรมนี ทั้งยังสั่งห้ามร้านค้าที่อยู่ในบังคับของอังกฤษติดต่อกับบรรดาร้านค้าที่ถูกขึ้นบัญชีค้า⁴⁸ ซึ่งระบบบัญชีค้าดังกล่าวเป็นการละเมิดนโยบายความเป็นกลางของสยามอย่างชัดเจนเนื่องจาก ในฐานะชาติเป็นกลางแล้ว สยามมีสิทธิที่จะอนุญาตให้ชาติต่าง ๆ เข้ามาค้าขายในสยามได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งทางรัฐบาลเยอรมันได้ยื่นหนังสือประท้วงต่อรัฐบาลสยามในเรื่องระบบบัญชีค้าที่อังกฤษนำมาใช้ โดยขอให้รัฐบาลสยามใช้สิทธิชาติเป็นกลางเพื่อปกป้องการค้าของเยอรมัน⁴⁹ อย่างไรก็ตามด้วยนโยบายการค้าต่างประเทศของรัฐบาลสยามในขณะนั้นที่พร้อมดำเนินนโยบายเข้าข้างฝ่ายอังกฤษ จึงนิ่งเฉยต่อข้อเรียกร้องของรัฐบาลเยอรมันเสีย ผลจากการที่รัฐบาลอังกฤษใช้มาตรการบัญชีค้าในครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อห้างร้านเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่างทำเรื่องร้องเรียนมาที่กระทรวงการต่างประเทศเพื่อให้ทางกระทรวงดำเนินการช่วยเหลือห้างร้านของตนจากระบบบัญชีค้า อย่างไรก็ตามทางรัฐบาลสยามได้ปฏิเสธที่จะให้ความช่วยเหลือห้างร้านต่าง ๆ เหล่านั้นด้วยเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับอังกฤษ⁵⁰

นอกจากการขึ้นบัญชีค้าแล้วรัฐบาลอังกฤษยังพยายามแสวงหาความได้เปรียบทางเศรษฐกิจเหนือรัฐบาลเยอรมัน โดยใช้ข้อได้เปรียบจากนโยบายการค้าต่างประเทศของสยามที่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างชัดเจน ในพ.ศ.2459 รัฐบาลอังกฤษได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลสยามเพื่อขอจัดตั้งอาณาเขตให้แก่สยามแทนประเทศเยอรมนีซึ่งได้สัมปทานอยู่ โดยในวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ.2459 นายเดอริง อุปทูตอังกฤษได้ยื่นบันทึกถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการเพื่อขอให้ทางรัฐบาลอังกฤษทำหน้าที่จัดส่งอาณาเขตให้แก่รัฐบาลสยาม ซึ่งทางพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอของนายเดอริง ด้วยเหตุนี้พระองค์ได้ทรงแจ้งไปที่เจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคม อย่างไรก็ตามทางเจ้าพระยาวงศาอนุประพันธ์ได้ทูลคัดค้านพระประสงค์ในคราวนี้ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการด้วยเห็นว่าทางเยอรมนียังสามารถจัดส่งอาณาเขตให้แก่สยามได้ จึงความปรึกษาทางฝ่ายเยอรมนี

⁴⁸ วิจารณ์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 83.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

เสียก่อน⁵¹ ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงไม่พอพระทัยเจ้าพระยาวงศาานุ ประพันธ์เป็นอย่างมาก ที่แสดงความคิดเห็นเข้าข้างฝ่ายเยอรมนี พระองค์พยายามชี้ให้เห็นว่าพระรา โชบายในครั้งนี้ที่ทรงต้องการให้อังกฤษเป็นฝ่ายจัดส่งธนาณัติแทนเยอรมนีเป็นเรื่องผลประโยชน์ของ ประเทศชาติไม่ได้เป็นการเลือกที่รักมักที่ชังแต่อย่างใด ซึ่งสุดท้ายแล้วทางรัฐบาลสยามก็ยินยอมให้ อังกฤษเข้ามาทำหน้าที่จัดส่งธนาณัติแทนที่เยอรมนี ส่งผลให้อังกฤษเข้ามามีบทบาทในประเทศสยาม แทนที่เยอรมนีมากยิ่งขึ้น⁵²

จากเหตุการณ์ในข้างต้นได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่านโยบายการต่างประเทศของสยามต่อ สงครามในครั้งนี้ได้เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายประเทศสัมพันธมิตรอย่างเปิดเผยแม้ในขณะนั้นประเทศสยาม ยังคงสถานะชาติเป็นกลางอยู่ก็ตาม ด้วยเหตุนี้บรรดาทูตของประเทศต่าง ๆ ข้างฝ่ายสัมพันธมิตรต่าง ฝ้ามองปฏิกิริยาของรัฐบาลสยาม โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าจะทรง ประกาศสงครามต่อมหาอำนาจกลางเมื่อใด แต่สุดท้ายแล้วก็ยังไม่มีทีท่าว่าพระองค์จะนำสยามเข้า ร่วมสงครามในครั้งนี้ ต่อมาเมื่อในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2460 ประเทศสหรัฐอเมริกาที่ประกาศวางตัว เป็นกลางตลอดมาได้ประกาศเข้าร่วมสงครามในข้างฝ่ายสัมพันธมิตร พร้อมกันนี้ทางสหรัฐฯ ได้ ชักชวนให้ประเทศสยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรเช่นกัน แต่ทางพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริว่าประเทศสยามยังไม่มีเหตุผลเพียงพอในการประกาศสงครามกับ เยอรมนี⁵³ การประกาศเข้าร่วมสงครามของสหรัฐฯ สร้างขวัญกำลังใจ และความได้เปรียบให้แก่ฝ่าย สัมพันธมิตรเป็นอย่างมาก เนื่องจากตลอดระยะเวลากว่า 4 ปีที่สงครามดำเนินอยู่นั้น ฝ่ายสัมพันธมิตร และมหาอำนาจได้ทุ่มเททรัพยากรเป็นจำนวนมากในการทำสงครามครั้งนี้ จนทั้งสองฝ่ายเริ่มขาด แคลนทรัพยากรในการทำสงคราม การเข้าสู่สงครามของฝ่ายสหรัฐฯ ที่เต็มไปด้วยทรัพยากร และ กำลังทหารส่งผลให้ฝ่ายสัมพันธมิตรได้เปรียบทางฝ่ายมหาอำนาจกลางเป็นอย่างมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลสยามตัดสินใจประกาศเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ด้วยท่าทีที่นิ่งเฉยของรัฐบาลสยามในการประกาศเข้าร่วมสงคราม เป็นเหตุให้รัสเซีย แสดงออกอย่างเปิดเผยถึงความประสงค์ที่ต้องการให้สยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเร็ว

⁵¹ หจข., ร.6 ต.16.3/5 หนังสือเจ้าพระยาวงศาานุประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงคมนาคม กราบทูลกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 2 มิถุนายน 2459.

⁵² โรจน์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 79.

⁵³ สุจิรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 41.

เนื่องจากสถานการณ์ภายในประเทศรัสเซียขณะนั้นกำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤต แม้ว่าพรรคบอลเชวิกจะสามารถโค่นล้มราชวงศ์โรมานอฟได้สำเร็จ แต่ประชาชนภายในประเทศกำลังเกิดภาวะอดอยาก อีกทั้งยังมีการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มต่าง ๆ ด้วยสถานการณ์ของสงครามที่รัสเซียกำลังเสียเปรียบ รัฐบาลบอลเชวิกจึงคาดหวังว่าหากมีชาติเข้าร่วมในฝ่ายสัมพันธมิตรมากยิ่งขึ้น และมีแนวโน้มว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะได้รับชัยชนะในสงครามครั้งนี้ วิกฤตการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นภายในประเทศคงคลี่คลายลงอย่างรวดเร็ว⁵⁴ ดังนั้นรัฐบาลรัสเซียจึงมีคำสั่งโดยตรงถึงนายลอริส เมลิกอฟ (Loris Melikoff) อุปทูตรัสเซียประจำประเทศสยามให้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเพื่อโน้มน้าวให้พระองค์สนับสนุนพระบรมราชโบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่จะนำสยามเข้าสู่สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรสยาม หลังจากที่นายเมลิกอฟได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกแล้ว พระองค์ทรงมีหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบในกรณีที่ทูตรัสเซียมาเข้าเฝ้าพระองค์เพื่อโน้มน้าวการตัดสินใจพระราชกฤษฎีกาเรื่องการเข้าร่วมสงครามใจความว่า

“ราชทูตรัสเซียได้มาพูดจากับข้าพระพุทธเจ้าเป็นการส่วนตัวก่อนที่จะไปพูดสนทนากับเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศว่ากรุงสยามน่าจะแสดงตนเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตรหมู่ใหญ่, จะเปนประโยชน์แก่กรุงสยาม, มิฉะนั้นจะอยู่คนเดียว...”⁵⁵

ความต้องการของรัฐบาลรัสเซียที่จะให้เข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรในครั้งนี้ได้เปิดโอกาสให้ทางรัฐบาลสยามยื่นข้อเสนอแลกเปลี่ยน ทางรัฐบาลสยามโดยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยื่นเงื่อนไขขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมที่สยามกระทำกับมหาอำนาจชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องพิกัตศุลกากรที่ข้อกำหนดในสนธิสัญญาระบุให้สยามสามารถเก็บภาษีศุลกากรได้เพียงร้อยละสามเท่านั้น ซึ่งทางทูตรัสเซียได้นำข้อเรียกร้องของสยามไปปรึกษากับทูตฝรั่งเศส และอังกฤษ ซึ่งทางทูตฝรั่งเศสมีท่าทีเห็นด้วยกับทูตรัสเซียที่จะยอมทำตามข้อเรียกร้อง

⁵⁴ ฉลอง สุนทรวานิชย์, “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัสเซีย และประเทศไทยตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20,” (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 232 – 233.

⁵⁵ สุจิตรา ศิริปัล, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 43.

ของทางรัฐบาลสยาม ยกเว้นแต่เพียงนายเซอร์เบิร์ต เดอร์ริงทูตอังกฤษประจำประเทศสยามที่คัดค้านข้อเสนอดังกล่าว⁵⁶

แม้ว่าทางรัฐบาลอังกฤษจะมีความต้องการที่จะให้สยามเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้นี้กับฝ่ายสัมพันธมิตรแต่ก็พยายามสงวนท่าทีไม่ขอรับรองให้สยามเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้นี้ โดยทางรัฐบาลอังกฤษต้องการที่จะให้สยามเข้าร่วมสงครามด้วยตัวสยามเอง เนื่องจากทางรัฐบาลอังกฤษกังวลว่าหากสยามเข้าร่วมสงครามเพราะการชักชวนของฝ่ายสัมพันธมิตรแล้วนั้น เมื่อสงครามสิ้นสุดลงไม่ว่าจะด้วยชัยชนะของฝ่ายใดก็ตาม ทางรัฐบาลสยามจะให้การเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้เป็นเงื่อนไขในการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมระหว่างสยามกับอังกฤษซึ่งกระทำขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2369

เค้านางที่รัฐบาลสยามจะขอแก้ไขสนธิสัญญาเริ่มปรากฏชัดเจนเมื่อทางทูตรัสเซียได้รับข้อเสนอแลกเปลี่ยนในการเข้าร่วมสงครามข้างฝ่ายสัมพันธมิตรจากทางสยาม ด้วยเหตุนี้เองเมื่อนายเดอริงซึ่งได้เข้าพบกับนายเมลิคอฟเพื่อหารือเกี่ยวกับข้อเสนอของรัฐบาลสยามได้ยืนยันคัดค้านข้อเสนอของรัฐบาลสยามอย่างหนักแน่น พร้อมกันนี้ยังชี้แจงไม่ให้ทางรัฐบาลรัสเซียดำเนินการใด ๆ เพื่อจะชักชวนสยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายตนเพื่อผลประโยชน์ของมหาอำนาจในฝ่ายสัมพันธมิตรหลังสงครามสิ้นสุดลง ซึ่งทางรัฐบาลอังกฤษมองว่าสยามจะเข้าร่วมสงครามโลกกับฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ช้าก็เร็ว หรือหากสยามยังคงดำเนินนโยบายเป็นกลาง ก็เป็นการดำเนินนโยบายเป็นกลางในลักษณะที่เอียงเข้ากับฝ่ายสัมพันธมิตร อีกทั้งการที่สยามจะเข้าร่วมสงครามหรือไม่นั้นก็ไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดในสงครามคราวนี้⁵⁷ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลรัสเซียจึงยุติการชักจูงสยามเข้าร่วมสงคราม แต่สำหรับบรรดาผู้นำสยามอย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถจะมีพระดำริเห็นด้วยกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการที่ต่างทรงต้องการให้สยามเข้าร่วมสงครามกับข้างสัมพันธมิตรแม้จะไม่ได้รับข้อเสนอแลกเปลี่ยนในการเข้าร่วมสงครามจากทางสัมพันธมิตร เพราะหากสยามยังคงรักษาความเป็นกลางเช่นนี้เมื่อสงครามยุติลงสยามก็จะไม่ได้สิ่งใดเป็นการตอบแทนทั้งจากฝ่ายสัมพันธมิตร และฝ่ายมหาอำนาจกลาง แต่ถ้าสยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างน้อยก็ทำให้สยามถูกทอดทิ้งจากระบบโลกใหม่ที่จะเกิดขึ้นหลังสงครามยุติลง และโดยส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

⁵⁶ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 44.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

เกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วการเข้าร่วมสงครามของสยามในครั้งนี้นี้จะมีส่วนช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ผู้นำทางการทหารให้แก่พระองค์ ในฐานะที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่นำสยามเข้าสู่มหาสงครามครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ และได้รับชัยชนะกลับมา

ด้วยแรงสนับสนุนจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงมีบทบาท และฐานพระราชอำนาจทางการทหารในพระองค์เป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้จัดประชุมสภาเสนาบดีขึ้นในวันที่ 28 พฤษภาคม เพื่อขอความเห็นจากบรรดาเสนาบดีในเรื่องที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้สยามเข้าร่วมสงครามในข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งที่ประชุมในวันนั้นไม่มีเสนาบดีคนใดคัดค้านพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่อย่างใด⁵⁸ แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงไม่ได้เข้าร่วมการประชุมในครั้งนี้ แต่หลังจากการประชุมยุติลงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้ทำหนังสือสรุปเนื้อหาการประชุมถวายสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงพิจารณา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเห็นคล้อยตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการนำประเทศเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้ พระองค์ทรงมีพระอักษรถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อถวายนโยบายและข้อเสนอแนะถึงขอบเขตความร่วมมือของรัฐบาลสยามที่จะมีต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งทรงมีพระวินิจฉัยว่าความร่วมมือของสยามต่อฝ่ายสัมพันธมิตร คงเป็นการสนับสนุนทางด้านจิตใจมากกว่าทางด้านกำลังทางทหาร หรือทรัพยากร เนื่องจากสยามไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะใช้จ่ายในการทำสงครามในคราวนี้⁵⁹

ในที่สุดแล้วพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระราชหฤทัยประกาศสงครามต่อฝ่ายมหาอำนาจกลางในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460⁶⁰ หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง บรรดาผู้นำสยามต่างมุ่งเป้าให้ความสนใจต่อปฏิบัติการของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตที่มีต่อการประกาศสงครามครั้งนี้ เนื่องจากพระองค์ทรงมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเยอรมนีด้วยทรงสำเร็จการศึกษามาจากประเทศเยอรมนี และในระหว่างที่สยามประกาศสถานะเป็นกลางในระหว่างสงคราม

⁵⁸ วิจารณ์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย,” หน้า 109.

⁵⁹ หจข. ร.6 ต.15.2/2 ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หัวหิน, ลงวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2460.

⁶⁰ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, พระมงกุฎเกล้าฯ กับสงครามโลกครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: ประพันธ์สารสิน, 2520), หน้า 2.

ครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงได้รับการทูลเชิญเข้าร่วมงานที่ทางทูตเยอรมนีประจำประเทศไทยจัดขึ้นเพื่อหาเงินบำรุงสภาภาษาเยอรมนีอยู่เสมอ⁶¹ อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตยังทรงรับราชการทหารในตำแหน่งสำคัญที่ทรงเป็นถึงเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ อีกทั้งยังทรงมีเรื่องราวความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอ ทั้งเรื่องพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ กรณีพระยามหาโยธา หรือแม้แต่ข่าวลือที่ว่าพระองค์จะทรงก่อกบฏเพื่อขึ้นมาเป็นกษัตริย์แทนพระเชษฐาของพระองค์

ที่ประชุมสภาเสนาบดีซึ่งไม่มีสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงเข้าร่วมประชุมได้รับทราบถึงพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ในข้างฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งบรรดาเสนาบดีที่เข้าร่วมประชุมในวันดังกล่าวต่างไม่มีใครคัดค้านพระราชประสงค์ในพระองค์ อย่างไรก็ตามสิ่งที่บรรดาเสนาบดีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย รวมทั้งองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปริวิตก็คือท่าทีของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตที่ทรงไม่ได้เข้าร่วมประชุมในวันนั้น อย่างไรก็ตามปัญหาทุกอย่างก็คลี่คลายลง เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงรับทราบถึงพระบรมราชโองการดังกล่าวและได้เสด็จมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยทันทีเมื่อทรงเสด็จนิวัตกลับจากหัวเมือง พร้อมกันนี้พระองค์ยังทรงเสนอแผนการของกองทัพเรือที่จะดำเนินการในระหว่างสงครามโลก ปฏิบัติการของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตในครั้งนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคลายความวิตกต่อพระองค์เป็นอย่างมาก ในเรื่องที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตจะทรงมีความเห็นขัดแย้งต่อการประกาศสงครามในครั้งนี้ ซึ่งเรื่องดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตเลขาถึงพระองค์เจ้าจรัสศักดิ์กฤดากร

“...ทันทีที่เขามาถึงกรุงเทพฯ เขาก็มาพบฉันและได้เสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ฟังปฏิบัติได้มากที่สุดเท่าที่เกี่ยวข้องกับการราชนาวิ ความช่วยเหลือสนับสนุนจากเขานี้ค่อนข้างจะเป็นไปด้วยตัวของเขาเองและด้วยความเต็มใจ เขาบอกฉันถึงขนาดว่า

⁶¹ หจข., ร.6 ต.19/4 หนังสือพิมพ์ต่างประเทศลงข่าวเรื่องเมืองไทย, และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงวันที่ 7 พฤษภาคม 2460

เขาตั้งใจหลีกเลี่ยงที่จะพบทูตเยอรมัน เพราะไม่อยากที่จะต้องโกหกอย่างสุภาพ และนอกจากนั้นก็ยิ่งวิตกว่าจะพยายามไม่ให้เป็นสาเหตุของการชู้ชบิ นินทา ซึ่งแสดงถึงความฉลาดของเขา เพราะคำชู้ชบิ นินทาเหล่านั้น มักจะข้องแวะกับชื่อของเขาอย่างไม่พึงปรารถนาอยู่เสมอ...”⁶²

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตในฐานะเสนาบดีกระทรวงทหารเรือทรงรับพระบรมราชโองการในการเข้ายึดเรือข้าศึกที่จอดเทียบท่าอยู่ในพระราชอาณาจักร รวมทั้งจัดวางแผนป้องกันน่านน้ำจากการรุกรานฝ่ายมหาอำนาจกลาง และการรักษาความสงบเรียบร้อยในพระราชอาณาจักร ตามหัวเมืองชายทะเล และจังหวัดธนบุรี อีกทั้งเมื่อสงครามโลกยุติลงแล้ว กองทัพเรือได้รับผิดชอบในการขนย้ายเชลยศึกชาวเยอรมัน และออสเตรีย - ฮังการีไปยังประเทศอินเดีย ตามข้อตกลงที่ทำไว้กับฝ่ายสัมพันธมิตร

บทบาททางการทหารของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ทรงปฏิบัติราชการอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่พระองค์ถูกจับตามองเป็นพิเศษถึงความจงรักภักดีของพระองค์ เพราะมีกระแสข่าวลือจากทางประเทศอังกฤษเรื่องการที่จะทำให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงขึ้นครองราชสมบัติแทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยพระองค์เป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่มีพระราชอำนาจ ทั้งยังเป็นที่ยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งหากให้พระองค์ขึ้นครองราชย์แทนแล้วก็จะทำให้รัฐบาลเยอรมันสามารถดำเนินนโยบายต่างประเทศกับประเทศสยามในช่วงสงครามได้สะดวกยิ่งขึ้น⁶³ และเมื่อผนวกกับกระแสการเคลื่อนไหวของกลุ่มกบฏ ร.ศ.130 ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อพ.ศ.2455 โดยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตเป็นหนึ่งในพระบรมวงศานุวงศ์สามพระองค์ที่ผู้ก่อการกบฏมีความประสงค์จะให้ขึ้นปกครองประเทศแทนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หากการปฏิวัติประสบความสำเร็จ⁶⁴ จึงเป็นเหตุให้ทรงต้องระวังพระองค์เป็นอย่างมากในบทบาททางการทหารของพระองค์ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อจะ

⁶² สิริรัตน์ เกตุชูเชียร, “บทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต (พ.ศ. 2446 - พ.ศ. 2475),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 97.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 97.

⁶⁴ อัจฉราพร กงุทพิสมัย, กบฏ ร.ศ.130 : กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่, หน้า 230.

ไม่ให้ตัวพระองค์กลายเป็นข้อวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องบทบาททางการทหารของพระองค์ที่อยู่เหนือกว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับบทบาทของสยามหลังการเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น ก่อนที่สยามประกาศเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระดำริว่าสงครามครั้งนี้ทางรัฐบาลสยามคงช่วยเหลือทางสัมพันธมิตรได้เพียงด้านจิตใจ คงไม่สามารถส่งกำลังทหารเข้าร่วมรบในสมรภูมิที่ทวีปยุโรปได้เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านกำลังพล และงบประมาณทางการทหาร หากจะทำได้ก็เพียงแต่ไล่ข้าราชการที่ถือสัญชาติฝ้ายมหาอำนาจกลางทั้งเยอรมัน และออสเตรีย – ฮังการีออกจากราชการ อย่างไรก็ตามหลังจากที่สยามได้ประกาศเข้าร่วมสงครามรัฐบาลสยามได้พยายามแสดงให้เห็นว่าการเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้มีความประสงค์ที่จะให้การช่วยเหลือชาติฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างแท้จริง มิใช่การเข้าร่วมแต่เพียงในนามเท่านั้น ด้วยเหตุนี้กระทรวงการต่างประเทศจึงมีหนังสือแจ้งแก่รัฐบาลของชาติสัมพันธมิตรเพื่อให้แจ้งความประสงค์ของชาติต่าง ๆ ว่าต้องการให้รัฐบาลสยามช่วยเหลือสิ่งใดบ้าง ทางรัฐบาลอังกฤษจึงติดต่อกลับมาทางรัฐบาลสยามเพื่อขอเช่าเรือกลไฟจำนวน 7 ลำซึ่งรัฐบาลสยามได้ยึดมาจากศัตรู นอกจากนี้ทางรัฐบาลฝรั่งเศสได้ขอให้สยามจัดส่งน้ำมันละหุ่ง⁶⁵ ขอเรียกร้องทั้งสองข้อดูเหมือนจะไม่ใช่อุปสรรคแต่อย่างใดสำหรับรัฐบาลสยามซึ่งได้ดำเนินการจัดส่งเรือ และน้ำมันละหุ่งให้ตามที่ทั้งสองชาติได้ร้องขอมา แต่ข้อเรียกร้องที่กลายเป็นประเด็นสำคัญในเวลาคือข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสที่ต้องการให้สยามจัดส่งหน่วยพยาบาลคนขับรถยนต์ และนักบินไปช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตร⁶⁶

แม้ว่าท่าทีในตอนแรกของรัฐบาลสยามจะลังเลกับการส่งทหารเข้าร่วมรบในครั้งนี้ โดยเฉพาะหน่วยพยาบาล และคนขับรถยนต์ซึ่งทางสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระดำริว่าคงไม่สามารถส่งกำลังทหารในส่วนนี้เข้าไปช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรได้ คงมีแต่นักบินที่ทางรัฐบาลสยามจะสามารถจัดหาคนให้แก่ทางกองทัพฝรั่งเศสเพื่อให้ทางกองทัพฝรั่งเศสทำการฝึกทหารเหล่านี้เป็นนักบินอีกทีหนึ่ง อย่างไรก็ตามทางสยามจะรับผิดชอบในส่วนเบี้ยเลี้ยง และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ของทหารในขณะที่ประจำการอยู่ในยุโรป แต่ทางรัฐบาลฝรั่งเศสจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการฝึกทหารเหล่านี้เพื่อเป็นนักบินเอง รวมทั้งยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งทางกองทัพฝรั่งเศสต้องจัดหาให้แก่ทหารสยาม

⁶⁵ สุจิตรา ศิริโปล์, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง, หน้า 93.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

ที่จะเดินทางไปรบ⁶⁷ อย่างไรก็ตามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการกลับทรงไม่เห็นด้วยกับพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ โดยพระองค์ทรงมีพระดำริว่าควรทำตามข้อเสนอขอทางรัฐบาลฝรั่งเศส พร้อมกันนี้ทรงตักปากรับคำกับทางทูตฝรั่งเศสว่าจะทำตามความต้องการของทางฝรั่งเศสทุกประการ จึงเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยินยอมให้กองทัพสยามส่งแพทย์ทหาร และคนขับรถยนต์เข้าร่วมสงครามในครั้งนี้⁶⁸

5.3.1 สงครามโลกกับการสร้างภาพลักษณ์วีรมหากษัตริย์

วิธีการหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือการนำภาพลักษณ์ของพระองค์ไปเปรียบเทียบกับวีรมหากษัตริย์ที่ทรงมีภาพลักษณ์ทางการทหารที่โดดเด่น ซึ่งในหน้าประวัติศาสตร์ของชาติไทยพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีภาพลักษณ์ทางการทหารอันโดดเด่นในฐานะผู้ปกป้องชาติบ้านเมืองคงหนีไม่พ้นสมเด็จพระนเรศวร ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีความพยายามในการสร้างภาพลักษณ์วีรมหากษัตริย์ให้สมเด็จพระนเรศวรเพื่อนำพระราชประวัติของพระองค์มาสนับสนุนภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ เช่น เมื่อพ.ศ.2456 เมื่อพระยาสุนทรสงคราม (อึ้ง วรรณสูต) ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรี ได้ค้นพบพระเจดีย์ขนาดใหญ่ซึ่งมีสภาพชำรุดทรุดโทรมตั้งอยู่กลางป่า ณ บริเวณลำน้ำบ้านคอย ในแขวงเมืองสุพรรณ เจ้าพระยาสุนทรสงครามจึงได้ให้ช่างถ่ายรูป ประกอบทำแผนที่ระยะทาง และทำหนังสือกราบบังคมทูลแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2456 เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับหนังสือที่เจ้าพระยาสุนทรสงครามทูลเกล้าถวายแล้ว ทรงมีพระราชดำริว่าเรื่องพระเจดีย์ที่เจ้าพระยาสุนทรสงครามพบนั้นน่าจะเป็นเจดีย์ยุทธหัตถีที่สมเด็จพระนเรศวรได้มีพระบรมราชโองการให้สร้างขึ้น⁶⁹

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระเจดีย์แห่งนี้ ด้วยเหตุนี้ในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2456 พระองค์ได้เสด็จ

⁶⁷ หจข., กต. 65.16 ฝรั่งเศสขอไม้สัก, ไม้แก่น, คนพยาบาล, นักบินอาสา ลงวันที่ 5 กันยายน 2460.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน

⁶⁹ “เสด็จพระราชดำเนิน ไปนมัสการพระเจดีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีไชย ชนะยุทธหัตถี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ ง (3 มีนาคม 2456): 2839 – 2841.

พระราชดำเนินพร้อมด้วยเสื่อป่าหลวงรักษาพระองค์ เสื่อป่ามณฑลนครไชยศรี และลูกเสื่อหลวงโรงเรียนมหาดเล็ก รวมกว่า 40 คน เสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารคจากพระราชวังสนามจันทร์เพื่อไปนมัสการพระเจดีย์ยุทธหัตถี กระทบเสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารคถึงพระเจดีย์ยุทธหัตถีในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ.2456 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกราบนมัสการพระเจดีย์ยุทธหัตถีแล้ว พระยาสุนทรสงครามได้ทูลเกล้าถวายสิ่งของโบราณที่พบในบริเวณรอบๆ พระเจดีย์ยุทธหัตถี หนึ่งในของโบราณที่ค้นพบคือ วชิระ* ซึ่งทำด้วยทองสัมฤทธิ์ยอดหนึ่ง โดยสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นยอดธงไชยนำพระคชาธารของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่อมาในวันที่ 28 มกราคม ได้มีการทำพิธีบวงสรวง และสมโภชพระเจดีย์ โดยมีบรรดาเสื่อป่า ลูกเสื่อ ตำรวจทหารเข้าร่วมในพิธี ซึ่งในครั้งนี้นั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำหน้าที่ผู้บังคับบัญชากองผสมด้วยพระองค์เองในพิธีคราวนี้⁷⁰

* นอกจากวชิระแล้วในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้มีการขุดพบแผ่นสัมฤทธิ์รูปกระบี่ และครุฑ 1 คู่ ในพิธีสมโภชพระปฐมเจดีย์ในวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2454 นอกจากนี้อีกสัปดาห์ต่อมาได้มีการขุดพบศรเหล็ก ซึ่งค้นศรทำด้วยเหล็ก สายเหล็ก ศรีษะนาค หางนาค และเครื่องแต่งศรด้วยทองสัมฤทธิ์ โดยปลายลูกศรทำเป็นรูปวชิระ โดยชาวบ้านที่อำเภอพยุหะคีรีได้ขุดพบเข้า พระยาศิริไชยบุรีนทร์ ข้าหลวงเทศภิบาลมณฑลนครสวรรค์จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพตรวจดูศรเหล็กที่ขุดพบ หลังจากที่ได้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ตรวจสอบแล้วก็พบว่า เป็นศรที่สร้างขึ้นแต่สมัยโบราณ และมีพระดำริถึงการต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการขุดพบศรในคราวนี้ด้วยอำนาจ และพระบรมราชานุญาภินิหารในพระองค์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับพระหัตถ์เลขจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ทรงดีพระทัยเป็นอย่างยิ่งด้วยทรงมีพระราชปรารภว่าการที่ปลายลูกศรเป็นรูปวชิระอันเป็นพระนามในพระองค์ ก็เหมือนว่าศรนี้สร้างขึ้นสำหรับพระองค์ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบการที่ทรงได้แผ่นสัมฤทธิ์รูปกระบี่ครุฑพ่าห์ และศรในครั้งนี้น้ำว่าเปรียบเสมือนว่าพระองค์ทรงได้รับข้างเผือก อันเป็นการส่งเสริมพระบารมีในพระองค์เหมือน ๆ กับบูรพมหากษัตริย์พระองค์อื่น

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระบรมราชโองการให้นำธงพระกระบี่ครุฑพ่าห์ และศรที่ขุดพบเข้าร่วมในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินที่ขึ้นในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2454 เพื่อทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์ และทรงเจิมธง และศรโบราณ โดยต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานนามศรที่ขุดพบว่า “พระแสงศรกำลังราม” (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ความรู้เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในรัชกาลที่ 6 และบทละครเบิกโรงเรื่องศึกดาบบรรพ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์), หน้า 41 – 50.)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ศาสตราวุธโบราณต่าง ๆ ที่ขุดพบในรัชสมัยในพระองค์ เป็นเครื่องมือในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ โดยพระองค์มักชี้ให้เห็นว่าการค้นพบศาสตราวุธโบราณต่าง ๆ เหล่านี้สืบเนื่องมาจากพระบารมีในพระองค์ อีกทั้งเป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับศาสตราวุธโบราณต่าง ๆ ที่พบนั้นมักมีวชิระซึ่งเป็นพระนามในพระองค์เป็นส่วนประกอบของศาสตราวุธ

⁷⁰ “เสด็จพระราชดำเนิน ไปนมัสการพระเจดีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีไชย ชนะยุทธหัตถี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ ง (3 มีนาคม 2456): 2841 – 2856.

พิธีบวงสรวง และสมโภชพระเจดีย์ยุทธหัตถีในครั้งนี้ได้นำเรื่องราว และพระราชประวัติใน สมเด็จพระนเรศวรที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารมาแสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง โดยมีพระเจดีย์ยุทธหัตถีเป็นเครื่องยืนยันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในส่วนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากในการเสด็จพระราชดำเนินมาที่เจดีย์ยุทธหัตถีคราวนี้คือการที่ ทรงได้รับทูลเกล้าฯ ถวาย วชิระ อันเป็นอาวุธที่ตรงกับพระนามในพระองค์ วชิระที่ถูกค้นพบได้ถูก สร้างเรื่องราวให้มีความสัมพันธ์กับการกระทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวร ด้วยการอธิบายว่าเป็น วชิระที่อยู่บนยอดธงไชยนำพระคชาธารของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงชนช้างและสามารถ เอาชนะพระมหาอุปราชาได้ เรื่องราวของวชิระนี้ได้ถูกผูกโยงให้ภาพลักษณ์ทางการทหารใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเข้ามาเกี่ยวข้องกันอย่างเป็น รูปธรรม

ความพยายามในการเชื่อมโยงภาพลักษณ์ทางการทหารระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระราชหฤทัยนำสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งการเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้าง ภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ให้เทียบเท่ากับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เคยนำสยามเข้า ร่วมสงครามครั้งสำคัญ โดยในวันที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้ประเทศ สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 พระองค์ทรงฉลองพระองค์ชุด “พระมหาพิชัยยุทธ” * พร้อมกับทรง ถือ “พระแสงดาบคาบค่าย” ** ซึ่งฉลองพระองค์พระมหาพิชัยยุทธนี้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ จัดเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนจะมีการประกาศสงครามกับฝ่ายมหาอำนาจกลาง การที่พระองค์ทรงฉลอง พระองค์พระมหาพิชัยยุทธ และทรงถือนพระแสงดาบคาบค่ายนั้นเปรียบเสมือนว่าพระองค์ได้อัญเชิญ ดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นมิ่งขวัญในการทำสงครามคราวนี้⁷¹ นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราชโองการให้รื้อฟื้นพิธีตัดไม้ข่มนามอันเป็น

* พระมหาพิชัยยุทธเป็นเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ตามแบบโบราณราชประเพณี ซึ่งพระมหากษัตริย์จะฉลอง พระมหาพิชัยยุทธเมื่อยามออกศึกสงคราม เครื่องทรงพระมหาพิชัยยุทธมีสีแดงทั้งพระองค์

** พระแสงดาบคาบค่าย เป็นพระแสงดาบที่สมเด็จพระนเรศวรทรงใช้พระโอษฐ์คาบไว้ขณะทรงปืนขึ้นค่ายทัพหน้าของ พม่า แต่ถูกทหารพม่าใช้hookแทงตกลงมา

⁷¹ อมรรตุนารักษ์, จมื่น, เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และดุสิตธานี, หน้า 87.

โบราณราชประเพณีเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ทหารอาสาที่จะเดินทางไปทำสงครามที่ทวีปยุโรป⁷² โดยในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกระทำพิธีตัดไม้ข่มนาม โดยทรงใช้พระแสงดาบตัดหัวมันอันเปรียบเสมือนประเทศเยอรมนี⁷³ ตามพระราชพิธีที่เคยกระทำขึ้นเมื่อครั้งที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระมหาอุปราชซึ่งปรากฏอยู่ในลิลิตตะเลงพ่ายในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส⁷⁴

สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญต่อการเข้าร่วมสงครามในคราวนี้เป็นอย่างมาก นอกจากจะเป็นพระราชประสงค์ที่ทรงหวังว่าหากสงครามจบลงด้วยชัยชนะของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร สยามซึ่งเป็นหนึ่งในชาติพันธมิตรจะสามารถขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม⁷⁵ ที่ทำขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังเป็นพระราชประสงค์ส่วนพระองค์ที่ทรงต้องการแสดงพระราชสถานะของพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นจอมทัพของชาติ เฉกเช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ทรงนำพาประเทศเข้าร่วมสงครามเพื่อแสดงให้สาธารณชนได้ประจักษ์ในพระปรีชาญาณทางการทหารโดยทั่วกัน

5.4 บทบาทของพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ในสงครามโลกครั้งที่ 1

พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ (ผาด เทพหัสดิน ณ อยุธยา)^{*} มีความสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่เมื่อครั้งศึกษาวิชาทหารอยู่ที่ประเทศเบลเยียม และยังคงดำรงตำแหน่งมหาดเล็กในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งหมามกุฎราชกุมาร⁷⁶ เมื่อสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ ผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ 4 เป็นหัวหน้าคณะ

⁷² Greene, Stephen Lyon Wakeman, Absolute dreams: Thai government under Rama VI. 1910-1925, p.113.

⁷³ อภิชาติ ไวรักษ์สัตว์, ฉัตรชัย พินิตตานนท์, เขตพระเกียรติจอมทัพไทย, หน้า 139.

⁷⁴ นริศร์ เสียมทอง, ลิลิตตะเลงพ่าย : คู่มือ (กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, 2542), หน้า 59 – 60.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

^{*} ในเวลาต่อมาได้รับการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นพระยาเทพหัสดิน ดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์

⁷⁶ มานิจ ชุมสาย, ม.ล. และ ผูกพันธ์ ภักดีกุล, ไทยในสงครามโลกครั้งที่ 1, หน้า 11.

ทูตทหารในงานพระราชสงครามที่ทวีปยุโรป⁷⁷ พระบรมราชโองการแต่งตั้งพระยาพิไชยชาญฤทธิ์เป็นหัวหน้าคณะทูตในครั้งนี้ ถูกลมองว่าทรงแต่งตั้งคนที่มีความสนิทสนมกับพระองค์โดยที่มีได้ทรงพิจารณาจากความสามารถและระดับชั้นอาวุโสในราชการ ซึ่งในหนังสือประวัติพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ได้แก้อีกกล่าวหาในเรื่องดังกล่าวไว้ว่าพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ได้ขออาสาเป็นหัวหน้าคณะทูตหลังจากที่ได้ออให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่ และพระบรมวงศานุวงศ์อาสาไปราชการสงครามในคราวนี้ แต่ก็ไม่มีนายทหารชั้นผู้ใหญ่รายใดอาสาเข้าร่วมสงครามในคราวนี้⁷⁸ แต่ในข้อมูลอีกด้านปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ทรงอาสาสมัครเข้าร่วมในสงครามคราวนี้เช่นกันแต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิเสธด้วยทรงให้เหตุผลว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีหน้าที่อื่นที่จะต้องรับผิดชอบ⁷⁹

ในระหว่างที่พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ปฏิบัติหน้าที่หัวหน้าทูตทหารอยู่ที่ทวีปยุโรป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาเป็นการส่วนพระองค์ถึงพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ให้มีจดหมายเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ได้พบเห็น รวมทั้งเหตุการณ์ข่าวสงครามโดยไม่ต้องผ่านสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ หรือทางกระทรวงกลาโหม⁸⁰ ซึ่งพระราชดำริดังกล่าวนี้ขัดกับ “ข้อบังคับพิเศษแสดงหลักการปกครองทหารไปราชการสงครามนอกพระราชอาณาเขต” ที่กระทรวงกลาโหมได้ตราขึ้นสำหรับกองทหารอาสาอย่างสิ้นเชิง เพราะในมาตรา 2 เรื่อง “การติดต่อ” ในข้อ 6 ซึ่งมีข้อบังคับให้หัวหน้าทูตทหารหรือตัวเจ้าพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ติดต่อราชการทหารกับผู้อื่นผู้ใดยกเว้นแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถแต่เพียงผู้เดียว⁸¹ อย่างไรก็ตามตลอดเวลาที่พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ประจำการอยู่ในทวีปยุโรปได้มีจดหมายถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการส่วนพระองค์อยู่เสมอ

⁷⁷ ยุทธการทหารบก, กรม, ประวัติกองทหารอาสา ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล พระพุทธศักราช 2460-61-62, หน้า 23.

⁷⁸ มานิจ ชุมสาย, ม.ล. และ ผูกพันธ์ ภักดีกุล, ไทยในสงครามโลกครั้งที่ 1, หน้า 13.

⁷⁹ อมรรตุมารักษ์, จมื่น, เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และดุสิตธานี, หน้า 123.

⁸⁰ หจช. ร.6 ต.15.3/3 รายงานพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ หัวหน้าทูตทหารไทยเรื่องมหาสงครามในยุโรป ลงวันที่ 31 พฤษภาคม 2461.

⁸¹ ยุทธการทหารบก, กรม, ประวัติกองทหารอาสา ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล พระพุทธศักราช 2460-61-62, หน้า 102.

โดยเนื้อหาในจดหมายมักกล่าวถึงสถานการณ์ รวมทั้งนโยบายของบรรดาผู้นำทหารของฝ่ายสัมพันธมิตร

ประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่พระยาพิไชยชาญฤทธิ์มักถวายนายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอ นอกจากรายงานสถานการณ์สงครามคือเรื่องของนายพีชน์ เดชะคุปต์ บุตรของพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ข้าราชการบริพารคนสนิทในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับนายพีชน์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชานุญาตเป็นกรณีพิเศษให้เข้าร่วมเป็นทหารอาสาในสงครามครั้งนี้โดยไม่ได้ผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการ ในช่วงแรกที่นายพีชน์ประจำการอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสก่อนที่ทหารอาสาคนอื่น ๆ จากเมืองไทยจะตามมาสมทบ นายพีชน์ได้รับสิทธิพิเศษเพิ่มเติมกว่าพลทหารทั่วไป ทั้งการได้รับเงินเพิ่มพิเศษวันละ 5 ฟรังก์ และการได้มีโอกาสเรียนการบินก่อนทหารนายอื่น ๆ ซึ่งการที่นายพีชน์ได้รับสิทธิให้เรียนการบินก่อนนายทหารคนอื่น ๆ ก็เนื่องจากพระยาพิไชยชาญฤทธิ์มีความประสงค์ให้นายพีชน์สามารถทำหน้าที่ผู้ช่วยครูฝึก⁸² ด้วยความมุ่งหวังที่จะแสดงให้ทหารนายอื่น ๆ ได้เห็นว่าบุคคลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้สิทธิพิเศษในการเข้าเป็นทหารอาสา นั้นมีความสามารถเหนือกว่านายทหารโดยทั่วไป

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลงด้วยชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร กองทหารอาสาของสยามที่เดินทางไปร่วมรบในคราวนี้ได้เดินทางกลับมาถึงสยามในวันที่ 21 กันยายน พ.ศ.2462⁸³ ทางรัฐบาลได้จัดพิธีต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดรถม้าพระที่นั่งเทียม 4 สารถีไปรับพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ที่ท่าราชวรดิษฐ์เพื่อไปส่งที่กระทรวงกลาโหม นอกจากนี้ ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินตรวจแถวทหารที่เข้าร่วมพระราชสงครามในคราวนี้ ทรงสวมกอดพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ต่อหน้าบรรดาทหาร เสนาบดี และพระบรมวงศานุวงศ์เพื่อเป็นการชมเชยที่พระยาเทพหัสดินได้เดินทางไปร่วมสงครามในคราวนี้⁸⁴ แต่หลังจากพิธีต้อนรับนายทหารที่เดินทางไปร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1

⁸² หจข. ร.6 ต.15.3/3 รายงานพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ หัวหน้ากองทูตทหารไทยเรื่องมหาสงครามในยุโรป ลงวันที่ 5 มิถุนายน 2461.

⁸³ ยุทธการทหารบก, กรม, ประวัติกองทหารอาสา ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเล พระพุทธศักราช 2460-61-62, หน้า 429.

⁸⁴ ประยูรธ สิริพันธ์, พระมหาธีรราชเจ้า, หน้า 268.

พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ได้กราบบังคมทูลของลาออกจากราชการ เนื่องจากรับรู้ถึงปฏิกิริยาที่นายทหารภายในกองทัพด้วยกันต่อต้านตัวพระยาพิไชยชาญฤทธิ์เช่น ในงานพระราชพิธีต้อนรับนายทหารที่กลับจากพระราชสงคราม บรรดานายทหารระดับสูงต่างลูกหนีพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ในทันทีเมื่อพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ได้เดินมานั่งใกล้นายทหารเหล่านั้นหรือในช่วงที่พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ประจำการอยู่ในยุโรประหว่างสงครามโลก ตัวพระยาพิไชยชาญฤทธิ์มีความรู้สึกว่านายทหารบางนายที่เดินทางไปร่วมสงครามในคราวนี้มีความกระด้างกระเดื่องต่อพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ โดยพระยาพิไชยชาญฤทธิ์มองว่าความประพฤติของนายทหารเหล่านี้ที่มีต่อตนได้รับการหนุนหลังมาจากนายทหารชั้นผู้ใหญ่ซึ่งอยู่ที่กรุงเทพ⁸⁵ ความสนิทสนมและการได้รับพระราชทานอภิสิทธิ์เหนือนายทหารนายอื่น ๆ ในกองทัพจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ถูกต่อต้านจากบรรดาทหารภายในกองทัพ จนในที่สุดแล้วพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ต้องกราบบังคมทูลลาออกจากราชการ อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระงับการลาออกของพระยาพิไชยชาญฤทธิ์โดยทรงให้โอนย้ายพระยาพิไชยชาญฤทธิ์จากกระทรวงกลาโหมไปเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครสวรรค์แทน⁸⁶

สงครามในคราวนี้ถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ และบทบาททางการเมือง และบทบาททางการเมืองทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในด้านบทบาททางการเมืองนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนสำคัญในการชักจูงชาวไทยให้หันมาให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร รวมไปถึงพระบรมราชาไชบายที่ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประเทศสยามเข้าร่วมสงครามในคราวนี้กับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองในอนาคต ซึ่งท้ายที่สุดแล้วการเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้ทำให้สยามสามารถแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมกับชาติต่าง ๆ ได้ในเวลาต่อมา

สงครามในครั้งนี้ได้มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการเมืองทหารให้แก่พระองค์ ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้นำพาประเทศเข้าสู่มหาสงครามแฉกเช่นบูรพมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ในอดีตอย่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประเด็นที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายยศนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบกอังกฤษก็เป็นการส่งเสริม

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 269.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 270.

ภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ โดยอย่างน้อยที่สุดพระองค์ได้ทรงชี้ให้เห็นว่าภาพลักษณ์และบทบาททางการทหารของพระองค์นั้นเป็นที่ยอมรับจากประเทศมหาอำนาจแม้ว่าโดยแท้จริงแล้วการทูลเกล้าฯ ถวายตำแหน่งนายพลของรัฐบาลอังกฤษในครั้งนี้จะเป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาลอังกฤษก็ตาม

สงครามโลกครั้งที่ 1 ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ และบทบาททางการเมืองทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งไม่เคยปรากฏขึ้นมาก่อน นอกจากบทบาทโดยตรงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีในระหว่างสงครามครั้งนี้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์แล้ว หลังจากที่สงครามได้ยุติลงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้สถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีเพื่อมอบให้แก่ทหารที่เข้าร่วมสงครามโลกในครั้งนี้

5.5 เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี

พระราชกรณียกิจทางการทหารที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคือทรงสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี อันเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่พระราชทานให้แก่ผู้กระทำความดีความชอบเป็นพิเศษ และเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ราชการทหารไม่ว่าในยามสงบหรือในยามสงคราม รวมทั้งชาวต่างชาติตามที่ทรงพระราชดำริเห็นสมควร⁸⁷

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีขึ้นเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2461 เพื่อพระราชทานให้แก่ผู้ทำความดีความชอบในราชการสงคราม⁸⁸ เหตุผลที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง

⁸⁷ สมชาย พงศ์กัลป์, ประมวลกฎหมายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย (กรุงเทพฯ: สวัสดิการสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2550, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 181.

⁸⁸ “พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (22 กรกฎาคม 2461): 174 – 177.

สถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีในวันที่ 6 เมษายนเนื่องจากเป็นวันที่ 6 ของปี* ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระองค์ในราชวงศ์จักรี⁸⁹

เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีมีทั้งหมด 4 ชั้น ประกอบด้วยชั้น เสนางคบดี มหาโยธิน โยธิน และอัศวิน และเหรียญตรา 2 เหรียญ ได้แก่ เหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร และเหรียญรามมาลา⁹⁰ โดยลักษณะของดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ด้านหน้านั้นเป็นรูปพระปรศุรามาวตารปราบพญากาทรวิริยะ ซึ่งพระปรศุรามาวตารเป็นตัวละครในบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในเรื่องลิลิตนารายณ์สิบปาง โดยเป็นพระนารายณ์อวตารปางที่ 6 ซึ่งอวตารลงมาปราบมารบนโลกมนุษย์ ส่วนด้านหลังเป็นอักษรพระปรมาภิไธยย่อ “ร.ร.” กับเลข “6” อยู่ใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ซึ่งมีความหมายว่า “สมเด็จพระรามราชาธิบดี รัชกาลที่ 6”⁹¹ สำหรับสายสะพายและแพรแถบมีสีดำอันเป็นสีประจำวันเสาร์ซึ่งเป็นวันพระราชสมภพของพระองค์ ส่วนสีแดงที่ริมขอบทั้งสองข้างหมายถึงเลือดของทหารที่พลีชีพเพื่อชาติบ้านเมือง⁹²

การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีจะมีคณะที่ปรึกษาคอยถวายคำแนะนำให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าผู้ใดบ้างที่สมควรได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี คณะที่ปรึกษานี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งหรือถอดถอนตามแต่ทรงเห็นสมควร⁹³ คณะที่ปรึกษาชุดแรกที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งประกอบด้วย สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเป็นคณาธิบดี พระยาสิทธิราชเดโชไชย เป็นราชเลขาธิการ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

* ประเทศสยามนับวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 เมษายน จนกระทั่งในพ.ศ.2484 ได้มีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่เป็นวันที่ 1 มกราคม ตามหลักสากล

⁸⁹ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6, หน้า 308.

⁹⁰ สมชาย พงศ์กัลป์, ประมวลกฎหมายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทย, หน้า 178.

⁹¹ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6, หน้า 301.

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 308 – 309.

⁹³ “ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ ตั้งคณาธิบดี เลขาธิการ และที่ปรึกษา สำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (22 กรกฎาคม 2461): 183.

กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หม่อมเจ้าพันธุ์ประวัติ เกษมสันต์ และเจ้าพระยารามราฆพเป็นที่
ปรึกษา⁹⁴

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนายทหารพระองค์แรกที่ได้รับการทูลเกล้าฯ
ถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีชั้นที่ 1 เสนางคบดีจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวง
พิษณุโลกประชานาถ ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2461 โดยทรงดำรงตำแหน่งเป็นเสนาางคบดีแห่ง
เครื่องราชตระกูลนี้⁹⁵ และในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงมีพระบรมราชโองการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีให้แก่คณะที่ปรึกษา
ของเครื่องราช⁹⁶ การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีให้แก่คณะที่ปรึกษา
นอกจากจะเป็นการให้เกียรติแก่คณะที่ปรึกษาแล้ว ก็เพื่อให้เป็นไปตามข้อบังคับของการแต่งตั้งคณะที่
ปรึกษา ซึ่งต้องแต่งตั้งจากผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี⁹⁷

ด้วยข้อกำหนดของผู้มีสิทธิในการรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี
ที่ระบุว่า เป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ราชการทหารไม่ว่าจะยามศึกสงครามหรือยามสงบ ทั้งผู้มีสิทธิเสนอ
ชื่อรับพระราชทานเครื่องราชก็เป็นผู้บังคับบัญชาในกรมกองนั้น ๆ⁹⁸ ด้วยเหตุนี้บรรดาผู้บังคับบัญชา
ต่างเสนอชื่อผู้ใต้บังคับบัญชาของตนเข้ารับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีเป็น
จำนวนมาก โดยเฉพาะบรรดาเสือป่า ที่แม้ว่าจะทำหน้าที่ราชการตามปกติของตนแต่ก็ได้รับการเสนอ
ชื่อเข้ารับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เช่น นายกองเอกพระยาสุรบินทรสุรินทรภาไชย
ผู้บัญชาการกองเสนารักษาดินแดนฝ่ายเหนือ ได้รับการเสนอชื่อจากพระยาประสิทธิ์ศุภการ อุปนายก
เสือป่าให้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นอัศวิน โดยมีความดีความชอบจากการจัดระเบียบ
การปกครองภายในกองเสือป่าได้เป็นที่เรียบร้อย และชักชวนให้คนสมัครเป็นเสือป่าได้เป็นจำนวน

⁹⁴ “ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ ตั้งคณาธิบดี เลขาธิการ และที่ปรึกษา สำหรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์
รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (22 กรกฎาคม 2461): 184.

⁹⁵ วรชาติ มีชูบท, เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6, หน้า 303 - 304.

⁹⁶ “พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (28 กรกฎาคม
2461): 980 - 981.

⁹⁷ “พระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (22 กรกฎาคม
2461): 172.

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

มาก⁹⁹ หรือในกรณีของนายพลเสื่อป่า พระยานนทิสเรนทร์ภักดี เสนาธิการเสื่อป่า ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นโยธิน จากความดีความชอบในการจัดระเบียบแบบแผนการฝึกหัดเสื่อป่าจนมีความเจริญก้าวหน้า¹⁰⁰

เหตุผลในการขอรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี ของบรรดาเสื่อป่า โดยมากแล้วจะเป็นการกระทำประโยชน์ในราชการทหารยามสงบ ผิดกับบรรดานายทหารที่การขอรับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ส่วนมากแล้วจะได้รับพระราชทานเนื่องจากได้กระทำงานราชการทหารในภาวะสงคราม ทั้งยังเป็นการเสนอชื่อเข้ารับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากคณะที่ปรึกษาแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์¹⁰¹ มิใช่การเสนอชื่อจากผู้บังคับบัญชาเหมือนที่กระทำกันในกองเสื่อป่าเช่นกรณีของ นายนาวาโท หลวงหาญสมุท ผู้บังคับการเรือที่ทำหน้าที่จับกุมเรือของประเศคู่สงครามในวันที่รัฐบาลสยามประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1¹⁰² คณะที่ปรึกษาแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์จึงได้ทูลเกล้าฯ เสนอชื่อนายนาวาโท หลวงหาญสมุทเข้ารับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

นายทหารอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีเป็นนายทหารที่เดินทางไปราชการสงครามที่ทวีปยุโรป ในสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อสงครามยุติลงบรรดานายทหารที่เดินทางไปราชการสงครามต่างได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี และเหรียญรามมาลา เป็นบำเหน็จในความดีความชอบที่ทำชื่อเสียงให้แก่ประเทศ นายทหารต่างได้รับพระราชทานลำดับชั้นของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ลดหลั่นตามชั้นยศทางทหาร และหน้าที่ความรับผิดชอบในระหว่างสงครามอย่าง นายพันเอก พระเฉลิมอากาศ นายพันโท หม่อมเจ้าอมรทัต และนายพันตรี หลวงรามฤทธิรงค์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นโยธิน ส่วนในชั้นนายร้อย อย่างนายร้อยเอกศรี ศุขะเวที นายร้อยเอกเพิ่ม อุดมสุทธิ์ เป็นต้น ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นอัศวิน¹⁰³ นอกจากเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์

⁹⁹ “ประกาศพระราชทานถาดนันทร เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (2 ธันวาคม 2461): 2194.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2192.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2193.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 2193.

¹⁰³ “ประกาศพระราชทานถาดนันทรแห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีและเหรียญรามมาลา,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 36, ตอนที่ 0 (27 เมษายน 2462): 152.

รามาศิบัติแล้ว นายทหารที่เข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ยังได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อื่น ๆ ตามความดีความชอบที่ได้กระทำ ทั้งเหรียญดุษฎีมาลา เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎสยาม¹⁰⁴

5.5.1 เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีกับงานพระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ในพระองค์จำนวนมากในการอธิบาย ส่งเสริมพระราชดำริต่าง ๆ ของพระองค์ ทั้งที่เป็นในลักษณะบทความวิชาการและกึ่งวิชาการ นอกจากนี้ยังมีงานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละคร ซึ่งมีทั้งงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นมาใหม่ และงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงดัดแปลงมาจากงานวรรณกรรมของชาวต่างประเทศ งานพระราชนิพนธ์ในกลุ่มบทละครนั้นนอกจากการถ่ายทอดเนื้อหาผ่านตัวหนังสือแล้ว ยังนำไปเล่นเป็นละครเวทีทั้งเพื่อถ่ายทอดแนวคิดของพระองค์ออกสู่สาธารณชน โดยมากแล้วเป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงมุ่งหวังผลทางการเมือง เช่น บทละครเรื่อง *หัวใจนักรบ* อันเป็นงานพระราชนิพนธ์ที่บอกเล่าถึงวีรกรรมความกล้าหาญของเสือป่าอันเป็นหน่วยทหารที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้ตั้งขึ้น และยังเป็น การตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ที่ประชาชนในเวลานั้นมีต่อเสือป่า เช่น มีการบังคับให้สมัครเข้าเป็นเสือป่า เพราะหากไม่ได้เป็นเสือป่าแล้วก็จะเข้ากับใครไม่ได้ หรือการเข้าเป็นเสือป่าก็เพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่ทางราชการ¹⁰⁵ นอกจากนี้ในหัวใจนักรบพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้ตัวละคร “ซุ่นเบ้ง” เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัวของชาวจีน โดยเฉพาะชาวจีนที่ประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์ และทนาย ที่มุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว มากกว่าผลประโยชน์ของประเทศชาติ เพราะในช่วงเวลาดังกล่าวมีชาวจีนโดยเฉพาะที่เป็นนักหนังสือพิมพ์อย่างเซียวฮุดเซ็ง ศรีบุญเรือน คอยวิพากษ์วิจารณ์พระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอ งานพระราชนิพนธ์ในลักษณะนี้จึงเป็นการลดความน่าเชื่อถือในข้อวิพากษ์วิจารณ์ของเซียวฮุดเซ็งลง

¹⁰⁴ “ประกาศพระราชทานถาดนันทน์แด่เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีและเหรียญรามมาลา”, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 36, ตอนที่ 0 (21 กันยายน 2462): 1724.

¹⁰⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *บทละครพูดเรื่องเสียดสละ บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ และหัวใจชายหนุ่ม*, หน้า 163 – 167.

ในส่วนการนำเสนอให้เห็นถึงความดีของผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *ท่านรอง* อันเป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงดัดแปลงมาจากเรื่อง *เซกันอินคอมมานด์ (Second in Command)* ของโรเบิร์ต มาร์แชล (Robert Marshall) ที่ตีพิมพ์ขึ้นในพ.ศ.2443 และถูกนำมาเล่นเป็นละครเวทีในปีเดียวกัน¹⁰⁶ บทพระราชนิพนธ์เรื่องท่านรองเป็นเรื่องของนายพันตรี หลวงพิสิฐสรการ รองผู้บังคับการกรมทหารบกม้าหัดสินบุรี¹⁰⁷ ที่ทำการรบอย่างกล้าหาญจนได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี “เหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร” จากการเข้าไปช่วยเหลือนายพันโท พระพิระภาพพิบูลย์ ผู้บังคับบัญชาของเขา แต่ในอีกสถานะหนึ่งนั้นพระพิระภาพพิบูลย์ก็เป็นคู่แข่งหัวใจของเขา ที่ทั้งคู่ต่างหลงรักโฉมศรีนางเอกของเรื่อง บทละครพระราชนิพนธ์เรื่อง*ท่านรอง* ได้นำเสนอให้เห็นถึงคุณธรรมความดี ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ความกล้าหาญ และความเสียสละ ซึ่งสุดท้ายแล้วหลวงพิสิฐสรการก็ได้รับการตอบแทนในความดีของตนโดยได้รับพระราชทานเหรียญรามมาลาเข็มกล้ากลางสมร

นอกจากเรื่องท่านรองแล้วยังมีงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *โชคหมุนเวียนเปลี่ยนได้ทุกทุกวัน* ที่กล่าวถึงการพระราชทานเหรียญกล้าหาญเพื่อตอบแทนบำเหน็จความดีความชอบในราชการทหาร เรื่อง*โชคหมุนเวียนเปลี่ยนได้ทุกวัน* เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษชื่อเรื่อง *อะ เทิร์น ออฟ ฟอลจูนส์ วีลล์ (A Turn of Fortune's Wheel)* ทรงใช้นามปากกาว่า ดิลตัน มาร์ช (Dilton Marsh) พระราชนิพนธ์ขึ้นในพ.ศ.2442¹⁰⁸ ซึ่งหม่อมหลวงปิ่น มาลากุลได้นำบทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มาแปลเป็นภาษาไทย อันเป็นเรื่องราวความรักระหว่าง ร้อยโท เมธี กับดวงตา ผู้หญิงที่บิดามารดาหมายมั่นว่าจะให้แต่งงานกับพันตรี หม่อมเจ้าโอสธากร ซึ่งโชคชะตาของแต่ละคนได้พัดพาความเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตของคนเหล่านี้ต้องหมุนเวียนเปลี่ยนไป แต่สุดท้ายแล้วด้วยความดีของเมธีก็ทำให้เขาได้แต่งงานกับหญิงอันเป็นที่รักของเขา

¹⁰⁶ Marshall, Robert, *Second in Command* (London: Samuel French Ltd.), p. 6.

¹⁰⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *ท่านรอง คดีสำคัญ* (พระนคร: องค์การคำครุสภา, 2512), หน้า (1).

¹⁰⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *โชคหมุนเวียนเปลี่ยนไปได้ทุกทุกวัน* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2524), คำนำ.

โชคหมุนเวียนเปลี่ยนได้ทุกวัน กล่าวถึงความกล้าหาญของเมธีเมื่อครั้งไปรบที่เกาหลี ที่ยอมเสี่ยงอันตรายเข้าไปช่วยพันตรี หม่อมเจ้าโอสถากรแม่สุดท้ายแล้วหม่อมเจ้าโอสถากรจะถึงแก่พิราลัยในเวลาต่อมา แต่ด้วยความกล้าหาญ และความเสียสละของเมธีในครั้งนี้ทำให้เขาได้รับพระราชทานเหรียญกล้าหาญ บทละครทั้งสองเรื่องมุ่งเน้นความสำคัญที่ตัวเอกที่มีความเสียสละกล้าหาญเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนร่วมมิได้มองเรื่องส่วนตัวเป็นสำคัญ อีกทั้งบทละครยังเน้นภาพของทหารที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

5.5.2 การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ชาวต่างชาติ

การมอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ชาวต่างประเทศที่เป็นตัวแทนของรัฐบาลในการเดินทางมาเยือนเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติโดยทั่วไป เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้แทนประเทศนั้น ๆ เช่นเมื่อครั้งที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเสด็จพระราชดำเนินเยือนจักรวรรดิเยอรมนีในพ.ศ.2445 ไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้น ครอสฟอว์เดอะ เมอริต (Cross for the Merit) ให้แก่พระองค์¹⁰⁹ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นครองราชย์สมบัติก็ทรงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากต่างประเทศอีกเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งรัฐบาลสยามได้เชิญเจ้านายเชื้อพระวงศ์จากทั่วโลกมาร่วมงานพระราชพิธีในครั้งนี้ ซึ่งหนึ่งในประเทศที่ส่งเจ้านายเข้าร่วมงานพระราชพิธีในครั้งนี้ก็คือประเทศอังกฤษ โดยพระเจ้าจอร์จที่ 6 ทรงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าชายอเล็กซานเดอร์ แห่งเท็ค (Alexander of Teck) เสด็จในงานบรมราชาภิเษกในครั้งนี้ พร้อมกันนี้พระเจ้าจอร์จที่ 6 ทรงทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์บารซันที่ 1 (Honorary Knight Grand Cross of the most Honorable Order of Bath) แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹¹⁰ นับว่าเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่รัฐบาลอังกฤษถวายให้แก่พระมหากษัตริย์สยาม* ซึ่งการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นบารซันได้กลายเป็นธรรมเนียมที่รัฐบาลอังกฤษจะพระราชทาน

¹⁰⁹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, จดหมายจากเยอรมนี, หน้า 16.

¹¹⁰ หจข., ร.6 ต.14/3 ตราประเทศอังกฤษ ลงวันที่ 25 เมษายน 131

* ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทางรัฐบาลอังกฤษได้ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์เซนต์ ไมเคิล แอนด์เซนต์ จอร์จ ชั้นที่ 1 (The Grand Cross of the Order of St.Michel and St.George) ให้แก่พระองค์

ให้แก่พระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงขึ้นครองราชย์เรื่อยมา¹¹¹ กระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันรัฐบาลอังกฤษได้ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์รอยัลวิกตอเรียนเชน (Royal Victorian Chain) แทนที่เครื่องราชอิสริยาภรณ์บารอนชั้นที่ 1

ในส่วนของรัฐบาลสยามเองได้เคยมอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้แก่พระมหากษัตริย์พระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งข้าราชการชาวต่างประเทศมาตั้งแต่อดีตเช่นในพ.ศ.2424 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือกชั้นมหาวราภรณ์ให้แก่เจ้าชายเฟรดเดอริก วิลเฮล์ม (Frederick Wilhelm)* มกุฎราชกุมารแห่งจักรวรรดิปรัสเซีย¹¹² การมอบเครื่องราชอิสริยาภรณ์จึงเป็นธรรมเนียมทางการทูตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเพื่อเป็นการให้เกียรติซึ่งกันและกัน

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ยุติลงพร้อมชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีให้แก่ผู้บังคับบัญชาการทหารฝ่ายสัมพันธมิตรในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ประกอบด้วยจอมพลเฟอร์ดินาน ฟอช (Marshal Ferdinand Foch) จอมพล เซอร์ดักลาส เฮก (Field Marshal Sir Douglas Haig) เป็นต้น¹¹³ นอกจากนี้เมื่อจอมพลโจเซฟ จอฟเฟอร์ (Marshal Joseph Joffre) ซึ่งทำหน้าที่หัวหน้าทูตทหารฝรั่งเศสเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยามในพ.ศ.2464 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นเสนางคนพดีเป็นกรณีพิเศษ¹¹⁴

สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีขึ้นมานั้นส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการตอบแทนคุณงามความดีแก่บรรดาทหารที่เข้าร่วมรบในสมรภูมิที่ทวีปยุโรปในสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่ในอีกแง่หนึ่งการสถาปนา

¹¹¹ หจข., ตต. 4.1/15 พระเจ้ากรุงอังกฤษถวายตราพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 31 มีนาคม 2468.

* เจ้าชายเฟรดเดอริก วิลเฮล์มทรงขึ้นครองราชย์ต่อจากโกเซอร์วิลเฮล์มที่ 1 ในพ.ศ.2431 ในนามโกเซอร์เฟรดเดอริกที่ 3 แต่ทรงครองราชย์เพียง 99 วันก็สวรรคตด้วยโรคมะเร็งกล่องเสียง เจ้าชายวิลเฮล์มพระราชโอรสของพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ต่อในนามโกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2

¹¹² “พระราชทานตรามงกุฎสยาม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, ตอนที่ 61 (15 มีนาคม 2432), หน้า 536.

¹¹³ “ประกาศพระราชทานถาดนันทรวงศ์แห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (2 ธันวาคม 2461): 2177.

¹¹⁴ “ประกาศพระราชทานถาดนันทรวงศ์แห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีแก่จอมพลจอฟเฟอร์,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (1 มกราคม 2464): 2840.

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ก็เป็นการยืนยันสถานะของพระองค์ในด้านการทหารที่ทรงมีพระราชอำนาจในการสถาปนา และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่เกี่ยวข้องกับความจงรักภักดี เสียสละเพื่อแผ่นดิน และราชการทหารโดยตรง

การสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการที่ทรงออกแบบตราสัญลักษณ์ของเครื่องราชอิสริยาภรณ์เป็นรูปพระประสูมาวตารปราบพญาคาทรวิริยะ ซึ่งเป็นการเปรียบตัวพระองค์เป็นพระประสูมาวตาร อันเป็นพระนารายณ์อวตารปางที่ 6 ซึ่งตรงกับรัชกาลของพระองค์แห่งราชวงศ์จักรี เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์ว่าทรงเป็นพระนารายณ์อวตารลงมาเพื่อปราบมารบนโลกมนุษย์ ทั้งยังเป็นการย้ำเตือนให้ระลึกถึงว่าพระองค์ทรงเป็นผู้สถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี อันเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดทางการทหาร

ผู้บังคับการกองเสือป่าจำนวนมากได้รับการเสนอชื่อเข้ารับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีจากอุปนายกเสือป่า แม้จะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการทหารตามปกติ เช่นการจัดการระเบียบการปกครองภายในกองเสือป่า หรือการจัดการฝึกซ้อมรบของบรรดาเสือป่า การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้แก่บรรดาเสือป่าเหล่านี้มองได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการตอบแทนความดีความชอบในความจงรักภักดีของบรรดาเสือป่าเหล่านี้ที่มีต่อพระองค์

5.6 สรุป

สงครามโลกครั้งที่ 1 มีส่วนสำคัญในการสร้างบทบาท และภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างน้อยที่สุดก็ในฐานะของประมุขของชาติผู้นำประเทศเข้าสู่มหาสงครามครั้งยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่งของมนุษยชาติ ทั้งยังเป็นฝ่ายที่ได้รับชัยชนะ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงตระหนักดีถึงความสำคัญของสงครามในครั้งนี้ว่าจะมีส่วนช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ผู้นำทางการทหารให้แก่พระองค์ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงใส่พระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งต่อภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ต่อสงครามในคราวนี้ ภาพลักษณ์กษัตริย์นักรบของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกนำมาใช้ในการเปรียบเทียบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อ

สร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ พร้อมกันนี้เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ยุติลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีชั้นอัน เป็นส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือให้บรรดา ทหารได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องมีความจงรักภักดี และเสียสละเพื่อประเทศชาติ และ พระมหากษัตริย์

นอกจากพระราชกรณียกิจทางการทหารอันเกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้าง ภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ ซึ่งงานพระราชนิพนธ์ในพระองค์นี้ถูกใช้ทั้งในฐานะเครื่องมือ ในการถ่ายทอดให้เห็นถึงความรู้ทางการทหารในพระองค์ อีกทั้งยังถูกใช้ในการชักจูงใจประชาชน เพื่อให้คล้อยตามพระราชดำริทางการทหารต่าง ๆ ในพระองค์ รวมไปถึงการใช้งานพระราชนิพนธ์เพื่อ ตอบโต้ข้อวิพากษ์วิจารณ์ในพระราชกรณียกิจทางการทหารของพระองค์ในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งงานพระราช นิพนธ์ทางการทหารนับได้ว่ามีส่วนสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง

บทที่ 6

งานพระราชนิพนธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร

ตลอดพระชนมายุของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์มากกว่า 1,236 เรื่อง¹ งานพระราชนิพนธ์เรื่องแรกของพระองค์คือเรื่อง *ไม่กลัวผี* เป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องการเมืองไม่หวาดกลัวโดยไร้เหตุผล² ซึ่งพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพระชนมายุ 12 พรรษา ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษความสนพระราชหฤทัยในงานวรรณกรรมของพระองค์ก็ปรากฏอย่างชัดเจนผ่านบทพระราชนิพนธ์เป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นภาษาไทย อังกฤษ หรือแม้แต่ภาษาฝรั่งเศส เช่น งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *จดหมายจากเยอรมนี* เมื่อเสด็จประพาสประเทศเยอรมนี หรือเรื่อง *จดหมายจากผีเสื้อ* ที่ทรงพระราชนิพนธ์บันทึกเรื่องราวเมื่อครั้งเสด็จเยือนประเทศออสเตรเลีย – อังการี หนึ่งในงานพระราชนิพนธ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายคือ งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์* (The War of the Polish Succession) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชนิพนธ์เพื่อเป็นที่ระลึกว่าทรงได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยไครสต์เชิร์ช (Christ Church) มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด (Oxford University) ตามคำกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตจากจากฟรานซิส พาเจต์ (Francis Pargett)³ คณบดีของวิทยาลัยในเวลาต่อมา สำนักพิมพ์แบล็คเวลเพลส (Blackwell Press) ได้นำงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์* มาตีพิมพ์ และวางจำหน่ายในพ.ศ.2443⁴ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตกลับประเทศสยาม การพระราชนิพนธ์หนังสือ บทความต่างๆ ก็ยังคงเป็นสิ่งที่ทรงกระทำอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เมื่อพระองค์ทรงก่อตั้งสโมสรทวิปัญญาโดยมีลักษณะเหมือนสโมสรนักศึกษาในประเทศอังกฤษที่บรรดาสมาชิกของสโมสรจะมารวมตัวกันเพื่อประกอบกิจกรรม

¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *คดีรหัส*, หน้า 15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

³ วรชาติ มีชูบท, *พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม*, หน้า 202.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.

ต่าง ทั้งการเล่นกีฬา อ่านหนังสือ รวมทั้งการแต่งหนังสือ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของสโมสรทวีปัญญาล้วนแต่เป็นข้าราชการที่ใกล้ชิดในพระองค์⁵

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติพระราชจริยวัตรในการพระราชนิพนธ์หนังสือก็ไม่ได้ลดน้อยลง และดูเหมือนว่าพระองค์จะทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการพระราชนิพนธ์มากกว่าเมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารเสียด้วยซ้ำ จากบันทึกพระกรณียกิจรายวันในพระองค์พบว่าหลังจากทรงตื่นจากบรรทมในเวลาประมาณบ่ายโมงเศษเมื่อทรงสร่ง และเสวยพระกายาหารเช้าเสร็จ หรืออาหารกลางวันสำหรับคนทั่วไป พระราชกรณียกิจแรกที่ทรงกระทำหลังจากที่ทรงหนังสือราชการที่ราชเลขาฯ การทูลเกล้าฯ ถวายก็คือทรงพระอักษรและคงเป็นเช่นนี้ตลอดทั้งวันหากไม่มีหมายกำหนดการที่พระองค์จะต้องเสด็จพระราชดำเนินไปที่ต่างๆ หรือมีหมายกำหนดการให้บุคคลต่าง ๆ เข้าเฝ้า⁶

ด้วยบริบทของสังคมไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีความแตกต่างของชนชาติ และแนวความคิดการปกครองสมัยใหม่ที่ล้นหลามเข้ามา รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งการก่อกบฏ ร.ศ.130 กระแสแนวความคิดชาตินิยมของชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสยาม การลุกฮือขึ้นก่อการจลาจล รวมถึงความพยายามที่จะล้มล้างการปกครองระบอบเก่าในหลาย ๆ ประเทศ เช่น การล้มราชวงศ์บรากันซา (Braganza) ของโปรตุเกสในพ.ศ.2453⁷ เรื่องราวเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสนใจพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการลุกฮือขึ้นก่อความไม่สงบของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชบันทึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจดหมายเหตุรายวัน⁸ จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจึงมีความจำเป็นที่พระองค์จะต้องสร้างความรู้สึก และจิตสำนึกของความจงรักภักดีต่อชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์แก่ประชาชนภายในประเทศ เป็นเหตุให้งานพระราชนิพนธ์ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างชาติ

⁵ Vella, Walter F., *Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, pp. 6 – 7.

⁶ อนันต์ อมรรตย์ และคณะ, *จดหมายเหตุ พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระศรีสินทรมหามกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (บางตอน) และ *พระราชนิพนธ์อันเป็นที่รักเรื่อง พระนล คำหลวง* (นนทบุรี: จดหมายเหตุ, 2546), หน้า 43 – 44.

⁷ ไกรฤกษ์ นานา, “โปรตุเกส” ประวัติศาสตร์ต้องห้าม ตามทรศนะของรัชกาลที่ 6”. *ศิลปวัฒนธรรม* 31 (สิงหาคม 2553): 144.

⁸ งาม วชิราวุธ. *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*, หน้า 307.

ด้วยเหตุนี้พระราชนิพนธ์ส่วนมากในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเน้นย้ำให้คนในประเทศตระหนักถึงความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ ศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระราชประสงค์เหล่านี้ได้สะท้อนออกมาในงานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ อย่างงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *ปลุกใจเสือป่า* ที่พระองค์ทรงกล่าวถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเครื่องหมายของความเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังทรงกล่าวถึงผู้ที่ทำร้ายพระองค์นั้นก็เหมือนคนที่จ้องทำลายประเทศชาติ ทั้งยังเป็นการทำร้ายประชาชนของพระองค์เองอีกด้วย

“...ผู้ที่ประทุษร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดินต้องนับว่าเป็นผู้ที่เลวทรามอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่ประทุษร้ายต่อประชาชนทั่วทุกตัวคน เมื่อมีผู้ประทุษร้ายพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ประชาชนทุกคนต้องรู้สึกเจ็บร้อนประหนึ่งว่าตนถูกประทุษร้ายเองทุกคน...”⁹

พระองค์ทรงใช้พระราชนิพนธ์ในการสนับสนุน และส่งเสริมการปกครองประเทศของพระองค์ ทั้งงานพระราชนิพนธ์ที่เป็นบทละครพูด กลอน หรือบทความวิชาการ และกึ่งวิชาการ ต่างถูกใช้เป็นเครื่องมือถ่ายทอดแนวพระราชดำริ พระราชประสงค์ในพระองค์ไปสู่สาธารณชน ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม อย่างงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *พวกยิวแห่งบูรพาทิศ* ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างความตระหนักให้แก่ชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศสยามถึงหน้าที่อันพึงกระทำในฐานะพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ โดยเฉพาะการสนับสนุนนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล ทรงแสดงให้เห็นว่าชาวจีนนั้นเป็นกลุ่มคนที่ให้ความสำคัญแก่เงินโดยยอมทำงานทุกอย่างเพื่อให้ได้เงินมา¹⁰ ทำให้ชาวจีนกลายเป็นกลุ่มบุคคลที่ร่ำรวย แต่กลับเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวเรียกร้องสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ จากรัฐบาล แต่เมื่อใดก็ตามที่ชาวจีนต้องกระทำการใด ๆ อันเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่ดีตามข้อเรียกร้องของรัฐบาลแล้ว ชาวจีนมักจะก่อความวุ่นวายเพื่อที่ตนจะได้ไม่ต้องเสีย

⁹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *ปลุกใจเสือป่า: พระบรมราชาบาท ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* (ม.ป.ท. : ม.ป.พ), 2508), หน้า 51.

¹⁰ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *พวกยิวแห่งบูรพาทิศ และ เมืองไทยจงดั้นเถิด*, หน้า 20.

ผลประโยชน์¹¹ งานพระราชนิพนธ์ *พวงยิวแห่งบูรพาทิศ* ได้สร้างภาพลักษณ์ที่ทำให้บุคคลรุ่นหลังมองว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรังเกียจชาวจีน ด้วยเหตุที่ทรงมีงานพระราชนิพนธ์ที่วิพากษ์วิจารณ์ชาวจีนอย่างรุนแรง แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีงานพระราชนิพนธ์ที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ชื่นชมชาวจีนที่ร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงอันเป็นพระบรมราโชบายเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ เช่นพระราชนิพนธ์เรื่อง “ขอบใจเพื่อนจีน” ลงใน *วารสารสมุทรสาร* ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม พ.ศ.2457 ซึ่งเนื้อหาในงานพระราชนิพนธ์เป็นการชื่นชมที่ชาวจีนร่วมใจกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือหลวงพระร่วง โดยทรงคาดหวังว่าชาวจีนจะสนับสนุนพระบรมราโชบายต่าง ๆ ในพระองค์อีกในอนาคต¹² จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เพื่อทรงสนับสนุนพระบรมราโชบายในพระองค์ซึ่งงานพระราชนิพนธ์จะมีเนื้อหาหลากหลายรูปแบบ และปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม รวมทั้งพระราชประสงค์ที่ทรงต้องการสื่อสารแก่สาธารณชน

งานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับทางการทหารก็มีลักษณะเดียวกับงานพระราชนิพนธ์ทางการเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชนิพนธ์ขึ้นมาเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองชาติบ้านเมือง และเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ และด้วยเหตุนี้งานพระราชนิพนธ์ทางการทหารที่ถูกผลิตขึ้นมาเป็นจำนวนมากจึงมีเนื้อหาที่ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และพระราชประสงค์ในพระองค์

6.1 สงครามป้อมค่ายประชิด

งานพระราชนิพนธ์ทางการทหารขึ้นสำคัญที่แสดงถึงองค์ความรู้ด้านการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวคืองานพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามป้อมค่ายประชิด* โดยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในพ.ศ.2459 เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่บรรยายถึงการทำสงครามในทวีปยุโรประหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นการทำสงครามในลักษณะสงครามสนามเพลาะและมีความแตกต่างจากการทำสงครามที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้ และบรรยายถึงวิธีการรบ ชีวิตความเป็นอยู่ของทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 รวมทั้งเรื่องเบ็ดเตล็ดที่เกี่ยวข้อง

¹¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *พวงยิวแห่งบูรพาทิศ และ เมืองไทยจตุรทิศ*, หน้า 15.

¹² อิศวาท, “ขอบใจเพื่อนจีน”, *สมุทรสาร* 1 (มกราคม 2457): 95.

กับการรบในสนามเพลาะไว้อย่างละเอียด พร้อมรูปภาพประกอบ ทั้งภาพบรรยากาศภายในสนามเพลาะ และยุทธโศปกรณ์ที่ใช้ในการรบ งานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มุ่งอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 มากกว่าจะให้เป็นการวิชาการสำหรับทหาร เนื่องจากพระองค์ไม่ได้สำเร็จวิชาทหารมาโดยตรง จึงทรงตระหนักดีว่างานพระราชนิพนธ์ของพระองค์นั้นมีลักษณะเป็นการบอกเล่าเหตุการณ์มากกว่าที่จะเป็นตำราทางทหาร เมื่อนำงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มาเปรียบเทียบกับพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ในเรื่อง *ห้วงอภิวชิวิธาน* และ *พงษาวดารยุทธศิลป์* ที่ทรงพระราชนิพนธ์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ยิ่งทำให้เห็นข้อแตกต่างของงานพระราชนิพนธ์ของทั้งสองพระองค์อย่างชัดเจน ดังนั้นในคำนำของบทพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามบ้อมค่ายประชิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ได้ทรงแถลงถึงเหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์ และรูปแบบงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ว่าไม่ใช่ตำราทางทหาร แต่เป็นการบอกเล่าลักษณะการทำสงครามในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “สงครามสนามเพลาะ”

“ในที่นี้ข้าพเจ้าตั้งใจจะกล่าวถึงแต่จำเพาะกิจการอันเนื่องด้วยวิธีใช้บ้อมค่ายและสนามเพลาะ กับความไปในที่นั้น ๆ เท่านั้น ไม่ตั้งใจกล่าวถึงประวัติการสงครามโดยทั่วไป หรือในภาคใดโดยจำเพาะให้เป็นข้อความพิสดาร ข้าพเจ้าจะขอแถลงแต่กิจการอันอยู่ในประเด็นแห่งการสงครามบ้อมค่ายประชิดเท่านั้น

ข้อความที่ข้าพเจ้าจะได้นำมาแสดงต่อไปนี้ ข้าพเจ้าออกตัวเสียทีเดียวว่าไม่ใช่ของข้าพเจ้าริขึ้นเอง และไม่ได้ตั้งใจเลยที่จะแสดงความคิดเห็นฐานอวดอ้างว่าเป็นผู้ชำนาญ เปนแต่ข้าพเจ้าได้พบข้อความต่าง ๆ ในหนังสือและจดหมายเหตุต่าง ๆ ซึ่งมีผู้ได้เรียบเรียงขึ้นเป็นภาษาต่างประเทศ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นข้อความที่น่ารู้ จึงได้เก็บมาเล่าต่อเป็นภาษาไทย เพื่อให้เพื่อนทหารและเสือป่าที่ปรารถนาความรู้ในทางนี้ ได้มีโอกาสรู้เห็นกับเขาบ้างเท่านั้น ข้าพเจ้ามิได้มีความมุ่งหมายเลยที่จะยกเอาข้อความเหล่านี้เป็นตำรับตำรา เพราะฉะนั้นหวังว่าจะไม่มีผู้ใดถือเป็นตำรา แล้วแลติชมหนังสือเล่มนี้ในฐานตำรา ข้าพเจ้าเพียงแต่จะบรรยายวิธีต่าง ๆ และกิจการบางอย่างที่ได้ใช้แล้วจริง ๆ และเป็นไปจริง ๆ ในสนาม โดยใช้ภาษาง่าย ๆ เพื่อให้เสือป่าหรือ

พลเรือนเข้าใจได้ด้วยนั้นแลยิ่งกว่าสิ่งอื่น และด้วยความประสงค์ที่จะช่วยความเข้าใจ ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าได้เก็บรูปภาพต่าง ๆ เป็นอันมากมารวบรวมสลับกับ หนังสือ กับได้เขียนแผนและรูปสังเขปขึ้นเอง เท่าที่ข้าพเจ้าพอเขียนได้

เหตุฉะนั้นขอท่านผู้มีความรู้ความชำนาญในกิจการบางอย่างที่จะได้กล่าวถึง ในนี้ต่อไปข้างหน้า จงเข้าใจเถิดว่าข้าพเจ้ากล่าวสำหรับผู้ที่มีได้เป็นทหารโดยอาชีพ เข้าใจได้ด้วย และถ้าหากถ้อยคำบางแห่งจะผิดเพี้ยน “ภาษาทหาร” บ้าง ก็อย่าถือโทษตำหนินักเลย”¹³

จากคำนำในงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *สงครามป้อมค่ายประชิด* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้หนังสือเล่มนี้เป็นตำราสำหรับเสือป่า และพลเรือน มากกว่าที่จะเป็นตำราสงครามสำหรับบรรดานายทหาร ในพระราชนิพนธ์ส่วนท้ายทรงมีพระราชประสงค์ที่ไม่ต้องการให้ทหารที่มีความรู้ทางการสงครามมาวิพากษ์วิจารณ์งานของพระองค์ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวก็มีเพียงสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเพียงพระองค์เดียวที่มีความรู้ ทางด้านการทหารอย่างแตกฉาน และทรงมีงานพระนิพนธ์ที่มีลักษณะเป็นตำราทางการทหารที่ใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนนายร้อยเรื่อง *พงษาวดารยุทธศิลป์* ที่พระนิพนธ์ในพ.ศ.2459*

สงครามป้อมค่ายประชิด ไม่ได้ใช้ศัพท์ทางการทหารในการอธิบายยุทธวิธีต่าง ๆ เนื่องด้วยพระราชประสงค์ที่ต้องการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เสือป่าและประชาชน ซึ่งไม่ได้เป็นผู้มีความรู้พื้นฐาน

¹³ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *การสงครามป้อมค่ายประชิด: ปาฐกถา*, คำนำ.

* งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *พงษาวดารยุทธศิลป์* สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงมีพระประสงค์เพื่อใช้เป็นตำราเรียนสำหรับนักเรียนทหารในโรงเรียนนายร้อยทหารบก และยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กับบรรดาทหารในกองทัพเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในราชการ ดังนั้นรูปแบบงานพระนิพนธ์จึงมีลักษณะของการเป็นตำราเรียนใช้ศัพท์ทางการทหาร ด้วยความยาวกว่า 860 หน้าของหนังสือเล่มนี้ ทำให้เนื้อหาในหนังสือที่เป็นการบรรยายถึงกลยุทธ์ และยุทธวิธีในการรบของกองทัพชาติต่าง ๆ ตั้งแต่ในยุคกรีก – โรมัน จนกระทั่งมาถึงยุคจักรพรรดิโนเลียน ซึ่งมีความละเอียดอย่างยิ่ง และยังมีบทวิจารณ์ในพระองค์ที่ทรงมีต่อยุทธวิธีต่าง ๆ ที่ใช้ในการรบอีกด้วย นอกจากนี้ภายในหนังสือยังมีภาพประกอบเพื่อแสดงให้เห็นถึงรูปแบบกองทัพว่ามีอาวุธกำลังพลเช่นใดอีกด้วย พงษาวดารยุทธศิลป์จะได้รับการยกย่องจากข้าราชการทหารเป็นอย่างมาก เช่นคำให้การของร.ท.ทองคำ คล้ายโอภาส หนึ่งในคณะผู้ ก่อกบฏ.ศ.112

ทางการทหารมาก่อน แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในเนื้อหาของบทพระราชนิพนธ์แล้วจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามแสดงสถานะของผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางการทหารให้ปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์นี้ โดยทรงนำความรู้ทางทหารอย่างใหม่ทั้งเรื่องยุทธวิธีการรบ และยุทธโศปกรณ์ทางการทหารซึ่งมีใช้ในทวีปยุโรปเท่านั้นมาอธิบายให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่ากลยุทธ์ในการทำสงครามรวมทั้งยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีใช้อยู่ในสงครามโลกครั้งที่ 1 นั้นมีวิธีใช้อย่างไร และมีข้อดีข้อด้อยเช่นใดบ้าง

นอกจากนี้ *สงครามป้อมค่ายประชิด* ได้พยายามเสนอภาพการทำสงครามในรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นที่เรียกว่า “สงครามสนามเพลาะ” ซึ่งเป็นการคัดค้านข้อสรุปของงานพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถในหนังสือ *พงษาวดารยุทธศิลป์* ที่ว่ายุทธวิธีในการทำสงครามที่จะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคตนั้นจะไม่เปลี่ยนแปลงไปจากงานที่พระราชนิพนธ์เอาไว้แต่อย่างใด แต่งานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออกมาคัดค้านพระวินิจฉัยในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถโดยทรงนำชี้ให้เห็นถึงสงครามในรูปแบบใหม่ที่ทำการรบอยู่ในสนามเพลาะ

6.2 วารสารสมุทรสาร

วารสารสมุทรสาร ที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการชักจูงให้คนไทยคล้อยตามพระราชประสงค์ของพระองค์ในการที่จะให้ประเทศสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตรเดิมที่นั่นราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ซึ่งก่อตั้งโดยบรรดาข้าราชการและประชาชนในพ.ศ.2457 มีวัตถุประสงค์ที่จะเรียกรับเงินเพื่อจัดซื้อเรือรบถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อใช้ในการป้องกันประเทศ¹⁴ และต่อมาได้มีการออกวารสารของสมาคมเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินสมทบทุนซื้อเรือรบ

¹⁴ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p.97.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับเป็นองค์บรรณาธิการวารสารสมุทสาร¹⁵ พร้อมทั้งยังพระราชนิพนธ์บทความต่าง ๆ ลงในวารสารอีกด้วย เนื้อหาของบทพระราชนิพนธ์ในวารสารสมุทสาร นอกจากจะเป็นบทพระราชนิพนธ์เพื่อการกระตุ้นให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินเพื่อจัดซื้อเรือหลวงพระร่วง เช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่อง “เห่เรือยุคใหม่ พระราชนิพนธ์รัชกาลปัจจุบัน” ตีพิมพ์ในวารสารสมุทสารฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2457¹⁶ หรือบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “ขอเชิญท่านเป็นแมลงหิว” ตีพิมพ์ในวารสารสมุทสารฉบับที่ 13 เดือนมกราคม พ.ศ.2458¹⁷ ต่อมาในช่วงที่ประเทศสยามกำลังจะเปลี่ยนสถานะจากชาติเป็นกลางมาเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 1 ตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วารสาร สมุทสารได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการชักจูงใจประชาชนให้คล้อยตามแนวพระราชดำริดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีบทพระราชนิพนธ์ปลุกใจให้ผู้อ่านเกิดความรักชาติ¹⁸

6.2.1 สมุทสารกับสงครามโลกครั้งที่ 1

วารสารสมุทสารนอกจากจะถูกใช้เพื่อหาเงินสมทบทุนจัดซื้อเรือรบพระร่วงแล้ว อีกด้านหนึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้วารสารสมุทสารนี้ในการชักจูงให้คนไทยที่ขึ้นชมฝ่ายเยอรมันหันกลับมาให้การสนับสนุนพระราชดำริของพระองค์ที่ทรงต้องการนำสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายอังกฤษ ด้วยเหตุนี้เนื้อหาในวารสารจึงเต็มไปด้วยงานเขียนกล่าวชื่นชมประสิทธิภาพ และความสามารถของฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อชักจูงใจประชาชนให้คล้อยตามพระราชประสงค์ของพระองค์อย่างงานพระราชนิพนธ์เรื่อง “เหตุการณ์ยุทธทางทะเล (ความเห็นผู้ชำนาญของเฟรด ดี. เยน)” ที่ทรงชักจูงใจให้ผู้อ่านเห็นว่าฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายได้เปรียบในการทำสงครามทางทะเลเหนือฝ่ายเยอรมนี โดยได้รับชัยชนะในสมรภูมิต่าง ๆ ทั้งที่ทะเลเหนือ (North Sea) ทะเลบอลติก (Baltic Sea) และช่องแคบดาดะแนลส์ (Dardanelles straits)¹⁹

¹⁵ วิจารณ์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย.” หน้า 90.

¹⁶ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “เห่เรือยุคใหม่ พระราชนิพนธ์รัชกาลปัจจุบัน,” สมุทสาร 2 (กุมภาพันธ์ 2457): 32 – 33.

¹⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “ขอชวนท่านเป็นแมลงหิว,” สมุทสาร 13 (มกราคม 2458): 14 – 27.

¹⁸ วิจารณ์ จินตมาศ, “แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย.” หน้า 90.

¹⁹ พันแหลม, “เหตุการณ์ยุทธทางทะเล (ความเห็นผู้ชำนาญของเฟรด ดี. เยน.),” สมุทสาร 7 (กรกฎาคม 2548): 51 – 64.

นอกจากนี้อีกด้านหนึ่ง *สมุทสาร* ยังเต็มไปด้วยบทพระราชนิพนธ์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การทำสงครามของฝ่ายเยอรมนีทั้งความปราชัยในสมรภูมิต่าง ความไร้คุณธรรมในการทำสงครามรวมทั้งการกระทำสงครามที่ละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการประกาศสงครามกับเยอรมนีในเวลาต่อมา²⁰ ตัวอย่างเช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำบทความข่าวเรื่องเรือดำน้ำเยอรมันได้จมเรือลูซิทาเนีย (Lusitania)* ซึ่งเป็นเรือของพลเรือนจนเป็นเหตุให้มีพลเรือนจำนวนมากที่โดยสารมาในเรือลำดังกล่าวเสียชีวิตลง มาแปลเป็นภาษาไทยและตีพิมพ์โดยทรงใช้พระนามปากกา “รามจิตติ” ในเรื่อง “การจมลูซิทาเนีย” ลงใน *วารสารสมุทสาร* 2 ประจำเดือนตุลาคมพ.ศ.2458²¹ เพื่อชักจูงให้คนไทยให้คนไทยหันมาต่อต้านเยอรมนี และการสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร

อย่างไรก็ตามการแสดงพระองค์อย่างชัดเจนว่าทรงให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร ประกอบกับการที่พระองค์ทรงไม่ได้เป็นทหารอาชีพเหมือนบรรดาพระเจ้าซาร์และพระอนุชาพระองค์อื่น ๆ ทำให้งานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทหาร และสงครามมักถูกโต้แย้งจากบรรดานักหนังสือพิมพ์ถึงความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของเนื้อหาในงานพระราชนิพนธ์ด้วยเหตุนี้จึงทรงแก้ปัญหาดังกล่าวโดยทรงใช้การแปลบทความจากหนังสือพิมพ์หรือวารสารต่างประเทศที่มีชื่อเสียง เพื่อใช้สนับสนุนพระบรมราโชบายของพระองค์อย่างเช่น *หนังสือพิมพ์เดอะไทมส์ (The Times Newspaper)* หรือ *วารสารแลนด์แอนด์วอเตอร์ (Land and Water Magazine)*** ซึ่งมีฮีเร่ท์ เบลลอค (Hilaire Belloc) นักเขียนชาวอังกฤษซึ่งเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในแวดวงนักเขียนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นบรรณาธิการ²² พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่งานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ด้วยทรงอธิบายให้ผู้อ่านได้รับทราบว่างาน

²⁰ “ประกาศกระแสพระบรมราชโองการว่าด้วยการสงครามซึ่งมีต่อประเทศเยอรมนีและออสเตรียฮังการี,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 34, ตอนที่ 43 (22 กรกฎาคม 2460): 334 – 335.

* เรือลูซิทาเนียถูกเรือดำน้ำเยอรมันยิงจมลงในวันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ. 1915 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ทำให้มีผู้เสียชีวิต 1,198 คน ซึ่งมีผู้โดยสารชาวอเมริกันเสียชีวิต 128 คน การจมเรือลูซิทาเนียในครั้งนี้ส่งผลให้สหรัฐอเมริกา ประกาศสงครามต่อเยอรมนีอย่างเป็นทางการ

²¹ รามจิตติ, “การจมแห่งเรือลูซิทาเนีย,” *สมุทสาร* 2 (สิงหาคม 2458): 54

** *นิตยสารแลนด์แอนด์วอเตอร์* เป็นนิตยสารของอังกฤษเริ่มตีพิมพ์ฉบับแรกในค.ศ. 1914 โดยเป็นนิตยสารที่บอกเล่าเหตุการณ์ในสมรภูมิของสงครามโลกครั้งที่ 1 และได้ปิดตัวลงในค.ศ. 1920

²² Mandell, C. Creighton, Shanks, Edward, *Hilaire Belloc: the man and his work* (London: Methuen, 1916), p. 51.

พระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลมานั้นมาจากวารสารที่มีชื่อเสียงของประเทศอังกฤษ อีกทั้งผู้เขียนบทความต่างเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียง และได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางการทหาร²³

เรือดำน้ำเป็นประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่งที่ทรงใช้งานพระราชนิพนธ์แปลในการตอบโต้กับบรรดานักหนังสือพิมพ์ เนื่องจากระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 กำลังดำเนินอยู่นั้น กองทัพเยอรมันได้ใช้เรือดำน้ำเป็นอาวุธหลักในการทำสงครามทางทะเลเพื่อสกัดกั้นไม่ให้ประเทศสหรัฐฯ ส่งเสบียงอาหาร และยุทธโปกรณ์มาช่วยเหลือฝ่ายอังกฤษ ซึ่งเรื่องราวของเรือดำน้ำเป็นที่สนใจของประชาชนชาวไทยเป็นอย่างมากเพราะนอกจากจะเป็นเทคโนโลยีชนิดใหม่ที่นำตื่นตาตื่นใจของคนในสมัยนั้นแล้ว บรรดานักหนังสือพิมพ์ยังสร้างภาพลักษณ์ให้เรือดำน้ำกลายเป็นสิ่งอัศจรรย์ที่ไม่มีเรือชนิดใดสามารถเอาชนะได้ ถึงขนาดที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบว่าบรรดานักหนังสือพิมพ์เหล่านี้ชื่นชมเรือดำน้ำประหนึ่ง “เป็นของวิเศษกายสิทธิ์คล้ายโมยราฟในเรื่องรามเกียรติ์”²⁴ และด้วยเหตุที่ประชาชนจำนวนมากกำลังให้ความสนใจ และชื่นชมในเรือดำน้ำของเยอรมนี จึงทรงพระราชนิพนธ์แปลบทความเรื่อง “ประโยชน์แห่งเรือใต้น้ำ” โดยทรงพระราชนิพนธ์แปลมาจากงานเขียนของเฟร็ด ดี. เจน (Fred T. Jane) ในวารสารแลนดแอนด์วอเตอร์ ฉบับวันที่ 3 เมษายน พ.ศ.2458²⁵ เพื่อชี้แจงให้ประชาชนได้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรือดำน้ำของเยอรมนี

ในบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “ประโยชน์แห่งเรือใต้น้ำ” ทรงอธิบายถึงประวัติความเป็นมาของการใช้เรือดำน้ำเป็นอาวุธในการทำสงคราม แม้ว่าเรือดำน้ำจะมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอังกฤษ อย่างไรก็ตามทางกองทัพอังกฤษไม่นิยมใช้งานเรือดำน้ำในการทำสงครามเนื่องจากมีข้อบกพร่องหลายประการ ผิดกับฝ่ายเยอรมนีที่กลับเชื่อถือในประสิทธิภาพของเรือดำน้ำเป็นอย่างมาก²⁶ การใช้เรือดำน้ำในการรบของเยอรมนีก็ไม่ได้ประสบผลสำเร็จแต่อย่างไร ในปฏิบัติการปิดกั้นการขนส่งเสบียงอาหารและยุทธโปกรณ์จากสหรัฐอเมริกาเข้าสู่อังกฤษ ปรากฏว่ามีเรือขนส่งของอังกฤษเพียง 19 ลำจากทั้งหมด 5,970 ลำเท่านั้นที่โดนเรือดำน้ำของเยอรมนีทำลายลง แต่ฝ่ายเยอรมนีต้องเสียเรือดำน้ำของตนในปฏิบัติการดังกล่าวไปแล้ว 6 ลำ ซึ่งราคาของเรือดำน้ำแต่ละลำนั้นแพงกว่าเรือทั่วไปมาก

²³ พันแหลม, “ประโยชน์แห่งเรือใต้น้ำ,” *สมุทสาร* 6 (มิถุนายน 2458): 1

²⁴ พันแหลม, “เหตุการณ์ยุทธทางทะเล (ความเห็นผู้ชำนาญของเฟร็ด ดี. เจน.),” *สมุทสาร* 7 (กรกฎาคม 2548): 51.

²⁵ Jane, Fred T., “Submarine and Torpedo Operations,” *Land and Water Magazine* 65. (April 3, 1915): 12.

²⁶ พันแหลม, “ประโยชน์แห่งเรือใต้น้ำ,” *สมุทสาร* 6 (มิถุนายน 2458): 7.

อีกทั้งยังมีค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติการแต่ละครั้ง²⁷ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามชี้ให้เห็นว่าการใช้เรือดำน้ำในการทำสงครามนั้นเป็นการลงทุนอันเปล่าประโยชน์โดยไม่ได้ส่งผลกระทบต่อกองทัพเรือของอังกฤษแต่ประการใด

“ประโยชน์แห่งเรือใต้น้ำ” เป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงต้องการชักจูงให้คนไทยที่กำลังสนใจและชื่นชมเรือดำน้ำของเยอรมนีตามการนำเสนอข่าวของนักหนังสือพิมพ์ ด้วยการเสนอข้อมูลอีกด้านหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรือดำน้ำไม่ใช่สิ่งอัศจรรย์อย่างที่บรรดานักหนังสือพิมพ์ทั้งหลายชื่นชม อีกทั้งพระองค์ยังทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ในการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่าฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายที่ได้เปรียบในสงครามคราวนี้ แต่ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงไม่ได้รับการศึกษาวิชาทหารเรือมาโดยตรง อีกทั้งยังแสดงพระองค์อย่างชัดเจนในการสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร ดังนั้นการที่จะทรงมีพระราชนิพนธ์ใด ๆ ก็ตามในลักษณะของบทความวิชาการทหาร โดยเฉพาะเรื่องเรือดำน้ำซึ่งถือว่าเป็นเทคโนโลยีอย่างใหม่ในเวลานั้น อีกทั้งเป็นงานพระราชนิพนธ์ที่แสดงการสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร อาจถูกวิพากษ์วิจารณ์จากบรรดานักหนังสือพิมพ์ต่อความรู้ทางการทหารของพระองค์ รวมทั้งวัตถุประสงค์อันแท้จริงในการพระราชนิพนธ์งานเหล่านี้ พระองค์จึงทรงเลือกที่จะใช้การแปลบทความที่เขียนโดยผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเพื่อเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือในงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์

การใช้แหล่งข้อมูลอ้างอิง หรือการที่ทรงใช้วิธีการพระราชนิพนธ์แปลเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ทั้งยังสร้างข้อสนับสนุนต่อพระบรมราชโบายทางการทหารของพระองค์ถูกใช้อย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ทั้งการที่ทรงพระราชนิพนธ์แปลบทความในวารสารที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีทางการทหารอย่างเรื่อง “ประโยชน์แห่งเรือใต้น้ำ” หรืองานพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลข่าวสงครามเช่นบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “รายงานการยุทธ์ที่อ่าวเฮลิโกลันด์” โดยทรงแปลมาจากหนังสือพิมพ์*เดอะไทมส์* ฉบับวันอาทิตย์ที่ 30 ตุลาคม พ.ศ.2457²⁸ หรือบทพระราชนิพนธ์เรื่อง “ใบบอกนายทัพเรืออังกฤษ แลกการณยุทธ์ในทะเลเหนือ กับมหาสมุทรแอตแลนติก” ที่ทรงแปลมาจากหนังสือพิมพ์*ไทมส์* ประจำวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ.2457²⁹ ซึ่งบทพระราชนิพนธ์ทั้งสองนี้เป็น

²⁷ พันแหลม, “ประโยชน์แห่งเรือใต้น้ำ,” *สมุทสาร* 6 (มิถุนายน 2458): 11 – 12.

²⁸ พันแหลม, *พันแหลม เล่ม 1*, หน้า 159.

²⁹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “ใบบอกนายทัพเรืออังกฤษ แลกการณยุทธ์ในทะเลเหนือ กับมหาสมุทรแอตแลนติก,” *สมุทสาร* 5 (พฤษภาคม 2458): 1.

รายงานข่าวจากกระทรวงทหารเรือ ของอังกฤษถึงชัยชนะของกองทัพเรืออังกฤษที่มีต่อกองทัพเรือเยอรมนี เป็นต้น งานพระราชนิพนธ์ต่างเหล่านี้ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์เดียวกันคือชักจูงให้คนไทยเห็นคล้อยตามพระราชประสงค์ของพระองค์ที่นำพาประเทศไทยสยามเข้าร่วมสงครามโลกกับฝ่ายสัมพันธมิตร

6.2.2 สมุทสารกับการสร้างความรู้ทางการทหารสมัยใหม่

ความพยายามในการปฏิรูปการทหารตามอย่างตะวันตกมีมาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อยมาจนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสำคัญของพัฒนากองทัพให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นหลังเหตุการณ์ร.ศ. 112 พระราชโอรสในพระองค์จำนวนมากถูกส่งไปศึกษาวิชาการทหารยังต่างประเทศเพื่อนำความรู้ที่ได้รับมากลับมาพัฒนากองทัพให้มีความเจริญก้าวหน้า ในขณะที่ภายในประเทศได้มีการก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดทหารขึ้นอย่างเป็นทางการคือโรงเรียนทหารสราญรมย์ในพ.ศ. 2430³⁰ กองทัพบกสยามได้รับการพัฒนาเรื่อยมาจนเมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวการบริหารราชการภายในกองทัพได้พัฒนาเป็นระบบมากยิ่งขึ้นในพ.ศ. 2453 โดยแยกหน้าที่ระหว่างกรมทหารเรือและกรมยุทธนาธิการออกจากกัน เพื่อให้การบริหารปกครองกองทัพมีเอกภาพ โดยทรงมีพระบรมราชโองการยกสถานะกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวงทหารเรือ ทำหน้าที่ดูแลกิจการด้านการทหารเรือ มีส่วนบังคับบัญชาแยกออกจากกระทรวงกลาโหม ส่วนกรมยุทธนาธิการได้ยุบทิ้งลง โดยให้กระทรวงกลาโหมดูแลกิจการด้านการทหารบกโดยเฉพาะ³¹ อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างมากต่อการพัฒนาบุคลากรภายในกองทัพแต่ยังขาดแคลนอยู่ คือ ตำราเรียนวิชาทหาร ซึ่งในเวลานั้นจำเป็นต้องพึ่งพาตำราจากต่างประเทศเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเมื่อบรรดาพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัตกลับมารับราชการในกองทัพ ต่างก็แต่งตำราขึ้นเพื่อใช้ในกองทัพก โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ทรงมีงานพระราชนิพนธ์ในลักษณะของตำราวิชาการทางทหารสำหรับใช้เรียนใช้สอนในโรงเรียนนายร้อยเรือ พงษ์ว ดารยุทธศิลปะ: เป็นหนังสือแสดงวิธีจัดกองทัพบก และวิธีใช้กองทัพทำการศึกในสมัยต่างๆ และของ

³⁰ ภารดี มหาขันธ์. “การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 140.

³¹ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, “การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 – 2475,” หน้า 249.

ชาติต่างๆ และเรื่อง หัวข้อยุทธวิธีทั่วไป รวมทั้งงานพระราชนิพนธ์ในวารสารยุทธโกษา³² นอกจากนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินยังทรงพระราชนิพนธ์ตำราวิชาทหารช่างโดย ตีพิมพ์ขึ้นในพ.ศ.2449³³

งานพระราชนิพนธ์ในวารสารสมุทรศาสตร์ถือว่าเป็นงานเขียนทางวิชาการทหารเรืออย่างเป็น รูปธรรมชิ้นแรกที่ถูกผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง แม้วัตถุประสงค์ของงานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเป็นการชักจูงประชาชนให้คล้อยตามต่อพระราชดำริของพระองค์ในช่วง สงครามโลกครั้งที่ 1 แต่ในอีกด้านหนึ่งแล้วงานพระราชนิพนธ์เหล่านี้ได้กลายเป็นการเผยแพร่องค์ ความรู้ทางทหารเรือให้แก่บรรดานายทหาร และบุคคลทั่วไปได้รับรู้ถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้ง ยุทธวิธีในการทำสงครามเช่น บทพระราชนิพนธ์เรื่อง “กองทัพเรืออิตาลี” ที่ตีพิมพ์ในวารสารสมุทร ศาสตร์ฉบับที่ 2 ประจำเดือนสิงหาคม พ.ศ.2458³⁴ แม้ว่าวัตถุประสงค์สำคัญในงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้คือ การแสดงให้เห็นกำลังทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรที่มีอยู่เหนือฝ่ายมหาอำนาจกลาง พระองค์ จึงนำบทความที่เขียนถึงกองทัพเรืออิตาลีซึ่งเป็นหนึ่งในชาติที่อยู่ในฝ่ายสัมพันธมิตรมาพระราชนิพนธ์ แปล แต่ในขณะที่เดียวกันงานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ก็เปรียบเสมือนคู่มือทางการทหารที่อธิบายถึง ประเภทของเรือรบชนิดต่าง ๆ ว่ามีคุณสมบัติเช่นใดบ้าง และมียุทธโศปกรณ์ชนิดใดบ้างที่ประจำการอยู่ บนเรือรบ

“เรืออันเดรโตรีเย ได้ลงน้ำที่สเปเซียเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2455 และ เรือไคโออุติโลลงน้ำที่คัสเทลลัมมาเร เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ.2456 แล้วส่งไป ตกแต่งที่เจนัวทั้ง 2 ลำ เรือทั้ง 2 นี้อยู่จำพวกเดียวกับเรือจูลิโอเซซาร์ มีปืนเรือขนาด 12 นิ้ว 13 กระบอก ในป้อมรวม 3 กระบอก 3 ป้อม กับในป้อมปืนคู่อีก 2 ป้อม ซึ่ง

³² ศรินันท์ บุญศิริ. “บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ,” หน้า 47.

³³ กำแพงเพชรอัครโยธิน, พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ, ตำราวิชาทหารช่าง เล่ม 2 วิธีชุดบ่ระเบิดแลวิถีใช้ดินระเบิด ([ม.ป.ท.] : โรงพิมพ์พิสิษฐ์เลขการ, 2449), หน้า คำนำ.

³⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรณานุกรม (กรุงเทพฯ: หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 36.

อยู่แนวกลางลำทั้งหมด แต่เป็นขนาดรอง คือขนาด 6 นิ้ว 16 กระบอก จัดเป้น 2 หมู่
คือ หัวหมู่ 1 ท้ายหมู่ 1 ส่วนตอร์ปิโดใช้ขนาด 21 นิ้ว ซึ่งใช้ในเรือพิฆาตด้วย”³⁵

งานพระราชนิพนธ์ที่มีลักษณะของตำราหรือคู่มือทางการทหารเช่นเดียวกับบทพระราช
นิพนธ์เรื่อง “กองทัพเรืออิตาลี” ยังมีอีกหลายเรื่อง โดยตีพิมพ์อยู่ใน*วารสารสมุทรสาร* เช่นเรื่อง “เรือ
รบใหม่ของอังกฤษ” “ใช้หัวหรือให้ข้าง” และ “ความอัจฉริยะแห่งการยิงปืนเรือ” เป็นต้น งานพระ
ราชนิพนธ์เหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ทางการทหารเรือสมัยใหม่ เช่นเดียวกับ
*วารสารยุทธโศก*ของกองทัพบก

แม้ว่า*สมุทรสาร*จะมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทหารเรือโดยเฉพาะ
อย่างไรก็ตาม*สมุทรสาร*ก็ยังพยายามเผยแพร่ความรู้ และเทคโนโลยีทางการทหารชนิดใหม่ที่กำลังเป็นที่
สนใจของประชาชนในขณะนั้น โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่ใช้ทำสงครามในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1
ซึ่งหนึ่งในเทคโนโลยีที่กำลังเป็นที่สนใจของชาวไทยเป็นอย่างมากในขณะนั้นคือ เครื่องบิน ด้วยเหตุนี้
ใน*วารสารสมุทรสาร*จึงมีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเครื่องบินปรากฏอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นเหตุการณ์
การรบทางอากาศ นิยายที่อธิบายถึงกลยุทธ์การรบ และเครื่องบินชนิดต่าง ๆ โดยมากแล้วงานเขียนที่
เกี่ยวข้องกับเครื่องบินนั้นจะเป็นการแปลข่าว หรือบทความจากหนังสือพิมพ์ และวารสารต่างประเทศ
ผู้แปลนั้นนอกจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังมีบรรดาข้าราชการที่มีความรู้ใน
ภาษาอังกฤษร่วมกันแปลบทความ อย่างเช่นบทความเรื่อง “อากาศยานในการสงคราม” ซึ่งนำมาจาก
*วารสารวินด์เซอร์แม็กกาซีน (Windsor Magazine)** โดยพระยาบริรักษ์จัตวงศ์ ตีพิมพ์ใน*วารสารสมุ
ทสาร*ฉบับที่ 7 ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2458 “อากาศยานในการสงคราม” เป็นการอธิบายถึง
ประโยชน์ของเครื่องบินในการทำสงครามทั้งการเป็นเครื่องบินทิ้งระเบิดเป้าหมายบนพื้นดิน การใช้
เป็นเครื่องบินต่อสู้อากาศ รวมทั้งการใช้เครื่องบินสำหรับการลาดตระเวนหาข่าว³⁶ ในส่วน

³⁵ พันแหลม. พันแหลม เล่ม 1, หน้า 99.

* *วารสารวินด์เซอร์แม็กกาซีน* เป็นวารสารรายเดือนของอังกฤษ ซึ่งตีพิมพ์ในระหว่างพ.ศ.2438 ถึง พ.ศ.2482 โดยมี
นักเขียนชื่อดังอย่างรัดยาร์ด คิปลิง (Rudyard Kipling) ผู้เขียนเรื่อง *The Jungle Book* และเอ็ดการ์ วอลเลซ (Edgar Wallace)
เจ้าของผลงานเรื่อง *King Kong* ร่วมเขียนงานให้แก่วารสาร

³⁶ บริรักษ์จัตวงศ์, พระยา, “อากาศยานในการสงคราม,” *สมุทรสาร* 7 (กรกฎาคม 2458): 65 – 77.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชนิพนธ์แปลบทความเรื่อง “เครื่องบินทะเลเลข 9” โดยทรงใช้นามปากกาว่า สุกรีพ โดยตีพิมพ์ใน *วารสารสมุทรสาร* ฉบับที่ 13 ประจำเดือนมกราคม พ.ศ.2458³⁷ ซึ่งเป็นงานเขียนคลอต์ เกรแฮม - ไวท์ (Claude Grahame-White)* ใน *วารสารรอยัลแมกกาซีน (Royal Magazine)*** เรื่อง “เครื่องบินทะเลเลข 9” เป็นเรื่องราวของเครื่องบินทะเลของกองทัพอังกฤษลำหนึ่งที่อยู่กับเรือเหาะเซฟเพอริน (Zeppelin) ของกองทัพเยอรมันซึ่งในบทพระราชนิพนธ์เรียกว่า “โพลมนาวา”³⁸ มีขนาดใหญ่กว่าเครื่องบินทะเลเป็นอย่างมาก แต่ทหารอังกฤษก็ทำการต่อสู้อย่างกล้าหาญจนสามารถเอาชนะเรือเหาะของเยอรมันได้ นอกจากนี้เนื้อหาของเรื่องที่ยพยายามชักจูงให้ชาวไทยเห็นถึงความสามารถของกองทัพอังกฤษที่มีเหนือกองทัพเยอรมันแล้ว วัตถุประสงค์อีกส่วนหนึ่งในงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้คือการที่ทรงพยายามแสดงให้เห็นถึงความรู้ที่ เกี่ยวข้องกับการบิน ทั้งในเรื่องอุปกรณ์ กลไก และวิธีการทำงาน ของเครื่องบิน รวมทั้งหน้าที่ต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ประจำเครื่องบินที่ทรงอธิบายให้เห็นว่านายทหารที่ประจำอยู่บนเครื่องบินแต่ละนายมีหน้าที่แตกต่างกันประกอบด้วย นักบิน ช่างเครื่อง เจ้าหน้าที่วิทยุ และพลปืนประจำเครื่อง³⁹

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงพยายามแสดงให้เห็นว่าทรงมีความรู้ในยุทธวิธีการบินทางอากาศ ด้วยการอธิบายถึงวิธีการและขั้นตอนการเข้าโจมตีเรือเหาะของเครื่องบินทะเลอังกฤษ⁴⁰ บทความทั้งสองเรื่องนี้ได้อธิบายถึงการทำงานของเครื่องบินประเภทต่าง ๆ ทั้งอุปกรณ์ภายในเครื่องบิน ยุทธวิธีในการทำการรบ และพยายามชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของเครื่องบินในการทำสงคราม เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจการทำงานของเครื่องบินมากขึ้น นอกจากนี้บทความยังถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อให้คนไทยที่นิยมชมชอบเยอรมันได้ตระหนักว่ากองทัพ

³⁷ สุกรีพ, “เครื่องบินทะเลเลข 9,” *สมุทรสาร* 13 (มกราคม 2458): 29 – 48.

* คลอต์ เกรแฮม - ไวท์ (2422 - 2502) เป็นผู้บินชาวอังกฤษโดยเป็นคนแรกของโลกที่สามารถขึ้นบินในเวลากลางคืนได้สำเร็จ นอกจากนี้เกรแฮม - ไวท์ยังมีงานเขียนอีกจำนวนมาก เนื้อหาส่วนใหญ่ในงานเขียนของเขามักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการบินอย่างเรื่อง *The Aeroplane in War, Hero of the Air* เป็นต้น

** *วารสารรอยัลแมกกาซีน* ก่อตั้งโดยเซอร์ อาร์เธอร์ เพียร์สัน (Sir Arthur Pearson) เป็นวารสารของประเทศอังกฤษซึ่งรวบรวมงานวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ตีพิมพ์จำหน่ายเป็นรายเดือน ออกวางจำหน่ายครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2441 และฉบับสุดท้ายในเดือนกันยายน พ.ศ. 2482 มีวารสารทั้งหมด 491 ฉบับ หนึ่งในผู้เขียนที่โด่งดังที่สุดของ *วารสารรอยัลแมกกาซีน* คือ อากาธา คริสตี้ (Agatha Christie) นักเขียนแนวสืบสวนสอบสวน

³⁸ สุกรีพ, “เครื่องบินทะเลเลข 9,” *สมุทรสาร* 13 (มกราคม 2458): 36.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30 – 31.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38 – 47.

ของเยอรมันไม่ได้มีความเก่งกล้าสามารถดังที่หนังสือพิมพ์หลายฉบับได้ยกย่อง แต่ในความเป็นแล้วในการรบหลายครั้ง ฝ่ายเยอรมันตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่กองทัพอังกฤษ ด้วยความมุ่งหวังให้ประชาชนที่ยังคงสนับสนุนฝ่ายเยอรมันหันกลับมาคล้อยตามพระบรมราชาบายในพระองค์ที่ทรงต้องการสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร

หากวารสารสมุทสารมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือในการชักจูงใจประชาชนตลอดระยะเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ดำเนินอยู่ให้หันกลับมาสนับสนุนพระบรมราชาบายทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้ว *หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต* ก็เป็นเครื่องมือที่พระองค์ทรงย้ำเตือนให้ประชาชนได้เห็นถึงพระปรีชาญาณทางการทหารในพระองค์ที่ทรงตัดสินใจได้อย่างถูกต้องในการเข้าร่วมสงครามโลกกับฝ่ายสัมพันธมิตร

6.3 หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต

จากหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของประเทศอย่าง *บางกอกเรคอร์ดเดอร์ (The Bangkok Recorder)* ของแดน บีช แบรดลีย์ (Dan Beach Bradley) หรือหมอบรัดเลย์ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในพ.ศ.2387 โดยนำเสนอข่าวสารเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในและนอกประเทศ และให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิทยาการความรู้ของตะวันตก มาสู่หนังสือพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รูปแบบ และเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จากเดิมที่หนังสือพิมพ์ทำหน้าที่เพียงบอกเล่าข้อมูลข่าวสาร ก็กลับกลายเป็นการนำเสนออุดมการณ์ แนวคิดของบรรดานักหนังสือพิมพ์แก่ผู้อ่านโดยหนังสือพิมพ์แต่ละหัวต่างก็มีอุดมการณ์ และเป้าหมายของหนังสือพิมพ์ที่แตกต่างกันออกไป อย่างหนังสือพิมพ์ *จินโนสยามวราศัพท* ของเชียวฮุดเซ็ง ศรีบุญเรือง ซึ่งเริ่มตีพิมพ์ฉบับแรกในพ.ศ.2450 มีจุดมุ่งหมายเพื่อแนะแนวนโยบายที่จะเชิดชูความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสยามและจีน⁴¹ หรือหนังสือพิมพ์ *เกาะเหล็ก* ซึ่งมีเป้าหมายในการโจมตีนโยบายการปกครองของรัฐบาลโดยเฉพาพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผ่านภาพล้อ⁴² นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับนี้แล้วในสมัยรัชกาลที่ 6 ยังมีหนังสือพิมพ์ทั้งของรัฐบาล และเอกชนอีกเป็น

⁴¹ เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิมย์, “บทบาทและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเชียวฮุดเซง พ.ศ. 2450-2474, หน้า 23.

⁴² Copeland, Matthew Phillip, “Contested Nationalism and the 1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam,” (Doctor of Philosophy, Australian National University, November 1993), p. 111.

จำนวนมากที่ต่างมุ่งนำเสนอข่าว และอุดมการณ์ของตน ซึ่งในบางครั้งก็เกิดสงครามปากกาขึ้นระหว่างบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

ด้วยความรุ่งเรืองของยุคหนังสือพิมพ์ที่ก่อกำเนิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการเผยแพร่พระราชดำริให้ประชาชนได้รับรู้ผ่านงานเขียนประเภทต่าง ๆ ทั้งข่าวสาร บทความกึ่งวิชาการ หรือแม้แต่เรื่องตลกชวนหัว งานพระราชนิพนธ์ต่างเหล่านี้โดยมากแล้วพระองค์ทรงใช้พระนามปากกาเช่น อิศวพาหุ รามจิตติ ศรีอยุธยา หรือพันแหลม ตามอย่างนักประพันธ์ตะวันตกที่ต้องการให้ผู้อ่านกล่าววิพากษ์วิจารณ์งานของตน อย่างไรก็ตามสำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วบรรดาราชาภคินต่างรับรู้กันอย่างแพร่หลายว่าพระองค์ทรงใช้พระนามแฝงใดบ้าง เนื่องจากบทพระราชนิพนธ์ในพระองค์ล้วนตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ที่ทางราชการให้การสนับสนุนด้านการเงิน หรือไม่ก็เป็นเจ้าของเสียเองอย่าง *หนังสือพิมพ์ไทย* หรือ *หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต*

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ถือกำเนิดขึ้นพร้อม ๆ กับการก่อตั้งเมืองดุสิตธานีในพ.ศ.2461 ด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะใช้หนังสือพิมพ์นี้ในการสั่งสอนบรรดานักหนังสือพิมพ์ทั่วไปในสมัยนั้นที่มักหลงบทความทะเลาะวิวาทกับหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นอย่างไรแก่นสาร โดยทรงพยายามชี้ให้เห็นว่าการเสียดสีกันไม่ใช่เรื่องผิดแปลกอย่างไรของบรรดาหนังสือพิมพ์แต่ไม่ใช่เป็นการประชันฝีปากกันเพื่อเพิ่มยอดขายของหนังสือพิมพ์⁴³ พระองค์จึงทรงชี้แจงใน *หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต* ฉบับปฐมฤกษ์ว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนี้จะแตกต่างจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ โดยจะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีเจตนาเยาะเย้ยผู้ที่ควรเยาะเย้ย แต่จะไม่ “เล่นลำดัดประชันฝีปาก” กับหนังสือพิมพ์ฉบับใด ๆ ทั้งสิ้น⁴⁴

ด้วยเหตุนี้ เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตนอกจากจะมีเรื่องราวที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องชวนหัว งานวรรณกรรมที่แปลมาจากภาษาต่างประเทศ หรืองานวรรณกรรมที่แต่งขึ้นโดยทวยนาครในเมืองดุสิตธานี บทถวายชัยมงคลแก่พระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ต่าง ๆ ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา รวมถึงงานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเรื่อง

⁴³ สุกัญญา ตีระวนิช, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์: รายงานผลการวิจัย, หน้า 150.

⁴⁴ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “คำนำ,” *ดุสิตสมิต* 1 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 6.

วิวาท์พระสมุท หรือหลวงจำเนียงเดินทาง บทความจำนวนมากในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตจึงเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการทหารโดยเฉพาะเหตุการณ์อันสืบเนื่องจากสงครามโลกครั้งที่ 1

6.3.1 ดุสิตสมิตกับสงครามโลกครั้งที่ 1

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลงได้หนึ่งเดือน ในเดือนธันวาคมพ.ศ.2461 หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตฉบับปฐมฤกษ์ได้ปรากฏขึ้นต่อสาธารณชน โดยมีพระบรมฉายาลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องแบบทหารบกในพระราชพิธีต้อนรับทหารที่กลับมาจากสงครามโลกครั้งที่ 1 พร้อมกับบทกลอนสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงนำพาประเทศสยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1⁴⁵ เป็นบทเปิดเรื่อง หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตฉบับที่ 2 ที่วางจำหน่ายในเดือนต่อมาได้ปรากฏบทกลอนเรื่อง “สะใจ” ซึ่งเป็นการเสียดสีประเทศเยอรมันต่อความพ่ายแพ้ในสงครามคราวนี้⁴⁶ ส่วนหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตฉบับที่ 3 ได้ลงรูปภาพทหารไทยในสมรภูมิที่ยุโรป พร้อมข้อเขียนที่ยกย่องพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงนำชื่อเสียงมาสู่ประเทศจากพระราชดำริที่ทรงให้ส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1⁴⁷ ซึ่งบทความที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ในลักษณะดังกล่าวปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่องในระยะแรกที่หนังสือพิมพ์ออกวางจำหน่าย จนดูเหมือนกับว่าหนังสือพิมพ์ได้กลายเป็นโฆษณาชวนเชื่อเพื่อยกย่องพระปรีชาญาณ และยืนยันถึงความถูกต้องในพระราชดำรินและพระบรมราโชบายที่ทรงมีในสงครามคราวนี้

งานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามโลกครั้งที่ 1 ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการชักจูงให้ผู้อ่านเห็นว่าการทำสงครามกับประเทศเยอรมนีเป็นสิ่งที่ถูกต้อง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์จำนวนมากที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตเพื่อชักจูงให้ผู้อ่านมองภาพลักษณ์ของประเทศเยอรมันในฐานะฝ่ายอธรรมโดยทรงชี้ให้เห็นว่าประเทศเยอรมนีมีความทะเยอทะยานที่จะยึดครองดินแดนต่าง ๆ มาตั้งแต่ในอดีต อีกทั้งประวัติศาสตร์ของประเทศเยอรมนีก็เต็มไปด้วยเรื่องราวอันโหดร้าย ไร้ศีลธรรม และไร้อารยธรรม ซึ่งภาพลักษณ์อันเลวร้ายของเยอรมันถูกแสดงให้เห็นผ่านงานพระราชนิพนธ์เรื่อง “ตำนานชาติฮัน” โดยทรงนำงาน

⁴⁵ คณะหนังสือพิมพ์ “ดุสิตสมิต”, “ชโย,” ดุสิตสมิต 1 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 1 – 3.

⁴⁶ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “สะใจ,” ดุสิตสมิต 2 (ธันวาคม – มกราคม – กุมภาพันธ์ 2461): 21.

⁴⁷ คณะหนังสือพิมพ์ “ดุสิตสมิต”, “ประณมกรรมจริงๆ,” ดุสิตสมิต 3 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 33.

เขียนของอาร์เทอร์ มอร์แลนด์ นักเขียนชาวอังกฤษมาแปลเป็นภาษาไทย และตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตฉบับที่ 11 ในพ.ศ.2461⁴⁸ ตำนานชาติฮันได้รับการตีพิมพ์อย่างต่อเนื่องเป็นเวลาถึง 1 ปี โดยจบลงในฉบับที่ 35 ในพ.ศ.2462⁴⁹

ตำนานชาติฮันเป็นหนังสือภาพที่บอกเล่าประวัติศาสตร์ของชนชาติเยอรมันตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นชนเผ่าติวตัน (Teutonic) ในตอนกลางของยุโรปเรื่อยมาจนกระทั่งประเทศเยอรมันพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 1 และพระเจ้าไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 ต้องเสด็จลี้ภัยไปอาศัยอยู่ที่ประเทศเนเธอร์แลนด์ หนังสือตำนานชาติฮันพยายามสร้างภาพลักษณ์ที่โหดร้าย ความไร้ศีลธรรม และทะเลาะทะเลาะกันที่จะเป็นใหญ่ให้แก่ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นที่มาสำคัญของการก่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้น และนอกจากความประพฤตินิดศีลธรรมแล้วตำนานชาติฮันพยายามชักจูงให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเยอรมันเป็นชนชาติที่ไร้อารยธรรมแม้แต่เรื่องดนตรีก็ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าการร้องเพลงของชาวเยอรมันนั้นเหมือนเสียงร้องของคนป่า⁵⁰ หรือไส้กรอกของเยอรมันที่มีชื่อเสียงโด่งดังนั้นแท้ที่จริงแล้วเป็นอาหารที่ได้รับอิทธิพลจากอิตาลี⁵¹

งานพระราชนิพนธ์เรื่อง “ไม่ต้องการเหี้ย” เป็นงานพระราชนิพนธ์อีกเรื่องหนึ่งที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต งานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนบางกลุ่มที่ยังนิยมชมชอบฝ่ายเยอรมันให้เปลี่ยนความคิด ด้วยทรงนำพฤติกรรมของเยอรมันในสงครามมาเปรียบเทียบกับกรกระทำของเหี้ย ทรงพยายามสร้างภาพให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าแม้ตัวเหี้ยจะเป็นที่น่ารังเกียจของคนไทยเป็นอย่างมาก แต่ก็เทียบไม่ได้กับสิ่งที่ประเทศเยอรมนีได้กระทำในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1⁵² โดยที่งานพระราชนิพนธ์เรื่อง “ไม่ต้องการเหี้ย” นี้ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้คนไทยเลิกคบคาสมาคมกับชาวเยอรมันอย่างถาวร รวมถึงการไม่ซื้อสินค้าต่าง ๆ จากเยอรมันด้วย⁵³

⁴⁸ รามจิตติ, “ตำนานชาติฮัน: คำนำ,” *ดุสิตสมิต* 11 (ธันวาคม – มกราคม – กุมภาพันธ์ 2461): 166.

⁴⁹ รามจิตติ, “ตำนานชาติฮัน: ปิดร้าน,” *ดุสิตสมิต* 35 (มิถุนายน – กรกฎาคม – สิงหาคม 2462): 160.

⁵⁰ รามจิตติ, “ตำนานชาติฮัน: แวแรกแห่ง “คูลทวร์” ของเยอรมัน,” *ดุสิตสมิต* 14 (มีนาคม – เมษายน – พฤษภาคม 2461 – 2462): 43.

⁵¹ รามจิตติ, “ตำนานชาติฮัน: ไส้กรอกกับดนตรี,” *ดุสิตสมิต* 20 (มีนาคม – เมษายน – พฤษภาคม 2461 – 2462): 137.

⁵² รามจิตติ, “ไม่ต้องการเหี้ย,” *ดุสิตสมิต* 16 (มีนาคม – เมษายน – พฤษภาคม 2461 – 2462): 65.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

นอกจากงานพระราชนิพนธ์ที่วิพากษ์วิจารณ์ประเทศเยอรมนี ยังมีงานพระราชนิพนธ์ในลักษณะที่วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของบรรดาผู้นำเยอรมันเป็นรายบุคคล เนื้อหาในงานพระราชนิพนธ์ประเภทนี้พยายามชี้ให้เห็นว่าบรรดาผู้นำเยอรมันเหล่านี้ต่างกระทำผิดกฎหมาย และมีความประพฤติที่ผิดศีลธรรม อย่างบทความเรื่อง “อะธรรมานุสาวะรีย์” ลงในฉบับที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์พระเจ้าไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2 รวมทั้งผู้นำคนสำคัญในรัฐบาลเยอรมันที่มีส่วนร่วมในการก่อสงครามครั้งนี้ ประเด็นสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยกขึ้นมาโจมตีบรรดาผู้นำเยอรมันคือเรื่องศีลธรรม ที่พระองค์ทรงเน้นย้ำอยู่เสมอว่าการทำสงครามของเยอรมันในครั้งนี้เป็นการทำสงครามที่ปราศจากศีลธรรม⁵⁴ และเพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นภาพลักษณ์อันเลวร้ายของเยอรมันชัดเจนยิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำพฤติกรรมของทศกัณฐ์ซึ่งเป็นตัวละครในวรรณคดีที่คนไทยรู้จักกันเป็นอย่างดีมาเปรียบเทียบกับพระเจ้าไกเซอร์วิลเฮล์มที่ 2⁵⁵

6.4 บทละครพูดกับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร

วรรณกรรมมีส่วนสำคัญต่อการเผยแพร่ และสะท้อนภาพลักษณ์ของสังคมในช่วงเวลาที่วรรณกรรมเรื่องนั้นถูกผลิตขึ้น นอกจากนี้งานวรรณกรรมยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์งานที่ถูกสอดแทรกอยู่ในงานวรรณกรรม วรรณกรรมจึงมิใช่สิ่งที่เกิดจากความว่างเปล่า ทั้งยังเกิดขึ้นอย่างมีเบื้องหลัง⁵⁶ งานวรรณกรรมได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อเผยแพร่แนวคิด อุดมคติ หรือเจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงให้ผู้อ่านคล้อยตามความคิดของผู้ประพันธ์ ด้วยเหตุนี้การศึกษางานวรรณกรรมจึงเปรียบเสมือนการศึกษาสภาพสังคม ความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ และที่สำคัญยังเป็นการศึกษาถึงแนวคิด และอุดมคติของผู้ประพันธ์งานในเวลาเดียวกัน

⁵⁴ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “อะธรรมานุสาวะรีย์,” ดุสิตสมิต 11 (ธันวาคม – มกราคม – กุมภาพันธ์ 2461): 175 -176.

⁵⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, “การไว้หนวดและเครา,” ดุสิตสมิต 31 (มิถุนายน – กรกฎาคม – สิงหาคม 2462): 86.

⁵⁶ ธิดา วัฒนกุล, “แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519), หน้า 2.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูดเป็นจำนวนมาก ทั้งบทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นมาใหม่ และบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลหรือแปลงงานจากต้นฉบับภาษาต่างประเทศ งานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครของพระองค์ได้รับอิทธิพลมาจากงานประพันธ์ของกวีต่างชาติหลายคน เช่น เอมีเล่ แฟเบร์ (Émile Fabre) ในเรื่อง *ตุ๊กแตน* ซึ่งมาจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศสว่า “Les Sauterelles”⁵⁷ หรือเรื่อง *ท้าวรອງ* ของ โรเบิร์ต มาร์แชลล์ (Robert Marshall) จากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง *เซกันอินคอมมานด์* (Second in Command) ไม่เพียงแต่บทละครที่ใช้รูปแบบอย่างตะวันตกเท่านั้นที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชนิพนธ์แปล งานวรรณคดีแบบตะวันออกก็ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยด้วยเช่นกันอย่างงานของ ค.ก.นริมันเรื่อง *ปริยทรรคिका* ทรงแปลจากต้นฉบับที่เป็นภาษาอังกฤษ โดยคงรูปแบบเดิมของงานวรรณคดีสันสกฤตด้วยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้คนไทยเข้าใจรูปแบบงานประพันธ์ของวรรณคดีสันสกฤตว่ามีลักษณะเช่นใด ดังนั้นคำพูดของตัวละครที่ได้รับการศึกษาสูงอย่างพราหมณ์ที่ใช้ภาษาสันสกฤต ทรงใช้ฉันทลักษณ์แบบฉันท์แทนภาษาสันสกฤตส่วนตัวละครอื่น ๆ ที่ใช้ภาษาปรากฏก็ทรงใช้กลอนสุภาพแทน⁵⁸

วัตถุประสงค์ในการพระราชนิพนธ์บทละครพูดขึ้นมา ก็เพื่อใช้สำหรับเล่นละคร และใช้อ่านเพื่อความเพลิดเพลิน อย่างไรก็ตามหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งในงานพระราชนิพนธ์ประเภทละครพูดคือการถ่ายทอดแนวพระราชดำริของพระองค์ผ่านตัวละคร เพื่อสื่อสารต่อผู้อ่านหรือผู้ชมให้ทราบถึงพระราชประสงค์ของพระองค์ และด้วยจุดเด่นของบทละครพูดที่ถูกฉาบหน้าด้วยภาพลักษณ์ของการเสกสรรปั้นแต่งขึ้นมา ทำให้บทละครพูดสามารถใช้วาทกรรมเสียดสี หรือนำโครงเรื่องที่เกิดขึ้นจริงมาวิพากษ์ได้อย่างตรงไปตรงมา ปัจจัยเหล่านี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูดในการวิพากษ์วิจารณ์กลุ่มบุคคลที่ทรงมองว่ามีไขว่คว้าของพระองค์ หรือใช้งานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูดเป็นเครื่องมือโน้มน้าวใจให้ประชาชนคล้อยตามแนวพระราชดำริ รวมไปถึงการใช้งานบทละครพูดเพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้แก่พระองค์

⁵⁷ ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 130.

⁵⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละคร เรื่อง ปริยทรรคिका (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า ก.

สำหรับตัวละครทหารที่มักปรากฏอยู่ในงานพระราชนิพนธ์บทละคร โดยมากแล้วมักเป็นตัวเอกของเรื่อง หรือไม่ก็เป็นตัวดำเนินเรื่องที่สำคัญ และด้วยเหตุที่ทรงมีพระราชนิยมโปรดให้ผู้ชายอยู่ในสถานะนักรบโดยมุ่งเน้นการนำเสนอภาพของความเป็นนักรบที่กล้าหาญเยี่ยงอัศวินของยุโรป⁵⁹ ทำให้ลักษณะของทหารในงานพระราชนิพนธ์บทละครพูดในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีภาพลักษณ์กล้าหาญ สุภาพบุรุษ เสียสละ และที่สำคัญยิ่งคือมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ อีกทั้งบทสรุปของเรื่องจะพบได้ว่าบทละครพูดที่มีทหารเป็นตัวเอกของเรื่องมักจบลงด้วยความสุขของตัวละครเอกที่เป็นทหารหรือคำพูดของบรรดาทหารที่เทิดทูนพระมหากษัตริย์ว่ามีความสำคัญต่อชาติบ้านเมืองเหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้บทละครพูดเหล่านี้ในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ และภาพลักษณ์ที่พยายามแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระองค์กับทหาร

6.4.1 ฉวยอำนาจ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง *ฉวยอำนาจ* โดยทรงใช้นามปากกาว่า “ศรีอยุธยา” พระองค์ได้พระราชนิพนธ์เรื่อง *ฉวยอำนาจ* ขึ้นเพื่อให้เสือป่าเล่นระหว่างการซ้อมรบเสือป่า ที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2466⁶⁰ นอกจากงานพระราชนิพนธ์ที่เป็นภาษาไทยแล้ว พระองค์ได้ทรงแปลบทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นภาษาอังกฤษ โดยทรงใช้ชื่อเรื่องว่า *Coup D'état*⁶¹ เรื่อง *ฉวยอำนาจ* เป็นงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่ออธิบายถึงต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ ภายในประเทศจนนำมาสู่การก่อกบฏ ร.ศ.130 ใน พ.ศ.2455 อีกทั้งยังใช้เป็นข้อแก้ต่างของพระองค์จากข้อกล่าวหาที่บรรดานายทหารผู้ร่วมก่อกบฏใน ร.ศ.130 ได้ให้ปากคำหลังจากถูกจับกุม

⁵⁹ สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ. “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 105.

⁶⁰ ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 324.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 326.

ฉวยอำนาจเป็นเรื่องราวของนายทหารกลุ่มหนึ่งซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะกู้ชาติคอโรเนียน” ซึ่งมีความพยายามจะเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศให้เป็นระบอบสาธารณรัฐ เนื่องจากบรรดาสมาชิกในคณะกู้ชาติคอโรเนียนต่างมีความเข้าใจกันว่า ต้นเหตุของปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้นภายในประเทศนั้นมีสาเหตุมาจากการบริหารประเทศที่ผิดพลาดของพระเจ้าวิคเตอร์ที่ 6 แห่งคอโรเนีย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสมมติตัวละครนี้ขึ้นมาเพื่อแทนตัวพระองค์ หนึ่งในสมาชิกของคณะกู้ชาติอย่างสัมมาโครได้พยายามโน้มน้าวให้ทุกคนเห็นถึงความบกพร่องในการปกครองประเทศของพระเจ้าวิคเตอร์ที่ 6 แต่ก็มีนายทหารอย่างมาร์ซิโยที่มีความเห็นแตกต่างออกไป โดยมองว่าความล้มเหลวในการปกครองประเทศไม่ได้มีต้นเหตุมาจากพระมหากษัตริย์ แต่แท้จริงแล้วต้นเหตุของปัญหาทั้งหมดนี้เกิดขึ้นจากบรรดานักการเมืองที่บริหารกิจการของประเทศโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าผลประโยชน์ของประเทศชาติ⁶² ซึ่งในที่สุดแล้วบรรดานายทหารที่เข้าร่วมในคณะกู้ชาติคอโรเนียนต่างเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของสัมมาโครที่พยายามโน้มน้าวให้บรรดาสมาชิกในคณะกู้ชาติเห็นถึงความชั่วร้ายในการปกครองประเทศของพระเจ้าวิคเตอร์ที่ 6 ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็เพื่อที่จะให้มอนตะโรสะซึ่งเป็นพี่ชายของตัวเองขึ้นมาปกครองประเทศแทนพระเจ้าวิคเตอร์ที่ 6 เรื่องฉวยอำนาจจบลงที่พระเจ้าวิคเตอร์ที่ 6 ทรงอภัยโทษให้แก่สมาชิกคนอื่น ๆ ในคณะกู้ชาติด้วยทรงเห็นว่าบุคคลเหล่านั้นกระทำไปเพราะโดนยุยงจากบุคคลที่ไม่หวังดีต่อประเทศชาติ

ทรงอธิบายให้เห็นว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศสยามในเวลานั้นมีสาเหตุที่แท้จริงมาจากการบริหารงานที่ผิดพลาดของบรรดาเสนาบดี แต่เมื่อคนเหล่านี้บริหารงานผิดพลาดก็มักจะโยนความผิดมาให้แก่พระมหากษัตริย์จนทำให้ผู้คนต่างเข้าใจผิดว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศนั้นมีต้นเหตุมาจากพระองค์ และเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงกระทำการสิ่งใดอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติก็มักจะโดนแอบอ้างว่าเป็นความคิดของบรรดาเสนาบดีเหล่านั้น อีกทั้งบรรดาเสนาบดียังกล่าวหาพระเจ้าวิคเตอร์ที่ 6 ว่าทรงเชื่อแต่พวกประจบสอพลอ⁶³ ข้อกล่าวหาต่าง ๆ เหล่านี้ที่ปรากฏอยู่ในงานพระราชนิพนธ์เรื่องฉวยอำนาจ มีเนื้อหาเหมือนกับคำให้การของทหารที่ถูกจับในกรณีกบฏร.ศ.130 อย่างคำให้การของนายร้อยตรีจันทร์ ปานสีคำได้ให้การว่าร้อยเอกขุนทวย

⁶² มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละครเรื่อง หมิ่นประมาทศาล, ตบตาฉวยอำนาจ, และ ทนายเอกเอาหนามบ่ง (พระนคร: cursu, 2506), หน้า 221.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 232.

หารพิทักษ์ไว้วิพากษ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงมิได้มีพระราชกรณียกิจใด ๆ เพื่อความเจริญของชาติบ้านเมือง อีกทั้งยังทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างสิ้นเปลืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วกับบรรดามหาดเล็กที่มีความใกล้ชิดกับพระองค์ซึ่งคนพวกนี้ต่างได้รับพระราชบรรดาศักดิ์ทั้งที่ไม่ได้ทำงานแต่อย่างใด และยังได้รับพระราชทานเงินเดือนเป็นจำนวนมาก⁶⁴

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังใช้งานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้สร้างภาพความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระองค์กับทหาร พระองค์ได้พยายามอธิบายให้เห็นว่าบรรดานายทหารนั้นต่างมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ โดยที่ทหารบางส่วนในคณะกู้ชาติก็ไม่ได้เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐ เพราะพระมหากษัตริย์นั้นมีความสำคัญเปรียบเสมือนธงชัยของบรรดานายทหารให้มีกำลังใจในการต่อสู้ป้องกันประเทศ⁶⁵ แต่เหตุที่บรรดานายทหารลุกขึ้นมาก่อการปฏิวัตินั้นก็เพราะถูกยุแหยงจากผู้ที่ต้องการขึ้นมาเป็นพระมหากษัตริย์แทนพระองค์ มิใช่เป็นความประสงค์ที่เกิดขึ้นจากบรรดานายทหาร และเมื่อบรรดานายทหารที่จะร่วมกันก่อการกบฏรู้ว่าพวกตนถูกหลอกใช้ ก็เป็นพระเจ้าวิคเตอร์ที่ 6 ที่ทรงให้อภัยโทษพร้อมกับยังช่วยเหลือไม่ให้บรรดานายทหารที่คิดจะก่อการกบฏถูกทหารของครักซ์จับกุม โดยสุดท้ายแล้วบรรดานายทหารที่คิดจะก่อการกบฏต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งยังยอมรับพระองค์ในฐานะของจอมทัพของบรรดานายทหารทั้งปวง

ฉวยอำนาจยังแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของการปกครองในระบอบรัฐสภา ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่คณะผู้ก่อการกบฏ ร.ศ. 130 ต้องการที่จะสถาปนาขึ้นแทนที่ระบอบราชาธิปไตย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายให้เห็นว่าบรรดานักการเมืองในระบอบประชาธิปไตยนั้นต่างบริหารประเทศด้วยความต้องการที่จะแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่พวกพ้องของตนเอง โดยมิได้คำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ อีกทั้งบรรดาผู้แทนราษฎรนั้นก็ล้วนแต่ได้รับการเลือกตั้งมาจากการใช้เงินซื้อเสียงจากประชาชนที่ไม่มีการศึกษา⁶⁶ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีก็

⁶⁴ แฉมสุข นุ่มนนท์, ยังเติร์กครั้งแรก : กบฏ ร.ศ.130 (กรุงเทพฯ: สายธาร, 2545, พิมพ์ครั้งที่ 3), หน้า 73.

⁶⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละครเรื่อง หมิ่นประมาทศาล, ตบตาฉวยอำนาจ, และ ทนายเอกเขาหนามบ่ง, หน้า 219.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

ล้วนแต่เป็นกลุ่มพวกพ้องของนักการเมืองที่ต่างเอื้อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน มากกว่าการเลือกบุคคลจากความรู้ความสามารถ⁶⁷

นอกจากเรื่องฉวยอำนาจแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “รายงานการประชุมปาลีเมนต์สยาม” ทรงต้องการชี้ให้เห็นถึงความวุ่นวายของการปกครองระบอบรัฐสภาที่ทุกคนต่างต้องการจะพูดในสิ่งที่ตนอยากพูด อีกทั้งก็ล้วนแต่พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองเสียเป็นส่วนใหญ่ นอกจากจะทรงวิพากษ์วิจารณ์การปกครองระบอบรัฐสภาแล้วยังทรงเจตนาที่จะใช้งานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เสียดสีงานเขียนเรื่อง “ว่าด้วยความฝิ่นละเมอแต่มิใช่นอนหลับ” ของเทียนวรรณ ที่ตีพิมพ์ในวารสารตุลวิภาคพจนกิจ ซึ่งเทียนวรรณได้เขียนข้อเสนอในการเปลี่ยนแปลงประเทศ ในงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเขียนข้อเสนอล้อเลียนต่อข้อเสนอของเทียนวรรณ แต่ทรงชี้ให้เห็นว่าข้อเสนอต่าง ๆ ของเทียนวรรณที่เขียนขึ้นมานั้นเป็นการเขียนงานเพื่อให้ผู้คนหันมาซื้อหนังสือของเขามากกว่าความต้องการที่จะพัฒนาประเทศชาติด้วยความบริสุทธิ์ใจ⁶⁸ นอกจากนี้ยังทรงเสียดสีวิธีการเขียนงานของก.ศ.ร. กุหลาบ (กุหลาบ ตฤณมานนท์) ที่ถูกกล่าวหาว่าแอบอ้างงานเขียนของผู้อื่นมาเป็นของตน⁶⁹ ตอนจบของงานพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้เสียดสีชื่องานเขียนของเทียนวรรณ โดยให้ตัวละครเอกในเรื่องตกใจตื่นขึ้นมาจากความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในความฝัน⁷⁰ เป็นการเสียดสีงานเขียนเทียนวรรณว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เทียนวรรณบอกว่าเป็น “ความฝิ่นละเมอแต่มิใช่นอนหลับ” สูดท้ายแล้วก็ เป็นเพียงแค่ความฝันจากการนอนหลับ

นอกจากเรื่องกบฏร.ศ.130 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เรื่องฉวยอำนาจในการสร้างวาทกรรมขึ้นมาปกป้องตัวพระองค์แล้ว การชักจูงใจประชาชนให้ต่อต้านแนวคิดสังคมนิยมยังเป็นอีกหนึ่งวาทกรรมที่ถูกสอดแทรกในงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ ในเรื่องฉวยอำนาจแม้บรรดากลุ่มทหารที่จะก่อการกบฏต่างมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศเป็น

⁶⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละครเรื่อง หมิ่นประมาทศาล, ตบตาฉวยอำนาจ, และ ทนายเอกเอาหนามบ่ง, หน้า 221.

⁶⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, ประชุมนิทานพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ภาคที่ 1 (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468), หน้า 48 – 50.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44 - 47.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

ระบอบสาธารณรัฐ ทั้งยังมีความรังเกียจบรรดาเศรษฐีโดยเฉพาะชาวยิว แต่เหนือสิ่งอื่นใดแนวคิดแบบสังคมนิยม โดยในเรื่อง *ฉวยอำนาจ* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวถึงพรรคบอลเชวิก (Bolshevik) ในรัสเซียที่ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ. 2460 ว่าเมื่อพรรคบอลเชวิกเข้ามาบริหารประเทศแล้วกลับยิ่งกดขี่ประชาชนเสียยิ่งกว่าสมัยการปกครองในระบอบราชาธิปไตย⁷¹ ในบทพระราชนิพนธ์นี้ทรงเสนอภาพของบรรดานายทหารในคณะกษัตริย์ที่ต่างมีความเห็นตรงกันว่าหากจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็คงจะไม่เปลี่ยนเป็นระบอบสังคมนิยมอย่างแน่นอน⁷² แนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับการต่อต้านแนวคิดสังคมนิยมเป็นเรื่องที่เข้าใจได้เป็นอย่างดีว่ามีสาเหตุสำคัญมาจากการปฏิวัติของพรรคบอลเชวิกในประเทศรัสเซียอันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้สถาบันกษัตริย์ของรัสเซียสิ้นสุดลงพร้อมกับชีวิตของสมาชิกในราชวงศ์โรมานอฟ อีกทั้งในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชบันทึกที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความตระหนักถึงการลุกฮือขึ้นของประชาชนเพื่อปฏิวัติโค่นล้มรัฐบาลในประเทศต่าง ๆ ทั้งในอาร์เจนตินา โปรตุเกส หรือเม็กซิโก⁷³ ด้วยความกลัวต่ออิทธิพลของแนวคิดแบบสังคมนิยม รวมทั้งการลุกฮือขึ้นก่อการกบฏที่จะเข้ามาสู่ประเทศสยามนี้เอง เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์ที่กล่าวโจมตีแนวคิดแบบสังคมนิยม เพราะมิใช่แต่ในงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *ฉวยอำนาจ* เท่านั้น แต่ยังมีงานพระราชบันทึกเรื่อง “โสเสียดิสัม” ที่พระองค์ทรงพยายามแสดงให้เห็นความเลวร้ายของระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม

6.4.2 หนามยอกเอาหนามบ่ง

งานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมากแล้วมักมีเนื้อหายกย่องเชิดชูความกล้าหาญ เสียสละ และความจงรักภักดีของทหาร เช่น *ท่านรองเสียดิส โขคหมุนเวียนเปลี่ยนได้ทุกทุกวัน* เป็นต้น หรือแม้แต่งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *ฉวยอำนาจ* ซึ่งมีโครงเรื่องมาจากเหตุการณ์ร.ศ. 130 ก็มีได้มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์บรรดาทหารที่จะร่วมก่อการกบฏแต่

⁷¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *บทละครเรื่อง หมิ่นประมาทศาล, ตบตาฉวยอำนาจ, และ หนามยอกเอาหนามบ่ง*, หน้า 218.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 217.

⁷³ งาม วชิราวุธ, *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*, หน้า 307 – 310.

อย่างไร แต่กลับทรงอธิบายถึงสาเหตุที่ทหารลุกขึ้นมาก่อนการกบฏก็เพราะหลงเชื่อคำยุยงของบรรดานักการเมือง

อย่างไรก็ตามงานพระราชนิพนธ์บางเรื่องก็มีเนื้อหากล่าวโจมตีพฤติกรรมของฝ่ายทหารอย่างเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* โดยทรงใช้นามปากกาว่า “ศรีอยุธยา” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ในพ.ศ.2458 สำหรับเล่นละครเพลง เรื่องหนามยอกเอาหนามบ่งนี้จัดแสดงครั้งแรกในวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2458 ในงานประจำปีของจิตรลดาสภาคฯ⁷⁴

หนามยอกเอาหนามบ่ง เป็นเรื่องราวของทหารจากกรมทหารม้าที่ 28 เดินทางมาเยี่ยมคุณม่อป๋อซึ่งเป็นนคราภิบาลของเมืองตริกันต์ส เมื่อทางนคราภิบาลรู้ว่าทหารจะเดินทางมาเยี่ยมตนนั้นก็ได้ออกอาหารไว้เป็นจำนวนมากเพื่อไว้ต้อนรับทหารจนชาวเมืองประสพภาวะอดอยาก ด้วยเกรงว่าหากทหารเดินทางมาถึงเมืองตนแล้วไม่ได้รับประทานอาหารอย่างเต็มที่ตัวนคราภิบาลจะโดนผู้บังคับบัญชาทหารลงโทษได้ และเมื่อทหารเดินทางเข้ามาในเมือง นอกจากการเลี้ยงรับรองเป็นอย่างดีจากนคราภิบาลแล้ว นายทหารในกรมทหารม้าที่ 28 ต่างต้องสมรสกับหญิงสาวในเมืองดังกล่าว โดยให้จับคู่ตามลำดับอาวุโส ด้วยเหตุนี้มารักเรทซึ่งมีคนรักคือฟอนเซนอล ทหารในกรมทหารม้าที่ 28 นี้เองจึงต้องจับคู่แต่งงานกับออร์ดนุง ผู้บังคับการของกรมทหารม้าที่ 28

งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* ได้สร้างบทตัวร้ายให้แก่ทหาร ทั้งการสร้างความคิดร้ายให้แก่ประชาชนจากการที่จะต้องเอาอาหารของเมืองให้ทหารที่เดินทางเข้ามา และยังสร้างภาพให้เห็นว่าทหารเมื่อเข้ามาแล้วหากต้องการสิ่งใดก็ใช้อำนาจที่ตนมีบังคับผู้อื่นโดยไม่สนใจกฎหมายของบ้านเมืองแต่ประการใด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้กล่าววิพากษ์ทหารไว้อย่างรุนแรงในงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ เช่น ในตอนหนึ่งของบทละครทรงเสียดสีทหารว่าเป็นเหมือนเครื่องจักรทำสิ่งต่าง ๆ ตามคำสั่งของนายทหาร ไม่ว่าจะเป็นการเดิน ยืนนั่ง หรือแม้แต่เรื่องกินก็ต้องคอยให้สอนสั่ง ดังนั้นจะมีสมองมากหรือน้อยก็ไม่มีประโยชน์แต่ประการใด เพราะการเป็นทหารนี้ไม่ต้องใช้ความรู้สึกเท่าไร เพียงแต่ท่องจำกฎข้อบังคับ และปฏิบัติตามคำสั่งของนายทหารเท่านั้นก็เพียงพอ และเมื่อเกิดสงครามขึ้นบรรดาทหารเหล่านี้คงเสียชีวิตในสนามรบ

⁷⁴ ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 230.

“อันกองทัพทหารชำนาญนัก	เหมือนเครื่องจักรลับลับที่ปรับใหม่
จะใช้เดินอย่างไรได้ตามใจ	บ่มได้หนึ่งเหนียวสักเวลา
นายทหารเหมือนอย่างนายช่างกล	คอยไขพลเดินไปได้ทุกท่า
เอ็นดูพลที่สุดเหมือนนบุตรา	ยังไม่รู้เตียงสาและชั่วดี
ทั้งนั่งเดินยืนนอนต้องสอนเขา	ทั้งกินเข้ากินน้ำคอยจ้ำจี้
สมองเขาน้อยใหญ่เท่าใดมี	ไม่ต้องใช้สักที่ไม่ต้องการ
อันจะใช้สมองตรีตรองคิด	มันมิใช่เป็นกิจของทหาร
ใช้สมองคิดมากจะยากนาน	คอยแต่อ่านข้อบังคับรับทำตาม
ต้องคอยหมั่นชูคอรองรับใช้	ถึงแม้ไม่เข้าใจไม่ต้องถาม
ดังนี้จะเป็นสุขทุกโมงยาม	เข้าสงครามคงตายสมหมายเอ๋ยฯ” ⁷⁵

จากเนื้อหาของเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* ที่วิพากษ์วิจารณ์พฤติกรรมของทหารอย่างเสียหาย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ทกลอนเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ว่าทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อความบันเทิงไม่ได้มีเจตนาที่จะเสียดสีนายทหารผู้หนึ่งผู้ใด

“ศักระวาท่านผู้ดูละคร หรืออ่านกลอนบทร้องของข้าเจ้า ขอให้ท่านอมอดงดการเดา ขออย่าเฝ้าจับผิดคิดมากมาย ละครนี้มีได้ไผ่เปรียบ การกระทบกระเทียบไม่พึงหมาย หวังแต่เพียงให้สุขสนุกสบาย ท่านทั้งหลายเข้าใจไว้ด้วยเทอญ”⁷⁶

⁷⁵ ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 233.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 231.

อย่างไรก็ตามแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้แล้วก็ตาม แต่ด้วยเนื้อที่กล่าวให้ร้ายทหารอีกทั้งยังยกย่องตัวละครที่เป็นพระยุพราชเจ้า ซึ่งคนทั่วไปที่ได้ชมหรืออ่านบทละครเรื่องนี้อาจมองได้ว่าเป็นตัวแทนของพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์แก้ไขบทละครเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* เสียใหม่ โดยเนื้อหาสำคัญที่ถูกแก้ไขใหม่นั้นมีทั้งการตัดบทพระยุพราชออกเสีย⁷⁷ อีกทั้งยังลดความเข้มข้นของเนื้อหา ไม่ให้วิพากษ์วิจารณ์ทหารรุนแรงจนเกินไป อย่างในฉากเดียวกันกับฉากที่ทรงวิพากษ์วิจารณ์ทหารว่าเป็นเหมือนเครื่องจักรทำสิ่งต่าง ๆ ตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเพียงอย่างเดียว ในงานพระราชนิพนธ์ที่ทรงแก้ไขทรงปรับเปลี่ยนภาษามิให้ใช้ถ้อยคำรุนแรงเหมือนสำนวนแรก

“พวกเราเหล่าทหารชาญสนาม	ไม่ครั้นคร้ามปัจจามิตรทุกทิศ
ทุกประเทศเกรงกลัวทั่วโลก	เราขึ้นชื่อลือชาว่าดังตึง
การฝึกหัดถนัดหาน้อยไม่	ถือวินัยเคร่งครัดอยู่เป่งปึง
อันกิจการทั้งหลายนายค้ำนึ่ง	แล้วเขาจึงสั่งสรรพ ให้พลันถาม
เหมือนเครื่องจักรชักใยได้ทุกยาม	เข้าสงครามวิ่งหลุนเป็นหุ่นยนต์
ถึงยามศึกปั่นบุก เข้ารุกกรับ	นายเขาขับเข้าตีจนปีป็น
เป็นทหารชาญชัยไม่เหมือนคน	ถึงเสียชนมไม่เสียซึ่งวินัยฯ” ⁷⁸

นอกจากนี้ยังทรงปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องในตอนจบซึ่งตัวผู้บังคับบัญชาที่เป็นคนเรียกร้องให้มีการแต่งงานระหว่างหญิงสาวในเมืองกับทหารของเขาก็สนับสนุนให้ลูกสาวของนคราภิบาลได้แต่งงานกับคนรักของเธอซึ่งเป็นนายทหารในกองร้อยของเขาได้ตามประสงค์ และทรงกล่าวยกย่องเหล่าทหาร

⁷⁷ ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 231.

⁷⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละครเรื่อง หนามยอกเอาหนามบ่ง, หน้า 289 - 290.

ว่ามีความจงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์ ทั้งยังมีความกล้าหาญยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อปกป้องอธิปไตยของประเทศไทย⁷⁹

งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* แสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความตระหนักต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับทหารที่ไม่ได้ราบรื่นเท่าใดนัก เนื่องจากทรงมีความขัดแย้งกับเหล่าทหารมาตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร และเมื่อทรงขึ้นครองราชย์ได้ไม่นานก็เกิดเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 ในพ.ศ. 2455 นอกจากนี้พระองค์ก็ได้ทรงมีพระราชอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จในการควบคุมกองทัพแต่อย่างใด จากปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่องานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ให้มักปรากฏภาพทหารที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ในฐานะของจอมทัพของประเทศไทย อีกด้านหนึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงสร้างภาพทหารในงานพระราชนิพนธ์ให้มีความกล้าหาญ เป็นคนดี ทั้งตอนจบของเรื่องก็จะเป็งานสุขนานุกรมที่ทหาร จะประสบความสำเร็จในหน้าที่การ และความรัก ตามแต่บริบทของเรื่องนั้น ๆ อย่างเรื่อง *ท่านรอง วิวาทพระสมุท เลียสละ* เป็นต้น อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระมหากษัตริย์กับทหาร และยังให้ภาพที่พระองค์ทรงได้รับการยอมรับจากบรรดาทหารว่าทรงเป็นผู้นำกองทัพอย่างแท้จริง

หนามยอกเอาหนามบ่ง กลับไม่ได้เป็นไปตามรูปแบบงานพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ ที่มักจะสร้างภาพให้ทหารเป็นพระเอกของเรื่อง แต่กลับกลายเป็นว่าทหารในเรื่องนี้ถูกสร้างภาพให้เป็นตัวร้ายของเรื่อง นอกจากนี้ในงานพระราชนิพนธ์ยังวิพากษ์วิจารณ์ทหารอย่างเสียหาย แต่ด้วยความตระหนักของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อเนื้อหาในงานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ พระองค์ได้เขียนคำอธิบายให้แก่ผู้อ่าน และผู้ชมละครว่ามีได้ทรงวิพากษ์วิจารณ์ผู้หนึ่งผู้ใด หากเป็นเพียงการแสดงละครเท่านั้น อย่างไรก็ตามด้วยเนื้อหาที่กล่าววิพากษ์วิจารณ์ทหารอย่างรุนแรง จึงเป็นที่มาของการแก้ไขงานเรื่อง *หนามยอกเอาหนามบ่ง* เสียใหม่ สาเหตุที่สำคัญของการแก้ไขบทพระราชนิพนธ์ก็เพื่อไม่ให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่างพระองค์กับทหาร

⁷⁹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *บทละครเรื่อง หนามยอกเอาหนามบ่ง*, ตบตาอวยอำนาจ, และ *หนามยอกเอาหนามบ่ง*, หน้า 347.

6.4.3 หัวใจนักรบ

เรื่อง *หัวใจนักรบ* นับได้ว่าเป็นหนึ่งในบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ทั้งยังถูกนำมาเล่นเป็นละครพูดหลายครั้งตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังได้รับเลือกจากวรรณคดีสโมสรให้เป็นยอดของบทละครพูดในพ.ศ. 2457⁸⁰ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง *หัวใจนักรบ* ขึ้นในพ.ศ. 2456 โดยทรงมีจุดมุ่งหมายชักจูงให้คนไทยหันมาให้การสนับสนุนกิจการเสือป่าอันเป็นพระราชกรณียกิจที่พระองค์ได้ทรงก่อตั้งขึ้นในพ.ศ. 2454⁸¹

หัวใจนักรบ มีตัวละครที่สำคัญคือพระภิรมย์วรการ ข้าราชการเกษียณที่มีแนวคิดด้านกิจกรรมเสือป่า ด้วยมองว่าเป็นเรื่องเหลวไหล ผู้ที่มาเป็นเสือปาล้วนแต่ถูกบังคับ หรือไม่ก็เข้าร่วมเสือป่าเพื่อหาประโยชน์ในหน้าที่ราชการ เหตุผลสำคัญที่พระภิรมย์มีอคติต่อกิจกรรมเสือป่าส่วนหนึ่งเป็นเพราะถูกยุบโดยขุนเบ่งพี่เขยของพระภิรมย์ กระทั่งวันหนึ่งมีกองกำลังของข้าศึกยกทัพเข้ามา พระภิรมย์ได้เห็นกองกำลังเสือป่าทำการป้องกันประเทศอย่างกล้าหาญ อีกทั้งในภายหลังพระภิรมย์ได้ทราบความจริงว่าลูกชายคนโตของพระภิรมย์ถูกขุนเบ่งยิงเสียชีวิตเพื่อไม่ให้แจ้งข่าวให้ทางกองทัพทราบ เป็นเหตุให้พระภิรมย์ตาสว่างว่าสุดท้ายแล้วค่ายุขต่าง ๆ ของขุนเบ่งก็เพื่อประโยชน์ของตนเท่านั้นมิได้หวังดีต่อพระภิรมย์อย่างแท้จริง และด้วยความกล้าหาญของบรรดาเสือป่าที่ต่อสู้กับข้าศึกจนสามารถรักษาอธิปไตยของชาติไว้ได้ เป็นเหตุให้พระภิรมย์ที่เคยมีแนวคิดต่อต้านเสือป่า กลับมาให้การสนับสนุนกิจกรรมเสือป่าทั้งยังขอสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสือป่า

นอกจากการชักจูงให้คนไทยหันมาให้การสนับสนุนกิจการเสือป่าแล้ว ยังทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เรื่องนี้อธิบายถึงข้อกล่าวหาต่าง ๆ ที่มีต่อเสือป่า ทั้งเรื่องการบังคับให้คนสมัครเข้าเป็นสมาชิกเสือป่า พระองค์ได้ทรงอธิบายไว้ในงานพระราชนิพนธ์ว่าผู้ที่จะเป็นเสือป่านั้นต้องเป็นด้วยความสมัครใจ แต่อีกนัยยะหนึ่ง ก็ได้ทรงชี้ให้เห็นด้วยว่าหากผู้ใดไม่ได้เป็นสมาชิกเสือป่า หรือลูกเสือก็จะเข้ากลุ่ม

⁸⁰ ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 176.

⁸¹ อมรรตุมารักษ์, จมื่น, เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 1 (พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2514), หน้า 77

กับคนอื่น ๆ ที่เป็นเสือป่าไม่ได้⁸² นอกจากนี้ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งซึ่งเป็นข้อครหาเป็นอย่างมากต่อกิจการเสือในเรื่องว่าหากข้าราชการคนใดไม่เป็นเสือป่าก็จะไม่มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ *หัวใจนักรบ* ได้อธิบายให้เห็นว่าการที่ข้าราชการเป็นหรือไม่เป็นเสือป่านั้นไม่มีผลต่อความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ⁸³

อย่างไรก็ตามประเด็นเรื่องการเป็นเสือป่าช่วยส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการนี้ปรากฏหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่อย่างเจ้าพระยาอภัยราชามหายุทธิธรรมธร เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมไม่ได้เข้าร่วมประชุมเสนาบดีสภาเพื่อพิจารณาเรื่องการแก้สัญญากับญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ.2466 โดยให้เหตุผลว่าต้องตามเสด็จพระราชดำเนินไปซ้อมรบเสือป่า⁸⁴ อีกทั้งยังมีกรณีของเจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลที่บังคับให้ข้าราชการในกระทรวงนครบาลเข้าร่วมซ้อมรบเสือป่าอย่างเข้มงวด ถึงขนาดให้หัวหน้างานในกระทรวงนครบาลทำบัญชีรายชื่อของผู้ที่ขาดการฝึกซ้อมรบพร้อมอัตราเงินเดือนเสนอ⁸⁵

บรรดาข้าราชการที่มีความใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเจ้าพระยายมราช และเจ้าพระยาอภัยราชามหาธรรมธรต่างให้การสนับสนุนในกิจกรรมของเสือป่าจนเรียกได้ว่าให้ความสำคัญเท่า ๆ หรือมากกว่าราชการประจำของตนเสียด้วยซ้ำ อีกทั้งยังนำกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยเสือป่ามาเป็นส่วนพิจารณาความดีความชอบในงานราชการประจำ ถึงขนาดที่เกิดกระแสในหมู่ข้าราชการว่าหากต้องการมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่ราชการต้องพยายามสร้างความดีความชอบในกิจกรรมเสือป่า ส่วนหน้าที่ราชการประจำจะบกพร่องอย่างไรก็ไม่สำคัญ⁸⁶

นอกจากการแก้ออกกล่าวหาที่มีต่อเสือป่าแล้ว แนวคิดชาตินิยมโดยเฉพาะเรื่องชาวจีนยังเป็นวาทกรรมหลักที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงชี้ให้คนไทยเห็นว่าชาวจีนโดยเฉพาะที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ และทนายอย่างซุนเบ้งในเรื่อง *หัวใจนักรบ* ล้วนแต่ทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ไม่ได้มีความหวังดีต่อประเทศชาติแต่อย่างใด และเมื่อถึงคราวที่ประเทศชาติเกิดภาวะ

⁸² พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทละครพูดเรื่อง เสียดสละ บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ และ หัวใจชายหนุ่ม (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2518), หน้า 163.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 177.

⁸⁴ ยูภาพร เจือจินดา, “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 167.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 168.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

สงคราม ชาวจีนเหล่านี้ก็พร้อมที่จะแปรพักตร์ไปเข้ากับฝ่ายที่ตนเองจะได้ผลประโยชน์⁸⁷ การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีงานพระราชนิพนธ์กล่าวโจมตีชาวจีนใน*หัวใจนักรบ*มีสาเหตุมาจากการที่ชาวจีนโดยเฉพาะบรรดานักหนังสือพิมพ์ต่างวิพากษ์วิจารณ์พระบรมราโชบายเรื่องชาตินิยมของพระองค์ อย่างกรณีของเซียวฮุดเส็ง ศรีบุญเรือง ที่ได้เขียนบทความเรื่อง “ความรักชาติจำเป็นด้วยหรือที่ต้องแอนด์ชาติอื่น” เพื่อเป็นการตอบโต้บทความพระราชนิพนธ์เรื่อง *พวกยิวแห่งบูรพาทิศ*⁸⁸ นอกจากนี้เมื่อคราวเกิดการปฏิวัติในประเทศจีนโดยฝ่ายสาธารณรัฐที่นำโดยซุน ยัต เซน บรรดานักหนังสือพิมพ์เหล่านี้ต่างมีบทบาทเป็นอย่างมากในการสนับสนุนการปฏิวัติ ทั้งการทำตัวเป็นนายหน้าเรียกรับเงินเพื่อนำไปใช้ในการปฏิวัติ หรือการยุยงให้ชาวจีนในประเทศสยามนัดหยุดงาน และบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นซึ่งเป็นคู่สงครามของประเทศจีนในขณะนั้น⁸⁹ อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่างานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแม้จะมีการวิพากษ์วิจารณ์ชาวจีนอย่างรุนแรงเรื่องความจงรักภักดีต่อชาติ และพระมหากษัตริย์แต่ก็ไม่ได้เป็นการเหมารวมว่าเป็นชาวจีนทุกคนในประเทศ แต่ทรงมุ่งเป้าหมายไปที่ชาวจีนที่มุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว และไม่ทำตามพระบรมราโชบายของพระองค์

6.4.4 ร.ต.ล.นนทรี

บทละครพูดเรื่อง *ร.ต.ล.นนทรี* เป็นงานพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดัดแปลงมาจากงานวรรณกรรมภาษาฝรั่งเศสของอาร์ทรี มอเรอซ์ (Arthur Moran) กับอีฟ ปรีเออร์ (Yves Prieur) โดยทรงใช้นามพระปากกาว่า “ศรีอยุธยา” เรื่อง *ร.ต.ล.นนทรี* ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกใน*วารสารสมุทรสาร* ประจำเดือนมิถุนายนพ.ศ.2459⁹⁰ โดยบทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเรือดำน้ำลำใหม่ที่เพิ่งเข้าประจำการในกองทัพเรือแล้วประสบอุบัติเหตุขณะกำลัง

⁸⁷ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่อง เสียดสละ บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ และ หัวใจชายหนุ่ม*, หน้า 242.

⁸⁸ ยูภาพร เจือจินดา. “เสือป่า: โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง,” หน้า 183.

⁸⁹ พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, “พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516), หน้า 105.

⁹⁰ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, *บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล.นนทรี และ มหาตมะ* (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, 2519), หน้า ก.

ซ้อม ทำให้เรือจมลงใต้ท้องทะเลอย่างรวดเร็ว แม้ว่าทหารประจำเรือจะพยายามอย่างเต็มความสามารถที่จะทำให้ลอยขึ้นเหนือผิวน้ำแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จแต่อย่างไร จนทำให้ทหารประจำเรือต่างสิ้นหวังที่จะเอาชีวิตรอดจากสถานการณ์ดังกล่าว คงมีแต่เพียงนายเรือเอกเดซ ผู้บังคับการเรือที่พยายามคิดหาหนทางแก้ไขปัญหา จนกระทั่งเรือหลวงธนบุรีซึ่งเป็นเรือกู้ภัยมาเจอทุ่นลอยที่เรือนนทรีปล่อยขึ้นไป จึงได้พยายามทำการช่วยเหลือเรือนนทรี แต่ในครั้งแรกนั้นการช่วยเหลือไม่ประสบความสำเร็จ และอากาศภายในเรือก็เหลือน้อยลงจนทำให้ลูกเรือบางนายเสียชีวิตลง แต่ในที่สุดแล้วความพยายามที่จะกู้เรือขึ้นสู่ผิวน้ำก็ประสบความสำเร็จ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เรื่อง *ร.ต.ล.นนทรี* แสดงให้เห็นถึงความรู้ทางการทหารในพระองค์โดยเฉพาะเรื่องเรือดำน้ำ เนื่องจากในขณะนั้นเรื่องเรือดำน้ำเป็นเรื่องใหม่สำหรับชาวไทย ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก บรรดานักหนังสือพิมพ์ต่างเสนอข่าวการปฏิบัติการรบของเรือดำน้ำเยอรมันอยู่เสมอ แต่ก็ไม่มีใครให้ความรู้ในเชิงวิชาการเกี่ยวกับเรือดำน้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม และภายในกองทัพเรือก็มีแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์เพียงพระองค์เดียวที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรือดำน้ำอย่างถ่องแท้ ด้วยทรงเข้ารับการศึกษาวิชาทหารเรือจากโรงเรียนนายเรือมูริก (Marineschule Mürwik)⁹¹ ด้วยเหตุนี้เนื้อหาในเรื่องจึงมีการอธิบายให้เห็นถึงวิธีการทำงานของเรือดำน้ำ

“เรือ “นนทรี” กำลังเดินอยู่ใต้น้ำโดยใช้กล้องถ้ำมอง ได้ยินเสียงใบจักรพัดหือเรืออยู่ กับได้ยินเสียงคลื่นนิดหน่อย ผู้บังคับการนั่งอยู่ที่นำโต๊ะใต้กล้องถ้ำมอง ดูการเดินเรือ ต้นเรือเดินไปมา คนอื่น ๆ ประจำหน้าที่ต่าง ๆ คือพันจ่าโทกั้งประจำอยู่ที่จักรดำหัว จ่าตรีอ่อนประจำอยู่ที่จักรดำท้าย จ่าเอกเก๊ะประจำอยู่ที่

⁹¹ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระมหากษัตริย์คุณสมเด็จ พระปิยมหาราชที่ทรงมีต่อกองทัพเรือ (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2547), หน้า 139.

ก๊อกเปิดอากาศออกจากถังอับเฉากับก๊อกเปิดน้ำเข้าถัง จำตรีพันประจำที่จักรถือ
ทางเสือ โคมไฟฟ้า ติดเป็นแถวตามแกนแห่งเรือ ทำให้มีแสงสว่างไม่มีเงา”⁹²

จากคำบรรยายข้างต้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายถึงอุปกรณ์ต่าง ๆ
ที่ใช้ในเรือดำน้ำเช่น กล้องถ้ำมอง (Periscope) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการสังเกตการณ์ของเรือดำน้ำ
ในขณะที่เรือดำน้ำอยู่ใต้ผิวน้ำ ส่วนเสียงใบจักรพัดและเสียงคลื่นที่ได้ยินคือการใช้โซนาร์ (Sonar) เป็น
อุปกรณ์ในการตรวจหาวัตถุใต้น้ำ อุปกรณ์ดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างมากในขณะที่เรือดำน้ำอยู่ใต้น้ำ
เพราะเป็นอุปกรณ์เพียงอย่างเดียวที่จะระบุตำแหน่งของเรือดำน้ำลำอื่น ๆ ที่อยู่ใต้น้ำเช่นเดียวกันรวมทั้ง
เรือดำน้ำของตน ก๊อกเปิดอากาศออกจากถังอับเฉา และก๊อกเปิดน้ำเข้าถัง อุปกรณ์ทั้งสองอย่างนี้คือ
สิ่งที่จะทำให้เรือดำน้ำสามารถจมตัวเองหรือลอยตัวเองขึ้นสู่ผิวน้ำได้ซึ่งอุปกรณ์เฉพาะที่มีใช้ในเรือ
ดำน้ำเท่านั้น บทบรรยายที่กล่าวในข้างต้นเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความรู้ของพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีในเรื่องเรือดำน้ำ ในขณะที่เรื่องเรือดำน้ำนี้เป็นสิ่งที่ประชาชนให้ความสนใจ
เป็นอย่างมาก เพราะเป็นวิทยาการทางทหารชนิดใหม่ เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์สำหรับคนทั่วไปที่มีภาพ
ของเรือที่ปกติจะต้องลอยอยู่บนผิวน้ำเท่านั้น แต่การที่เรือประเภทใดประเภทหนึ่งสามารถแล่นอยู่ใต้น้ำ
ได้ย่อมเป็นที่สนใจถึงกลไกและวิธีการทำงาน สิ่งนี้เองพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นผู้หนึ่งที่มีความรู้ในเรื่องกลไกเกี่ยวกับเรือดำน้ำ แม้ว่าพระองค์จะไม่ได้ทรง
สำเร็จการศึกษาทางด้านวิชาทหารเรือมากก็ตาม แต่ก็สามารถพระราชนิพนธ์บทละครพูดที่มีเนื้อหา
อธิบายกลไกและการทำงานภายในเรือดำน้ำ และยังแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความใส่ใจต่อ
พัฒนาการยุทธโศปกรณ์ทางการทหาร ไม่ได้ปล่อยให้หน้าที่เหล่านี้ตกเป็นของพระเชษฐาหรือพระอนุชา
แต่ฝ่ายเดียว ซึ่งสิ่งนี้คือส่วนหนึ่งของพระราชประสงค์ที่ทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร
ให้กับพระองค์

บทสรุปของเรื่อง “ร.ต.ล.นนทรี” ยังคงมีรูปแบบเดียวกับงานพระราชนิพนธ์ประเภทบท
ละครพูดที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทหารเรื่องอื่นๆ ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
แสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของทหารที่จะต้องมีความกล้าหาญ เสียสละ และสิ่งสำคัญที่ถูกเน้นย้ำ

⁹² มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล.นนทรี และ มหาตมะ, หน้า 3.

ตลอดเวลาที่คือความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่แม้แต่ชีวิตของตนเองก็สามารถเสียสละเพื่อพระมหากษัตริย์ได้

“จำไว้นะเพื่อนเราทุกคน ถ้าเราตายคราวนี้ก็ไม่ใช่ตายร้าย เราถวายชีวิตเป็นราชพลีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็นหัวหน้าของชาติไทย”⁹³

งานพระราชนิพนธ์บทละครพูดซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับกิจการทหารที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์อย่างงานพระราชนิพนธ์เรื่อง *เสียดลชะ ทานรอง มหาตมะ หรือผิควินัย* เป็นต้น ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ ด้วยการสร้างภาพลักษณ์ ผู้นำทางทหาร และให้ความสำคัญแก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะจอมทัพของชาติ ผู้ที่จะนำพาชาติให้รอดพ้นจากอันตรายของอริราชศัตรู นอกจากนี้งานพระราชนิพนธ์เหล่านี้ยังถ่ายทอดภาพลักษณ์ทหารที่ดีที่จะต้องมีความจงรักภักดี และพร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อปกป้ององค์พระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครในการตอบโต้ข้อวิพากษ์วิจารณ์ของบุคคลต่าง ๆ ต่อพระราชนิพนธ์กิจการทหารในพระองค์ทั้งเรื่องเสียดลชะ การเรียกรายเงินเพื่อซื้อรบหลวงพระร่วง รวมทั้งยังใช้งานพระราชนิพนธ์เหล่านี้ในการอธิบายถึงกระแสต่อต้านจากทหารที่เกิดขึ้นกับพระองค์ในเหตุการณ์ร.ศ. 130 แม้งานพระราชนิพนธ์เหล่านี้จะไม่สามารถช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ได้เท่าใดนัก เนื่องจากเป็นงานที่เผยแพร่กันอยู่ในวงจำกัดอย่างในกลุ่มข้าราชการในพระองค์ และบรรดาเสียดลชะ แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ผ่านงานพระราชนิพนธ์เหล่านี้

⁹³ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล.นนทรี และ มหาตมะ*, หน้า 64.

6.5 สรุป

งานพระราชนิพนธ์ทั้งประเภทร้อยแก้ว และร้อยกรองได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สำคัญในการเผยแพร่แนวคิด อุดมคติ และพระราชดำริทางการเมือง การปกครองของพระองค์ออกสู่สาธารณชน ผ่านทางสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ในส่วนของงานพระราชนิพนธ์ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ จะมีทั้งงานพระราชนิพนธ์ที่มีลักษณะของงานกึ่งวิชาการ และบทละครพูด โดยมีทั้งบทพระราชนิพนธ์ที่พระราชนิพนธ์ขึ้นมาใหม่ และบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลบทความจากต่างประเทศ ซึ่งงานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทหารของพระองค์จะเป็นการอธิบายยุทธวิธีในการทำสงคราม ยุทธโศภณทางการทหารประเภทต่างเช่นเรือรบ เครื่องบิน หรือรถถัง รวมทั้งประวัติศาสตร์สงครามทั้งของทหารบก และทหารเรือ อันจะแสดงให้เห็นว่าทรงมีความรู้ทางการทหารสมัยใหม่เช่นเดียวกับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารมาโดยตรง

งานพระราชนิพนธ์ทางการทหารยังถูกใช้เพื่อสนับสนุนพระบรมราโชบายทางการทหารของพระองค์เป็นอย่างมากทั้งก่อนและหลังจากที่สยามได้เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร ด้วยพระองค์ทรงมีความจำเป็นที่จะต้องชักจูงให้คนไทยจำนวนมากที่ไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจพระราชหฤทัยของพระองค์ในการเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายอังกฤษ และฝรั่งเศส อันเนื่องมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อันเจ็บปวด ที่ทั้งสองชาติเคยกระทำร้ายประเทศไทยสยาม ให้หันมาสนับสนุนพระบรมราโชบายของพระองค์ในครั้งนี้ หรืออย่างน้อยก็ไม่ลุกขึ้นมาต่อต้านพระบรมราโชบายของพระองค์ พระองค์จึงใช้งานพระราชนิพนธ์ทางการทหารเพื่อเป็นการชี้แจง และสนับสนุนพระบรมราโชบายของพระองค์ที่เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ยุติลงแล้วยังทรงใช้งานพระราชนิพนธ์เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระบรมราโชบายทางการทหารของพระองค์เป็นสิ่งที่ถูกต้อง และพระราชดำริที่ให้สยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้นำเกียรติยศชื่อเสียงมาสู่ประเทศไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

การสร้างความสำเร็จให้แก่งานพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการทหารทั้งในส่วนของ การชักจูงให้ประชาชนคล้อยตามในพระบรมราโชบาย และการสร้างภาพลักษณ์ของพระองค์ให้เป็นนายทหารผู้มีความรู้ความสามารถ นับว่าเป็นสิ่งที่พระองค์ทรงให้ความใส่ใจพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่ทรงตระหนักดีว่าการไม่ได้สำเร็จการศึกษาวิชาทหารมาโดยตรงย่อมส่งผลต่อความน่าเชื่อถือ

ของงานพระราชนิพนธ์ โดยเฉพาะบรรดานักหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นที่มักเขียนบทความตอบโต้งานพระราชนิพนธ์อยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้จึงทรงแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการแปลบทความจากวารสารหรือหนังสือพิมพ์ที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย ทั้งยังทรงพยายามแสดงให้เห็นผู้อ่านงานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ได้รับรู้ว่าบทความที่ทรงแปลมานั้นเขียนขึ้นโดยนักเขียนที่ได้รับการยกย่องว่ามีความรู้ในด้านการทหารเป็นอย่างดี

นอกจากการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ผ่านงานพระราชนิพนธ์แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระองค์กับบรรดาทหาร และสร้างภาพลักษณ์ทหารที่ดีตามพระราชประสงค์ของพระองค์ โดยการสร้างภาพลักษณ์ให้ทหารในงานพระราชนิพนธ์เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม กล้าหาญ และเสียสละ ไม่ว่าจะเป็นทหารของสยาม หรือศัตรู และที่สำคัญที่สุดคือความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งงานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูดที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการทหารมักจบลงด้วยการกล่าวสรรเสริญพระปรีชาญาณของพระมหากษัตริย์ในฐานะจอมทัพของชาติ

บทที่ 7

บทสรุป

จากการศึกษาถึงการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแสดงให้เห็นว่าตลอดรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชสมบัตินั้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ด้วยความมุ่งหวังว่าภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์จะทำให้บรรดาทหารเกิดความเคารพ และจงรักภักดีต่อพระองค์ เปรียบเสมือนเดียวกับที่บรรดาทหารเหล่านี้ให้ความเคารพ และจงรักภักดีต่อบรรดาพระเชษฐาและพระอนุชาในพระองค์ อันจะเป็นการสนับสนุนการปกครองประเทศของพระองค์ให้เป็นไปอย่างราบรื่น

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์สืบเนื่องมาจากการที่ทรงขาดฐานพระราชอำนาจทางการทหารมาตั้งแต่เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งอำนาจในการบังคับบัญชาทหารกลับตกอยู่กับพระเชษฐาแลพระอนุชาในพระองค์ที่ต่างทรงสำเร็จการศึกษาวิชาการทหารมาจากต่างประเทศ ทั้งยังทรงดำรงตำแหน่งสำคัญในกองทัพซึ่งคุมกำลังทหารเป็นจำนวนมาก มาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้มีทหารใต้บังคับบัญชาที่พร้อมจะทำตามพระราชโองการ นอกจากนี้พระราชจริยวัตรส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่เป็นที่ชื่นชอบของบรรดาทหารเท่าใดนัก จากการที่ทรงให้ความสำคัญกับมหาดเล็กที่มีฐานะเป็นคนรับใช้ส่วนตัว มากกว่าทหารที่ทำหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ

นอกจากนี้อิทธิพลจากพระมหากษัตริย์ในชาติมหาอำนาจยังส่งผลต่อแนวคิดการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยในระหว่างที่พระองค์ทรงพระอักษรอยู่ที่ประเทศอังกฤษนั้นได้ทรงทำหน้าที่ผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศต่าง ๆ การเสด็จพระราชดำเนินในแต่ละครั้งนั้นพระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นบทบาท และพระราชกรณียกิจทางการทหารของพระมหากษัตริย์อย่างใน

ประเทศเยอรมนีและอังกฤษ สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลต่อ แนวพระราชดำริในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์เมื่อทรงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความใส่ใจพระราชหฤทัยต่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารก็คือ โลกทัศน์ที่แปรเปลี่ยนไปในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งกำลังก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 20 โลกทัศน์ในช่วงเวลาดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนภาพลักษณ์ของผู้นำประเทศจากภาพลักษณ์ของนักปกครอง นักการทูตที่มีความสามารถ มาเป็นภาพลักษณ์ของผู้นำทางทหารที่จะเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติในยามที่ประเทศชาติต้องเผชิญหน้ากับความไม่สงบสุข

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกรณียกิจทางทหารเพื่อสร้างพระราชอำนาจ และภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ผ่านกองเสือป่า และกรมทหารรักษาวัง เนื่องจากหน่วยงานทั้งสองเป็นกำลังทหารที่ขึ้นตรงต่อพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเปรียบเสมือนกองทัพส่วนพระองค์ที่ถูกสถาปนาขึ้นเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ผู้นำทางทหาร ที่พระองค์จะสามารถสั่งการใด ๆ ต่อกองทัพของพระองค์ เฉกเช่นเดียวกับบรรดาพระเจ้าซาร์และพระอนุชาในพระองค์ที่ต่างทรงมีพระอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จต่อหน่วยงานที่ทรงดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับบัญชา นอกจากการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารด้วยการสถาปนากองทัพส่วนพระองค์ขึ้นมาแล้ว ยังทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับบรรดาทหารในกองทัพด้วยการมีส่วนร่วมในการพัฒนากองทัพ ทั้งการบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบพระร่วง และพระราชกรณียกิจในด้านการพัฒนากิจการการบินของชาติ

สงครามโลกครั้งที่ 1 นับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดรัชสมัยที่พระองค์ทรงครองราชสมบัติมานั้นพระองค์เกือบไม่มีโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม หรือแสดงบทบาทในฐานะผู้นำทางการทหารแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ปะทุขึ้น พระองค์ทรงได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากทั้งในการตัดสินใจพระราชหฤทัยนำประเทศสยามเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรจนได้รับชัยชนะกลับมาส่งผลให้สยามสามารถแก้ไขสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมที่จัดทำไว้กับชาติต่าง ๆ รวมไปถึงการที่พระองค์ทรงมีส่วนสำคัญในการส่งทหารเข้าสู่สมรภูมิในทวีปยุโรป

เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ รวมทั้งภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ และมีความสามารถทางการทหาร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกที่จะนำภาพลักษณ์ในพระองค์ไปเปรียบเทียบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเฉพาะในสงครามโลกครั้งที่ 1 ทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ให้เหมือนกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเฉพาะในวันที่สยามประกาศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 และวันเฉลิมฉลองชัยชนะ ทรงใช้เครื่องทรง และพระราชพิธีอันเป็นการสื่อให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีภาพลักษณ์ของกษัตริย์นักรบเช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

เพื่อตอบแทนในความกล้าหาญของทหารที่เข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีชั้น อันเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่จะมอบให้แก่นายทหารที่กระทำกรบอย่างกล้าหาญ แม้มองโดยผิวเผินแล้วเครื่องราชอิสริยาภรณ์ใหม่ที่ถูกสถาปนาขึ้นนี้จะเป็นการตอบแทนความดีความชอบแก่บรรดาทหารทั้งหลาย แต่โดยแท้จริงแล้ว นัยสำคัญของเครื่องราชอิสริยาภรณ์ล้วนแต่เป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยการออกแบบเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีที่พยายามนำเสนอภาพลักษณ์กษัตริย์นักรบของพระองค์

งานพระราชนิพนธ์นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะงานพระราชนิพนธ์ใน *สมุทสารและดุสิตสมิต* ซึ่งพระองค์ทรงใช้งานพระราชนิพนธ์ที่ตีพิมพ์ในวารสารดังกล่าวในการนำเสนอความรู้และพระปรีชาญาณทางการทหารในพระองค์ รวมไปถึงการชักจูงคนให้คล้อยตามกับพระบรมราโชบายทางการทหารในพระองค์

ประเด็นสำคัญในการใช้งานพระราชนิพนธ์ในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ คือการใช้การอ้างอิงเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่งานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ ด้วยทรงตระหนักดีว่าพระองค์ทรงไม่ได้สำเร็จการศึกษาวิชาทหารมาโดยตรง อีกทั้งบรรดานักหนังสือพิมพ์ฝ่ายตรงข้ามกับพระองค์มักมีข้อโต้แย้งต่องานพระราชนิพนธ์ ด้วยเหตุนี้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือต่องานพระราชนิพนธ์ จึงทรงเลือกที่จะแปลงงานเขียนของนายทหาร และนักเขียนที่มีชื่อเสียงเพื่อนำมาสนับสนุนพระราชดำริ หรือพระบรมราโชบายทางการทหารในพระองค์

งานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูดนับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างมากในการตอบโต้ต่อข้อวิจารณ์ต่าง ๆ ที่มีต่อพระราชกรณียกิจทางการทหารในพระองค์ ทั้งเรื่องเสื่อป่า หรือเหตุการณ์ กบฏร.ศ. 130 พร้อมกันนี้งานพระราชนิพนธ์ในพระองค์ยังถูกใช้ในการสนับสนุนพระบรมราโชบายทางการทหารไปพร้อม ๆ กัน ส่วนสำคัญของงานพระราชนิพนธ์ประเภทบทละครพูดคือการสร้างภาพลักษณ์ของทหารตามพระราชดำริในพระองค์ ซึ่งทหารตามพระราชดำริที่ถูกเน้นย้ำในงานพระราชนิพนธ์เกือบทุกเรื่องที่มีทหารเป็นตัวเอกนั้น คือต้องมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

การสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้สะท้อนให้เห็นว่าวาทกรรมชาตินิยมที่ทรงใช้เพื่อให้ชาวจีนตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่มีต่อประเทศนั้นประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี จากการศึกษาพบว่าชาวจีนเป็นกลุ่มสำคัญที่มีส่วนร่วมในการบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนพระราชกรณียกิจทางการทหารในพระองค์อย่างต่อเนื่อง ทั้งกิจกรรมเสื่อป่า และการเรียไรเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วง สาเหตุสำคัญที่ชาวจีนต่างร่วมกันบริจาคเงินเป็นจำนวนมากก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าพวกตนมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

ประเด็นสำคัญจากการศึกษาพบว่าการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตตามที่พระอนุชาและพระเชษฐาในพระองค์ทรงเห็นสมควร โดยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสามารถมีพระราชกรณียกิจทางการทหารตามพระราชประสงค์ในพระองค์ ตราบที่พระราชกรณียกิจเหล่านั้นไม่กระทบกระเทือนต่อการบริหารราชการของกองทัพ แต่เมื่อใดก็ตามที่พระบรมราโชบายหรือพระราชกรณียกิจทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวส่งผลกระทบต่อกองทัพ พระเชษฐา และพระอนุชาในพระองค์จะทรงแสดงออกอย่างชัดเจนว่าทรงไม่เห็นด้วยและคัดค้านต่อพระราชกรณียกิจ หรือพระบรมราโชบายเหล่านั้น อย่างเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะก่อตั้งกองทหารที่มณฑลปักกิ่งได้ ทรงได้รับการคัดค้านจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ผลของการคัดค้านในครั้งนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องล้มเลิกความตั้งใจที่จะตั้งกองทหารที่มณฑลปักกิ่งได้ในสังกัดของกองทัพบก โดยทรงเปลี่ยนไปตั้งกองพันทหารราบที่ 3 ในสังกัดกรมทหารรักษาวัง ซึ่งเป็นหน่วยงานทหารที่ขึ้นตรงต่อพระองค์แทน และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงไม่ได้คัดค้านพระบรมราโชบายดังกล่าวแต่ประการใด

ในอีกด้านหนึ่งหากพระราชกรณียกิจ หรือพระบรมราชโองการทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เป็นผลดีต่อกองทัพ พระราชกรณียกิจดังกล่าวก็จะได้รับการสนับสนุนจากพระบรมวงศานุวงศ์ อย่างพระบรมราชาไชยาภิบาลที่ให้มีกรเรียไรเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วง แม้นักหนังสือพิมพ์ รวมทั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้แสดงท่าทีคัดค้านต่อพระบรมราชาไชยาภิบาลดังกล่าวอย่างเปิดเผย แต่สำหรับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ซึ่งทรงรับราชการอยู่ในกองทัพเรือขณะนั้นต่างสนับสนุนพระบรมราชาไชยาภิบาลในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ที่ทรงเคยมีเรื่องบาดหมางอย่างรุนแรงกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในตอนต้นรัชกาล ก็ทรงยินยอมรับเป็นกรรมการสรรหาเรือรบ รวมทั้งเสด็จพระดำเนินไปเลือกซื้อเรือรบที่ประเทศอังกฤษด้วยพระองค์เอง

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงแสดงให้เห็นถึงบทบาททางการทหารของพระองค์ในระหว่างที่สงครามโลกครั้งที่ 1 กำลังดำเนินอยู่ แต่ในอีกด้านหนึ่งสงครามครั้งนี้ได้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระองค์ทรงปราศจากพระราชอำนาจทางการทหาร อันเป็นผลให้พระองค์ไม่สามารถมีพระบรมราชาไชยาภิบาลทางการทหารต่าง ๆ ได้ โดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงคุมกำลังทหาร ขเห็นได้จากการนำสยามเข้าร่วมสงครามในครั้งนี้ แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะนำพาประเทศสยามเข้าร่วมสงครามในข้างฝ่ายสัมพันธมิตร แต่พระองค์ไม่สามารถกระทำได้ตามพระราชประสงค์ในทันที กลับต้องรอเสียงสนับสนุนจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตเสียก่อน

สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าพระราชอำนาจทางการทหารที่แท้จริงไม่ได้ตกอยู่กับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะทรงมีพระราชกรณียกิจเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์ อย่างไรก็ตามการที่ทรงสามารถประกอบพระราชกรณียกิจทางการทหารได้ก็เนื่องจากบรรดาพระเชษฐา และพระอนุชาในพระองค์ที่ทรงรับราชการทหารทรงไม่ได้คัดค้านพระราชกรณียกิจเหล่านั้น

เกือบจะทันทีหลังจากสิ้นสุตวรรษสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชกรณียกิจต่างๆ ที่พระองค์ทรงริเริ่มขึ้นเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารได้ถูกลดบทบาทและความสำคัญลงไปโดยปราศจากความโหยหาถึงความยิ่งใหญ่ในอดีต กองเสือป่าที่เคยมีกำลังพลเป็นจำนวนมากตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ไปจนถึงเสมียนตราประจำอำเภอได้กลายเป็นอดีตเพียงชั่วข้ามคืน กรมทหารรักษาวังที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นความหวังของความอยู่รอดในพระราชบัลลังก์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ถูกลดความสำคัญจนสุดท้ายแล้วเป็นเพียงกรมทหารหนึ่งในกองทัพบก และ *วารสารสมุทรสาร* ที่ครั้งหนึ่งเคยถูกใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดพระปรีชาญาณทางการทหารก็ถูกแทนที่ด้วย *วารสารนาวิกศาสตร์* ของราชนาวิกสภา อันเป็นวารสารที่ผู้เขียนมีความรู้ทางการทหารอย่างแท้จริง มิใช่การแปลหนังสือจากต่างประเทศเหมือนอย่างที่เราองค์ได้กระทำ

อย่างไรก็ตามแม้พระบรมราโชบายในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก แต่พระบรมราโชบายต่างๆ ที่พระองค์ทรงมีขึ้นด้วยพระราชประสงค์ส่วนพระองค์ได้มีส่วนสำคัญในการปลุกฝังจิตสำนึกของทหารในกองทัพในเวลาต่อมาให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด อันเป็นเหตุให้แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 ซึ่งมีความพยายามที่จะล้มล้างอำนาจและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ออกจากสังคมไทย แต่เพียง 15 ปีหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์ก็กลับขึ้นมาใช้อำนาจอีกครั้งหนึ่ง ด้วยความร่วมมือของกองทัพอันเป็นฐานอำนาจสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในเวลานั้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ความพยายามของคณะราษฎรในการล้มล้างบทบาทและอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ประสบความสำเร็จนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่จอมพลป.พิบูลสงครามได้นำพระบรมราโชบายเรื่องชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเป็นต้นแบบ ด้วยเหตุนี้แม้ว่าจอมพลป. ได้พยายามสร้างความเป็นไทยรูปแบบใหม่ที่ให้ความสำคัญแก่ตัวจอมพลป. ในฐานะผู้นำ และศูนย์กลางของประเทศแทนที่พระมหากษัตริย์ แต่ด้วยรูปแบบที่ไม่ได้แตกต่างไปจากพระบรมราโชบายชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้โครงสร้างของแนวคิด “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทย

ข้อเสนอเพิ่มเติมต่อการศึกษาวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*

แนวคิด “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริขึ้นเพื่อสร้างความรู้สึกรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนและทหาร ได้กลายเป็นต้นแบบสำคัญของทางสร้างทหารตามอุดมคติของกองทัพไทยในยุคหลังพ.ศ.2500 ที่จะต้องมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด โดยมีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งพยายามสร้างภาพลักษณ์นายทหารที่มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ออกสู่สาธารณชนเป็นผู้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้อย่างเป็นทางการจนสุดท้ายแล้วกองทัพกับสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ถูกยึดโยงเข้าด้วยกันอย่างมิสามารถแบ่งแยกได้

การสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนับได้ว่าเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดรัชสมัยของพระองค์ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารในพระองค์ประสบความสำเร็จก็คือความจงรักภักดี ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงพยายามปลูกฝังให้ทหารมีจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด ผ่านวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ทรงมีพระราชดำริขึ้น อย่างไรก็ตามความพยายามส่วนพระองค์ที่จะสร้างความจงรักภักดีจะไม่ประสบความสำเร็จด้วยปัจจัยแวดล้อมหลายประการ แต่พระราชกรณียกิจทางการทหารต่าง ๆ ที่ทรงประกอบขึ้นนี้ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และในเวลาต่อมา วาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการกลับขึ้นมาใช้อำนาจและบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่งของสถาบันพระมหากษัตริย์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยกลุ่มคณะราษฎรในพ.ศ.2475

* ในส่วนนี้เป็นข้อเสนอเพิ่มเติมสำหรับผู้สนใจศึกษาผลกระทบของวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริขึ้นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์

7.1 การปลูกฝังอุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ตลอดรัชสมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติ พระบรมราชาบายชาตินิยมได้ถูกนำมาใช้ในการสนับสนุนการปกครองประเทศอย่างต่อเนื่อง ประเด็นสำคัญของพระบรมราชาบายชาตินิยมที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำมาใช้คือการเน้นให้ประชาชนตระหนักถึงหน้าที่แห่งความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ อันเป็นเครื่องหมายที่ใช้แสดงว่าคนคนนั้นเป็นคนไทยที่แท้จริงหรือไม่⁷¹¹ เพื่อปลูกฝังความจงรักภักดีให้เกิดขึ้นในประชาชนชาวไทยทุกคน การศึกษาจึงเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ โดยในพ.ศ.2464 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น เป็นการบังคับให้เด็กไทยทุกคนที่อายุครบ 7 ปีบริบูรณ์ต้องเข้ารับการศึกษาในระดับประถมศึกษาจนกระทั่งอายุ 14 ปีบริบูรณ์⁷¹² พระราชบัญญัตินี้มีความมุ่งหวังที่จะให้นักเรียนมีความรู้ขั้นพื้นฐานในวิชาต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพหลังสำเร็จการศึกษา แต่เหนือสิ่งอื่นใดพระราชบัญญัตินี้ยังมีส่วนสำคัญต่อการสนับสนุนพระบรมราชาบายราชาชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการวางหลักสูตรการเรียนการสอนที่เน้นย้ำให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญของสถาบัน “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์”⁷¹³ ด้วยการบรรจุให้มีการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย ภูมิศาสตร์ไทย และการเน้นย้ำให้นักเรียนตระหนักถึงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์⁷¹⁴

หนังสือเรื่อง *พลเมืองดี* ของพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ นับได้ว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากในการสร้างจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีแก่พระมหากษัตริย์ ด้วยเป็นตำราแบบเรียนหลวง ที่ทางรัฐบาลกำหนดให้ทุกโรงเรียนต้องใช้ในการเรียนการสอน ส่วนหนึ่งของเนื้อหาในหนังสือ *พลเมืองดี* เป็นการอธิบายให้นักเรียนได้ตระหนักว่าหน้าที่ของพลเมืองที่ดีคือการมีความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหา

⁷¹¹ อัครพาทู, *ความเป็นชาติโดยแท้จริง (และ) มะพร้าวต้นตอ* (กรุงเทพฯ: เจริญรัตน์การพิมพ์, 2520), หน้า 15.

⁷¹² “พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 38, ตอนที่ 0 ก (23 กันยายน 2464): 246 – 248.

⁷¹³ มนูญ ลาซโรจน์, “นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453 - พ.ศ.2468),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521), หน้า 36.

⁷¹⁴ จิระพันธ์ ชาตินินนา, “การดำเนินนโยบายชาตินิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” หน้า 146.

กรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงสร้างความสำเร็จรุ่งเรืองให้แก่ประเทศ⁷¹⁵ หนังสือ *พลเมืองดี* ยังอธิบายว่าการที่ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่สุขสบาย ก็เนื่องจากพระปรีชาญาณ และพระบารมีในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปกครองประเทศด้วยความใส่พระราชหฤทัย⁷¹⁶ นอกจากการก่อสร้างหลักสูตร และตำราเรียนซึ่งมุ่งหวังที่จะสร้างจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของนักเรียนต่อพระมหากษัตริย์แล้ว ครูผู้สอนซึ่งมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ และจิตสำนึกต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนนั้น ยังได้ถูกปลูกฝังให้ตระหนักถึงหน้าที่สำคัญของครูที่นอกจากจะต้องสอนความรู้ให้แก่นักเรียนแล้ว หน้าที่สำคัญของครูอีกประการหนึ่งคือการอบรมให้นักเรียนเป็นคนดีของสังคม กระทำประโยชน์ต่อชาติ และมีความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว⁷¹⁷

นอกจากการศึกษาแล้ว ธงชาติเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งในการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ด้วยการนำแนวคิดเรื่องชาติ ศาสน์ กษัตริย์มาสร้างความหมายให้แก่ธงไตรรงค์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้จัดทำธงชาติขึ้นมาใหม่ใน พ.ศ.2460 แทนธงริ้วแดงขาวที่พระองค์มีพระราชดำริให้ทดลองใช้ขึ้นแทนธงช้าง การเปลี่ยนแปลงธงชาติในครั้งนี้ ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ธงชาติมีสัญลักษณ์เหมือนกับธงชาติประเทศอื่น ๆ ที่เข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 กับฝ่ายสัมพันธมิตร⁷¹⁸ ด้วยเหตุนี้ธงชาติใหม่ที่พระองค์ทรงออกแบบจึงประกอบไปด้วยสีแดง สีขาวอันเป็นสีดั้งเดิมของธงริ้วแดงขาว และสีน้ำเงินตรงกลางผืนธงซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้เพิ่มขึ้นมา⁷¹⁹ นอกจากนี้ยังทรงพระราชทานความหมายให้แก่สีต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่บนธงชาติในงานพระราชพิธีเรื่อง “เครื่องหมายแห่งไตรรงค์” ซึ่งพระองค์ทรงใช้พระนามแฝงว่า “วรรณะสมิต” ทรงให้ความหมายว่าสีแดงนั้น

⁷¹⁵ ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายจรูญ เรืองวิเศษ ต.ช. ต.ม. ณ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2541 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2541), หน้า 136.

⁷¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

⁷¹⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, หน้า 36.

⁷¹⁸ “พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติธง พุทธศักราช 2460,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 34, ตอนที่ 0 ก (30 กันยายน 2460): 438.

⁷¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 437.

หมายถึงเลือดของชาวไทยที่ปกป้องประเทศชาติและศาสนา ส่วนสีขาวหมายถึงพระพุทธศาสนา และสีน้ำเงินเป็นสีที่พระองค์ทรงโปรดเป็นการส่วนพระองค์⁷²⁰ หรือก็คือสัญลักษณ์แทนพระมหากษัตริย์⁷²¹

การปลูกฝังเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกถ่ายทอดเรื่อยมาแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง แต่แนวคิดดังกล่าวก็ยังถูกให้ความสำคัญเรื่อยมาจนสถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ของชาติไทย ที่ประชาชนถูกสอนให้ตระหนักถึงความสำคัญ ผลประการหนึ่งที่ตามมาคือ ประชาชนมีแนวโน้มที่จะยอมรับ และให้การสนับสนุนการกระทำใด ๆ ก็ตามที่นำสถาบันพระมหากษัตริย์มาเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในการกระทำนั้น ๆ

7.2 การปลูกฝังความจงรักภักดีของทหารต่อพระมหากษัตริย์

กองทัพถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศชาติอย่างมาก ดังนั้นประเทศใดที่มีกองทัพที่เข้มแข็งก็เท่ากับมีหลักประกันในความมั่นคงของประเทศ ด้วยเหตุนี้ทุกประเทศ รวมทั้งสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงพยายามเสริมสร้างกองทัพให้มีความเข้มแข็ง ด้วยการจัดหางบประมาณให้แก่กระทรวงกลาโหมเป็นจำนวนมากเพื่อจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ในยามศึกสงคราม อย่างไรก็ตามการมีกองทัพที่เข้มแข็งก็เปรียบเสมือนดาบสองคมหากทหารในกองทัพไม่มีความจงรักภักดีต่อผู้ปกครองประเทศแล้ว การลุกขึ้นก่อการปฏิวัติก็อาจเกิดขึ้นได้ง่าย ด้วยเหตุนี้สิ่งจำเป็นประการหนึ่งที่กระทำควบคู่กับการพัฒนากองทัพให้มีความเข้มแข็งก็คือ การสร้างจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของบรรดาทหารต่อผู้ปกครองประเทศ สำหรับกองทัพสยามนั้น ความพยายามในการปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารให้มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกกระทำขึ้นในหลากหลายรูปแบบ เช่น การสื่อสารทางตรงที่เน้นย้ำให้ทหารได้ตระหนักถึงความสำคัญ และพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีต่อพวกเขา ซึ่งเริ่มตั้งแต่เมื่อก้าวเข้าสู่รั้วโรงเรียนนายร้อย บรรดานักเรียนนายร้อยจะถูกปลูกฝังให้สำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ที่

⁷²⁰ วรรณะสมิต, “เครื่องหมายแห่งไตรรงค์,” ดุสิตสมิต เล่ม 1 ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2461 ฉบับพิเศษสำหรับแปดที่รักในงานเฉลิมพระชนมพรรษา (ธันวาคม – มกราคม – กุมภาพันธ์ 2461): 42.

⁷²¹ อมรตฤณารักษ์, จมื่น, เหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนธงชาติไทยอันเกล้ารัชกาลที่ 6 สวรรคตออกกระษัตริย์ 6 โปรตเกล้าเจ้าให้เลิกหวย ก.ข. ที่ประทับชายทะเลของรัชกาลที่ 6 กำเนิดสวนลุมพินี (กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา, 2512), หน้า 29.

ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ให้นักเรียนนายร้อยได้ศึกษาเล่าเรียนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ต่างจากนักเรียนในระบบสามัญ จวบจนกระทั่งเมื่อสำเร็จการศึกษาบรรดานักเรียนนายร้อยเหล่านี้ก็มีสิทธิเข้ารับราชการ และได้รับพระราชทานเงินเดือน⁷²²

การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ยังกระทำโดยทางอ้อมผ่านสิ่งต่าง ๆ รอบตัวทหาร เครื่องแบบทหารนับเป็นวาทกรรมอย่างดีในการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยการนำสัญลักษณ์อันเป็นตัวแทนของสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแบบทหาร เช่น การนำพระมหามงกุฎมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องหมายบอกตำแหน่งชั้นยศสำหรับนายทหารชั้นนายพัน และนายพล การนำจักรซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงราชวงศ์จักรีเพื่อบอกระดับยศของนายทหารเรือระดับนายพล⁷²³

7.2.1 การปลูกฝังความจงรักภักดีผ่านพระราชกรณียกิจ

การปลูกฝังความจงรักภักดีเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการก่อกบฏ ร.ศ. 130 ด้วยก่อนหน้าที่จะเกิดกบฏนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่ได้ใส่พระราชหฤทัยต่อความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับกองทัพเท่าใดนัก จึงทำให้เกิดเหตุการณ์บาดหมางใจระหว่างพระองค์และทหารเป็นระยะตั้งแต่เมื่อครั้งที่ทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมาร เช่น เหตุการณ์ที่นายทหารกลุ่มหนึ่งทะเลาะวิวาทกับมหาดเล็กในพระองค์ การทะเลาะวิวาทในครั้งนั้นจบลงโดยบรรดาทหารที่ทะเลาะวิวาทในครั้งนั้นถูกลงโทษด้วยการโบยตามพระราชประสงค์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ บทรูปของเหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้ทหารจำนวนมากในกองทัพไม่พอใจการกระทำของพระองค์เป็นอย่างมาก ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชสมบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับกองทัพก็ยิ่งตกต่ำลงเป็นอย่างมาก ทั้งการลดความสำคัญของนักเรียนนายร้อยที่แต่เดิมในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาบรรดานักเรียนนายร้อยทุกคนจะมีโอกาสได้ร่วมพิธีบริเวณในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

⁷²² กนกวลี ชูชัยยะ, “พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 38.

⁷²³ Rappa, Antonio L., *Thai military culture in late modernity* (Bangkok : The Conference, 2008), p.3

เจ้าอยู่หัวนักเรียนนายร้อยก็ต้องร่วมกระทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาบริเวณศาลาสหทัยสมาคม⁷²⁴ และเมื่อกองเสือป่าที่ทรงก่อตั้งขึ้นเพื่อหวังให้เป็นกองทัพส่วนพระองค์ได้กลายเป็นฉนวนเหตุสำคัญของการก่อการกบฏ แม้การก่อกบฏในครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จตามที่บรรดาทหารเหล่านั้นตั้งความหวังไว้ แต่เหตุการณ์ในครั้งนีถือว่ามีส่วนสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มพระบรมราโชบายที่จะสร้างจิตสำนึกให้ทหารมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด

เพื่อสร้างความจงรักภักดีของทหารต่อพระมหากษัตริย์ การเรียนการสอนในโรงเรียนนายร้อยจึงได้มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรโดยมุ่งเน้นให้ทหารมีความตระหนักรู้ว่าการจงรักภักดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงมีการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ที่เน้นย้ำเรื่องราววีรกรรมความกล้าหาญของพระมหากษัตริย์ในอดีต⁷²⁵ ทั้งยังมีการจัดทำเอกสารคำสั่งสอนทหารเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้ทหารทุกนายตระหนักรู้ว่า ทหารมีหน้าที่ปกป้องพระมหากษัตริย์ รวมทั้งจะต้องมีความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์ที่พระราชทานเงินเดือน เครื่องใช้สอยต่าง ๆ ให้ทหาร และครอบครัวได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบาย⁷²⁶

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ต่อกิจการของกองทัพด้วยการเสด็จพระราชดำเนินเยือนโรงเรียนนายร้อยเป็นประจำทุกปีเพื่อพระราชทานรางวัลแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และทอดพระเนตรการแสดงละครของนักเรียนนายร้อย⁷²⁷ นอกจากนี้ทรงพยายามปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีให้แก่บรรดานายทหารทั้งหลายผ่านพระบรมราโชวาทที่พระราชทานให้แก่ทหารเนื่องในโอกาสต่างๆ ซึ่งได้กลายเป็นเครื่องมือย้ำเตือนให้ทหารทั้งหลายไม่ว่าจะมีตำแหน่งใด ๆ ก็ตามได้ตระหนักรู้ว่านายทหารทุกนายล้วนแต่มีหน้าที่ที่เหมือนกันคือจะต้องปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ด้วยชีวิต⁷²⁸ อย่างไรก็ตามพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงแสดงให้เห็น

⁷²⁴ Sukanya Bumroongsook, "Chulachomkao Royal Military Academy: The modernization of military education in Thailand (1887 – 1946)," p.137 – 138.

⁷²⁵ กนกวลี ชูชัยยะ, "พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524," หน้า 78.

⁷²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

⁷²⁷ Sukanya Bumroongsook, "Chulachomkao Royal Military Academy: The modernization of military education in Thailand (1887 – 1946)," p.146.

⁷²⁸ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระจรมหาอภินิติที่ 6 พระราชทาน แด่ทหารในกองทัพบกสยาม, หน้า 29.

เห็นว่าหน้าที่ทหารยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องชาติ และพระมหากษัตริย์นั้น คนในครอบครัวของทหารเหล่านั้นจะไม่ถูกทอดทิ้งโดยพระองค์จะคอยดูแลคนเหล่านั้นต่อไป⁷²⁹

การปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารต่อพระมหากษัตริย์ถูกกระทำอย่างต่อเนื่องแม้รัชสมัยในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะสิ้นสุดลงแล้ว แต่นโยบายดังกล่าวก็ยังคงดำเนินต่อไปโดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ใช่เพียงการปลูกฝังความจงรักภักดีผ่านการอบรม หรืองานพระราชนิพนธ์เหมือนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เป็นการปลูกฝังความจงรักภักดีผ่านพิธีกรรมทางการทหารในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพล และการเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานกระบี่ให้แก่นักเรียนนายร้อยที่สำเร็จการศึกษา

พิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพล* เกิดขึ้นครั้งแรกในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2470** ณ พระลาน พระราชวังดุสิต⁷³⁰ อันเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อให้ทหารได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องพระมหากษัตริย์ และชาติบ้านเมืองด้วยชีวิตของตน⁷³¹ โดยที่พิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลในครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีทรงร่วมในพิธีด้วย โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงม้าพระที่นั่งตรวจแถวทหารที่เข้าร่วมกระทำสัตย์ปฏิญาณตน⁷³²

⁷²⁹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 พระราชทาน แต่ทหารในกองทัพบกสยาม, หน้า 29.

* ธงชัยเฉลิมพลเป็นธงประจำหน่วยทหารซึ่งเป็นสิ่งที่ทหารต้องให้ความเคารพเปรียบเสมือนองค์พระมหากษัตริย์ ธงชัยเฉลิมพลถือกำเนิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยหน่วยทหารหน่วยแรกที่ได้รับพระราชทานธงชัยเฉลิมพลคือกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง

** กรมทหารที่เข้าร่วมพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลครั้งแรกประกอบด้วย 1.กองบังคับการผสม 2.กองแตตรง 3.กองพัน นักเรียนนายร้อย นักเรียนนายเรือ นักเรียนนายดาบ นักเรียนนายดาบแพทย์ 4.กองบังคับการกองพลที่ 1 รักษาพระองค์ 5.กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ 6.ทหารรักษาวัง 7.กรมทหารราบที่ 2 8.กรมทหารราบที่ 3 9.กรมทหารม้าของกองทัพน้อยที่ 1 10.กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ 11.กรมทหารช่างที่ 1 รักษาพระองค์ 12.กองสัมภาระที่ 1 และ 2 กองเสนารักษที่ 1 และที่ 2 หมวดหมู่เสนารักษ และหมู่สัตว์รักษของกองทหารในกรุงเทพฯ จัดรวมเป็นกองพัน 13.ทหารเรือ

⁷³⁰ “พิธีกระทำสัตย์สาบานต่อธงชัยเฉลิมพล ของทหารที่กรุงเทพฯ ฯ ซึ่งได้กระทำหน้าพระที่นั่ง พ.ศ.2470,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44, ตอนที่ ง (16 ตุลาคม 2470): 2129.

⁷³¹ กนกวลี ชูชัยยะ, “พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475 – 2524,” หน้า 39.

⁷³² “พิธีกระทำสัตย์สาบานต่อธงชัยเฉลิมพล ของทหารที่กรุงเทพฯ ฯ ซึ่งได้กระทำหน้าพระที่นั่ง พ.ศ.2470,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44, ตอนที่ ง (16 ตุลาคม 2470): 2130 – 2131.

พิธีที่สำคัญอีกพิธีหนึ่งสำหรับนายทหารทุกนายซึ่งเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ พิธีพระราชทานกระบี่ให้แก่นักเรียนนายร้อยที่สำเร็จการศึกษา⁷³³ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานกระบี่แก่นักเรียนนายร้อยที่สำเร็จการศึกษาเป็นประจำ การพระราชทานกระบี่แก่นักเรียนนายร้อยที่กำลังจะกลายเป็นนายทหารอาชีพในเวลาอันใกล้นี้เป็นการย้ำเตือนให้นักเรียนนายร้อยทุกคนตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องปกป้องประเทศชาติ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การเสด็จพระราชดำเนินพิธีพระราชทานกระบี่นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้กระทำอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรให้แก่บัณฑิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะยุติลง โดยให้ผู้แทนพระองค์เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรแทน แต่สำหรับการพระราชทานกระบี่ให้แก่เรียนนายร้อยนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังคงพระราชทานกระบี่ให้แก่เรียนนายร้อยเหล่านี้ด้วยพระองค์เองตลอดมาจนกระทั่งในพ.ศ.2555 จึงได้ใช้ผู้แทนพระองค์ในการพระราชทานกระบี่ให้แก่เรียนนายร้อยแทน แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ถือให้ทหารเป็นบุคคลกลุ่มพิเศษที่สถาบันให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบรรดานายทหารที่จะก้าวขึ้นไปเป็นผู้บังคับบัญชาของกองทัพในอนาคต

7.3 ชาตินิยมตามแบบฉบับของจอมพลป. พิบูลสงคราม

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 คณะราษฎรได้พยายามลดบทบาทและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ลงเพื่อมิให้สถาบันคงสถานะของความเป็นศูนย์กลางของชาติไทยอีกต่อไป เรื่องสำคัญอย่างหนึ่งที่คณะราษฎรพยายามทำก็คือการลบภาพลักษณ์สมมติเทพ และความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยการยกเลิกพระราชพิธีต่าง ๆ อย่างพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีพยุหยาตราสถลมารคและชลมารค เป็นต้น นอกจากนี้ยังให้ยุบกระทรวงมรุธาธิการและกระทรวงวังอันเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงต่อสถาบันพระมหากษัตริย์⁷³⁴

⁷³³ “พระบรมราชาวาท ในการพระราชทานกระบี่แก่นักเรียนนายร้อย วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ.2474,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49, ตอนที่ 10 (10 เมษายน 2475): 120 – 124.

⁷³⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย (กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538), หน้า 173.

อย่างไรก็ตามแม้คณะราษฎรจะมีความพยายามในการลดบทบาทและอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ลง แต่ก็ยังพยายามหาหนทางประนีประนอมกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ยังคงมีอิทธิพลอยู่ในหมู่ข้าราชการรุ่นเก่าและสังคมไทยอยู่มาก จวบจนกระทั่งเมื่อจอมพลป. พิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนา อำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ลดลงเป็นอย่างมากหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชย์สมบัติ โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลซึ่งขณะนั้นทรงมีพระชนมายุ 10 พรรษาเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแทน ด้วยเหตุนี้จอมพลป. จึงใช้นโยบายที่แสดงความเป็นปฏิปักษ์เพื่อการลดอำนาจและบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ออกจากสังคมไทยอย่างเปิดเผย พร้อม กันนี้ยังได้สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นศูนย์กลางของชาติไทยแทนที่พระมหากษัตริย์

7.3.1 จอมพลป. พิบูลสงครามกับกองทัพ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะราษฎรได้ทำการลดทอนอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการกำจัดอำนาจทางทหาร ด้วยเหตุนี้นายทหารในระดับสูงจำนวน 41 นายจึงถูกให้ออกจากราชการ ซึ่งทั้งหมดล้วนแต่เป็นนายทหารที่มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือไม่เช่นนั้นแล้วก็เป็นเชื้อพระวงศ์ และเพื่อเสริมสร้างฐานอำนาจทางทหารของคณะราษฎร ตำแหน่งเหล่านี้จึงถูกแทนที่ด้วยนายทหารในกลุ่มคณะราษฎร และกลุ่มนายทหารที่คณะราษฎรเชื่อว่าจะมีความจงรักภักดีต่อพวกตน ด้วยเหตุนี้พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำของคณะราษฎรจึงได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก โดยมีพ.อ.พระยาทรงสุรเดชดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบก⁷³⁵ ส่วนจอมพลป. พิบูลสงคราม ซึ่งขณะนั้นยังคงมียศ พ.ต.หลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งรองผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ แม้ว่าพระยาทรงสุรเดชจะมีความพยายามที่จะย้ายหลวงพิบูลสงครามไปดำรงตำแหน่งอื่นที่ไม่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความไม่ลงรอยกันตั้งแต่เมื่อครั้งเตรียมการปฏิวัติ⁷³⁶

⁷³⁵ Sukanya Bumroongsook, "Chulachomkao Royal Military Academy: The modernization of military education in Thailand (1887 – 1946)," p. 222.

⁷³⁶ Ibid, p. 224 – 225.

เหตุการณ์กบฏบวรเดชในพ.ศ.2476 เป็นจุดเริ่มต้นของการสถาปนาอำนาจและบทบาททางการทหารของ พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม เมื่อเขาได้รับแต่งตั้งจากพ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นผู้บัญชาการปราบกบฏในครั้งนี้⁷³⁷ การกบฏครั้งนี้จบลงด้วยชัยชนะของรัฐบาล พ.ท.หลวงพิบูลสงครามซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาในการปราบกบฏจึงได้รับความดีความชอบ รวมทั้งความไว้วางใจเป็นอย่างมากจากพ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา โดยได้รับตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบก ในพ.ศ. 2476 และตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พร้อมได้เลื่อนยศเป็นพันเอกในปีถัดมา⁷³⁸ พ.อ.หลวงพิบูลสงครามก้าวขึ้นมาเป็นบุคคลที่มีอำนาจสูงสุดในกองทัพในพ.ศ.2481 เมื่อได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งเป็นการวางรากฐานอำนาจทางการทหารให้แก่ พ.อ.หลวงพิบูลสงครามที่จะขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเดือนธันวาคมของปีเดียวกัน

เมื่อพ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนาก้าวลงจากตำแหน่งทางการเมือง พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งถูกวางตัวเป็นทายาททางการเมืองได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อ ด้วยความตระหนักว่าตลอดระยะเวลา นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นบรรดาผู้ปกครองของคณะราษฎรต้องเผชิญหน้ากับการท้าทายอำนาจของฝ่ายอนุรักษนิยม ด้วยเหตุนี้หนทางเดียวที่จะสร้างเสถียรภาพให้แก่ตนเองก็คือการใช้มาตรการทางทหาร และตำรวจ⁷³⁹ การปกครองระบอบเผด็จการทหารจึงถูกนำมาใช้ในการปกครองประเทศไทย แต่การที่จะใช้การปกครองระบอบเผด็จการทหารได้นั้น ตัวผู้นำจำเป็นต้องได้รับการยอมรับ และเคารพเชื่อฟังจากบรรดาทหารในกองทัพ ซึ่งการปฏิรูปกองทัพของคณะราษฎรในระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีส่วนช่วยสร้างอำนาจทางการทหารให้แก่จอมพลป. เป็นอย่างมาก เนื่องจากคณะราษฎรได้ปลูกฝังแนวคิดให้ทหารในกรอบใหม่ ที่มุ่งเน้นให้ทหารตระหนักในหน้าที่ของตนที่ไม่ใช่การปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์อีกต่อไป แต่เป็นการปกป้องรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังยังมีการเปลี่ยนแปลงสามัญสำนึกของทหารที่เคยให้ความสำคัญแก่พระมหากษัตริย์ในฐานะ

⁷³⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*, หน้า 138.

⁷³⁸ สุราชัย ยิ้มประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย: ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491 – 2500)* (กรุงเทพฯ: พีเพรส , 2553, พิมพ์ครั้งที่ 3), หน้า 24.

⁷³⁹ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492*, กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ, 2532.

จอมทัพของชาติ ก็เปลี่ยนมาเป็นการให้ความสำคัญต่อผู้บัญชาการทหารบกในฐานะผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหารในกองทัพ⁷⁴⁰

ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้จอมพลป. สามารถสถาปนาตนเองขึ้นเป็นศูนย์กลางของกองทัพแทนที่สถาบันพระมหากษัตริย์ได้โดยง่าย เนื่องจากในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลยังทรงเยาว์พระชันษา และทรงไม่มีพระราชอำนาจ หรือบทบาทใด ๆ ภายในกองทัพด้วยเหตุนี้จอมพลป. ซึ่งเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ และได้รับการสนับสนุนจากบรรดานายทหารคนอื่น ๆ ซึ่งล้วนแต่ดำรงตำแหน่งที่สำคัญภายในกองทัพ เช่น พ.ท.หลวงพรหมโยธี (มังกร ผลชีวิน) พ.ท.หลวงสวัสดิ์ธรมรงค์ (สวัสดิ์ ดาระสวัสดิ์) พ.ท.หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต (ควน จิตตาคุณ)⁷⁴¹ จึงก้าวขึ้นมาแทนที่พระมหากษัตริย์

จากความต้องการใช้กองทัพเป็นฐานอำนาจ ทำให้ในช่วงเวลาที่จอมพลป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี กองทัพจึงได้รับการพัฒนาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกรมทหารปืนใหญ่ซึ่งเป็นหน่วยทหารที่จอมพลป. เติบโตมาในหน้าที่ราชการ จอมพลป. ได้พัฒนากลุ่มทหารปืนใหญ่ให้มีความทันสมัยโดยมีการจัดซื้อปืนใหญ่ชนิดใหม่ที่ไคร้รถยนต์ลากจูงแทนการใช้ม้า เปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนทหารปืนใหญ่เป็นแบบฝรั่งเศส และเบลเยียม แทนหลักสูตรของเยอรมัน⁷⁴² อีกทั้งยังมีการก่อตั้งโรงเรียนเทคนิคทหารบกซึ่งจอมพลป. ได้ลอกเลียนแบบมาจากโรงเรียนเทคนิคของฝรั่งเศส (École Polytechnique) อันเป็นการเพิ่มจำนวนกำลังพลที่มีคุณภาพให้แก่กองทัพ⁷⁴³ นอกจากนี้การพัฒนากองทัพบกให้มีความทันสมัยแล้วจอมพลป. ยังพัฒนากองทัพเรือโดยการจัดซื้อเรือประเภทต่าง ๆ รวมทั้งเรือดำน้ำจากประเทศญี่ปุ่น และยังปรับปรุงสถานีเรือที่สัตหีบซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ทรงก่อตั้งไว้ ก็ได้รับการพัฒนาให้กลายเป็นฐานทัพเรือ ส่วน

⁷⁴⁰ กนกวลี ชูชัยยะ, “พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524,” หน้า 103.

⁷⁴¹ สุราษฎร์ ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย : ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491 – 2500), หน้า 24.

⁷⁴² ไพบุลย์ กาญจนพิบูลย์, อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี พมมา จอมพล ป. พิบูลสงคราม 14 กรกฎาคม 2540 ศูนย์การทหารปืนใหญ่ (ลพบุรี: ศูนย์การทหารปืนใหญ่ ค่ายพลโยธิน, 2540), หน้า 433.

⁷⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 458.

กำลังทางอากาศนั้นได้มีการยกกรมทหารอากาศ ที่สังกัดอยู่ในกองทัพบก ขึ้นเป็นกองทัพอากาศพร้อม ๆ กับการจัดซื้อเครื่องบินประเภทต่าง ๆ จากสหรัฐฯ เข้ามาประจำการ⁷⁴⁴

การพัฒนากองทัพให้มีความเข้มแข็งได้มีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างอำนาจให้แก่จอมพลป. พิบูลสงคราม ที่นอกจากจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และผู้บัญชาการทหารบก ทำให้จอมพลป. กลายเป็นบุคคลที่กุมอำนาจทางการเมืองของประเทศไว้ที่ตนเองอย่างเบ็ดเสร็จ และเมื่อจอมพลป. สามารถควบคุมกองทัพได้แล้ว การยกตัวเองขึ้นมาเป็นศูนย์กลางของชาติแทนที่สถาบันพระมหากษัตริย์จึงไม่ใช่เรื่องไกลเกินเอื้อมแต่ประการใด

7.3.2 การสร้างความเป็นไทยที่ไม่ต้องการพระมหากษัตริย์

ถึงแม้จอมพลป. พิบูลสงครามจะเป็นหนึ่งในสมาชิกของคณะราษฎรที่ร่วมเปลี่ยนแปลงประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย แต่ด้วยพื้นฐานการศึกษาของจอมพลป. ที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก และโรงเรียนทหารปืนใหญ่ที่ฟองเตนโบล (École d'application de l'artillerie, Fontainebleau) ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งสถานศึกษาทั้งสองแห่งต่างปลูกฝังแนวคิดในลักษณะอนุรักษนิยมให้แก่ผู้เรียน มากกว่าแนวคิดหัวก้าวหน้าตามแบบมหาวิทยาลัยทั่วไปในทวีปยุโรป ทำให้จอมพลป. มีแนวคิดที่โน้มเอียงไปในลักษณะเผด็จการที่ต้องการรวมอำนาจการปกครองมาไว้ที่ตัวเอง⁷⁴⁵ ด้วยเหตุนี้นโยบายของจอมพลป. เมื่อก้าวเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จอมพลป. จึงเลือกที่จะสร้างชาติไทยขึ้นมาโดยมุ่งเน้นความสำคัญที่ตัวผู้นำ

ความเป็นไทยในรูปแบบใหม่ที่จอมพลป. ได้สร้างขึ้นมา นั้นผิดไปจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่วาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” เป็นเครื่องหมายสำคัญในการกำหนดความเป็นไทย โดยไม่ได้จำกัดอยู่ที่เชื้อชาติ ประเพณี บรรพบุรุษ หรือแม้แต่ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร หากแต่เพียงคนเหล่านั้นมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ก็ถือว่าเป็นคนไทยโดย

⁷⁴⁴ ไพบูลย์ กาญจนพิบูลย์, อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี พหุผล จอมพล ป. พิบูลสงคราม 14 กรกฎาคม 2540 ศูนย์การทหารปืนใหญ่, หน้า 496.

⁷⁴⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย, หน้า 168.

สมบูรณ์⁷⁴⁶ ซึ่งกรอบความเป็นไทยในลักษณะนี้ได้ให้ความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อจอมพลป. ก้าวเข้าสู่อำนาจพร้อมกับความต้องการที่จะล้มล้างอำนาจและอิทธิพลของสถาบันพระมหากษัตริย์ออกไปจากสังคมไทย จอมพลป. จึงต้องหาเครื่องหมายที่กำหนดความเป็นไทยขึ้นมาใหม่

แนวคิดชาตินิยม และความเป็นไทยที่ให้ความสำคัญกับความยิ่งใหญ่ความภูมิใจในความเจริญรุ่งเรืองของชาติ รวมไปถึงความรัก และหวงแหนในบ้านเกิดเมืองนอน⁷⁴⁷ จึงถูกนำมาใช้ในการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบใหม่ ในระยะเวลาไม่นานนักหลังจากจอมพลป. ขึ้นสู่อำนาจ นโยบายต่าง ๆ ที่จะลดทอนความเป็นศูนย์กลางของสถาบันกษัตริย์ได้เริ่มปรากฏขึ้น เช่น งานมอบปริญญาบัตรซึ่งแต่เดิมพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้พระราชทานปริญญาบัตรตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวจอมพลป. ก็ทำหน้าที่เป็นผู้มอบปริญญาแทน⁷⁴⁸ หรือการยกเลิกเบี้ยบำนาญที่เคยถวายแต่พระบรมวงศานุวงศ์ คำสั่งให้ปลดพระบรมฉายาลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในสถานที่ราชการ และที่สำคัญคือการฟ้องร้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีในข้อหาภัยกยศทรพัสสินของแผ่นดิน⁷⁴⁹ และการยกเลิกการใช้บรรดาศักดิ์ในพ.ศ.2486⁷⁵⁰ อันเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ได้มีอำนาจ หรือผลประโยชน์ต่อประชาชนชาวไทยอีกต่อไป

นโยบายการสร้างความเป็นไทยขึ้นมาใหม่ของจอมพลป. พิบูลสงครามที่ให้ความสำคัญต่อการปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยม และความสามัคคีของคนในชาติได้ใช้ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือเพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของคนไทยในอดีตที่ลุกขึ้นมาต่อสู้กับข้าศึกที่เข้ามารุกรานแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอนด้วยความรักชาติ กล้าหาญ และพร้อมที่จะสละชีวิตเพื่อชาติ โดยมีหลวงวิจิตรวาท

⁷⁴⁶ อัครพาทู, *ความเป็นชาติโดยแท้จริง (และ) มะพร้าวต้นตอ*, หน้า 15.

⁷⁴⁷ สายชล สัตยานุรักษ์, *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย”* โดย หลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545, พิมพ์ครั้งที่ 1), หน้า 31.

⁷⁴⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*, หน้า 243.

⁷⁴⁹ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492*, หน้า 46.

⁷⁵⁰ “พระบรมราชโองการ ประกาศ เรื่อง การยกเลิกบรรดาศักดิ์,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 59, ตอนที่ 33 ก (19 พฤษภาคม 2486): 1089 – 1091.

การเป็นผู้เขียนบทภาพยนตร์เหล่านี้ เช่นเรื่อง *เลือดสุพรรณ** *ศึกกลาง*** *พระเจ้ากรุงธน**** และ*น่านเจ้า***** เป็นต้น⁷⁵¹ จะสังเกตได้ว่าภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้พยายามใช้ตัวเอกเป็นบุคคล ธรรมดาสามัญ หรือข้าราชการ จะมีเรื่อง*พระเจ้ากรุงธน*เท่านั้นที่ตัวเอกมีเชื้อสายกษัตริย์ แต่ก็ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับราชวงศ์จักรีแต่อย่างใด เนื่องจากรัฐบาลต้องการแสดงให้เห็นว่าหน้าที่ในการปกป้องประเทศชาตินั้น ไม่ใช่หน้าที่ของกษัตริย์เพียงฝ่ายเดียวแต่ประชาชนธรรมดาก็ทำหน้าที่เอก เช่นกษัตริย์ได้

พร้อมๆ กันนี้ในระหว่างพ.ศ.2482 - 2485 จอมพลป. ยังได้ออกประกาศรัฐนิยม 12 ประการอันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นไทยในแบบของจอมพลป.⁷⁵² ซึ่งประกาศรัฐนิยมส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความรู้สึกรัก และภูมิใจในความเป็นไทยรูปแบบใหม่ เช่น ประกาศรัฐนิยมฉบับที่ 1 ว่าด้วยการใช้ชื่อประเทศ, ประชาชน, และสัญชาติ ที่ประกาศให้ใช้คำว่า “ไทย” ในการเรียกชื่อประเทศ และคนแทนที่คำว่า “สยาม”⁷⁵³ ซึ่งเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ ความเป็นไทยในแบบเก่า รวมไปถึงประกาศรัฐนิยมฉบับที่ 6 และ ฉบับที่ 8 ที่ให้ใช้คำว่า “ไทย” แทน คำว่า “สยาม” ในเพลงชาติ⁷⁵⁴ และเพลงสรรเสริญพระบารมี⁷⁵⁵ นอกจากความภูมิใจในความยิ่งใหญ่

* *เลือดสุพรรณ* เป็นภาพยนตร์เรื่องแรกตามนโยบายสร้างชาติของจอมพลป. โดยเข้าฉายในพ.ศ.2479 โดยเป็นเรื่องราวของชาวบ้านที่ต่อสู้กับกองทัพพม่าที่เข้ามาบุกรุกนครศรีอยุธยาพ.ศ.2310 จนสุดท้ายแล้วชาวบ้าน และนางเอกก็ยอมตายเพื่อปกป้องบ้านเมืองของตนไว้

** *ศึกกลาง* เข้าฉายในพ.ศ.2480 โดยเป็นเรื่องราวของท้าวมหาสมุทร และท้าวมหาสมุทร สองวีรสตรีแห่งเมืองกลางที่ต่อสู้กับทัพพม่าที่เข้ามาบุกรุกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

*** *พระเจ้ากรุงธน* เข้าฉายในพ.ศ.2480 เป็นเรื่องของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงกู้ชาติหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยา ซึ่งก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว การกล่าวถึงการกู้ชาติของสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้อย่างเปิดเผยเพราะเป็นเรื่องราวที่กระทบกระเทือนต่อราชวงศ์จักรี แต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ. 2475 แล้วการกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินในการกู้ชาติจึงกระทำได้อย่างเปิดเผย

**** *น่านเจ้า* เข้าฉายในพ.ศ.2482 เป็นเรื่องของอาณาจักรไทยในน่านเจ้าซึ่งถูกกองทัพของกุบไลข่านบุกรุกทำให้ต้องหนีมาอยู่ที่แหลมทอง ละครเรื่องนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากจนทำให้คนไทยจำนวนมากต่างเชื่อว่าคนไทยนั้นอพยพมาจากน่านเจ้าตามอย่างภาพยนตร์เรื่องนี้ได้บอกไว้

⁷⁵¹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย*, หน้า 187 - 189.

⁷⁵² วัลยาจ, เดวิด เค., *ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป*, หน้า 460.

⁷⁵³ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ใช้ชื่อประเทศ, ประชาชน และสัญชาติ,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 56, ตอนที่ 0 ง (24 มิถุนายน 2482): 810.

⁷⁵⁴ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 6 เรื่อง ทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 56, ตอนที่ 0 ง (10 ธันวาคม 2482): 2653 - 2654.

ของชาติไทยแล้ว ความเป็นไทยรูปแบบใหม่ยังมุ่งเน้นให้ชาวไทยมีความภาคภูมิใจในความเจริญทางวัฒนธรรมเอกเช่นมหาอำนาจตะวันตก⁷⁵⁶ ประกาศรัฐนิยมที่ออกมาจึงมีข้อกำหนดเรื่องการแต่งกายของคนไทย และการดำเนินชีวิตประจำวันซึ่งนำมาตราฐานทางวัฒนธรรมของตะวันตกมาใช้ เช่น ข้อกำหนดที่ให้คนไทยใช้เวลาในวันหยุดในการท่องเที่ยว ทำบุญ เล่นกีฬา ศึกษาความรู้⁷⁵⁷

อย่างไรก็ตามความเป็นไทยที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของลัทธิชาตินิยมตามแบบของจอมพล. ไม่ได้มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างความภูมิใจในความเจริญทางด้านวัฒนธรรม แต่เป็นการสร้างความภาคภูมิใจในชาติไทยที่เป็นมหาอำนาจ⁷⁵⁸ โดยมีจอมพล. ปิบูลสงครามเป็นผู้นำชาติไทยที่จะก้าวเข้ามาแทนที่สถาบันพระมหากษัตริย์ที่กำลังจะถูกกลืนไปจากสังคมไทย ด้วยเหตุนี้การเรียกร้องดินแดนที่ไทยเคยสูญเสียไปจากฝรั่งเศสจึงได้เริ่มต้นขึ้น ซึ่งนโยบายชาตินิยมโดยการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบใหม่ของจอมพล. ถือได้ว่าเป็นจุดชี้ชะตาของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง เพราะหากนโยบายนี้ประสบผลสำเร็จสถาบันกษัตริย์ที่เคยเป็นศูนย์กลางของประเทศก็จะหมดความสำคัญอีกต่อไป โดยมีจอมพล. ก้าวขึ้นมาเป็นศูนย์กลางของชาติแทนที่

7.3.3 หลวงวิจิตรวาทการกับชาตินิยมของจอมพล. ปิบูลสงคราม

หลวงวิจิตรวาทการมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำของชาติไทยสมัยใหม่ และความเป็นศูนย์กลางของชาติให้แก่จอมพล. ปิบูลสงครามให้ก้าวขึ้นมาแทนที่สถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผ่านงานเขียน งานละคร และปาฐกถาในโอกาสต่าง ๆ เพื่อปลุกฝังให้ประชาชนได้ตระหนักถึงภาพลักษณ์ความผู้นำความเป็นไทยสมัยใหม่ของจอมพล. ด้วยเหตุนี้แนวคิดมหาบุรุษถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำของจอมพล. เพื่อให้เห็นว่าผู้ที่จะเป็นมหาบุรุษ หรือผู้นำได้นั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นชนชั้นสูง หรือราชวงศ์ แต่คน

⁷⁵⁵ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 8 เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 57, ตอนที่ 0 ก (10 ธันวาคม 2483): 78.

⁷⁵⁶ สายชล สัตยานุรักษ์, *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดย หลวงวิจิตรวาทการ*, หน้า 31.

⁷⁵⁷ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 11 เรื่อง กิจประจำวันของคนไทย,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58, ตอนที่ 0 ก (9 กันยายน 2484): 1133.

⁷⁵⁸ สายชล สัตยานุรักษ์, *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดย หลวงวิจิตรวาทการ*, หน้า 31.

ธรรมดาสามัญ แม้แต่คนยากจนอย่างจอมพลป. ก็สามารถกลายเป็นมหาบุรุษได้เพียงแค่มือฝนตนเอง ให้มีคุณสมบัติของความเป็นมหาบุรุษ 5 ประการ อันได้แก่ มีความมุ่งหมาย มีหัวใจเข้มแข็ง มีสมาธิ มีความเชื่อในตัวเอง และมีมโนยติ⁷⁵⁹ นอกจากนี้แนวคิดมหาบุรุษของหลวงวิจิตรวาทการยังแสดงให้เห็นว่าผู้นำเผด็จการในระบอบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ และผู้นำยังเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดที่มีอำนาจสูงสุดที่จะสั่งให้ใครทำอะไรก็ได้⁷⁶⁰

แม้แนวคิดมหาบุรุษของหลวงวิจิตรวาทการได้สร้างความชอบธรรมให้แก่จอมพลป. ในการเป็นผู้นำเผด็จการ แต่ปัญหาสำคัญของการอธิบายแนวคิดมหาบุรุษในลักษณะดังกล่าวคือการสร้างภาพลักษณ์ผู้นำของความเป็นไทยสมัยใหม่ที่ไม่ได้แตกต่างไปจากภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ยังมีคองอำนาจเด็ดขาดเหนือประชาชน อันแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ทั้งที่แนวคิดมหาบุรุษของหลวงวิจิตรวาทการมีความต้องการที่จะสร้างภาพลักษณ์ผู้นำของความเป็นไทยสมัยใหม่ที่หลุดจากกรอบแนวคิดของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเห็นได้ว่าเพียงแค่จุดเริ่มต้นของนโยบายการสร้างความเป็นไทยสมัยใหม่ก็กลับกลายเป็นการเดินทางย้อนกลับไปสู่แนวคิดในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์

7.3.4.1 นโยบายชาตินิยมสมัยใหม่ที่ไม่ต่างจากเก่า

การสร้างความเป็นไทยรูปแบบใหม่ของหลวงวิจิตรวาทการได้เน้นย้ำเรื่องความรักชาติ และความเสียสละของประชาชน โดยพยายามปลุกสำนึกของประชาชนในประเทศให้ตระหนักว่าหน้าที่ในการปกป้องประเทศชาตินั้นเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน ด้วยเหตุนี้รัฐบาลของจอมพลป. จึงได้มีประกาศรฐนิยม ฉบับที่ 2 เรื่อง “การป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ” โดยใจความสำคัญของประกาศฉบับนี้ก็คือ “การป้องกันรักษาชาติย่อมเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่ร่วมชาติกัน”⁷⁶¹ พร้อมกันนี้จอมพลป. ยังได้ปลุกกระแสชาตินิยมในตัวประชาชนด้วยการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส และสุดท้ายแล้วก็นำประเทศไทยเข้าสู่สงครามอินโดจีน และสงครามโลกครั้งที่ 2 ในเวลาถัด

⁷⁵⁹ สายชล สัตยานุรักษ์, ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดย หลวงวิจิตรวาทการ, หน้า 75.

⁷⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 76.

⁷⁶¹ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรฐนิยม ฉบับที่ 2 เรื่อง การป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56, ตอนที่ 0 ก (10 กรกฎาคม 2482): 1010.

มา ซึ่งการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งนี้ทำให้จอมพลป. ซึ่งก่อนหน้านั้นดำรงตำแหน่งพลตรี ได้รับพระราชทานยศจอมพลในฐานะที่เป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดซึ่งนำกองทัพไทยเอาชนะกองทัพฝรั่งเศสจนได้ดินแดนที่สูญเสียไปกลับคืนมา ซึ่งเท่ากับเป็นการกอบกู้ศักดิ์ศรีและเกียรติยศที่ประเทศไทยต้องสูญเสียไปหลังจากเสียดินแดนให้ฝรั่งเศส⁷⁶²

แนวคิดชาตินิยมทั้งสองเรื่องเรียกได้ว่าเป็นแนวคิดเดียวกันกับพระบรมราชาบายชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงใช้ “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” เป็นศูนย์กลางแห่งความจงรักภักดีที่คนไทยทุกคนจะต้องมีความสามัคคี และยอมเสียสละชีวิตเพื่อปกป้องรักษา “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” วิธีการหนึ่งที่ทรงใช้ในการสร้างจิตสำนึกแห่งความเสียสละ และจงรักภักดีคือการจัดตั้งกองเสือป่าซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชาบายถึงสาเหตุการจัดตั้งกองเสือป่าขึ้นก็เพื่อให้ข้าราชการ และประชาชนมีสิทธิที่จะทำหน้าที่ปกป้องประเทศชาติได้⁷⁶³ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีพระบรมราชาบายนำประเทศสยามเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 พร้อมกับการปลุกสามัญสำนึกแห่งความรักชาติให้เกิดขึ้นกับชาวไทย อีกด้านหนึ่งสงครามโลกครั้งที่ 1 นี้ยังมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างภาพลักษณ์ผู้นำทางทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะจอมทัพของชาติที่นำพาประเทศประสบชัยชนะในมหาสงครามครั้งสำคัญ อันเป็นการส่งเสริมเกียรติยศให้แก่ประเทศชาติ⁷⁶⁴

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกแต่อย่างใดที่หลวงวิจิตรวาทการจะหยิบยืมเอาพระบรมราชาบายชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้ในการสร้างชาติไทยรูปแบบใหม่ให้แก่จอมพลป. สิ่งหนึ่งที่ชัดเจนเป็นอย่างมากคือการใช้ละคร หรือภาพยนตร์ในการปลุกฝังความรู้สึกรักชาติให้แก่ประชาชนในประเทศ ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นบทละครประเภทนี้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และถูกใช้ในการสร้างความรู้สึกรักชาติ และจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเช่น บทละครเรื่อง *เสียดสละ หัวใจนักรบ* และ *ท่านรอง* เป็นต้น บทละครเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะปลุกฝังความรู้สึก

⁷⁶² “พระบรมราชาโองการ ประกาศ พระราชทานยศจอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ (นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม),” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 58, ตอนที่ 0 ก (28 กรกฎาคม 2484): 981 – 984.

⁷⁶³ Vella, Walter F., *Chaiyo ! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*, p. 31.

⁷⁶⁴ “พระบรมราชาโองการ ประกาศ พระราชทานแก่กองทหารซึ่งกลับจากงานพระราชสงคราม,” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 36, (28 กันยายน 2462): 1784 – 1786.

รักชาติ ความสามัคคีของคนในชาติไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย และที่สำคัญคือความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใดที่แม้แต่ชีวิตของตนเอง⁷⁶⁵ ในขณะที่งานละครอิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการที่ถูกแต่งขึ้นเพื่อสร้างสำนึกในความรู้สึกรักชาติให้เกิดขึ้นกับคนไทยอย่างเรื่อง *เลือดสุพรรณ คีตกลาง* หรือ *น่านเจ้า* เป็นต้น ต่างมีเนื้อหาปลุกเร้าให้ประชาชนในชาติมีความสามัคคีมีความรู้สึกรักชาติ และยอมสละชีวิตเพื่อปกป้องบ้านเกิดเมืองนอน⁷⁶⁶ จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของงานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และงานบทละครของหลวงวิจิตรวาทการต่างมีจุดมุ่งหมายในลักษณะเดียวกัน เพียงแต่งานบทละครของหลวงวิจิตรวาทการมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรักชาติบ้านเกิดแทนที่พระมหากษัตริย์

ไม่ใช่แต่เพียงวัตถุประสงค์ในการแต่งบทละครที่คล้ายคลึงกัน แม้แต่โครงเรื่องในงานบทละครเหล่านี้ของหลวงวิจิตรวาทการก็ยังมีลักษณะเช่นเดียวกับงานพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือเรื่อง *เลือดสุพรรณ* ที่กล่าวถึงชาวบ้านที่สุพรรณซึ่งพร้อมใจกันต่อสู้ป้องกันข้าศึกที่เข้ามารุกราน แต่ในขณะเดียวกันหลวงวิจิตรวาทการก็ได้สร้างภาพลักษณ์มั่งรายตัวละครเอกซึ่งเป็นทหารพม่าให้มีความเห็นอกเห็นใจชาวไทย และมีความยุติธรรม⁷⁶⁷ ส่วนบทพระราชนิพนธ์เรื่อง *หัวใจนักรบ* ก็ได้กล่าวถึงความสามัคคีของเสือป่าที่ช่วยกันปกป้องบ้านเมืองจากการรุกรานของข้าศึก แต่ในอีกด้านหนึ่งบทละครเรื่องนี้ก็ได้แสดงให้เห็นว่าทหารของข้าศึกนั้นมีความยุติธรรม และเห็นอกเห็นใจชาวบ้านที่ต้องมาสู้รบกับทหารของฝ่ายตน⁷⁶⁸

นอกจากนี้เมื่อรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงครามได้ชักชวนให้ประชาชนร่วมบริจาคเงินเพื่อจัดซื้อเรือรบบางปะกงในพ.ศ.2480⁷⁶⁹ อันเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในกระตุ้นจิตสำนึกในความรักชาติของประชาชน หลวงวิจิตรวาทการได้แต่งบทละครเรื่อง *คีตกลาง* ที่สอดแทรกเนื้อหาที่กล่าวถึง

⁷⁶⁵ ธงชัย หวานแก้ว, “การปลุกฝังความรักชาติตามที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522), หน้า 199 – 200.

⁷⁶⁶ ประอรรัตน์ บุรณมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 79.

⁷⁶⁷ ประอรรัตน์ บุรณมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์, หน้า 100.

⁷⁶⁸ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทละครพูดเรื่อง เสียดสละ บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ และ หัวใจชายหนุ่ม, หน้า 245 – 246.

⁷⁶⁹ ประอรรัตน์ บุรณมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละคร, หน้า 79.

การบริจาคเงินให้แก่รัฐบาล วิธีการดังกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการเรียกได้ว่าลอกแบบมาจากพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งทรงชักชวนชาวไทยให้ร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบหลวงพระร่วงในพ.ศ.2457 ด้วยการพระราชทานนิพนธ์เรื่อง *มหาตมะ* และที่น่าสนใจยิ่งกว่านั้นคือ บทละครเรื่อง *ศีกถสวาง* โดยเฉพาะในตอนท้ายเรื่องเกือบจะเป็นการลอกบทพระราชทานนิพนธ์เรื่อง *มหาตมะ* มาเกือบทั้งหมด เพียงแค่ปรับเปลี่ยนตัวละครเสียใหม่ ด้วยข้อสรุปในตอนท้ายของเรื่องชี้ให้เห็นว่า ตัวละครที่เคยเป็นคนที่ไม่ได้สุดท้ายแล้วก็สามารถกลับใจได้ และยังช่วยบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบให้แก่รัฐบาล อีกทั้งยังอธิบายให้เห็นถึงความจำเป็นที่คนไทยจะต้องร่วมกันบริจาคซื้อเรือรบให้แก่รัฐบาล เพื่อจะได้มีเรือรบไว้คอยต่อสู้กับข้าศึกเพื่อไม่ให้ข้าศึกเข้ามาในประเทศได้⁷⁷⁰ ในขณะที่บทพระราชทานนิพนธ์เรื่อง *มหาตมะ* ในตอนจบของเรื่องนั้นนายสนซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่องสามารถกลับใจได้ว่าการที่ตัวนายสนต่อต้านการซื้อเรือรบนั้นได้ส่งผลร้ายให้แก่ประเทศ เพราะทำให้ข้าศึกสามารถเข้ามาในประเทศได้ ด้วยเหตุนี้เมื่อนายสนตื่นขึ้นมาจากฝันร้าย ก็ได้ร่วมบริจาคเงินเพื่อซื้อเรือรบพระร่วงเช่นเดียวกับคนอื่นๆ⁷⁷¹

การที่รัฐบาลของจอมพลป. นำวาทกรรมชาตินิยมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาใช้เป็นจำนวนมาก ซึ่งหลายๆ นโยบายเป็นการลอกเลียนแบบอย่างชัดเจน ทำให้รัฐบาลของจอมพลป. มีความพยายามที่จะสร้างภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระปรีชาญาณในการปกครองชาติบ้านเมืองให้แก่พระองค์ อันเป็นการปรับปรุงภาพลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอย่างมากในเรื่องพระบรมราโชบายในการปกครองประเทศ ตั้งแต่เมื่อครั้งทรงครองสิริราชสมบัติ ด้วยเหตุนี้ในพ.ศ.2482 จอมพลป. พิบูลสงครามจึงได้มีนโยบายให้มีการจัดสร้างพระบรมรูปในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ณ บริเวณสวนลุมพินี โดยเหตุผลที่คณะรัฐมนตรีจัดสร้างพระบรมรูปเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

⁷⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

⁷⁷¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล.นนทรี และ มหาตมะ*, หน้า 172.

* ในช่วงที่จอมพลป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยแรก คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จัดสร้างพระบรมรูปพระมหากษัตริย์ทั้งหมด 8 พระองค์ประกอบด้วย พระพรหมมหาราช พอขุนรามคำแหงมหาราช สมเด็จพระเจ้าอยู่ทอง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระนเรศวร สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์เดียวในราชวงศ์จักรีที่คณะรัฐบาลของจอมพลป. มีมติให้จัดสร้างพระบรมรูปถวายเพื่อเป็นการเทิดพระเกียรติ

เจ้าอยู่หัวก็เนื่องจากว่า ทรงมีพระราชกรณียกิจที่สำคัญหลายประการเช่น การนำประเทศไทยเข้าสู่ สงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้ประเทศไทยธำรงรักษาอิสรภาพของชาติไว้ได้ หรือการที่ทรงได้รับ พระราชทานยศนายพลเอกแห่งกองทัพอังกฤษ แต่พระราชกรณียกิจสำคัญที่คณะรัฐมนตรีของ จอมพลป. ได้อธิบายว่าเป็นคุณประโยชน์ใหญ่หลวงแก่ประเทศชาติ และเป็นสิ่งที่เชิดชูพระเกียรติของ พระองค์ ก็คือ “การปลุกชาติเพื่อให้คนไทยตื่นตัวในความรักชาติ”⁷⁷² อันเป็นเหตุผลที่ทำให้ คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของจอมพลป. มีมติที่จะให้มีการจัดสร้างพระบรมรูปในพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้น⁷⁷³

จะเห็นได้ว่าสุดท้ายแล้วการสร้างชาติไทยรูปแบบใหม่ของจอมพลป. พิบูลสงครามที่ต้องการ ปลุกฝังจิตสำนึกชาตินิยมให้แก่ประชาชนโดยมีตัวจอมพลป. ผู้นำของชาติ ก็คือการนำแนว พระราชดำริ และพระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้ใหม่ ทำให้ นโยบายต่าง ๆ ของจอมพลป. ไม่สามารถหลุดพ้นจากกรอบคตินิยมที่ให้ความสำคัญกับผู้นำ ตาม พระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นโยบายชาตินิยมของจอมพลป. จึงเป็น เพียงการนำตัวจอมพลป. มาแสดงบทบาทแทนที่พระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อจอมพลป. พ้นจาก ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยที่ 2 สถาบันพระมหากษัตริย์จึงกลับมาเป็นศูนย์กลางของชาติได้อย่าง รวดเร็ว

แม้ในพ.ศ.2490 จอมพลป. พิบูลสงครามจะกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งซึ่งการ ดำรงตำแหน่งในครั้งนี้นั้นกินระยะเวลากว่า 10 ปีหลังจากการหลุดออกจากตำแหน่งในช่วงเวลาสั้น ๆ นโยบายในการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบใหม่เพื่อมาแทนที่สถาบันพระมหากษัตริย์กลับไม่ปรากฏ ขึ้นอย่างชัดเจนเหมือนในสมัยแรกที่ตัวจอมพลป. ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สาเหตุสำคัญเนื่องจาก เสถียรภาพของรัฐบาลจอมพลป. ในยุคที่สองสั้นคลอนจากศัตรูเก่าของจอมพลป. อย่างกลุ่มอนุรักษ์ นิยมซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐฯ ซึ่งพยายามช่วงชิงอำนาจเพื่อก้าวขึ้นมาแทนที่จอมพลป. ด้วย เหตุนี้ตลอดระยะเวลากว่า 10 ปีที่จอมพลป. ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่สองจึงเป็นช่วงเวลา

⁷⁷² “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง สร้างพระบรมรูปเป็นอนุสาวรีย์เชิดชูพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีสิ นทรมหาจักรีราชู พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56, ตอนที่ 0 ง (15 มกราคม 2482): 2902.

⁷⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2902.

จอมพลป. พยายามต่อสู้เพื่อรักษาอำนาจของตนไว้ มากกว่าการทำทลายอำนาจต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจอมพลป. พิบูลสงครามเริ่มมีนโยบายที่ประนีประนอมกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากยิ่งขึ้น รัฐพิธีที่เกี่ยวข้อง และมีลักษณะของการยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เช่น ในพ.ศ.2490 จอมพลป. ยังยอมที่จะรื้อฟื้นพระราชพิธีที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ยกเลิกไปหลังจากคณะราษฎรขึ้นมาใช้อำนาจ หนึ่งในพิธีที่ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่คือพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ แต่ก็ไม่ได้เป็นการฟื้นฟูพระราชพิธีขึ้นมาอย่างเต็มรูปแบบ เพียงแต่รื้อฟื้นพิธีพุทธมงคล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อทรงอธิษฐานให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงาม แต่ยังคงไม่มีการประกอบพิธีแรกนาขวัญแต่อย่างใด⁷⁷⁴ รวมถึงการสถาปนากรมทหารราบที่ 1 กลับมาเป็นกรมทหารราบที่ 1 ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพ.ศ.2492⁷⁷⁵ และใน 5 พฤษภาคม พ.ศ.2500 จอมพลป. ได้จัดให้มีการรื้อฟื้นกระบวนพยุหยาตราชลมารคอันเป็นโบราณราชประเพณีของพระมหากษัตริย์ที่ใช้ในการเดินทางสัญจรทางน้ำ ซึ่งกระบวนพยุหยาตราชลมารคที่จัดขึ้นในครั้งนั้นมีขึ้นเพื่ออัญเชิญพระพุทธรูป พระไตรปิฎก และพระสงฆ์แห่ไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาเนื่องในงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ⁷⁷⁶ นอกจากนี้จอมพลป. พิบูลสงครามได้จัดให้มีพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนากรมทหารราบที่ 1 กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพ.ศ.2496⁷⁷⁷ รวมทั้งยอมให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินอย่างเป็นทางการไปยังต่างจังหวัด เช่น พ.ศ.2497 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดเพชรบุรีเพื่อทรงเป็นประธานในพระราชพิธีประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ณ พระปรางค์วัดมหาธาตุ⁷⁷⁸ เรื่องเหล่านี้มีส่วนสำคัญที่ทำให้การนำพระมหากษัตริย์กลับมาเป็นศูนย์กลางประเทศอีกครั้งหนึ่งของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ประสบความสำเร็จอย่างง่ายดาย

⁷⁷⁴ ทักซ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 365.

⁷⁷⁵ หจข., สร.0201.4.1/1 กรมทหารมหาดเล็ก (ร.บ.1 และ 11) ลงวันที่ 26 มกราคม 2492.

⁷⁷⁶ กองทัพเรือ, กระบวนพยุหยาตราชลมารค (กรุงเทพฯ: กองทัพเรือ, 2540), หน้า 6 – 24.

⁷⁷⁷ จรูญ จำปาทอง, “กองทัพสมัยใหม่ของไทย: การประดิษฐ์พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนทางทหาร,” หน้า 106.

⁷⁷⁸ “หมายกำหนดการ ที่ 8/2497 พระราชพิธีพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประดิษฐาน ณ พระปรางค์วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี 2497,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 71, ตอนที่ 32 ง (18 พฤษภาคม พ.ศ.2497): 1252 – 1255.

7.4 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์กับวาทกรรมชาติ ศาสน์ กษัตริย์

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 คณะราษฎรได้พยายามปลูกฝังจิตสำนึกของทหารเสียใหม่ จากเดิมที่ทหารให้ความสำคัญพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็น “จอมทัพ” ซึ่งมีพระราชอำนาจสูงสุดในกองทัพ มาเป็นการให้ความสำคัญแก่ผู้บัญชาการทหารบกในฐานะผู้บังคับบัญชาสูงสุดของทหารในกองทัพ โดยตำแหน่งจอมทัพของพระมหากษัตริย์นั้นเป็นเพียงตำแหน่งกิตติมศักดิ์⁷⁷⁹ อีกทั้งยังมีความพยายามปลูกฝังให้ทหารตระหนักว่าหน้าที่ที่แท้จริงของทหารนั้นไม่ใช่การปกป้องพระมหากษัตริย์ และพระราชอำนาจของพระองค์เหมือนในอดีต แต่ทหารมีหน้าที่ปกป้องประเทศชาติจากศัตรูทั้งภายนอก และภายในประเทศ อย่างไรก็ตามแม้จะมีความพยายามในการปรับเปลี่ยนทัศนคติของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่สำหรับการเรียนการสอนของนักเรียนนายร้อยซึ่งจะกลายเป็นผู้บังคับบัญชาในอนาคต การเรียนการสอนยังคงเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีของทหารต่อพระมหากษัตริย์เช่นเดิม⁷⁸⁰

ด้วยเหตุที่การเรียนการสอนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกยังคงปลูกฝังแนวคิด และจิตสำนึกของความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้กลุ่มนายทหารที่ก้าวขึ้นมาคุมอำนาจในกองทัพในช่วงหลังทศวรรษ 2490 อย่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จอมพลผิน ชุณหะวัณ จอมพลถนอม กิตติขจร พลเอกกฤษณ์ สีวะรา เป็นต้น ล้วนแต่ถูกปลูกฝังแนวคิดแบบเดิมที่ให้ความสำคัญต่อสถาบันหลักของสังคมอย่าง ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์⁷⁸¹ ยิ่งไปกว่านั้นบรรดาคณะราษฎรที่มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองกับนำวาทกรรมชาติ ศาสน์ กษัตริย์มาเป็นเครื่องมือในการกรุยทางสู่อำนาจทางการเมืองของตน แม้แต่ตัวจอมพลป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นสมาชิกคนสำคัญในคณะราษฎรก็กลับใช้วาทกรรมดังกล่าวในการรักษาอำนาจทางการเมืองของตนไว้ เมื่อตระหนักว่าตนไม่สามารถสถาปนาอำนาจของตนมาเสมอกับสถาบันพระมหากษัตริย์เหมือนเมื่อครั้งที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยแรกได้⁷⁸² ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกที่นายทหารซึ่งไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการ

⁷⁷⁹ กนกวลี ชูชัยยะ, “พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524,” หน้า 103.

⁷⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103 – 104 .

⁷⁸¹ โสกรา ชานะมูล, “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), หน้า 192.

⁷⁸² โสกรา ชานะมูล, “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า, หน้า 192.

เปลี่ยนแปลงการปกครอง อีกทั้งไม่เคยมีความขัดแย้งกับสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะใช้ประโยชน์จากวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ในการเสริมสร้างอำนาจให้แก่ตนเอง

การปฏิวัติในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ทำลายความฝันของคณะราษฎรพยายามกระทำมาตลอด 25 ปีนับจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นั่นก็คือความพยายามในการล้มล้างอำนาจ และบาทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงความพยายามที่จะสร้างทหารตามกรอบของคณะราษฎรที่มุ่งเน้นให้ทหารมีความเคารพเชื่อฟัง และความจงรักภักดีต่อผู้บังคับบัญชาผู้มีโชคพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตามนโยบายทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์กลับมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมบทบาท และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังมุ่งเน้นให้ทหารในกองทัพตระหนักว่าทหารจะต้องมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด ซึ่งการที่จอมพลสฤษดิ์หันมาฟื้นฟูอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์อีกครั้งหนึ่งก็มีสาเหตุมาจากจอมพลสฤษดิ์ต้องการการสนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองประเทศเนื่องจากการอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ในการปกครองประเทศยังไม่มั่นคง⁷⁸³ การที่จอมพลสฤษดิ์เลือกที่จะใช้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมอำนาจของตนก็เนื่องมาจากว่าจอมพลสฤษดิ์เป็นนักเรียนนายร้อยที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่แต่ในประเทศไทย ไม่เคยมีโอกาสดูไปศึกษาต่างประเทศเหมือนนายทหารที่เป็นสมาชิกคณะราษฎร จึงได้รับการปลูกฝังแนวความคิดตามหลักสูตรของโรงเรียนนายร้อยที่มุ่งเน้นให้ทหารตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์⁷⁸⁴ ทำให้นายทหารอย่างจอมพลสฤษดิ์มีความรู้สึกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นที่เคารพสักการะ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องง่ายที่จอมพลสฤษดิ์จะปรับตัวให้เข้ากับสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์⁷⁸⁵

เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้นำแนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบัน “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” มาใช้ โดยเฉพาะการแสดงออกถึงความจงรักภักดีของทหารที่ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นับได้ว่าเป็นสิ่งที่จอมพลสฤษดิ์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยจะเห็นได้ว่าระหว่างปกครองประเทศนั้น จอมพลสฤษดิ์ให้ความสำคัญต่อพิธีที่เกี่ยวข้องกับ

⁷⁸³ ทักซ์ เอลิมเตียร์น, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 354.

⁷⁸⁴ กนกวลี ชูชัยยะ, “พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524,” หน้า 103 – 104.

⁷⁸⁵ ทักซ์ เอลิมเตียร์น, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 354.

การทหารและสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพิธีที่จะแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของทหารที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อย่างพิธีมอบธงชัยเฉลิมพลให้แก่กองทหาร ซึ่งบรรดาทหารจะกระทำการถวายสัตย์ปฏิญาณต่อธงชัยเฉลิมพลอันเปรียบเสมือนตัวแทนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าจะมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์⁷⁸⁶

พระราชพิธีแรก ๆ ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้จัดขึ้นคือ พระราชพิธีทอดกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค จอมพลสฤษดิ์ให้กองทัพเรือเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดพระราชพิธีครั้งนี้ พระราชพิธีทอดกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคเป็นพิธีที่กระทำต่อเนื่องมาตลอดตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนกระทั่งคณะราษฎรได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง พระราชพิธีดังกล่าวจึงถูกยกเลิกไป ต่อมาในพ.ศ.2500 จอมพลป. พิบูลสงครามได้ฟื้นฟูพระราชพิธีขึ้นมาอีกครั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงประทับในกระบวนพยุหยาตรา จวบจนกระทั่งในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2502 การเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนเรือพยุหยาตราจึงกลับมาอีกครั้งหนึ่ง⁷⁸⁷

จะสังเกตได้ว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2502 เพียงแค่ 9 เดือนหลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่มีความสลับซับซ้อน ต้องใช้ช่างฝีมือจำนวนมากในการซ่อมแซมเรือพระราชพิธีที่เสียหายเนื่องจากขาดการดูแลรักษาเป็นเวลานาน แม้จะมีการจัดกระบวนพยุหยาตราในพ.ศ.2500 แต่ก็ไม่ใช่กระบวนพยุหยาตราเต็มรูปแบบได้ถูกจัดขึ้น สาเหตุสำคัญที่จอมพลสฤษดิ์ได้จัดให้มีพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคขึ้นมา ก็เพื่อเป็นการยกสถานะของพระมหากษัตริย์ให้กลับไปเท่าเทียมกับสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ด้วยกระบวนพยุหยาตราชลมารคเป็นเครื่องหมายที่สื่อถึงความเป็นสมมติเทพของพระมหากษัตริย์มิใช่สามัญชนทั่วไป โดยการแสดงออกผ่านกระบวนเรือพระที่นั่งมีโขนเรือเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ อันมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะเรือพระที่นั่งทั้งสามลำ ได้แก่ เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ซึ่งเป็นเรือที่นั่งหลัก มีโขนเรือเป็นหงส์อันเป็นพาหนะของพระพรหม เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชเป็นเรือพระที่นั่งรองมีโขนเรือเป็นรูปอนันตนาคราชซึ่งเป็นแทน

⁷⁸⁶ ทักษิณ เจริญธรรม, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 362.

⁷⁸⁷ กองทัพเรือ, กระบวนพยุหยาตราชลมารค, หน้า 26.

บรรทมให้พระนารายณ์บรรทมใต้เกษียรสมุทร และเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ซึ่งมีความหมายว่า พญานาคหลายตน ซึ่งพญานาคนั้นเป็นเทพเจ้าแห่งน้ำตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์

พิธีถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราขลมารคในครั้งนี้ได้ทำลายความพยายามของ คณะราษฎรที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเท่าเทียมระหว่างสามัญชนกับพระมหากษัตริย์ผ่าน กระบวนกรต่าง ๆ ทั้งการสร้างอนุสาวรีย์ของสามัญชนคนแรกอย่างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีในพ.ศ. 2477 หรือการสร้างภาพยนตร์ที่เน้นความสำคัญของชาวบ้านในการปกป้องแผ่นดินบ้านเกิดเมืองนอน อย่างเรื่องเลือดสุพรรณ อย่างไรก็ตามพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราขลมารคใน พ.ศ.2502 ได้ย้ำเตือนให้ประชาชนได้ตระหนักว่าองค์พระมหากษัตริย์นั้นทรงมีสถานะเหนือกว่าสามัญชนทั่วไป

จอมพลสฤษดิ์ยังสร้างสำคัญให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยการเปลี่ยนแปลงวันชาติ ของประเทศไทยจากวันที่ 24 มิถุนายน อันเป็นวันที่คณะราษฎรได้กระทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลง ระบอบการปกครองมาเป็นวันที่ 5 ธันวาคมอันเป็นวันพระราชสมภพในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพ.ศ.2503⁷⁸⁸ การเปลี่ยนแปลงวันชาติในครั้งนี้เป็นการยกความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ ขึ้นมาแทนที่รัฐธรรมนูญที่ก่อกำเนิดโดยคณะราษฎร พร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงวันชาติ จอมพลสฤษดิ์ได้ตอกย้ำให้ทหารตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยในวันที่ 5 ธันวาคมในพ.ศ.2504 จอมพลสฤษดิ์มีคำสั่งให้กองพลที่ 1 รักษาพระองค์จัดพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตน และสวนสนามของทหารรักษาพระองค์* และให้มีการถ่ายทอดสดพิธีในครั้งนั้นทั้งทางสถานีวิทยุ และ โทรทัศน์⁷⁸⁹ พร้อมกันนี้ในวันดังกล่าวจอมพลสฤษดิ์ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องแบบเต็มยศของกรม

⁷⁸⁸ สายชล สัตยานุรักษ์, *ศีกฎที่กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2550), หน้า 107 – 108.

* พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตน และสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ในครั้งนี้มีทหารเข้าร่วมสวนสนามทั้งสิ้น 8 กองพัน ประกอบด้วย กรมหนักเรียนนายร้อย โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์, กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์, กองพันทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์, กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์, กองพันทหารช่างที่ 1 รักษาพระองค์

⁷⁸⁹ จรูญ จำปาทอง, “กองทัพสมัยใหม่ของไทย: การประดิษฐ์พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนทางทหาร,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 109.

นักเรียนนายร้อย โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าให้แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาพิเศษกรมนักเรียนนายร้อยรักษาพระองค์⁷⁹⁰

พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตน และสวนสนามของทหารรักษาพระองค์เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ.2496 เมื่อครั้งที่จอมพลป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งพิธีในครั้งนั้นจัดขึ้นเนื่องในวันคล้ายวันสถาปนากรมทหารราบที่ 1 กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ อีกทั้งยังเป็นเป็นการแสดงสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานธงชัยเฉลิมพล การสวนสนามในครั้งนั้นกระทำโดยกรมทหารราบที่ 1 กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เพียงกรมเดียว โดยมีพล.ต.กฤษณ์ สีวะรา ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ 1 ในขณะนั้นเป็นผู้บังคับการกรมสวนสนาม⁷⁹¹ อย่างไรก็ตามหลังจากพิธีสวนสนามในครั้งนั้นก็ไม่เคยมีการจัดพิธีในลักษณะดังกล่าวอีกเลย จนกระทั่งในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2504 จึงมีการจัดพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ขึ้นมาใหม่ และได้กระทำอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยได้กำหนดให้จัดขึ้นในวันที่ 3 ธันวาคมของทุกปี

พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตน และสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ถูกใช้เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดีของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะการใช้ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ที่สถาปนาขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยวัตถุประสงค์เพื่อจะให้เป็นกองทหารที่คอยทำหน้าที่ดูแลถวายความปลอดภัยแก่พระมหากษัตริย์ ดังนั้นทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์จึงเป็นเครื่องหมายแสดงออกถึงความจงรักภักดีของทหารมีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์⁷⁹²

จอมพลสฤษดิ์ยังได้แสดงออกถึงความจงรักภักดีด้วยการสถาปนาหน่วยทหารในกองทัพบกขึ้นเป็นกรมทหารรักษาพระองค์ อย่างกรมทหารราบที่ 21 ขึ้นเป็นกรมทหารรักษาพระองค์ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในวันเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อพ.ศ.2502 โดยจอมพลสฤษดิ์ได้น้อมเกล้าฯ ถวายตำแหน่งนายพันเอกพิเศษ และผู้บังคับการพิเศษประจำกรมทหารราบที่ 21⁷⁹³ พร้อมกันนี้จอมพลสฤษดิ์ได้มีคำสั่งแต่งตั้งตนเองพร้อมกับพลเอกถนอม กิตติขจร (ยศในขณะนั้น) พลเอก

⁷⁹⁰ สฤษดิ์ ธนะรัชต์, ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในระยะ 3 ปี แห่งการบริหารของคณะรัฐมนตรี 10 กุมภาพันธ์ 2503 ถึง 9 กุมภาพันธ์ 2505 (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505), หน้า 679 – 680.

⁷⁹¹ จรูญ จำปาทอง, “กองทัพสมัยใหม่ของไทย: การประดิษฐ์พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนทางทหาร,” หน้า 106.

⁷⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

⁷⁹³ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 362.

ประกาศ จารุเสถียร และพลตรีเกษม สีวะรา ดำรงตำแหน่งนายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ 21 รักษาพระองค์ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถอันเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความจงรักภักดีของตนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์⁷⁹⁴

แนวคิดเรื่อง “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” อันเป็นแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงริเริ่มขึ้น ได้ถูกนำมาปรับใช้เพื่อปลุกฝังให้ทหารมีความตระหนักในหน้าที่ของตนที่จะต้องปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ด้วยชีวิตของตนผ่านสุนทรพจน์ที่จอมพลสฤษดิ์ ที่มีแก่ทหารในกองทัพ อย่างสุนทรพจน์เนื่องในพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณต่อธงชัยเฉลิมพลเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2503 โดยในตอนหนึ่งของสุนทรพจน์จอมพลสฤษดิ์ได้กล่าวกับทหารที่เข้าร่วมพิธีว่า

“...ข้าพเจ้าพร้อมอยู่เสมอที่จะร่วมตายและอยู่เคียงข้างกับพี่น้องทหารทั้งหลาย เพื่อป้องกันรักษาไว้ซึ่งประเทศชาติ พระศาสนา และราชบัลลังก์...”⁷⁹⁵

แม้กระทั่งในวาระสุดท้ายของจอมพลสฤษดิ์ก็ยังคงแสดงออกถึงความจงรักภักดี และการให้ความสำคัญต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมจอมพลสฤษดิ์ ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า จอมพลสฤษดิ์ได้จับพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาวางบนศีรษะอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างจอมพลสฤษดิ์ กับสถาบันพระมหากษัตริย์⁷⁹⁶

วาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ที่สืบทอดมาจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์นำมาใช้เสริมสร้างอำนาจทางการเมืองให้แก่ตนเองได้มีส่วนสำคัญในการปลุกฝังจิตสำนึกของทหารในยุคต่อมาให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด

⁷⁹⁴ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งนายทหารพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 77, ตอนที่ 16 ง (1 มีนาคม 2503): 569 – 570.

⁷⁹⁵ สฤษดิ์ รัชชต์, ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ รัชชต์ นายกรัฐมนตรีในระยะ 3 ปี แห่งการบริหารของคณะรัฐมนตรี 10 กุมภาพันธ์ 2503 ถึง 9 กุมภาพันธ์ 2505, หน้า 365.

⁷⁹⁶ ทักษิณ เต็ยรณ, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, หน้า 362.

โดยเฉพาะบรรดานักเรียนนายร้อยซึ่งจะเติบโตขึ้นมา มีบทบาทสำคัญในกองทัพ กลุ่มคนเหล่านี้ถูกเน้นย้ำให้ตระหนักว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทยผ่านระบบการศึกษาของทหาร จนเป็นเหตุให้กองทัพ และสถาบันพระมหากษัตริย์ถูกยึดโยงเข้าด้วยกันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

7.5 สรุป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริที่จะปลูกฝังความจงรักภักดีของทหารต่อพระองค์ผ่านพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ทั้งงานพระราชนิพนธ์ พระบรมราโชวาท ภายใต้นวนคิดเรื่อง “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” โดยเน้นย้ำให้ทหารตระหนักว่าหน้าที่ และเกียรติยศสูงสุดของทหารคือการปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วยชีวิตของตน ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีได้ถูกกระทำเรื่อยมาตลอดรัชสมัยในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์สมบัติสืบต่อมา การปลูกฝังความจงรักภักดีได้ถูกเน้นย้ำอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้พิธีการทางการทหาร ทั้งพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลและพิธีพระราชทานกระบี่

แม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามดำเนินพระบรมราโชบายที่จะปลูกฝังให้ทหารในกองทัพมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่สุดท้ายแล้วก็ไม่อาจต้านทานกระแสการปฏิวัติที่เกิดขึ้นได้ การเปลี่ยนแปลงการปกครองในพ.ศ.2475 ได้ส่งผลโดยตรงต่อความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับกองทัพ เมื่อกลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติต้องการลดทอนอำนาจ และบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้จึงมีการปลูกฝังให้ทหารมีความจงรักภักดีต่อผู้บังคับบัญชาของตนแทนที่พระมหากษัตริย์ และด้วยสถานการณ์เช่นนี้อาจมองได้ว่าคณะราษฎรสามารถกำจัดบทบาทของ และอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เคยอยู่เหนือกองทัพได้อย่างเบ็ดเสร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อก้าวเข้าสู่สมัยที่จอมพลป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งมีนโยบายในการสร้างความเป็นไทยรูปแบบใหม่ที่มุ่งเน้นความสำคัญในความภาคภูมิใจต่อความยิ่งใหญ่ของชาติไทย โดยมีจอมพลป. เป็นผู้นำ มิใช่ความเป็นไทยที่อิงอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้จึงจอมพลป. จึงได้พยายามเรียก ร้องดินแดนที่ไทยเคยเสียให้แก่ฝรั่งเศส พร้อม ๆ กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับฝ่ายอักษะ แม้ใน

ระยะแรกนโยบายดังกล่าวของ จอมพลป. ดูจะได้ผลตอบรับเป็นอย่างดี เนื่องจากไทยได้ดินแดนต่างๆ คืบจากฝรั่งเศส อีกทั้งยังยึดเชียงตุงอันเป็นดินแดนที่พระมหากษัตริย์ไทยในราชวงศ์จักรีอย่างน้อยสอง พระองค์พยายามที่จะยึดครองแต่ไม่ประสบความสำเร็จ แต่เมื่อสงครามกินระยะเวลาานาน และส่งผล กระทบต่อวิถีชีวิตประชาชน ทำให้ประชาชนเริ่มไม่พอใจทั้งตัวจอมพลป.

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงพร้อมกับ ๆ การที่ไทยจะต้องคืนดินแดนต่าง ๆ ให้แก่เจ้าอาณานิคม ก็ได้ทำให้คนไทยตระหนักว่าชาติไทยไม่ได้เป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ การสร้างความเป็นไทยที่มุ่งเน้นความภูมิใจต่อชาติไทยที่ยิ่งใหญ่จึงไม่ประสบผลสำเร็จ และตัวจอมพลป.ก็ได้เป็นศูนย์กลางของชาติไทยตามที่เขาปรารถนาอีกต่อไป แม้ว่าจอมพลป.จะมีโอกาสกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ.2490 ซึ่งการดำรงตำแหน่งของเขาในครั้งนี้กินเวลานานกว่า 10 ปี แต่ก็ไม่มี ความพยายามอย่าง เป็นรูปธรรมในการสร้างความเป็นไทยรูปแบบใหม่ขึ้นมาแทนที่แนวคิดเรื่องความภูมิใจในชาติไทยอัน ยิ่งใหญ่ ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่าการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยที่สองของจอมพลป. นั้นตกอยู่ ภายใต้การแย่งชิงอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ทำให้การดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพลป. สมัยที่ สองเป็นการต่อสู้เพื่อรักษาอำนาจของตนเสียมากกว่าการล้มล้างอำนาจของระบอบเก่าเหมือนในสมัย แรก

อย่างไรก็ตาม การที่จอมพลป. พิบูลสงครามนำพระบรมราโชบายเรื่องชาตินิยมใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมาปรับใช้เพื่อสร้างภาพลักษณ์ผู้นำให้แก่ตนนั้น กลับ กลายเป็นการคงรักษาแนวคิด และโครงสร้างของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ให้ความสำคัญกับ ความรักชาติ และความจงรักภักดีของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้เมื่อจอมพลป. พ้นจาก ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยที่ 2 ชาติไทยจำเป็นต้องมองหาศูนย์กลางของชาติและผู้นำชาติคนใหม่ และคงไม่มีสิ่งใดจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชาติได้ดีกว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งยังคงดำรงอยู่ใน สามัญสำนึกของประชาชนหมู่่มาก โดยเฉพาะในกลุ่มทหาร

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์กลับมาเป็นศูนย์กลางของชาติ ไทยและกองทัพได้อย่างง่ายดาย ก็เนื่องจากบรรดาผู้ก่อการปฏิวัติกลับดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดอย่าง ร้ายแรงในการคงหลักสูตรการเรียนสอนของโรงเรียนนายร้อยในลักษณะเดิมที่ปลูกฝังให้นักเรียนนาย ร้อยมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้ในอีก 15 ปีต่อมา ความพยายามของคณะ

ราชภัฏที่ต้องการลดทอนอำนาจ และบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมถึงการตัดขาดความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพกับพระมหากษัตริย์ได้สูญสลายลง ด้วยนโยบายทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ที่ต้องการฟื้นฟูสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่ตน

ผลสำเร็จของวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมกับความพยายามในการฟื้นฟูบทบาทและอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการปกครองประเทศให้แก่ตน พระบรมราโชบายในการสร้างชาติไทยโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักทั้งสามของชาติที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริขึ้นจึงถูกนำมาใช้อีกครั้งหนึ่ง

จอมพลสฤษดิ์ ได้พยายามแสดงออก และปลุกฝังให้ทหารมีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เหนือสิ่งอื่นใด การแสดงออกถึงความจงรักภักดีของจอมพลสฤษดิ์มิใช่การแสดงออกอย่างเป็นทางการส่วนตัว แต่เป็นการแสดงออกที่ต้องการแสดงให้สาธารณชนได้ประจักษ์ถึงความจงรักภักดีที่จอมพลสฤษดิ์มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้กระทั่งวาระสุดท้ายในชีวิตของจอมพลสฤษดิ์ก็ยังแสดงออกถึงความจงรักภักดี ในที่สุดแล้วแนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบัน “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ได้มีส่วนสำคัญในการปลุกฝังความจงรักภักดีของทหารที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ

- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 4.1/11 ขอสำเนาพระราชหัตถเลขาโต้ตอบเมื่อคราว
พระนางวิกตอเรียถวายตราเสนต์ไมเคิล และเสนต์ยอร์ช ลงวันที่ 3 มิถุนายน 2421
- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 65/6 หม่อมเจ้าไตรทศกับหม่อมเจ้าอมรทัตในเบอร์ลิน
ลงวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ.2457
- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 65/5 คนเยอรมันอยู่ในกรรมรถไฟทำการเกี่ยวกับสงคราม
ลงวันที่ 13 มกราคม 2457
- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 65.19/6 อุปทูตออสเตรเลียยกกล่าวโทษ นายอัลเลกรีว่าลง
หนังสือพิมพ์เรื่องอิตาลีในการสงครามใช้ถ้อยคำไม่สมควร ลงวันที่ 15 มิถุนายน 2458
- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 65.16 ฝรั่งเศสขอไม้สัก, ไม้แก่น, คนพยาบาล, นักบินอาสา
ลงวันที่ 5 กันยายน 2460
- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 77.3/1 อุปทูตอเมริกันขอทราบความมุ่งหมายที่ส่งทหาร
อาสาไปยุโรป ลงวันที่ 29 – 30 กรกฎาคม 2461
- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 65.1/40 พวกผู้หญิงในอเมริกาอ้างว่าเยอรมันทำร้ายแก่พวก
ผู้หญิงที่อยู่ในหัวเมืองที่เยอรมนีเข้าปกครอง ลงวันที่ 29 เมษายน 2462
- หจช. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ 4.1/15 พระเจ้ากรุงอังกฤษถวายตราพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ลงวันที่ 31 มีนาคม 2468

เอกสารรัชกาลที่ 5

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 5 ต.49/8 หนังสือพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 ตุลาคม ร.ศ.117

เอกสารรัชกาลที่ 6

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.20.1/4 สภาการทัพ ลงวันที่ 21 พฤศจิกายน ร.ศ.129

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.17/12 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ลงวันที่ 5 ตุลาคม ร.ศ.130

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ว.7/3 พระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีกระทรวงกลาโหม วัง เรื่องให้ทำความเข้าใจในหน้าที่กรมทหารรักษาวัง ลงวันที่ 13 มกราคม 130

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.16.4/3 ซ้อมรบสมาชิกกองเสือป่า ลงวันที่ 27 มกราคม 130

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.17/6 คำชี้แจงนายร้อยตรีจันทร์ ปานสีด้า ลงวันที่ 2 มีนาคม 2454

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.14/3 ตราประเทศอังกฤษ ลงวันที่ 25 เมษายน 131

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ว.7/3 ตั้งแลย้ายข้าราชการทางกรมทหารรักษาวัง ลงวันที่ 26 เมษายน 131

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.8.1/2 งบประมาณแผนกกระทรวงกลาโหม กรมหลวงจันทบุรีนฤนาถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 20 มกราคม ร.ศ.131

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ค.8.1/2 งบประมาณแผนกกระทรวงกลาโหม กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 22 มกราคม ร.ศ.131

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.7.1/3 กระทรวงวังและกรมมหาดเล็กขอยกเว้นข้าราชการในพระราชสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 19 เมษายน 2455

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.21.1/22 สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิตทรงวิวาทกับ
พระยามหาโยธา ลงวันที่ 11 – 12 เมษายน 2456

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.7.1/10 ความเห็นทูลกระหม่อมเล็กเรื่องเลิกยกเว้นการเกณฑ์ทหารแก่
ข้าราชการ ลงวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ.2456

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ว.7/3 เรื่องจัดการทหารและเกณฑ์ทหารมณฑลปักษ์ใต้ มีเรื่องจัดการเมือง
สตูลด้วย ลงวันที่ 13 มกราคม 2456 – 2 กันยายน 2459

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.3/69 พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ถึงเจ้าพระยาบดินทรเดชา ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2456

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.7.1/12 ยกเว้นผู้กำกับ และรองผู้กำกับลูกเสือจากการเกณฑ์ทหาร ลง
วันที่ 10 – 15 มีนาคม 2456

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.16/35 การเกณฑ์ทหาร กับขออนุญาตไม่เกณฑ์ทหาร เพราะต้องการเป็น
เสือป่าอย่างเดียว ลงวันที่ 12 มีนาคม 2456

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ว.7/4 ตั้งและย้ายข้าราชการทางกรมทหารรักษาวัง ลงวันที่ 26 เมษายน –
4 พฤษภาคม 2457).

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.15.4/1 พระราชหัตถเลขาถึงพระองค์เจ้าจรัสสุศักดิ์กฤดากร ลงวันที่ 7
ตุลาคม พ.ศ.2457

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ว.7/8 ข้าราชการในพระราชสำนักสมัครเข้าเป็นทหารรักษาวัง ลงวันที่
30 เมษายน – 4 พฤษภาคม 2457

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.23/1 เปิดสถานที่รับเงินเรียไรสร้างเรือรบในมณฑลกรุงเทพฯ
ลงวันที่ 8 เมษายน 2458

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.7.1/3 กระทรวงวังและกรมมหาดเล็กขอยกเว้นข้าราชการใน
พระราชสำนักจากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2458 – 5 มีนาคม พ.ศ.
2459

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.21/31 คำแปลพระราชโทรเลขของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถึง
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 22 กันยายน 2458

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ว.7/9 ขอบรมราชานุญาตให้ม.จ.มงคล ประวัตติ เป็นครูสอนวิชานายสิบใน
กรมทหารรักษาวัง ลงวันที่ 7 - 13 ธันวาคม 2458

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.23/10 ให้ส่งรายชื่อข้าราชการกรมพระนครบาลที่ยังไม่ได้เป็นสมาชิกราช
นาวิสมาคม ลงวันที่ 18 มกราคม 2458

หจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 น.23/11 ระเบียบการเป็นสมาชิกราชนาวิสมาคม ลงวันที่ 23 มีนาคม
2458

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.19/4 หนังสือพิมพ์ต่างประเทศลงข่าวเรื่องเมืองไทย, และพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 7 พฤษภาคม 2460

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.15.1/1 พระราชาธิบายเรื่องการรักษาความเปนกลางแห่งกรุงสยามในงาน
มหาสงคราม ณ ยุโรป อ่านในที่ประชุมเสนาบดีสภา ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2460

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ต.15.2/2 ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิชณุโลกประชานาถ กราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หัวหิน ลงวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ.2460

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 น.35/14 แจ้งความการรื่นเริงในฤดูหนาวที่สวนจิตรลดา มกราคม
พระพุทศ์กราช 2461 ลงวันที่ มกราคม 2461

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.1.6/25 พระราชบัญญัติทรงจัดระเบียบการพระเมรุเฉพาะพระองค์
ลงวันที่ 10 พฤษภาคม 2463

หจช., เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.3/60 พระยามหาโยธา ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2464

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ก.7.1/23 เรื่องขอยกเว้นนักเรียนราชนาวิเสือป่าและนักเรียนพรานหลวง
จากการเกณฑ์ทหาร ลงวันที่ กุมภาพันธ์ 2467

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 บ.16.4/4 เสือป่ายิงเป้า ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2467

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 6 ว.7/13 ขึ้นทะเบียนทหาร สำหรับบรรดาเสือป่าในกองเสนาหลวงรักษาพระองค์ และข้าราชการในกรมมหาดเล็ก และ ราชอาณาจักร กระทรวงวังขึ้นทะเบียนเป็นทหารรักษาวัง ลงวันที่ 18 เมษายน 2460 – 15 เมษายน 2470

เอกสารรัชกาลที่ 7

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 7 ว.7/1 เรื่องทหารรักษาวังสุโขทัย ลงวันที่ 4 มกราคม 2468

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 7 ว.7/3 เรื่องให้พระยาอนิรุทธออกจากตำแหน่งผู้บังคับการทหารรักษาวัง ให้มีเมธีธรรมจักรเป็นแทน ลงวันที่ 6 เมษายน 2469

หจช. เอกสารรัชกาลที่ 7 ว.7/4 เรื่องยกเลิกอำนาจศาลทหารวังไปรวมกับศาลทหารบก ลงวันที่ 24 พฤษภาคม 2469

เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

หจช. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี 0201.4.1/1 กรมทหารมหาดเล็ก (ร.บ.1 และ 11) ลงวันที่ 26 มกราคม 2492

ราชกิจจานุเบกษา

“ประกาศการรับพระสุพรรณบัตร สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 5, ตอนที่ 50 (30 เมษายน 2431): 440.

“พระราชทานสัญญาบัตรทหาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 5, ตอนที่ 18 (1 กันยายน 2431): 145 – 146.

“พระราชทานตรามงกุฎสยาม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, ตอนที่ 61 (15 มีนาคม 2432): 536 – 537.

- “ประกาศสถาปนา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธสยามมกุฎราชกุมาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 11, ตอนที่ 43 (20 มกราคม 2437): 346 – 348.
- “พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ ศก 124,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 22, ตอนที่ 23 (3 กันยายน 124): 513 – 518.
- “พระธรรมนูญศาลทหารบก รัตนโกสินทร์ ศก 126,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 25, ตอนที่ 39 (29 ธันวาคม 126): 1015 – 1029.
- “ประกาศตั้งตำแหน่งจเรทหารบก แลเสนาบดีกระทรวงกระลาโหม เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 27, ตอนที่ ก (11 ธันวาคม 128): 49 – 50.
- “ประกาศแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารรัตนโกสินทร์ ศก 124 มาตรา 13 – 14,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ง (1 มกราคม 2453): 90 – 93.
- “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ เรื่อง ให้นายพลเรือตรี พระยาราชวังสรรค์ นายพลเรือตรี พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ เป็นราชองครักษ์พิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27 0 ง, (14 ธันวาคม 128): 2149.
- “แจ้งความกรมยุทธานธิการ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 26, ตอนที่ 0 ง (26 ธันวาคม 128): 2111.
- “แจ้งความกระทรวงทหารเรือ เรื่อง ย้ายและแต่งตั้งตำแหน่งหน้าที่ราชการ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (16 เมษายน 2454): 91 – 92.
- “กฎเสนาบดียกเว้นครูเซलयศกดิ์ที่เป็นครูสอนหนังสือ จากการเกณฑ์ทหารชั่วคราว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ก (30 เมษายน 2454): 10 - 11.
- “การถือน้ำพิเศษกองเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (14 พฤษภาคม 2454) : 225 – 229.
- “ข้อบังคับเครื่องแต่งตัวสมาชิกกองเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ก (14 พฤษภาคม 2454): 21 – 29.

“การถือน้ำพิเศษสมาชิกกองเสือป่า ครั้งที่ 2,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (2 กรกฎาคม 2454): 656 – 660.

“การถือน้ำพิเศษกองเสือป่า มณฑลนครชัยศรี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (24 กันยายน 2454): 1331 – 1334.

“การถือน้ำพิเศษสมาชิกกองเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (3 ธันวาคม 2454) : 1947 – 1950.

“การถือน้ำสมาชิกเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (10 มีนาคม 2454): 2642 – 2663.

“พระบรมราชโองการ ประกาศ กำหนดนักเรียนชั้นอุดมศึกษา ตามความในพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ก (4 กุมภาพันธ์ 2454): 452 – 454.

“พระราชดำรัสแก่กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ณ วันพุธที่ 26 ตุลาคม ร.ศ.129,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ง (30 ตุลาคม 129): 1794 – 1796.

“การตั้งผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 27, ตอน 0 ง (30 ตุลาคม 129): 1792 – 1793.

“พระบรมราชโองการ ประกาศ ตั้งกระทรวงทหารบก ทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ ก (11 ธันวาคม 129): 47 – 49.

“พระราชบัญญัติสมุหมนตรี รัตนโกสินทร์ศก 129,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ 0 ก (11 ธันวาคม 129): 40 – 42.

“ประกาศ ตั้งตำแหน่งจเรทัพบก แลเสนาบดีกระทรวงกระลาโหม เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, ตอนที่ ก (11 ธันวาคม 129): 49 – 50.

“ประกาศตั้งกรมวังนอก เปน กรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ ก (7 พฤษภาคม 130): 17.

“กฎข้อบังคับเครื่องแต่งตัวกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ก (4 มิถุนายน 130): 79 – 87

“แจ้งความกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28, ตอนที่ 0 ง (14 มกราคม 130): 2286.

“การเฉลิมพระชนมพรรษา เปิดสะพานเจริญราษฎร์ 32 ร.ศ.131,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 29, ตอนที่ ง (22 มกราคม 2455): 2367 – 2379.

“ประกาศพระราชทานนามกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ 0 ก (6 เมษายน 2456): 20.

“แจ้งความกระทรวงทหารเรือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายพลเรือตรี พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ นายทหารกองหนุน เข้ารับราชการประจำในตำแหน่งจเรทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ง (5 สิงหาคม 2456): 1356.

“ประกาศแก่พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร รัตนโกสินทร์ศก 124 มาตรา 13 – 14 – 15,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ 0 ก (17 สิงหาคม 2456): 183 – 187.

“พระบรมราชโองการ ประกาศ ยกเว้นนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง และนักเรียนโรงเรียนราชวิทยาลัย จากการเกณฑ์ทหารชั่วคราวเป็นพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ ก (16 พฤศจิกายน 2456): 352 – 354.

“แจ้งความกระทรวงมรุธาธร เรื่อง พระราชทานเข็มตราตั้ง สมุหนมนตรี แก่เจ้าพระยาอภัยราชามาหายุติธรรม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ 0 ง (30 พฤศจิกายน 2456): 1993.

“เสด็จพระราชดำเนิน ไปนมัสการพระเจดีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีไชย ชนษุพุทธหัตถ์,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 30, ตอนที่ ง (3 มีนาคม 2456): 2839 – 2859.

“ประกาศพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ข้าราชการในพระราชสำนักเปนสมาชิกในราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยามได้”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ง (6 ธันวาคม 2457) : 2022 – 2023.

“พระบรมราชโองการ ประกาศ ว่าด้วยกรุงสยามเปนกลางในระหว่างการสงครามที่เปนอยู่ในยุโรป,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ก (9 สิงหาคม 2457): 316 – 317.

“พระบรมราชโองการ ประกาศ ว่าด้วยกรุงสยามเปนกลางในระหว่างการสงคราม”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 31, ตอนที่ 0 ก (30 สิงหาคม 2457): 363.

“ข่าวเสด็จพระราชดำเนินฝึกหัดเสือปากองพลหลวงรักษาพระองค์เดินทางไกล พุทธศักราช 2457,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 31, ตอนที่ 0 ง (7 กุมภาพันธ์ 2457): 2617 – 2626.

“พระราชทานตราตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 32, ตอนที่ 0 ก (15 สิงหาคม 2458): 1023.

“แจ้งความกระทรวงวัง แต่งเครื่องยศกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 32, ตอนที่ 0 ง (28 พฤศจิกายน 2458): 1997.

“พระราชบัญญัติเพิ่มราชนาวีสมาคม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 32, ตอนที่ 0 ก (9 ธันวาคม 2458) : 388 – 390.

“ประกาศ ว่าด้วยกรุงสยามเปนกลางในระหว่างการสงคราม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ก (15 เมษายน 2460): 19.

“แจ้งความกระทรวงทหารเรือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายพลเรือตรี พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ นายทหารกองหนุน เข้ารับราชการประจำในตำแหน่งจเรทหารเรือ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ง (5 สิงหาคม 2460): 1356.

“ประกาศเปลี่ยนคุมเสือกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 33, ตอนที่ 0 ก (30 กันยายน 2460): 441.

“พระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติธง พระพุทธศักราช 2460,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ก (30 กันยายน 2460): 436 – 440.

“ประกาศเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวปรกติ กรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร.,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ก (28 ตุลาคม 2460): 469 – 470.

“ประกาศพระราชทานถาดนันทน์ เครื่องราชย์อิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (2 ธันวาคม 2461): 2194 - 2394.

“ประกาศเปลี่ยนหมวกหนีบกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (15 ธันวาคม 2461): 315 – 316.

“ประกาศแก้แถบผ้าพันหมวกแก้บกรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร.,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (29 ธันวาคม 2461): 321.

“ประกาศตั้งจเรทหารและผู้ช่วยจเรกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 34, ตอนที่ 0 ก (16 ธันวาคม 2460): 496.

“พระราชบัญญัติเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (22 กรกฎาคม 2461): 169 – 182.

“ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ ตั้งคณาธิบดี เลขาธิการ และที่ปรึกษา สำหรับเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ก (22 กรกฎาคม 2461): 183 - 184.

“ประกาศพระราชทานถาดนันทน์แห่งเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (2 ธันวาคม 2461): 2177.

“แจ้งความกรมมหาดเล็ก เรื่องท่านเจ้าพระยาอภัยราชามาหาญดิตรมธรรได้ให้หนังสือแก่โรงเรียนพรานหลวง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35, ตอนที่ 0 ง (29 ธันวาคม 2461): 2532 – 2533.

“แจ้งความกรมปลัดเสื่อป่า เรื่อง มีผู้บริจาคทรัพย์บำรุงการงานของเสื่อป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 35 ตอนที่ 0 ง, (19 มกราคม 2461): 2912 – 2914.

“ประกาศพระราชทานถาดนันทน์แห่งเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีและเหรียญรามมาลา,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 36, ตอนที่ 0 (27 เมษายน 2462): 152 - 157.

“ประกาศพระราชทานถาดนันทน์เครื่องราชย์อิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีและเหรียญ
รามมาลา”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 36, ตอนที่ 0 (21 กันยายน 2462): 1724.

“พระบรมราชาวาท พระราชทานแก่กองทหารซึ่งกลับจากงานพระราชสงคราม,” ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม 36, (28 กันยายน 2462): 1784 – 1786.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง เครื่องบินซึ่งมีผู้บริจาคเงินซื้อให้แก่กองทัพ”,
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 36, ตอนที่ 0 (23 พฤศจิกายน 2462): 2449 – 2452.

“แจ้งความบริจาคทรัพย์ให้แก่กองเสือป่า เรื่อง นายลิ้มเซ่งดีบุญห่อ บริจาคทรัพย์ให้แก่กองเสนา
รักษาดินแดนภูเก็ต,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 38 ตอนที่ 0, (30 พฤศจิกายน 2462): 2536.

“แจ้งความกรมบัญชาการคณะเสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 36, ตอนที่ 0 (18 มกราคม 2462)
: 3255 - 3261.

“แจ้งความกรมบัญชาการคณะเสือป่า ประกาศรายนามผู้ที่ได้ สมัครเข้าเป็นสมาชิกสมาคมบำรุงเสือป่า
กองเสนาหลวงรักษาพระองค์”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 36, ตอนที่ 0 (22 กุมภาพันธ์ 2462):
3771 - 3773.

“แจ้งความกองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพฯ เรื่อง ประกาศรายพระนามและนามสมาชิกสมาคมบำรุง
เสือป่ากองเสนารักษาดินแดนกรุงเทพฯ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 37, ตอนที่ 0
(9 พฤษภาคม 2463): 413.

“ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ เรื่อง ทรงชมเชยคุณหญิงพิเชษฐา กับพวกเพื่อนสตรีที่ได้พร้อม
กันช่วยออกเงินซื้อปืนให้เสือป่า,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 37, (29 สิงหาคม 2463): 1624
– 1627.

“คำกราบบัญญัติบังคมทูลน้อมเกล้าฯ ถวายเรือพระร่วงเป็นเรือหลวง ของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยา
อภัยราชามหาบุษิตธรรมธร สภานายกราชนาวิสมาคมแห่งกรุงสยาม,” ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม 37, (20 ตุลาคม 2463): 2333 - 2339.

“แจ้งความกรมบัญชาการคณะเสื่อป่า เรื่อง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวาณีรัตนกัญญา
ทูลเกล้าฯ ถวายปลาหมึกกับบุหรี”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 37, ตอนที่ 0 (13 กุมภาพันธ์
2463): 3828 – 3829.

“คำแถลงการณ์ของเสนาธิการมณฑลทหารบก เรื่อง การแสดงการบินในมณฑลอุบล”,
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (26 มิถุนายน 2464): 868 – 874.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม แสดงความขอใจสยามภาพยนตร์บริษัทซึ่งให้ยืมภาพยนตร์ไปฉาย
ขณะที่ตั้งกรมอากาศยานทหารบกทุกสัปดาห์”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง
(7 สิงหาคม 2464): 1266 – 1267.

“แจ้งความกระทรวงมหาดไทย เรื่อง มีผู้ออกเงินช่วยในการสร้างสนามเครื่องบิน ที่เมืองพิศณุโลก”,
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (21 สิงหาคม 2464): 1419 – 1423.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงอากาศยาน”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง
(28 สิงหาคม 2464): 1491 – 1492.

“พระราชบัญญัติประถมศึกษา พระพุทธศักราช 2464,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ก
(23 กันยายน 2464): 246 – 289.

“ประกาศให้กรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร. ใช้เครื่องฝึกหัดทหารสี่ภาคีตามแบบกองทัพบก,”
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38 ตอนที่ 0 ก (9 ตุลาคม 2464): 125 – 126.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง นายพลโท พระยาประสิทธิ์ศุภการบริจาคเงินบำรุงกรมอากาศยาน
ทหารบก”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (23 ตุลาคม 2464): 2104 – 2105.

“แจ้งความกระทรวงมหาดไทย เรื่อง มอบที่ดินให้สำหรับทำสนามบิน”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38,
ตอนที่ 0 ง (6 พฤศจิกายน 2464): 2273 - 2274.

“แจ้งความกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ยกที่ดินสำหรับทำสนามเครื่องบิน”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38,
ตอนที่ 0 ง (15 พฤษภาคม 2464): 401 – 402.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงกำลังทางอากาศเนื่องแต่คราวแสดงการบินใน
มณฑลอุบลราชธานี”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (4 ธันวาคม 2464): 2550 –
2568.

“ประกาศพระราชทานถาดนันทน์แห่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดีแก่จอมพลจอยฟเฟอร์,”

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 38, ตอนที่ 0 ง (1 มกราคม 2464): 2840 - 2842.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ข้าราชการพ่อค้าคฤหบดีร่วมกันคิดจัดแสดงละครเพื่อเก็บเงินซื้อเครื่องบินให้กรมอากาศยาน และมีผู้ให้ทรัพย์สินของบำรุงกำลังทางอากาศ,” ราชกิจจานุเบกษา

นุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (14 พฤษภาคม 2465): 360 - 365.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ให้กระสุนปืนแก่กรมอากาศยาน”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (18 มิถุนายน 2465): 777.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงกำลังทางอากาศเนื่องแต่คราวแสดงการบินในมณฑลร้อยเอ็จ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (15 ตุลาคม 2465): 1962 - 1976.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินซื้อเครื่องบินให้กรมอากาศยาน,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (5 พฤศจิกายน 2465): 2181 - 2185.

“แจ้งแจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง พ่อค้าเงินในกรุงเทพฯพร้อมใจกันบริจาคทรัพย์สินเพื่อซื้อเครื่องบิน”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (28 พฤศจิกายน 2465) : 504 - 508.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ตั้งผู้บังคับการพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (14 มกราคม 2465): 2953.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง มีผู้เอื้อเฟื้อกรมอากาศยาน และรับเงินบำรุงกำลังทางอากาศ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (28 มกราคม 2465): 3171 - 3173.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง รับเงินบำรุงกำลังทางอากาศเนื่องแต่คราวแสดงการบินในมณฑลอุดร”, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 39, ตอนที่ 0 ง (4 กุมภาพันธ์ 2465): 3241 - 3253.

“ประกาศยกตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเสมอด้วยผู้บัญชาการทหารบก,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 41, ตอนที่ 0 ก (4 มกราคม 2467) : 297 - 298.

“แจ้งความราชनावีสมาคมแห่งกรุงสยาม,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 41, ตอนที่ 0 ง (27 กรกฎาคม 2467): 1326 – 1329.

“การพระเมรุมาศท้องสนามหลวง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีนาคม พุทธศักราช 2468,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 43, ตอนที่ ง (18 เมษายน 2469): 209 - 233.

“การพระเมรุท้องสนามหลวง งานที่ 1 พระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 42, ตอนที่ 0 ง (2 สิงหาคม 2468): 1293 - 1306.

“ประกาศยุบเลิกกองพันที่ 3 กรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จังหวัดนครศรีธรรมราช,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 42, ตอนที่ 0 ก (9 สิงหาคม 2468): 98.

“ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการ และตั้งตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 42, ตอนที่ 0 ก (9 สิงหาคม 2468): 99.

“พระบรมราชโองการ ประกาศ ตั้งสมุหราชองครักษ์และผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ จ.ป.ร.,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 43, ตอนที่ 0 ก (4 เมษายน 2469): 1 – 2.

“ประกาศปลด และแต่งตั้งผู้บังคับการกรมทหารรักษาวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 43 ตอนที่ 0 ง (11 เมษายน 2469): 93.

“ประกาศ ยุบเลิกตำแหน่งผู้กำกับการ จเร และผู้ช่วยจเรในกรมทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44, ตอนที่ 0 ก (26 มิถุนายน 2470): 39.

“พิธีกระทำสัตย์สาบานต่อธงชัยเฉลิมพล ของทหารที่กรุงเทพฯ ฯ ซึ่งได้กระทำหน้าพระที่นั่ง พ.ศ.2470,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 44, ตอนที่ ง (16 ตุลาคม 2470): 2129 – 2134.

“แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ผู้บังคับการพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 46, ตอนที่ 0 ง (21 เมษายน 2472): 237.

- “แจ้งความกระทรวงกลาโหม เรื่อง ผู้บังคับการพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49, ตอนที่ 0 ง (2 ตุลาคม 2475): 2351.
- “ประกาศ ยกเลิกกรมทหารรักษาวัง และตั้ง ร.พัน 9 เป็นทหารรักษาวัง,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52, ตอนที่ 0 ก (22 มีนาคม 2478): 2075 – 2076.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง สร้างพระบรมรูปเป็นอนุสาวรีย์เชิดชูพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56, ตอนที่ 0 ง (15 มกราคม 2482): 2897 – 2904.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ใช้ชื่อประเทศ, ประชาชน และสัญชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56, ตอนที่ 0 ง (24 มิถุนายน 2482): 810.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 2 เรื่อง การป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56, ตอนที่ 0 ก (10 กรกฎาคม 2482): 1010 – 1011.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 6 เรื่อง ทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56, ตอนที่ 0 ง (10 ธันวาคม 2482): 2653 – 2654.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 8 เรื่อง เพลงสรรเสริญพระบารมี,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 57, ตอนที่ 0 ก (10 ธันวาคม 2483): 78.
- “พระบรมราชโองการ ประกาศ พระราชทานยศจอมพล จอมพลเรือ และจอมพลอากาศ (นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม),” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58, ตอนที่ 0 ก (28 กรกฎาคม 2484): 981 – 984.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยรัฐนิยม ฉบับที่ 11 เรื่อง กิจประจำวันของคนไทย,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58, ตอนที่ 0 ก (9 กันยายน 2484): 1132 – 1133.
- “พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58, ตอนที่ 0 ก (6 ธันวาคม 2484): 1748 – 1750.

- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานยศทหาร และแต่งตั้งราชองครักษ์พิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59, ตอนที่ 47 ง (14 กรกฎาคม 2485): 1767.
- “พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2485,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59, ตอนที่ 50 ก (30 กรกฎาคม 2485): 1391 - 1393.
- “พระบรมราชโองการ ประกาศ เรื่อง การยกเลิกบรรดาศักดิ์,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59, ตอนที่ 33 ก (19 พฤษภาคม 2486): 1089 - 1091.
- “กำหนดการ ที่ 4/2493 ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลสยามินทรราช ธิราช ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง พ.ศ. 2493,” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 67, ตอนที่ 16 ง (21 มีนาคม 2493): 1261 - 1312.
- “กำหนดการ ที่ 11/2493 พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสยามินทรราช ธิราช และ พระราชพิธีเฉลิมพระราชมณเฑียร พ.ศ. 2493,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52, ตอนที่ 0 ก (9 พฤษภาคม 2493): 1937 - 1989.
- “หมายกำหนดการ ที่ 8/2497 พระราชพิธีพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประดิษฐาน ณ พระปราสาทวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี 2497,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 71, ตอนที่ 32 ง (18 พฤษภาคม พ.ศ. 2497): 1252 - 1255.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งนายทหารพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 77, ตอนที่ 16 ง (1 มีนาคม 2503): 569 - 570.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานพระยศทหาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 106, ตอนที่ 20 ง พิเศษ (6 กุมภาพันธ์ 2532): 1.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานพระยศทหารและแต่งตั้งนายทหารพิเศษเป็นกรณีพิเศษ,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114, ตอนที่ 17 ข (14 กรกฎาคม 2540): 6.
- “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานพระยศทหาร,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 116, ตอนที่ 15 ข (20 กันยายน 2542): 54.

เอกสาร และวรรณกรรมร่วมสมัย

ภาษาไทย

กำแพงเพชรอัครโยธิน, พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ. ตำราวิชาทหารช่าง เล่ม 2 วิธีชุดบ่อระเบิดและวิธีใช้ดินระเบิด. [ม.ป.ท.]: โรงพิมพ์พิสิษฐ์เลขการ, 2449.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. โกลบ้าน: สำเนาพระราชหัตถเลขา ถึงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้านิภาณภดล เมื่อเสด็จประพาศยุโรป ร.ศ. 126. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2452.

_____. พระบรมราโชวาท พระราชทานทหาร. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2459.

_____. พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และพระโอวาทแลลายพระหัตถ์ สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมามารศรี พระอัครราชเทวี และพระประวดีฯ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง พระธิดา ทรงเรียบเรียง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2534.

_____. พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจ และพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ร.ศ. 113-118. พระนคร, 2504.

ดิลลอน, เอมีล. ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน. พระนคร: โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย, 2455.

พันแหลม. พันแหลม เล่ม 1. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2457.

พิษณุโลกประชานารถ, สมเด็จฯ เจ้าฟ้า กรมหลวง. พงษาวดารยุทธศิลป์: เป็นหนังสือสแดงวิธีจัดกองทัพบก และวิธีใช้กองทัพทำการศึกในสมัยต่างๆ และของชาติต่างๆ. พระนคร: กรมตำราทหารบก, 2459.

_____. หัวข้อยุทธวิธีทั่วไป. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2459.

ภาพหุ่นขี้ผึ้งเศวต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. ตำนานกรมทหารบกราบที่ 1
มหาดเล็กรักษาพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงพิมพ์
 รุ่งเรืองธรรม, 2496.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. การสงครามป้อมค่ายประชิด : ปาฐกถา. พระนคร: โรง
 พิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2459.

_____ . ความเป็นชาติโดยแท้จริง และ มะพร้าวต้นดก. กรุงเทพฯ: เจริญรัตน์การพิมพ์, 2520.

_____ . จดหมายจากเยอรมนี. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2525.

_____ . จดหมายถึงผีเสื้อ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2523.

_____ . โชคหมุนเวียนเปลี่ยนไปได้ทุกทุกวัน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2524.

_____ . บทละคร เรื่อง ปรียทรรคิภา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

_____ . บทละครพูดเรื่อง ร.ต.ล. “นนทรี” และ มหาตมะ. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา,
 2519.

_____ . บทละครเรื่อง หมิ่นประมาทศาล, ตบตาฉวยอำนาจ, และ หนามยอกเอาหนามบ่ง. พระ
 นคร: คุรุสภา, 2506.

_____ . บทละครพูดเรื่อง วังตี, มิตรแท้, ล่ามดี, วิไลเลือกคู่. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา,
 2512.

_____ . บทละครเรื่อง วิวาทพระสมุท จัดการรับเสด็จ วิไลเลือกคู่ และล่ามดี พระนคร: กรม
 ศิลปากร, 2517.

_____ . บทละครพูดเรื่องเสียดสละ บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ และหัวใจชายหนุ่ม. พระนคร:
 ศิลปาบรรณาการ, 2515.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ.. ประชุมนิทานพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ภาคที่ 1. (พระ
นคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2468).

_____ ประมวลบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว. ภาคปกิณกะ.
พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2494.

_____ . ปลุกใจเสือป่า: พระบรมราโชวาท ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. [ม.
ป.ท.: ม.ป.พ], 2508.

_____ . ผิวนิยาย. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

_____ . พวงยิวแห่งบูรพทิศ และ เมืองไทยงตั้นเกิด. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2528.

_____ . พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 พระราชทาน แต่ทหารในกองทัพบก
สยาม. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.], 2463.

_____ . พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: ราชบัณฑิต,
2529.

_____ . พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม 100 ครั้ง. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ, 2529.

_____ . พระราชนิพนธ์บทละครร้อยเรื่องของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพฯ: คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว, 2526.

_____ . พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่องในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538. พิมพ์ครั้งที่ 2.

_____ . วาทพระมงกุฎฯ ; รวบรวม โดย ส. วัฒนเศรษฐ์. ม.ป.ท.: ธรรมเสวี, 2506.

_____ . ท่านรอง คดีสำคัญ. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2512.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์. พระนคร: กรมศิลปากร, 2496.

มอร์แลนด์, อาเทอร์. ตำนานชาติอื่น (รวบรวมจากหนังสือพิมพ์ “ดุสิตสมิต”). ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 25--.

ราม วชิราวุธ. ประวัติต้นรัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน, 2552. พิมพ์ครั้งที่ 4.

สมมตอมรพันธ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2545, พิมพ์ครั้งที่ 5

สฤษดิ์ ธารรัชต์. ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธารรัชต์ นายกรัฐมนตรีในระยะ 3 ปี แห่งการบริหารของคณะรัฐมนตรี 10 กุมภาพันธ์ 2503 ถึง 9 กุมภาพันธ์ 2505. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2505.

ภาษาอังกฤษ

Mandell, C. Creighton; Shanks, Edward. Hilaire Belloc: the man and his work. London: Methuen, 1916.

Wilhelm II, The Kaiser's Memoirs. New York: Harper Brothers Publishers, 1922.

วารสาร และหนังสือพิมพ์

ภาษาไทย

วารสารนาวิกศาสตร์

วินัยสุนทร, พระยา. แจ้งความ. นาวิกศาสตร์ 1 (มกราคม 2460): 1

วารสารสมุทรสาร

ธรรมศักดิ์มนตรี, พระยา. ดุษฎีเอ็มเด็น. สมุทรสาร 5 (พฤษภาคม 2458): 46 – 50.

นครสวรรค์วรพินิต. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระ. ตำนาน ร.พ.ต. “เสด็จประพาสสินธุ์”. สมุทรสาร 3 (มีนาคม 2457): 6.

บริรักษ์จัตรงศ์, พระยา. อากาศยานในการสงคราม. สมุทรสาร 7 (กรกฎาคม 2458): 65 – 77.

ประสิทธิ์ศุภการ, พระยา. ไก่งานเพราะชน. สมุทรสาร 4 (เมษายน 2458): 73 – 75.

_____. ของสำคัญในประเทศสยามในเวลานี้. สมุทรสาร 13 (มกราคม 2458): 197 – 198.

พันแหลม. ช่างดาร์ตเนลส์. สมุทรสาร 5 (พฤษภาคม 2458): 33 – 41.

_____. ใช้หัวหรือใช้ข้าง. สมุทรสาร 6 (พฤษภาคม 2458): 58 – 59.

_____. บทสุดท้ายแห่งประวัติเอ็มเด็น. สมุทรสาร 5 (พฤษภาคม 2458): 42 – 45.

_____. ประโยชน์แห่งเรือไต้ฟ้า. สมุทรสาร 6 (มิถุนายน 2458): 1 – 12.

_____. รั้วของประเทศอังกฤษ แสดงความเป็นไปโดยปรกติในเรือสงคราม. สมุทรสาร 13 (มกราคม 2458): 58 – 64.

_____. เหตุการณ์ยุทธทางทะเล. สมุทรสาร 4 (เมษายน 2458): 16 – 43.

_____. เหตุการณ์ยุทธทางทะเล (ความเห็นผู้ชำนาญของเฟรด ดี. เยน.). สมุทรสาร 7 (กรกฎาคม 2448): 51 – 64.

_____. ขอชวนท่านเป็นแมลงหวี่. สมุทรสาร 13 (มกราคม 2458): 14 – 27.

_____. ใบบอกนายทัพเรืออังกฤษ แลงการณ์ยุทธในทะเลเหนือ กับมหาสมุทรแอตแลนติก. สมุทรสาร 5 (พฤษภาคม 2458): 1 – 7.

_____. เหน้เรือยุคใหม่ พระราชนิพนธ์รัชกาลปัตยุบัน. สมุทรสาร 2 (กุมภาพันธ์ 2457): 32 – 33.

รามจิตติ. การจมแห่งเรือลูซิทาเนีย. สมุทรสาร 8 (สิงหาคม 2458): 69 – 111.

สุกรีพ. เครื่องบินทะเลเลข 9. สมุทรสาร 13 (มกราคม 2458): 29 – 48.

อัศวพาหุ. ขอบใจเพื่อนจีน. สมุทรสาร 1 (มกราคม 2457): 93 – 95.

_____. ลัทธิเอออย่าง, สมุทรสาร 5 (พฤษภาคม 2458): 74 – 83.

หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์

สันดอน. “เรียรายแลสร้างเรือรบ” กรุงเทพเดลิเมล์. วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2457

หนังสือพิมพ์จินโนสยามวราศัพท์

เซียวฮุดเสง ศรีบุญเรือน. “ความอิสระเป็นสิ่งที่ควรพยายามรักษาไว้ให้ได้” จินโนสยามวราศัพท์.
วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ.2460.

_____. “ปาหน้าไกเซอร์” จินโนสยามวราศัพท์. วันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2460.

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต

คณะหนังสือพิมพ์ “ดุสิตสมิต”. ชโย. ดุสิตสมิต 1 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 1 – 3.

_____. ประถมกรรมจริงๆ. ดุสิตสมิต 3 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 33 – 34.

เฉลิมอากาศ, พระยา. ปฏิบัติการทหารไทยในงานพระราชสงครามประเทศฝรั่งเศส. ดุสิตสมิต 55
(มกราคม 2462): 10 – 16.

_____. ปฏิบัติการทหารไทยในงานพระราชสงครามประเทศฝรั่งเศส. ดุสิตสมิต 83 (กรกฎาคม -
สิงหาคม - กันยายน 2463): 62 – 64.

ดุสิตสมิต 2 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 34.

ดุสิตสมิต 52 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2462): 113.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระบาทสมเด็จพระ. การไว้หนวดและเครา. ดุสิตสมิต 31 (มิถุนายน - กรกฎาคม - สิงหาคม 2462): 83 - 88.

_____. คำนำ. ดุสิตสมิต 1 (ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ 2461): 5 - 7.

_____. สะใจ. ดุสิตสมิต 2 (ธันวาคม - มกราคม - กุมภาพันธ์ 2461): 21.

_____. ตำนานชาติฮั่น: คำนำ. ดุสิตสมิต 11 (ธันวาคม - มกราคม - กุมภาพันธ์ 2461): 166 - 168.

_____. ภาษีตของนักรบโบราณ. ดุสิตสมิต 7 (ธันวาคม - มกราคม - กุมภาพันธ์ 2461): 96 - 97.

_____. อรรถรمانุสาวะรีย์. ดุสิตสมิต 11 (ธันวาคม - มกราคม - กุมภาพันธ์ 2461): 175 - 176.

รามจิตติ. ตำนานชาติฮั่น: แวแรกแห่ง “คูลทู้ร์” ของเยอรมัน. ดุสิตสมิต 14 (มีนาคม - เมษายน - พฤษภาคม 2461 - 2462): 43.

_____. ตำนานชาติฮั่น: ปิดร้าน. ดุสิตสมิต 35 (มิถุนายน - กรกฎาคม - สิงหาคม 2462): 160.

_____. ตำนานชาติฮั่น: ใส่กรอกกับคนตรี. ดุสิตสมิต 20 (มีนาคม - เมษายน - พฤษภาคม 2461 - 2462): 137.

_____. ไม่ต้องการเหย้า. ดุสิตสมิต 16 (มีนาคม - เมษายน - พฤษภาคม 2461 - 2462): 65 - 67.

วรรณะสมิต. เครื่องหมายแห่งไตรรงค์. ดุสิตสมิต เล่ม 1 ธันวาคม-มกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2461 ฉบับพิเศษ สำหรับเป็นที่รอกในงานเฉลิมพระชนมพรรษา (ธันวาคม - มกราคม - กุมภาพันธ์ 2461): 42.

หนังสือพิมพ์ไทย

อัศวพาหุ. “ไซโย” ไทย. วันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ.2457

อ.ฉ. “สร้างเรือรบถวาย” ไทย. วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ.2457

เอกชน. “อย่าเข้าใจผิด” ไทย. วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2457

ภาษาอังกฤษ

Land and Water Magazine

Jane, Fred T., Submarine and Torpedo Operations, Land and Water Magazine 65.
(April 3, 1915): 11 - 12.

หนังสือ บทความในหนังสือ และวารสารที่ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ภาษาไทย

กิริติ เกียรติยากร. จดหมายเหตุ พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระศรีสินทรมหามงกุฎเกล้าเจ้ากรุง
สยาม (บางตอน) และ, พระราชนิพนธ์อันเป็นที่รักเรื่อง พระนล คำหลวง. นนทบุรี:
จดหมายเหตุ, 2546.

กองทัพเรือ. กระบวนการพยุหยาตราขบวนมรดก. กรุงเทพฯ: กองทัพเรือ, 2540.

กองทัพอากาศ. ประวัติกองทัพอากาศไทย พ.ศ.2456 – 2526. กรุงเทพฯ: กองทัพอากาศ, 2528.

ไกรฤกษ์ นานา. การเมือง “นอกพงศาวดาร” รัชกาลที่ 4 : King Mongkut หยุดยุโรปยึดสยาม.
กรุงเทพฯ: มติชน, 2551, พิมพ์ครั้งที่ 2.

ไกรฤกษ์ นานา. การเมืองนอกพงศาวดารรัชกาลที่ 5 เบื้องหลังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป. กรุงเทพฯ: มติชน, 2549.

_____. “โปรตุเกส” ประวัติศาสตร์ต้องห้าม ตามทรศนะของรัชกาลที่ 6. ศิลปวัฒนธรรม 31
(สิงหาคม 2553): 136 – 155.

คณะบรรณาธิการจัดทำสารานุกรมประวัติศาสตร์สากล ภูมิภาคยุโรป. สารานุกรมประเทศไทยในทวีป
ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.

ความเป็นมาของทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1. พระนคร: ศิริสาร, 2508.

เคลย์, แคทริน, คิง ไกอเซอร์ ชาร์: สามกษัตริย์ผู้นำโลกเข้าสู่สงคราม. กรุงเทพฯ: มติชน, 2553.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พระนคร: คลังวิทยา, 2514. พิมพ์ครั้งที่ 3.

_____. เกิดวังปารุสก์: สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสมัยประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: ริเวอร์
บุ๊กส์, 2552. พิมพ์ครั้งที่ 13.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 100 ปี แห่งการปฏิรูประบอบราชาธิปไตย: วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจ
การเมือง กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา, 2541, พิมพ์ครั้งที่ 3.

ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรำลึก. กรุงเทพฯ: เอี่ยมกระสินธุ์, 2550.

_____. พระมงกุฎเกล้าฯ กับสงครามโลกครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น, 2520.

ชาคริต ชุ่มวัฒนธรรม. ผู้หญิงของผู้ชายสมัยวิคตอเรียน. วารสารอักษรศาสตร์ 2 (กรกฎาคม 2531)
: 1 – 11.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ประวัติการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538.

ชาติรี ประภิตนันทการ. การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม.
กรุงเทพฯ: มติชน, 2550, พิมพ์ครั้งที่ 2.

แถมสุข นุ่มนนท์. ยังเติร์กรุ่นแรก : กบฏ ร.ศ.130. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2545, พิมพ์ครั้งที่ 3.

เดอ บาร์, วิลเลียม ซีโอดอร์. บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น ภาค 4 (ต่อ) – 5. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, พิมพ์ครั้งที่ 2.

ดิเรก ชัยนาม. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2. นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2549, พิมพ์ครั้งที่ 4.

ตรีศิลป์ บุญขจร. นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ.2475 – 2500. กรุงเทพฯ: บางกอกการพิมพ์, 2523.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548, พิมพ์ครั้งที่ 2.

ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายจรูญ เรืองวิเศษ ต.ช., ต.ม. ณ เมรุวัดธาตุทอง วันอาทิตย์ที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2541. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2541.

ทอปแฮม, แอน. ราชสำนักโกเชอร์. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2537, พิมพ์ครั้งที่ 3.

นริศร์ เลี่ยมทอง. ลิลิตตะเลงพ่าย : คู่มือ. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, 2542.

นันทนา กปิลกาญจน์. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : พ.ศ.2453-2468. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2540, พิมพ์ครั้งที่ 1.

นนทพร อยู่มั่งมี และรัชชัย ยอดพิชัย. ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย. กรุงเทพฯ: มติชน, 2551.

บิสสิย์, ดับเบิลยู. จี. ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ, 2543.

ปรามินทร์ เครือทอง. พระจอมเกล้า “King Mongkut” พระเจ้ากรุงสยาม. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547, พิมพ์ครั้งที่ 2.

ประยูท สิริพิพันธ์. พระมหาธีรราชเจ้า. กรุงเทพฯ: สยาม, 2515.

ประอรรัตน์ บุรณมาตร์. หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ปิ่น มาลากุล. งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

ปีน มาลากุล. ประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยย่อ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

ปิยนาด บุนนาค, สวัสดิ์ จงกล และชลทิตา สุทธิจันทร์กุล. รายงานผลการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวพระดำริด้านการพัฒนาการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ กรุงเทพฯ: หอประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรณานุกรม. กรุงเทพฯ: หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ไพบูลย์ กาญจนพิบูลย์. อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม 14 กรกฎาคม 2540 ศูนย์การทหารปืนใหญ่, ลพบุรี: ศูนย์การทหารปืนใหญ่ ค่ายพหลโยธิน, 2540.

เพ็ญศรี ดูก. การต่างประเทศกับเอกราชและอำนาจอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม). กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.

ณัฐพล ใจจริง. 1 คริสต์ศตวรรษของความพยายามปฏิวัติร.ศ.130. ศิลปวัฒนธรรม 33 (กุมภาพันธ์ 2555): 76 – 94.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. พระเกียรติประวัติของจอมพลเรือ จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือพระองค์แรก. พระนคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2507.

มานิจ ชุมสาย, ม.ล. และผูกพันธ์ ภักดีกุล. ไทยในสงครามโลกครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วีร ธรรม, 2520.

ยุทธการทหารบก, กรม. ประวัติกองทหารอาสา ซึ่งไปในงานพระราชสงครามข้ามทะเลพระพุทธศักราช 2460-61-62. กรุงเทพฯ: กรมยุทธการทหารบก, 2553.

วารสารณ จิวชัยศักดิ์. การสื่อสารโทรคมนาคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสารไทยศึกษา 2 (สิงหาคม 2554 – มกราคม 2555): 1 – 24.

วัยอาจ, เดวิด เค.. ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2556, พิมพ์ครั้งที่ 2.

วรชาติ มีชูบท. เกร็ดพงศาวดารรัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2553.

วรชาติ มีชูบท. พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2552.

_____ . ภาพล้อฝีพระหัตถ์ในรัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2555.

วิจิตรวาทการ, หลวง. งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2549.

_____ . ดวงหน้าในอดีต. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2541.

_____ . มหาบุรุษ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์, 2542, พิมพ์ครั้งที่ 2.

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. “นักเรียนนอก” ข้อมูลทางประวัติศาสตร์สังคมไทย. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2550.

ราชบัณฑิตยสถาน. สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1 อักษร A – B. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2543, พิมพ์ครั้งที่ 3.

_____ . สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 3 อักษร E – G กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2543.

_____ . สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 5 อักษร L – O. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2551.

ลาร์จ, สตีเฟน เอส. สามจักรพรรดิแห่งดินแดนอาทิตย์อุทัย. กรุงเทพฯ: ศรีสารา, 2548.

ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์. เมื่อต้องเสด็จฯ “ไกลบ้าน”. กรุงเทพฯ มติชน, 2554.

ศิริรัตน์บุษบง, พระองค์เจ้า. พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต. กรุงเทพฯ: จันวานิชย์, 2524.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาฯ, 2532.

สัญญา สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลาะห์พันธ์. ทรรปณะประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์คริสต์ศตวรรษที่ 19. กรุงเทพฯ: ศักดิโสภากการพิมพ์, 2551.

_____. ทรรปณะประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์คริสต์ศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: ศักดิโสภากการพิมพ์, 2555.

สัญญา สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลาะห์พันธ์. นิโคลัสที่ 2 กับอวสานของราชวงศ์โรมานอฟ. กรุงเทพฯ: ศักดิโสภากการพิมพ์, 2555.

สายชล สัตยานุรักษ์. ศีกุทธิ์กับประดิษฐกรรม “ความเป็นไทย” เล่ม 2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

_____. ความเปลี่ยนแปลงในการสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” โดย หลวงวิจิตร วาทการ. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545, พิมพ์ครั้งที่ 1.

สุกัญญา ตีระวนิช. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการหนังสือพิมพ์: รายงานผลการวิจัย
กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระบรม
ราชูปถัมภ์, 2532.

สุจิรา ศิริโปล์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสงครามโลก ครั้งที่หนึ่ง. กรุงเทพฯ:
คณะกรรมการมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2528.

สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ. แผนชิงชาติไทย : ว่าด้วยรัฐและการต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491 – 2500). กรุงเทพฯ: พีเพรส , 2553, พิมพ์ครั้งที่ 3.

โสภาก ชานะมุล. “ชาติไทย” ในทัศนะปัญญาชนหัวก้าวหน้า. กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์. ปฏิวัติ ร.ศ. 130. กรุงเทพฯ: มติชน, 2556.

อนันต์ อมรรตัย และคณะ. จดหมายเหตุ พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระศรีสุนทรหม่อมมกุฎเกล้าเจ้ากรุงสยาม (บางตอน) และ, พระราชนิพนธ์อันเป็นสุดที่รักเรื่อง พระนล คำหลวง. นนทบุรี: จดหมายเหตุ, 2546.

อมรรตณารักษ์, จมื่น. นตถิ โลก อนินทิตโต-คนไม่ถูกนิทาไม่มีในโลก และอดีตวีรภักษัตริย์ที่ทรงเป็น โสต. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2517.

_____. พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง พระบรมราโชบายทางการเมือง. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2519.

อมรรตณารักษ์, จมื่น. พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6. ความรัก, มหาศิลปินเอกของไทย. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2511.

_____. มหาดเล็กในทำเนียบ สุนัขปริศนา นามแฝงของมหาบุรุษ. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2517.

_____. เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 1. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514.

_____. เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 2. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514.

_____. เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 3. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514.

_____. เสือป่าและลูกเสือในประวัติศาสตร์รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตอน 4. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2514.

_____. เหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเปลี่ยนแปลงธงชาติไทยล้นเกล้าฯรัชกาลที่ 6 สำนวณคอคอดกระ รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯให้เลิกหอย ก.ข. ที่ประทับชายทะเลของรัชกาลที่ 6 กำเนิดสวนลุมพินี. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2512.

อมรตรุณมาร์ชัย, จมีน. เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และดุสิตธานี. พระนคร: องค์การค้า
 ครูสภา, 2512.

อัจฉราพร กมฺพิสมัย. กบฏ ร.ศ.130: กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่. กรุงเทพฯ:
 อมรินทร์วิชาการ, 2540.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก พระยามหาโยธา (ฉ่าง แสง - ชูโต) ณ เมรุวัดเทพ
 ศิรินทราวาส วันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2489 ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป..

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอก พลเรือเอก กองเรือใหญ่ เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เพื่อ
 ฟ้าบุญ) กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510.

อภิชัย ไวรักษ์สัตว์, ฉัตรชัย พินิตตานนท์. เทิดพระเกียรติจอมทัพไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
 ปลัดกระทรวงกลาโหม, 2546.

แอนเดอร์สัน, เบน. ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม.
 กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2552.

ภาษาอังกฤษ

Bey, Mohammed Essad. Nicholas II. London: Hutchinson And Co, 1936.

Carter, Miranda. The Three Emperors: Three cousins, Three Empires and the Road to
 World War One. London: Penguin Books, 2010.

Feinstein, Margarete Myers. Deutschland über alles?: The National Anthem Debate in
 the Federal Republic of Germany. Central European History 33 (2000), pp.
 505-531.

Greene, Stephen Lyon Wakeman. Absolute Dreams: Thai Government under Rama VI,
 1910 – 1925. Bangkok: White Lotus Press, 1999.

- Greene, Stephen Lyon Wakeman. King Wachirawut's Policy of Nationalism, from in Memoriam Phya Anuman Rajadhon. Bangkok: The Siam Society, 1970.
- Hart, Keith. The Military Participation of Siam in the First World War (1914-1918). S.l. : s.n., n.d..
- Keene, Donald. Emperor of Japan: Meiji and His world, 1852-1912. New York: Columbia University Press, c2002.
- Kullada Kesboonchoo Mead. The Rise and Decline of Thai Absolutism. London: RoutledgeCurzon, 2004.
- Paterson, Michael. A Brief History of Life in Victorian Britain: A Social History of Queen Victoria's Reign. London: Robinson, 2008.
- Legge, Edward. King George and the Royal Family. London: Grantrichards Ltd., 1918.
- Loos, Tamara. Subject Siam: Family, Law, and Colonial Modernity in Thailand. Chiang Mai: Silkworms Books, 2006.
- Magnus, Philip. King Edward The Seventh. London: T. Nelson, 1964.
- Novello, Vincent. Rule Britannia. The Musical Times and Singing Class Circular 230 (Nov. 1, 1846): 43-45.
- Rappa, Antonio L.. Thai military culture in late modernity. Bangkok: The Conference, 2008.
- Spring-Rice, Cecil ,and Shaw, Geoffrey. I Vow to Thee, My Country: Song for Unison Massed Voices. The Musical Times 69 (Sep. 1, 1928): 817-820.
- The Celebrated Ode in Honour of Great Britain, Called Rule, Britannia. The Musical Times and Singing Class Circular 41 (Apr. 1, 1900): 228-231.

Thongchai Winichakul. The Quest for “Siwilai”: A Geographical Discourse of Civilizational Thinking in the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century Siam. The Journal of Asian Studies 59 (Aug., 2000), p.528 – 549.

Vella, Walter F. Chaiyo ! King Vajiravudhand the Development of Thai Nationalism. Honolulu: The University Press of Hawaii, 1978.

_____. The Impact of the West on Government in Thailand. Berkeley: University of California, 1955.

Vella, Walter F. Vajiravudh of Thailand: Traditional Monarch and Modern Nationalist. S.l.: s.n., n.d..

วิทยานิพนธ์

ภาษาไทย

กนกวลี ชูชัยยะ. พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475 – 2524. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

จรูญ จำปาทอง. กองทัพสมัยใหม่ของไทย: การประดิษฐ์พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนทางทหาร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ. การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ.2394 – 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

- จันทร์รัตน์ ประवालปัทม์. การศึกษาเปรียบเทียบราชสำนักในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- จิระพันธ์ ซาดิซันเชาวน์. การดำเนินนโยบายชาตินิยมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.
- ฉลอง สุนทราวาณิชย์. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัสเซีย และประเทศไทยตั้งแต่ปลายคริสต์คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์คริสต์ศตวรรษที่ 20. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- ชนิกานต์ แสงดี. ภาพลักษณ์จอมพล ป.พิบูลสงครามในประวัติศาสตร์การเมืองไทย พ.ศ. 2476 – 2540. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ชนิดา พรหมพยัคฆ์. ธงไตรรงค์กับการสร้างอุดมการณ์รัฐไทย พ.ศ. 2459-2520. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ฐิติมา สุวรรณชาติ. เกียรติภูมิของกองทัพไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2411-2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2544.
- ธงชัย หวานแก้ว. การปลุกฝังความรักชาติตามที่ปรากฏในบทละครพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522.
- ธิดา วัฒนกุล. แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519.

ปราการ กลิ่นฟุ้ง. การเสด็จพระราชดำเนินท้องที่ต่างจังหวัดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ.2493 – 2530. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

พวงร้อย กล่อมเอียง. พระบรมราชาไชยบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516.

พรเพ็ญ อ้นตระกูล. การใช้จ่ายเงินแผ่นดิน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 68). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

ภารดี มหาจันทร์. การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2518.

มนูญ ลาชโรจน์. นโยบายการจัดการศึกษาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453 – พ.ศ.2468). วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521

วิทยา ปานะบุตร. พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินกับงานด้านการสื่อสารคมนาคม พ.ศ. 2460 – 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

นงเยาว์ จิตตะปุตตะ. บทบาทของสิ่งพิมพ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเมือง การปกครอง (พ.ศ.2453 – 2468). วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2520.

นพวรรณ วชิราภิวัฒน์. พระวินิจฉัยของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับระบบราชการในช่วงพ.ศ. 2435-2458. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.

มัทนา เกษกมล. การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2463). วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

ยุภาพร เจือจินดา. เสื่อป่า : โครงสร้างขององค์กรและบทบาททางการเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

ละออทอง อัมรินทร์รัตน์. การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 – 2475.
วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2522.

โรจน์ จินตมาศ, แนวความคิดของผู้นำไทยเรื่อง “ชาติ” กับการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1
ของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2531.

ศิริพันธ์ บุญศิริ. บทบาททางการเมืองและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2523.

ศิริรัตน์ เกตขุเชียร. บทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรม
พระนครสวรรค์วรพินิต 2425 – 2463. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

สมพล ศิลปะวุฒิ. บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 และผลที่ประเทศไทย
ได้รับ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัย
วิชาการศึกษา, 2515.

สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ. “สุภาพบุรุษ” ในพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวกับวรรณกรรมศรีบูรพา. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีศึกษา
และวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

สิริรัตน์ พุ่มเกิด, “อัสวพาหุ” กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

อัจฉราพร กมฺุทพิสมัย. กบฏ ร.ศ. 130: ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการเมืองและการปกครอง และกลุ่ม "ทหารใหม่". วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

ภาษาอังกฤษ

Battye, Noel A.. The Military, Government, and Society in Siam, 1868-1910: Politics and Military Reform during the Reign of King Chulalongkorn. Doctor of Philosophy, Cornell University, 1974.

Baechtold, Philip A.. From subjects of a king to citizens of a nation : the attempt of Field Marshal P. Phibulsongkhram to change the mind and behavior of the people during his first term (1938-1944). MA. Thesis, Chulalongkorn University, 2005.

Copeland, Matthew Phillip. Contested Nationalism and the 1932 Overthrow of the Absolute Monarchy in Siam. Doctor of Philosophy, Australian National University, November 1993.

Hell, Stefan Matthias. Siam and the National League of Nations Modernization, Sovereignty, and Multilateral Diplomacy 1920 – 1940. Doctor of Philosophy, Leiden University, October 2007.

Monchanok Sanguanchart. The adaptation to modernity of the modern Thai elite during the reign of King Rama III and the reign of King Rama IV (1824 – 1868 A.D.). MA. Thesis, Chulalongkorn University, 2008.

Ratanapat Nuttanee. King Vajiravudh's Nationalism and its Impact on Political Development in Thailand. Doctor of Philosophy, Northern Illinois University, November 1990.

Ratana Tanadbanchee Tungasvadi. King Vajiravudh's Moral Concepts for Citizenship. Doctor of Philosophy, University of Pennsylvania, 2004

Siriporn Dabphet. The Coronation Ritual and Thai Kingship since them Mid-Nineteenth Century. MA. Thesis, National University of Singapore, 2008.

Sukanya Bumroongsook. Chulachomkao Royal Military Academy: The modernization of military education in Thailand (1887 – 1946). Doctor of Philosophy, Northern Illinois University, 1991.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายเทพ บุญตานนท์ เกิดเมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2530 ที่จังหวัดชลบุรี สำเร็จการศึกษา ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกประวัติศาสตร์ วิชาโทรัฐศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับ 2) จากคณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในปีการศึกษา 2551 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตร อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี การศึกษา 2554

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY